

ACTA
ACADEMIAE VELEHRADENSIS

OLOMUCII 1941

SUMPTIBUS ACADEMIAE VELEHRADENSIS

Serbica Regia (Beograd) die IV. Junii a. 1936 approbati, at ob iniuriam temporum nondum vulgati, neque illa forma vulgandi, retractatas intexui.

Corpus ac potior pars praesentis operis est nova versio Latina Vitae Constantini et Methodii (quae Legendae Pannonicae appellabantur), multis numeris emendata, adnotationibus (commentario) illustrata, praemissa parte prima de fontibus vitae Cyrilli et Methodii, ac longiore tertia sequente parte de theologia ss. fratrum Thessalonicensium. Igitur opus tres comprehendit partes:

I. Fontes vitae ss. Cyrilli et Methodii.

II. Vitae (Legendae) Constantini et Vitae Methodii nova versio Latina, adiectis adnotationibus.

III. De theologia ss. Cyrilli et Methodii: Relatio ad Photium; fontes theologiae ss. C. et M. (Gregorius Naz. e. a.); primatus R. P.; liturgia Slavica; ascesis s. Cyrilli; authentia epistolae Hadriani II. (Gloria in excelsis Deo) e. a.

Longiora capita Vitae Constantini et Vitae Methodii in pericopas numeris arabicis distinctas distribui, epistolam Hadriani II. (Vitae Methodii c. VIII) in minores partes divisam scientificae inquisitioni accomodavi. Varias abbreviationes in sequente litteraturae indice explicavi.

Vastissimae de his quaestionibus litteraturae indicem plenum texere non potui, sed pauca graviora vel propiora tantum elegi, in quibus lector benevolus ulteriora inveniet.

Ljubljana, die 27. decembris 1940.

Franciscus Grivec.

LITTERATURA

Abbreviationes:

- VC = Vita Constantini (Žitije Konstantina).
VM = Vita Methodii (Žitije Methodija).
VM 1 = caput primum VM; VM 1 2⁵ = capituli primi pericopae secundae adnotationis quinta.
AAV = Acta Academiae Velehradensis.
ACV = Acta Conventus Velehradensis.
ASPh = Archiv für slavische Philologie.
BS = Byzantinoslavica (Pragae 1929 ss).
BV = Bogoslovni Vestnik (Ljubljana 1920 ss).
BZ = Byzantinische Zeitschrift.
ČCH = Český časopis historický.
ČMM = Časopis Matice Moravské.
DTC = Dictionnaire de Théologie catholique (Paris 1903—1939).
DVORNÍK = DVORNÍK, Les Légendes de Constantin et de Méthode vue de Byzance, Pragae 1933.
EO = Échos d'Orient.
JAGIĆ = JAGIĆ, Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache, Berlin 1913.
JIČ = Jugoslovenski istoriski časopis (Beograd 1935 ss).
JF = Južnoslovenski filolog (Beograd).
LKM = П. ЛАВРОВ, Кирило та Методій в давньо-слов'янському письменстві. Київ 1928.
LMat = П. ЛАВРОВ, Материалы по истории возникновения древнейшей славянской письменности. Ленинград 1930.
M (1854) = MIKLOŠIČ, Die pannonische Legende vom hl. Methodius (versio Latina). — Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen XIII. Wien 1854, pg. 156—163.
M (1870) = MIKLOŠIČ, Vita s. Methodii. Russico-slovenice et Latine. Vindobonae 1870.
M = MIKLOŠIČ, Die Legende vom hl. Cyrillus. — Denkschriften der kaiserl. Akademie der Wissenschaften. Philosoph-histor. Classe, 19. Bd. Wien 1870, pg. 205—248.
OC = Orientalia Christiana (Romae 1923 ss; 1935 ss; Or. Christ. Analecta).
OCP = Orientalia Christiana Periodica (Romae 1935 ss).
P (vel Pastrnek) = PASTRNEK, Dějiny slovanských apoštolů Cyrila a Methoda, Pragae 1902.
PG = MIGNE, Patrologia Graeca.

ACTA ACADEMIAE VELEHRADENSIS

eduntur quotannis in quattuor fasciculis.

Subnotatio pro anno: membra Academiae Velehradensis 30 K, ceteri 40 K.

Redactores: Prof. dr. Jos. Matocha, dr. Jos. Luska, collaborantibus professoribus Collegii theologiae facultatis a ss. Cyrillo et Methodio, Olomucensis.

Redactio: Olomouc, Ulice Maxe Josefa 2.

Administratio: Olomouc, Theologica facultas a ss. Cyrillo et Methodio.

INDEX HUIUS FASCICULI:

DISSERTATIONES:

- Grivec Dr. Fr.: Vitae Constantini et Methodii versio latina, notis dissertationibusque de fontibus ac de theologia ss. Cyrilli et Methodii illustrata 1—127
- Cinek Dr. Fr.: Orthodoxi dissidentes in Bohemia et Moravia 128—144
- Marakujev S.: De Sophia, Sapientia Divina 145—151
- Grivec Dr. Fr.: Controversia de corpore Christi mystico 152—154

RECENSIONES:

- Sborník Velehradský - Collectanea Velehradensia (Fr. Jemelka);
Mauritius Gordillo S. J., Compendium theologiae orientalis
(Fr. Grivec) 154

VITAE CONSTANTINI ET METHODII

VERSIO LATINA, NOTIS DISSERTATIONIBUSQUE
DE FONTIBUS AC DE THEOLOGIA
SS. CYRILLI ET METHODII ILLUSTRATA
AUCTORE

DR. FRANCISCO GRIVEC

PRAEFATIO

Ss. Cyrillus et Methodius in universo orbe christiano non religiose tantum venerantur, utpote grandes Christi apostoli splendidaque incarnatio illarum traditionum orientalium, quae Orientem Occidentemque concordi olim luce collustrabant, sed etiam a viris eruditissimis omnium nationum ut auctores litterarum Slavicarum studiose admirantur.

Cardinalis H. Pellegrinetti ss. fratres nuper hisce verbis concinnis celebravit: „Nel secolo IX emergono nella storia della religione e della civiltà due luminose figure, che sotto certi rispetti appaiono più pure e più grandi di ogni altra del tempo. I due fratelli Cirillo et Metodio hanno lasciato dietro di sè, nei secoli effetti della loro opera vasti, più di ogni loro previsione.“ Peritissimus P. Lavrov cum eruditissimo Th. Uspenskij censet, Cyrillum pergrandem esse virum (grandioznaja figura) mundi Hellenici medii aevi, Methodium vero non minus conspicuum (impozantnaja figura). A. Brückner, ceterum ss. fratribus Thessalonicensibus parum favens, cum Lavrov et Uspenskij fatetur, ipsum Photium a Cyrillo ingeniosa proprietate (originalité) eruditionisque amplitudine longe superari.

In modesto opere praesente fructus operosorum laborum, quibus per quattuor lustra vacabam, brevi compendio perstrinxi, multa in variis dissertationibus meis dispersa congesti retractata ac selecta nec pauca adieci nova. Praeterea partes graviores operis de ingeniosa proprietate ss. Cyrilli et Methodii (Izvornost sv. Ćirila i Metodija) lingua Serbica conscripti, ab *Academia*

Serbica Regia (Beograd) die IV. Junii a. 1936 approbati, at ob iniuriam temporum nondum vulgati, neque illa forma vulgandi, retractatas intexui.

Corpus ac potior pars praesentis operis est nova versio Latina Vitae Constantini et Methodii (quae Legendae Pannonicae appellabantur), multis numeris emendata, adnotationibus (commentario) illustrata, praemissa parte prima de fontibus vitae Cyrilli et Methodii, ac longiore tertia sequente parte de theologia ss. fratrum Thessalonicensium. Igitur opus tres comprehendit partes:

I. Fontes vitae ss. Cyrilli et Methodii.

II. Vitae (Legendae) Constantini et Vitae Methodii nova versio Latina, adiectis adnotationibus.

III. De theologia ss. Cyrilli et Methodii: Relatio ad Photium; fontes theologiae ss. C. et M. (Gregorius Naz. e. a.); primatus R. P.; liturgia Slavica; ascesis s. Cyrilli; authentia epistolae Hadriani II. (Gloria in excelsis Deo) e. a.

Longiora capita Vitae Constantini et Vitae Methodii in pericopas numeris arabicis distinctas distribui, epistolam Hadriani II. (Vitae Methodii c. VIII) in minores partes divisam scientificae inquisitioni accomodavi. Varias abbreviationes in sequente litteraturae indice explicavi.

Vastissimae de his quaestionibus litteraturae indicem plenum texere non potui, sed pauca graviora vel propiora tantum elegi, in quibus lector benevolus ulteriora inveniet.

Ljubljana, die 27. decembris 1940.

Franciscus Grivec.

LITTERATURA

Abbreviationes:

- VC = Vita Constantini (Žitije Konstantina).
VM = Vita Methodii (Žitije Methodija).
VM 1 = caput primum VM; VM 1 2⁵ = capituli primi pericopae secundae adnotationis quinta.
AAV = Acta Academiae Velehradensis.
ACV = Acta Conventus Velehradensis.
ASPh = Archiv für slavische Philologie.
BS = Byzantinoslavica (Pragae 1929 ss).
BV = Bogoslovni Vestnik (Ljubljana 1920 ss).
BZ = Byzantinische Zeitschrift.
ČCH = Český časopis historický.
ČMM = Časopis Matice Moravské.
DTC = Dictionnaire de Théologie catholique (Paris 1903—1939).
DVORNÍK = DVORNÍK, Les Légendes de Constantin et de Méthode vue de Byzance. Pragae 1933.
EO = Échos d'Orient.
JAGIĆ = JAGIĆ, Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache. Berlin 1913.
JIČ = Jugoslovenski istoriski časopis (Beograd 1935 ss).
JF = Južnoslovenski filolog (Beograd).
LKM = П. ЛАВРОВ, Кирило та Методій в давньо-слов'янському письменстві. Київ 1928.
LMat = П. ЛАВРОВ, Материалы по истории возникновения древнейшей славянской письменности. Ленинград 1930.
M (1854) = MIKLOŠIČ, Die pannonische Legende vom hl. Methodius (versio Latina). — Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen XIII. Wien 1854, pg. 156—163.
M (1870) = MIKLOŠIČ, Vita s. Methodii. Russico-slovenice et Latine. Vindobonae 1870.
M = MIKLOŠIČ, Die Legende vom hl. Cyrillus. — Denkschriften der kaiserl. Akademie der Wissenschaften. Philosoph-histor. Classe. 19. Bd. Wien 1870, pg. 205—248.
OC = Orientalia Christiana (Romae 1923 ss; 1935 ss; Or. Christ. Analecta).
OCP = Orientalia Christiana Periodica (Romae 1935 ss).
P (vel Pastrnek) = PASTRNEK, Dějiny slovanských apoštolů Cyrila a Methoda. Pragae 1902.
PG = MIGNE, Patrologia Graeca.

PL = MIGNE, Patrologia Latina.

T. Balan I. = А. ТЕОДОРОВ-БАЛАН, Кирил и Методи I. Жития и похвални слова. София 1920.

T. Balan II. = —, Кирил и Методи II. Набожен помен и исторични свидетелства. София 1934. — *Fere omnia, quae Pastrnek et Lavrov ediderunt (fontes Slavici, Latini Graecique), ast non tam critice.* V. JIČ 1937, 355 ss.

Codices VC in adnotationibus saepius memorati:

A = Codex Academiae theologiae (Duhovnaja Akademija) Moscoviae, ante medium saec. XV.

G = Vladislavi Grammatici a. 1469.

O = Codex monasterii s. Onuphrii Leopoli (Lvov) post medium saec. XV.

Codices VM:

U = Collectio ecclesiae Dormitionis B. Mariae (Uspenskij sobor) Moscoviae, cod. saec. XII.

Acta Sanctorum (Bollandistae).

Iv. BERČIĆ, Dvie službe rimskog obreda za svetkovinu sv. Ćirila i Metuda. Zagreb 1870.

V. БИЛЬБАСОВ, Кирил и Меѳодій. Петербург 1868.

A. BRÜCKNER, Die Wahrheit über die Slavenapostel. Tübingen 1913.

A. БУДИЛОВИЧ, 13 Слов Гвигорія Богослова в древнеслав. переводѣ по рукописи XI. вѣка. Птб 1875.

A. ВОРОНОВ, Главнѣйшіе источники для исторіи свв. Кирилла и Меѳодія. Кіев 1877.

Г. ВОСКРЕСЕНСКІЙ, Св. Кирилл философ. Православ. богослов. энциклопедія 10 (1909) 285—325. Magni ponderis dissertatio plurimos peritos latuit.

E. ГОЛУБИНСКІЙ, Св. Константин и Меѳодій. Москва 1885.

— Исторія Русской церкви. I. том, 1. i 2. polovina, 2. izd. Moskva 1901, 1904.

J. DOBROVSKÝ, Cyrill und Method. Prag 1823.

— Mährische Legende von hl. Cyrill u. Method. Prag 1826.

E. DÜMLER-MIKLOŠIĆ, Die pannonische Legende vom hl. Methodius, v. supra abbrev.

Fr. DVORŇIK, Les Légendes, v. supra abbrev.

— Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle. Paris 1926.

— Le seconde schisme de Photios. Une mystification historique. Byzantion 8, 425—475.

— Le premier schisme de Photios. Actes du IVe Congrès des étu-

- des byzantin (Bulletin de l'Institut archéol. bulgares, t. 9, 1935, 301—325. Brevior conspectus in ACV 1936, 180—189.
- fr. FRANCO, Св. КЛИМЕНТ у Корсуни. Lvov 1906.
- Beiträge zur Quellengeschichte der Cyrillo-Methodianischen Legenden. ASPH 28, 1906, 229—255.
- J. A. GINZEL, Geschichte der Slavenapostel Cyrill und Method. 2. Ausgabe. Wien 1861.
- L. K. GOETZ, Geschichte der Slavenapostel Konstantinus (Cyrillus) und Methodius. Gotha 1897.
- G. GRAF, Die arabischen Schriften des Theodor Abu Qurra, Bischofs von Harran (ca 740—820). Paderborn 1910. EO 9, 1906, 183.
- V. GRUMEL, Les Regestes des Actes du Patriarcat de Constantinople. I. Fasc. 2. Regestes 715—1043. Ed. Institut d'Études Byzantines, 1906.
- La liquidation de la querelle photienne. EO 37, 1934, 257—288.
- Byzance et Photius dans les légendes de ss. Cyrille et Méthode. EO 37, 343—353.
- Fr. GRIVEC, Žitja Konstantina in Metodija. Celje 1936. Versio Slovenica notis illustrata.
- Slovenski knez Kocelj. Ljubljana 1938.
- Slovanska apostola sv. Ciril in Metod. Ljubljana 1927.
- Pravovernost sv. Cirila in Metoda. BV 1, 1—43.
- Doctrina Byzantina de primatu et unitate ecclesiae. Ljubljana —Kromežič 1921.
- Orientalische und römische Einflüsse in den Scholien der Slavenapostel Kyrillos und Methodios. BZ 1929, 287—294.
- Biblične zgodbe sv. Cirila in Metoda. BV 1935, 1—32.
- Zaroka sv. Cirila s Sofijo. BV 1935, 82—94.
- Cirilove pradedske časti. BV 1935, 211—213.
- Akvilov fragment v ŽK. BV 1935, 213—216.
- De ss. C. et M. ad Photium relatione. BV 1933, 245—252.
- Originalnost sv. Cirila in Metoda. JIČ 1, 1935, 52—75.
- Viri staroslov. Žitja Metodija. JIČ 1, 336—351; JIČ 2, 1936, 101—105.
- Reversi sunt ex Moravia. JIČ 3, 1937, 62—91.
- O avtentičnosti poslanice Hadriana II. l. 869. JIČ 5, 1939, 1—39.
- De versionibus VC et VM. AAV 1937, 1—13.
- Prvo poglavje ŽM. Beličev zbornik. Beograd 1937, 135—140.
- Težka mesta v Žitjih Konstantina in Metodija. Linguistica Slovaca III (Bratislava 1941). Sub prelo.
- De fontibus theologiae ss. Cyrilli et Methodii. ACV 1936, 13—22.
- L. HAUPTMANN, Uloga Velikomoravske države u slavenskonjemačkoj borbi za Podunavlje. Rad Jugosl. akad. knj. 243. Zagreb 1932.
- J. HERGENRÖTHER, Photius. I—III. Bd. Regensburg 1867—1869.

- Г. А ИЛЬИНСКИЙ, Опыт систематической Кирилло-Мефод. библиографии. София 1934.
- V. JAGIĆ, v. supra abbrev.
- Meine Zusätze zum Studium der Werke des slav. Klemens. ASPh 27, 384 ss.
- Вопрос о Кириллѣ и Меѳодіи в слав. филологіи. Птб 1885.
- Исторія слав. филологіи. Птб 1910.
- Fr. KOS, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. II. Ljubljana 1906.
- M. KOS, Conversio Bagoariorum et Carantanorum. Ljubljana 1936.
- D. KOSTIĆ, Bugarski episkop Konstantin, pisac službe sv. Metodiju. BS 7, 1937/38, 189—211.
- K. KRUMBACHER, Geschichte der byzant. Litteratur. 2. Aufl. München 1897.
- St. KULJBAKIN, O rečničkoj strani staroslov. jezika. Glas Srpske kralj. akademije. II. razr. 73. Beograd 1930, 85—143.
- Leksičke studije. Glas S. kr. akad. II, 93. Beograd 1940.
- П. ЛАВРОВ, v. supra abbrev. LKM, LMat.
- П. ЛАВРОВ-УНДОЛЬСКИЙ, Климент епископ словѣнскій. Чтенія в Обществѣ исторіи и древ. рос. Москва 1895, кн. I.
- В. ЛАМАНСКИЙ, Славянское житіе св. Кирилла как религиозно-эпическое произведеіе и как историческій источник. Журнал Мин. Народ. Просвѣщенія. Птб 1903—1904.
- A. LAPOTRE, L'Europe et le Saint Siègе à l'èpoque carolingienne. Le pape Jean VIII. Paris 1905.
- P. LAVROV, Die neuesten Forschungen über den slav. Klemens. ASPh 27, 1905, 350—372.
- A. P. ЛЕБЕДЕВ, Исторія раздѣленія церквей. 2. ed. Moskva 1905.
- J. LEDIT, Les légendes slaves de ss. Cyrille et Méthode. Gregorianum 14, 1933, 540—563.
- Хр. ЛОПАРЕВ, Византійская житія святых VIII—IX вѣков. Визант. Временник XVII—XIX (1911—1915).
- И. МАЛЫШЕВСКИЙ, Кирилл и Меѳодіи. Труды Кіев. Дух. Акад. Кіев 1885.
- MANSI, Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio. Nova ed. Paris 1899—1927.
- Fr. MIKLOŠIĆ, v. supra abbrev.
- Lexicon palaeoslovenicum. Vindobonae 1862—1865.
- Apostolus e cod. monasterii Šišatovac. Vindobonae 1853.
- C. MOHLBERG, Il Messale glagolitico di Kiew (sec. IX) ed il suo prototipo Romano del sec. VI—VII. Romae 1928.
- M. MURKO, Geschichte der älteren südslav. Literaturen. Leipzig 1908.
- R. NAHTIGAL, Doneski k vprašanju o postanku glagolice. Razprave znanstv. društva I, 135—178. Ljubljana 1923.

- Нѣсколко замѣток о слѣдах древне-слав. паримейника в хорв. глагол. литературѣ. Древности. Труды Моск. Археол. общ. III. Москва 1902.
- Н. НИКОЛЬСКИЙ. К вопросу о русских письменах в ЖК. Изв. по русск. яз. и словес 1928, т. 1, кн. 1, 1—37.
— К вопросу о сочинениях, приписываемых Кириллу философу. *Ibidem* 1928, 399—457.
- И. ОГІЕНКО, Костянтин и Мефодій I—II. Varšava 1927 s.
— (I. Ohijenko), Die sprachliche Zugehörigkeit der Vitae Konstantins und Methods. ZSPH 16, 1939, 69—76.
- G. OSTROGORSKY, Geschichte des byzantinischen Staates. München 1940.
Fr. PASTRNEK, v. supra abbrev.
- J. PAVIĆ, Staroslovenski pjesnički kanon u čast sv. Metodija i njegov autor. Bogoslovska Smotra 24 (Zagreb 1936) 59—86.
- Card. PELLEGRINETTI Ermenegildo, La catechesi cristologica dei ss. Cirillo e Metodio. Milano 1939.
- E. PERELS, Papst Nikolaus I. und Anastasius Bibliothecarius. Berlin 1920.
- М. ПОПРУЖЕНКО и Ст. РОМАНСКИ, Библиографски преглед на слав. кирилски източници за живота на Кирила и Методия, Acad. Bulg. scient. Sofija 1935.
- K. POTKAŃSKI, Konstantin i Metodjusz. Kraków 1905.
- PROCHAŽKOVÁ-SUCHÁ, Poměr t. zv. panonských legend k legendám byzantským století 8.—10. ČMM 39, 1915, 28—66.
- Fr. RAČKI, Viek i djelovanje sv. Cyrilla i Methoda. Zagreb 1857—1859.
- Sv. RITIG, Povijest i pravo slovenštine u bogoslužju. Zagreb 1910.
- Fr. SNOPEK, Konstantinus-Cyrillus und Methodius. Kroměříž 1911.
— List Hadriána II. v panon. legendě a bulla Jana VIII. Industriae tuae. Sborník Velehradský 6, 1896.
- J. STANISLAV, Životy slov. apoštolov Cyrila a Metoda. Praga-Bratislava 1933.
- A. TEODOROV-BALAN, v. supra abbrev.
— Св. Климент Охридски. София 1919.
- Ю. ТРИФОНОВ, Две съчинения на Константина философа за мощитѣ на св. Климент. Списание на Бълг. Акад. на наукитѣ. Кн. 48, 1934, 159—240.
— Съчинението на Константина (Кирила) Написание о правѣй вѣрѣ. *Ibidem* 52, 1935, 1—85.
- Н. ТУНИЦКИЙ, Св. Климент, епископ словѣнскій. Сергиев Посад 1913.
- Fr. UŠENIČNÍK, Najstarejši glagolski spomenik in liturgija sv. Cirila in Metoda. BV 1930, 235—253.
- J. VAJS, Psalterium palaeoslovenicum Croatico-glagol. Pragaе 1916.

- *Evangelium s. Matthaei Palaeoslov. (textus reconstructus)*. Praegae 1935.
- *Evang. s. Marci, s. Lucae, s. Joannis Palaeoslov. 3 tomi*. Praegae 1935 s.
- *Joannis VIII PP. epistolae ad Svatopluk principem et Methodium archiep. Romae* 1924.
- *Mešní řád charv. — hlahol. vaticán. misálu*. AAV 1939, 89—118.
- A. VASILIEV, *Byzance et les Arabes. I (820—867)*. Bruxelles 1935.
- J. VAŠICA, *Život a pochvala sv. Cyrila*. Brno 1927.
- *Slovanská liturgie nově osvětlená Kijevskými listy. Slovo a slovesnost (Praegae)* 1940, 65—77.
- *Millesimus quinquagesimus annus obitus s. Methodii (de excommunicatione Vichingi et Sventoplki)*. VII. *Congressus Velehradii* 1936 (programma). Olomucii 1936, pg. 11—19.
- V. VONDRÁK, *Studie z oboru církevně-slov. písemnictví*. Praegae 1903.
- M. WEINGART, *K rozboru pramenů a k dějinám doby cyrilomet.* BS 5, 424—451.
- *Analyse philologique de légendes sl. de Constantin et de Méthode*. Actes du VIe Congrès des études byzantines. Bulletin de l'Inst. archéol. bulg. 9, 1935, 101—109.
- *Hlaholské listy Vídeňské*. Čas. pro moderní filologii 24, 1938, 105—129; 233—245.

Fusiozem indicem litteraturae invenies in libris supra allegatis, praesertim in libris: Iljinskij, Popruženko-Romanski, Ogienko, Dvornik. Multa alia opera infra in textu allegabo.

In verbis veteroslavicis transcribendis et operibus Russicis allegandis signum darum ъ in fine vocabulorum omitto.

Distinguenda est vita ss. Cyrilli et Methodii a Vitis (biographiis, legendis) Constantini (Cyrilli) et Methodii.

FONTES

FONTES SLAVICI ET GRAECI

Potissimi fontes historiae ss. Cyrilli et Methodii duae eorum Vitae palaeoslavicae sunt, iam saec. IX. conscriptae, at in codicibus multo iunioribus superstites. Textum utriusque Vitae, non obstantibus codicibus iunioribus, substantialiter incorruptum servatum, sane quidem fontes palaeoslavici secundarii, e Vitis illis dependentes, abunde confirmant. Tales fontes secundarii sunt: officia et breviaria glagolitica, officia (služby) ritus Byzantini (Graecoslavici), sermones panegyrici, breviores vitae (prolog) e. a. Quorum nonnulli (officia glagolitica) traditione codicum et textus usque ad saec. X. ascendunt.

Vita Constantini (VC) et Vita Methodii (VM) statim initio scientificae earum tractationis (ab A. V. Gorskij, Miklošič e. a.) Legendae Pannonicae dictae sunt; ultimis decenniis saepius Moravicae vel Pannonico-Moravicae dicuntur. At convenientius simpliciter Vita Constantini et Vita Methodii appellantur. Constat etenim, Vitam Methodii Pannonicam dici non posse. Vita Constantini neque Pannonica neque Moravica opportune dici potest; probabiliter quidem in Pannonia exarata est, attamen hoc non tam certum est, ut in ipsa appellatione efferendum sit. Insuper titulus legendae dubia de historica veritate movet, dum fides historica laudatarum Vitarum iam admodum probata est.

I. VITA CONSTANTINI

Vita palaeoslavica Constantini-Cyrilli mox post obitum huius viri celeberrimi probabiliter in Pannonia exarata est, approbante vel etiam collaborante Methodio. Quae de eius iuventute in urbe natali, de studiis Constantinopoli, de legatione ad Chazaros e. a. narrantur, certe solus Methodius auctori Vitae tradere potuit. Vitae Constantini idonea dignaque narratio pro gravissimo infes-

toque Methodii opere tanti erat ponderis, ut Methodius eam non curare nequaquam potuerit. Methodium in Vita fratris sui exarata aliquem partem habuisse inde etiam innuitur, quod in illa tam pauca tamque modeste de Methodio dicuntur.

Multum disputatum est de quaestione, qua lingua haec Vita primitus exarata esset. Voronov aliique nonnulli contendebant, textum primigenum Graecum fuisse. Hodie haec opinio fere obsoleta est. Nihilominus concedendum est, auctorem Vitae fontibus scriptisque Graecis usum esse. Praeterea auctor, quamquam Slavus, Graeca eruditione ita imbutus est, ut etiam res Slavicās vel libere tractando saepius Graecum dicendi genus usurpaverit. Minime tamen neganda est magna probabilitas, aliquam Vitam Constantini (Cyrilli) Graece scriptam extitisse. Cyrillum Romae, praecipue monachi aliique Graeci, ardentem venerabantur, Vita Cyrilli Graeco sermone scripta iis fere necessaria vel saltem valde desiderata erat. Magna similitudo Legendae Italicae (de qua infra) ac Slavicae VC ita opportune explicari potest. Auctor VC autem illam Graecam vitam, non comprobata, minime ad verbum vertit, sed nonnisi libere ea uti potuit. In VC enim mens Slavica ostenditur, e. gr. nostra gens, noster doctor; tam diserta defensio liturgiae Slavicae in vita Graeca vix opportuna esset. Tota VC indoles potius Slavicam originem quam versionem e lingua Graeca manifestat.

Voronov ipse opinionem suam retractando fassus est, sententiam de versione VC e lingua Graeca dubiam esse; ast censuit Slavicam VC saltem alicui Graeco fundamento inniti. Hanc retractatam opinionem Ohijenko (Ogienko) in ZSPh 1939, 69-76 merito approbavit.

VC mox post Cyrilli obitum probabiliter in Pannonia (pars forsā iam Romae) exarata est, attamen antiquissima eius forma parum superest, quia solum in multo posterioribus codicibus servata est. Quattuor codices antiquiores saeculo XV demum scripti sunt. Praeterea primigenus textus litteris glagoliticis conscriptus est; hodie autem solum codices cyrillici supersunt. — De relatione VC ad s. Gregorium Naz. v. caput: De fontibus theologiae ss. C. et M. 2. atque commentarim VC 4⁵⁻⁷ e. a.

VC inscribitur Vita Constantini philosophi; auctor iam hoc

titulo finem suum prodit, Cyrilli egregiam eruditionem doctrinamque describendi. Ideo Cyrilli disputationes et orationes uberiorius allegat. Liturgiam litterasque Slavicas, certe grande Cyrilli opus, acerrime defendit. Ast minime dici potest, Vitam Constantini non esse historicam vitae narrationem, sed solum eo consilio compositam, ut liturgiam Slavicam defenderet. Auctor virtute excellentem sanctam vitam Cyrilli eiusque apostolicos labores celebrat; inter Cyrilli opera autem certe liturgia litteraeque Slavicae praecipue eminent.

Codices.

Ultra triginta codices VC supersunt. Quattuor antiquissimi sunt: 1. Codex Academiae theologiae (Duhovnaja akademija) Moscoviensis, ante medium saec. XV. exaratus; hunc littera A allego. Editus est in LMat. 2. Codex monasterii s. Onuphrii Leopoli (Lvov), post medium eiusdem saeculi conscriptus; eum signo O cito. Hunc Miklošič (o. c.) edidit. 3. Codex a Vladislavo Grammatico in monasterio Žegligovo prope urbem Skoplje (Macedonia) a. 1469 scriptus; hunc signo G allego. Hodie in bibliotheca Academiae Jugoslavicae in urbe Zagreb servatur. LMat etiam hunc codicem edidit. 4. Codex ab eodem Vladislavo a. 1479 scriptus atque in monasterio Rilski manastir (mons Rila in Bulgaria) servatus. Antiquissimus et optimus est Moscoviensis sub numero primo laudatus. Duo codices Vladislavi Grammatici vestigia scholae Euthymii, patriarchae Bulgarici, prae se ferunt. Quae schola stylum codicum perpolire et emendare studebat. Ita etiam in his duobus codicibus pauca mutata vel ad stylum poliendum adiecta sunt, at textus substantialiter non est corruptus. Ope aliorum codicum additiones et mutationes sat facile distinguere possunt. Codex secundo loco recensitus (s. Onuphrii) ad eandem familiam Slavicam meridionalem pertinet.

Ceteri codices iuniores quidem sunt, at non omnes spernendi, sed saepe non sine fructu consulendi, prout apparatu critico LMat ostenditur.

Incommodum, quod nullus codex VC antiquitate saeculum XV. supreat, non parum compensatur lectionibus breviarii glagolitici, traditione textus usque ad saec. X. ascendentibus, atque codi-

cibus breviarum (prolog) Vitarum Constantini sermonumque pagnegyricorum saec. XII. et XIII.

II. VITA METHODII

Rerum Slavicarum periti fere omnes consentiunt, Vitam Methodii in Moravia mox post mortem s. Methodii a quodam eius discipulo ante expulsionem e Moravia, forsitan iam a. 885 conscriptam esse. Auctor Vita Constantini usus est eamque notam supposuit. Res in illa Vita narratas non repetit, sed si necesse est, breviter tantum memorat vel saepe supplet addendo, quae in VC desunt. In VM 5² epistola Rastislai non uberius reddita est quam in VC 14, attamen sententiae de doctoribus ex Italia, Graecia Germaniaeque atque de rudi Slavorum gente additae sunt. Deinde sequitur dictum imperatoris, Thessalonicenses pure Slovenice loqui (VM 5³), quod in VC omissum est. Carmen Cyrilli VM 7 potius in VC 18 narrari potuisset. Permirum est, VM nil dicere de ss. fratrum in Pannonia commoratione, quae tantas consequentias pro s. Methodio peperit, prout VM 7 et 8 narrat; quae VM 8 narrantur sine illa mansione explicari non possunt. Auctor VM autem factum hoc gravissimum tacet, quia illud e VC notum supponit. Mansionem ss. fratrum Romae describendo autem gravia supplet, quae in VC 17 desunt, e. gr. de evangelio Slovenico in ecclesia s. Petri (v. infra), de numero sacerdotum Slavicorum, qui Romae ordinati sunt, de adversariis liturgiae Slavicae.

Magnam auctoris VM et VC dependentiam ipsum exordium VM diserte ostendit. Tota ratio ampli 1. capituli VM in sententia e VC 1 sumpta fundatur, quod e conclusione VM 1, 2 (Post peccatum originale Deus hominem non dereliquit, sed elegit viros . . .) et ex exordio VM 2 elucet; exordium VM 2 repetit illa, quae in VC 1 dicta sunt.

Vestigiis VC inhaerendo (VC 4⁵⁻⁹) auctor VM multa e s. Gregorio Naz. mutuavit. Prima (dimidia) pars VM 2 partim e VC 1, partim e s. Gregorio Naz. deprompta est. Item conclusio VM 17 e s. Gregorio Naz. mutuata est, ut VM 17⁸⁻¹⁰ notavi. Etiam ratio Methodium ad vitam apostolicam movens (VM 3²) ex eodem Gregorio excerpta est. Ergo totus margo (Rahmen) theologicus

et asceticus VM e scriptis illius magni Theologi depromptus est, quem Cyrillus patronum et exemplar sibi elegit. De his in commentario VM atque in multis dissertationibus iam uberius tractabam.¹

Meus discipulus F. Gnidovec autem in dissertatione, typis nondum edita, probavit, Vitam Methodii ad exemplar sermonis s. Gregorii Naz. in honorem s. Athanasii exaratam esse. Immo hagiographus palaeoslavicus vitam magni s. Methodii saltem implicite cum grandi illo Athanasio confert.

Inde consequitur, auctorem VM litteris Graecis ita eruditum fuisse, ut difficiles sermones s. Gregorii Naz. legere iisque libere periteque uti potuerit. Insuper in aliis quoque Vitae partibus potius Graecam quam occidentalem mentem et dicendi rationem ostendit.

Sobria gravisque historica dictio VM a rhetorica VC magnopere discrepat. Auctor tot et tantas res adversas simul cum Methodio iam perpressus, in angustia temporum, cum iam novae persecutiones discipulis s. Methodii imminerent, VM scripsit. Ergo nec tempus nec circumstantiae fusiori rhetoricae narrationi favabant. Procul a patria s. Methodii de iuventute Methodii eiusque laboribus ante adventum in Moravia non pouit multa narrare.

Quaedam, quae prima specie Vitae C *contradicere* videntur vel per se *falsa* esse videntur, e supra memorato nexu VM cum VC sat commode explanari vel excusari possunt, ut iam Lavrov opportune monuit.² Jagić plures tales collegit locos, contendendo, illos Vitae C *contradicere*:

VC 14² narrat, Rastislavum solum legatos ad imperatorem Byzantinum misisse; VM 5¹ autem etiam Sventoplkum ut mittentem addit. Quod facile solvitur. VC 14 enim diserte dicit, Rastislaum cum principibus consilium iniisse. VM 5 autem apte addit nomen Sventoplki, qui in hac re certe partem habuit et consensit; hoc nomine non tantum Vitam C, prout solebat, supplevit, sed opportunè etiam monuit, Sventoplkum, discipulorum Methodii tunc adversarium, antea una cum Rastislavo ss. fratres eorumque primos discipulos accersisse. - De commoratione in Pannonia VM nil narrat.

¹ JIČ 1935, 340 ss; 1936, 103 s; BV 1935, 28 ss.

² ASPH 27, 1905, 392.

Quod iam supra explanavi. - Mansionem et disputationem Venetiis non memorat atque disputationem Romanam transfert. Respondendum est, mansionem et disputationem Venetianam ideo omitti, ne repeterentur in VC uberius iam dicta. Disputatio minime transfertur, sed suppletur, etiam Romae multos adversarios liturgiae Slavicae fuisse, quod historia abunde confirmat. - VC 17 dicit, libros Slavicos in ecclesia s. Mariae ad Praesepe consecratos et in altari positos esse, VM autem illud factum in ecclesiam s. Petri transfert. Ast hic duo facta distinguenda sunt. In ecclesia s. Petri solum evangelium Slavicum in altari positum est. Qua narratione VC facto gravi suppletur, Minime supponi potest, papam nullo nutu nexum approbationis liturgiae et missionis Slavicae cum auctoritate s. Petri manifestasse. Imo mirum est ecclesiam s. Petri in VC 17 ab aliis ecclesiis nullo verbo distingui. - Has difficultates Jagić, pugna contra Vondrák et Lavrov (eundem esse auctorem VM et VC) abreptus, plus iusto urgebat.³ In opere suo maturissimo (Entstehungsgesch.) illas non repetit. Hisce addo annotationem ad VM 12, ubi relatio de epistola Joannis VIII. Industriae tuae (880) nonnullis minus exacta videtur. Ast hic etiam de aliis documentis eiusdem papae refertur, ut in commentario VM 12⁶⁻⁸ dixi.

Codices VM multo pauciores sunt (circa decem) quam VC. Sed antiquissimus vetustatem codicum VC longe superat. Codex VM in collectione ecclesiae Dormitionis beatae Mariae (Uspenskiĭ sobor) Moscoviae enim saeculo XII. scriptus est. Allego eum signo U. Nullus alius codex fontium Slavicorum illum antiquitate superat. Codex non solum antiquissimus, sed etiam optimus, quod multis locis difficilioribus gravioribuque expertus sum. Editus est ab J. BODJANSKIĀ in Čtenija v Imperat. občestve istorii, Moskva 1865; dein eum ediderunt MIKLOŠIČ 1870, LMat e. a. Codices iuniores nonnullis locis ad veram lectionem statuendam non parum conferunt.

De auctore VC et VM.

Plurimum iam disputatum est de duplici quaestione: 1. num idem auctor utramque vitam conscripserit; 2. qui sit auctor.

³ ASPh 1905, 392.

A. V. Gorskij, qui primus scientifice has Vitas tractavit, putavit, utramque Vitam eodem fere tempore et certe eodem loco scriptam esse, utpote in Pannonia, V. Undoljskij (1816-1864), de colligendis codicibus operum Clementis Bulgarici optime meritis, primus defendit opinionem, Clementem esse auctorem utriusque Vitae atque utriusque sermonis panegyrici (de s. Cyrillo, de ss. C. et M.). BODJANSKIJ ei assentiebat. ŠAFARÍK putabat, Clementem scripsisse VC; VM autem esse opus Gorazdi, quem Methodius successorem sibi constituit. A. VORONOV contendebat utramque vitam ab eodem quidem auctore exaratas esse, ast non in Moravia, sed demum in Bulgaria saec. X.; auctorem non fuisse immediatum discipulum ss. fratrum. (Posterior pars huius opinionis iam obsoleta est). P. LAVROV in editione postuma operis UNDOLJSKIJ de Clemente Bulgarico cum U. consentiebat,¹ Clementem esse scriptorem utriusque Vitae. Eandem sententiam propugnavit in ASPH.² In opere maturissimo LKM 93-96 autem opinionem suam retractando atque de fructibus harum disputationum sobrie referendo, fatetur, quaestionem ex ipsa dictione solvi non posse, cum varii scriptores ex iisdem scriptis Clementis tam contrarias opiniones de auctore VC et VM statuissent. VONDRÁK exacte hanc quaestionem traxit (Studie); e dictione deduxit, Clementem esse auctorem utriusque Vitae. JAGIĆ ex dictione et mente eiusdem Clementis, praesertim e sermone panegyrico arguit, illum nec VC nec VM esse auctorem. Argumentis peritorum (Undoljskij et Vondrák et Lavrov) asseveranter resistebat arguendo, VC et VM a duobus diversis autoribus conscriptas esse, nec probari posse Clementem esse auctorem utriusque Vitae (ASPh 18, 1896, 285); perseverando in thesi de duobus diversis auctoribus denique concessit quandam probabilitatem, unam e duabus Vitis esse opus Clementis, sed non ausus est dicere, quaenam (ASPh, 27, 1905, 393).

Post tot discrimina LAVROV in recente opere laudato fere assentit doctissimo Jireček, auctorem VC esse Methodium, auctorem VM autem Clementem; VC enim multo elegantius scriptam esse quam sermones Clementis, qui supersunt. Ast denique censet, hanc quaestionem ad liquidum explorari non posse (pg. 94). Ad

¹ Kliment episkop slověnskij. Moskva 1895.

ASPh 1905, 353 s et 364.

opinionem Jireček inclinant sententiae peritorum PASTRNEK (15), BRÜCKNER, M. MURKO, qui ultimus suam opinionem a. 1908 (pg. 61 s) sic concinne perstrinxit:

Die Lebensbeschreibungen Cyrills und Methods sind ihrer Bedeutung würdige Leistungen, deren historische Glaubwürdigkeit im Laufe der Jahre nur gewonnen hat. Eine ursprünglich griechische Abfassung derselben ist wenig wahrscheinlich, ebenso die Abhängigkeit des Lebens Cyrills von römischen Quellen, obgleich sein Kultus von Rom ausging. Beide Legenden bewahren ein schönes Gleichgewicht zwischen Konstantinopel und Rom, das der Herkunft und der Wirksamkeit der Slawenapostel entspricht. Besonders die darin bewiesene Anhänglichkeit an den apostolischen Stuhl spricht dafür, dass ihre Lebensbeschreibungen bald nach dem Tode der Apostel aus einem Kreise hervorgegangen sind, in dem ihre Traditionen noch wirksam waren. Der Form nach sind jedoch beide Legenden so verschieden, dass sie meines Erachtens unmöglich von demselben Verfasser stammen können. Die ausführliche Vita Constantini folgt offenkundig den Mustern byzantinischer Hagiographie und enthält ganze theologische Traktate. Während die Vita Methodii, die kaum ein Drittel der vorigen erreicht, einfach einen chronologischen Bericht mit einiger legendarischer Ausschmückung ohne theologische Gelehrsamkeit bietet. Gegen diese Tatsachen fallen meist an und für sich wenig beweisende Parallelstellen in wirklichen und angeblichen Schriften Kliments nicht ins Gewicht. Viel Wahrscheinlichkeit hat die Behauptung, dass das Leben Konstantins Method selbst verfasst habe, weshalb darin auch so wenig von ihm die Rede ist. Methods Legende, die sich an die vorige unverkennbar anlehnt, kann dann allerdings mit grosser, aber noch nicht zur Gewissheit erhobener Wahrscheinlichkeit Kliment zugesprochen werden.

Viri periti hanc quaestionem tractando duo gravissima neglexisse videntur:

1. Verum est, Clementem Bulgaricum laboribus apostolicis et scriptis inter omnes discipulos ss. fratrum eminere. Ast negligentia praetereundum non est, post exilium e Moravia multos discipulos eorumque scripta periisse. VC et VM non solum ut opus unius vel alius discipuli ss. fratrum considerandae sunt, sed animi inten-

dendi sunt ad *scholam* litterarum, quam ss. fratres condiderunt et direxerunt. Decursu plus quam viginti annorum usque ad obitum Methodii certe plures discipuli eruditi sunt, qui dirigentibus ss. C. et M. quandam propriam dictionem excoluerunt formaruntque.³ Similitudines inter utramque Vitam et opera Clementis ex communi ss. fratrum *schola theologica ac litteraria* explicari possunt; si opera aliorum discipulorum ss. C. et M. superessent, certe etiam in illis similia deprehenderentur.

2. Neque discrepantia dictionis utriusque Vitae nimis urgenda est. Inter conscriptionem VC et VM spatium plus minusve sedecim annorum intercessit; circumstantiae temporum admodum mutatae sunt, post primos triumphos plures res adversae contigerunt; post tam mutata tempora et res etiam animorum (animi) facta est commutatio.

Ergo rebus sic stantibus hodie vix potest auctor utrisque Vitae statui. Certe firmiter tenendum est, VC non sine opera et directione Methodii scriptam esse. Agebantur utpote fundamenta apostolatus Slavici atque quaestiones theologicae et ecclesiasticae pergraves.

Etsi e dictione firmas demonstrationes deduci non possint, tamen e mente orientali et Graeca eruditione auctorum utriusque Vitae, praecipue etiam VM, magna cum probabilitate argui potest, auctorem VM non fuisse Gorazd vel aliquem ex indigenis Moraviae. Citationes e Gregorio Naz., tanta peritia utriusque Vitae intextae,⁴ potius auctorem ex imperio Byzantino oriundum ostendunt.

J. PAVIĆ et D. KOSTIČ demonstraverunt, Constantinum presbyterum (postea episcopum), discipulum immediatum ss. fratrum, ex imperio Byzantino vel e Bulgaria oriundum, officium liturgicum in honorem s. Methodii exarasse. Quod officium certissime post VM atque Sermonem in laudem ss. fratrum conscriptum est; multa cum Sermone panegyrico consonant. Atqui officium certe iam circa a. 900 compositum est. Ergo VM (et VC) et Sermo panegyricus ss. C. et M. iam circa a. 885-890 existebant. Quae fere communis slavistarum sententia hac argumentatione *exacte demon-*

³ Similia aliquatenus innuit Jagić in ASPH 27, 1905, 386 s; inde deducit, argumenta e dictione parum probare.

⁴ V. quae in commentario atque supra in capite de VM dixi.

strata est. Dubia, quae pauci cum Voronov movebant, fundamento carent.

Quae Pavić et Kostić de Constantino opinato auctore VM et Sermonis de ss. C. et M., vel in VM (et VC) conscribenda socio proferunt, cum supra dictis de schola litteraria et theologica ss. fratrum concilianda sunt. V. infra de officiis liturgicis in honorem ss. C. et M.

Memorata obsoletam hypothesim professoris Voronov, nempe VC et VM saec. X. in Bulgaria exaratas esse, hodie adhuc asseveranter defendit Ogienko, qui recenter (ZSPH 1939, 73s) hanc falsam opinionem levissima argumentatione fulcire conatus est contendendo, VC et VM ac orationes panegyricas demum post canonisationem C. et M. exaratas esse. At hoc argumentum nullum est non solum ob officia liturgica iam circa a. 900 existentia, sed etiam ideo, quia saec. IX. et X. canonisatio proprie dicta nondum existebat. Sicut Cyrillus Romae statim post obitum sanctus venerabatur (sanctitate miraculis approbata), ita Methodium discipuli statim post mortem colebant, ut e fontibus memoratis luculenter elucet.

VC et VM cum hagiographicis vitis Byzantinis collatae.

Slavistae et historici, qui hanc quaestionem tetigerunt, fere omnes censent, Vitas ss. fratrum ad exemplar legendarum sanctorum Byzantarum illius temporis (saec. VIII et IX) conscriptas esse; ita inter recentiores praecipue LAVROV et DVORNIK. Hanc rem singulatim pertractaverunt E. Procházková et P. Suchá in ČMM 39, 1915, 28-66 (dissertatio seminarii historici in universitate Pragensi, dirigente professore J. Bidlo); iis assensit Dvorník (306-310).¹ Notae vitis Byzantinis propriae sunt fere hae: rhetorica et portentosa exaggeratio miraculorum, neglectio factorum historicorum, absentia sobrii sensus historici, exaggerata idealisatio, historiae ac notarum individualium formulis schematicis postpositio; comparatio sancti cum iustis Antiqui Testamenti ac magnae partes diaboli.

¹ Conspectum vitarum (legendarum) Byzant. primus A. Ehrhard tradidit in opere: K. Krumbacher, Gesch. der byzant. Litteratur (München 1897) 176-205.

Vitas sanctorum Byzant. saec. VIII et IX examinavit: Hr. Loparev in Vizantijskij Vremennik 17 (1910/11) 1-224; 18 (1911/13) 1-147; 19 (1913/15) 1-151.

Lavrov, Dvorník e. a. censent, etiam VM legendas Byzantinas imitari, praeprimis exordio et conclusione sua. Alii autem ob sobriam gravemque eius dictionem cum supra laudato M. Murko id fortiter negant. Argumenta pro gravi nota Byzantina utriusque Vitae ss. fratrum quodam occasionalismo laborare videntur. Auctores rerum Byzantarum periti enim de ss. Cyrillo et Methodio tractando, hac occasione nacta suam eruditionem litterarum Byzantarum porrigere, nexum causalem vero minus animadvertere videntur. Ita in laudata dissertatione erudita quam Procházková et Suchá scripserunt fere contradictoria affirmantur. Post argumenta pro nota Byzantina enim disserte conceditur etiam Vitam Constantini, quae prima specie mentem Byzantinam spirare videtur, „gravi et fide digna descriptione factorum esse pretiosum fontem historicum et *exceptionem* in litteris legendarum Byzantarum“ (pg. 62). Cyrillus enim in VC nec sanctis Antiqui Testamenti comparatur, nec VC oratione ad eum concluditur nec multa miracula nec visiones narrantur. Somnium autem pueri Cyrilli eiusque mystica cum Sophia Sapientia sponsalia prorsus propriam notam prae se ferunt, ut in commentario VC 3²⁻³ atque in dissertationibus de fontibus theologiae ss. C. et M. et de ascési s. Cyrilli abunde demonstravi. Et Cyrillus et eius Vita Slavica multa propria habet, quibus inter sanctos et Byzantinos et occidentales excellit.

Nexu ss. fratrum eorumque Vitarum cum s. Gregorio Naz. discrete demonstrato, iam patet, thesim de imitatione legendarum Byzantarum non solum probari non posse, sed eam etiam fundamento destitutam et falsam esse. Caput primum Vitae Methodii e prorsus propria theologia ss. fratrum depromptum est, prout in commentario VM et multis dissertationibus exacte probavi. Infaustus ille „misókallos daimon“ nihil iuvat (VM 9¹). Exacte demonstratum est, Vitam Methodii ad exemplar sermonum s. Gregorii Naz., praesertim sermonis in laudem magni s. Athanasii conscriptam esse. Ergo potius s. Gregorium, Patrem Graecum saeculi IV., non autem legendas Byzantinas saec. VIII. vel IX. imitatur.

Ss. Cyrillus et Methodius patriae amore et eruditione utique Byzantini erant atque in monasteriis Byzantinis multum conversati sunt. Ergo non possunt quibusdam notis Byzantinis non prae-

diti esse. Similiter etiam eorum discipuli spiritu magnorum magistrorum imbuti sunt.² Ita quaedam indicia Byzantina perfacile explicantur. Permulta vero, quae Byzantinis propria putabantur, ad communem traditionem orientalem et occidentalem christianam pertinent.

De dictione VC et VM.

Cyrillus poëta numine afflatus erat. Eius sponsalia cum Sophia sunt sponsalia poëtae, eius encomium s. Gregorio est poëma rhythmicum, eius definitio philosophiae et asceseos (VC 4⁹ et 1⁹) atque explicatio peccati originalis (VC 9³⁻⁸ et 11²⁻⁵) spiritu poëtico afflata est. Disputatio cum iconoclasta patriarcha Janne magis forma artis quam theologica sublimitate excellit. In disputatione cum Arabibus praecipue comparatio Dei christianorum cum mari (VC 6⁶) rhythmum et spiritum poëtico eminet; similia in disputationibus cum Judaeis et Saracenis in Chazaria legimus (VC 9-11). Eventus gravissimos vitae suae a iuventute usque ad obitum tamquam poëta in animi conscientia expertus. Iam moribundus fratri suo pulcherrimo carmine valedixit (VM 7). Prooemium VM (VM 1) miranda arte Cyrillum auctorem prodit. Praeter carmina vel carminum fragmenta, quae in VC et VM continentur, Anastasius Bibliothecarius mentionem facit artis plenae poëmatis s. Cyrilli in laudem s. Clementis (v. infra in capite de Legenda Italica).

Frequente usu et consuetudine cum populis orientalibus et Slavibus, vita in Olympo, itineribus in vastis regionibus orientalibus et septentrionalibus, lectione et versione s. scripturae et liturgiae,

² Sic explicari potest similitudo precum Cyrilli moribundi cum oratione morientis patriarchae Nicephori († 829), quam VC 18¹¹ notavi. Vita s. Nicephori, a diacono Ignatio discipulo eius rhetorice quidem, sed non portentose conscripta, tempore quo ss. fratres Cpoli et in Olympo degebant, assidue legebatur. Verumtamen haec Vita ad exemplar legendarum Byzantarum s. Nicephorum sub finem iustis A. et N. Testamenti aequiparat, virtutes eius celebrat hasque laudes oratione ad sanctum concludit (PG 100, 156s). Ita etiam aliae Vitae illius aetatis: s. Joannicii (Acta Sanct. 63, Nov. II, 434s), s. patriarchae Methodii (PG 100, 1260), Stephani Junioris (PG 100, 1085). Similiter posterior Slavica Vita Ilarionis episcopi Moglen. (Starine Jugosl. Ak. I. Zagreb 1869, 66-85). Quae a VC et VM longe discrepant earumque notam prorsus propriam praeclare approbant.

evectio simplicis nitidae linguae pastorum et agricolarum Slavorum ad usum litterarium et liturgicum haud dubie multum contulit ad propriam dictionem excolendam, diversam a dictione scriptorum Byzantinorum illius aetatis. De eius colloquiis cum Judaeis et Saracenis Voronov (62) haec scribit:

Бесѣды эти по своему характеру рѣзко отличаются от других современных греческих сочинений против магомеданства и иудейства. Приточный характер, изложение мысли в формѣ остроумных сравнений и уподоблений, особенная конкретность и сжатость, свобода от отвлеченостей и простота, популярность изложения.

In VC tot dicta s. Cyrilli proferuntur, ut iis integro hoc documento nota eius dictionis impressa sit. Magnum Cyrilli ingenium eiusque loquendi nitor etiam in discipulos redundavit. Ideo tota VC dictionem poëticam redolet. Attamen verba auctoris duriore simplicitate a dictis et sermonibus s. Cyrilli differunt.

Ex his patet Vitam C stylo rhetorico et poëtico Vitam M superare. V. LAMANSKIJ hanc notam plus iusto efferendo censet, VC non esse scriptum historicum, sed opus artis, poëma lyricum religiosum ac simul poëma epicum religiosum, drama lyricum („mysterium“), quod in ipsa inscriptione dissertationis enuntiavit: *Žitije sv. Kirilla kak religiozno-epičeskoe proizvedenie*.¹ Alii periti simul et artis et historicae narrationis notam utrique Vitae tribuunt. Tunickij (33) acute scribit, materiam historicam arte litteraria redactam atque animato sensu auctoris perfusam esse.² Weingart existimat:³ „Par le niveau élevé de leur langue, par le style choisi et l'art de leur composition, les deux Vies slaves sont des oeuvres

¹ Žurnal Ministerstva Narod. Prosvešč. 1903, April, pg. 345—385.

Huius vasti operis (in eodem Žurnal 1903—1904) breve compendium in ASPH 25/1903/544-553 et 28/1906/162-186. Jagić hoc opus improbavit verbis: Die ganze Arbeit ist glänzend nach dem Grundsatz stat pro ratione voluntas durchgeführt. ASPH 28, 186.

² Житія носят на себѣ черты литературных произведений, в которых биографическій материал подвергнут художественной обработкѣ, освѣщен общей идеей и проникнут живим чувством составителя.

Similiter censet NIKOLJSKIJ (pg. 420), VC conscriptam esse: в виде идеологической переработки, уже облеченной в литературную оболочку, но оболочку своеобразную.

³ Bulletin de l'Institut archéologique bulgare 1935, pg 104.

vres d'une valeur littéraire tout-à-fait exceptionnelle et elles peuvent se ranger à côté des meilleures créations européennes du moyen-âge."

J. Stanislav censet, utramque Vitam eminere insigni compositione, praeclara atque elata dictione biblica, quae non solum scriptorem peritum, sed etiam artificem prodit.⁴

Praeter illas partes rhythmicas, quas in versione notavi, alia multa quoque rhythmo verborum et sententiarum animata sunt. Kostić e. gr. censet, orationem ad s. Methodium in conclusione VM partem cuiusdam carminis liturgici esse, a quodam discipulo in eius laudem compositi.⁵

VC et VM itaque spirant mentem et dictionem discipulorum magni poetae (Cyrilli), sociorum in s. scripturae libris et hymnis liturgicis vertendis et concinnandis, amore et devotione suis grandibus magistris addictorum.

In versione Slovenica VC et VM (1936) atque in praesenti versione Latina ostendi, utrique Vitae carmina rhythmica inserta esse. N. Trubeckoj et D. Kostić autem animos adverterunt ad singula carmina in VC et VM non solum rhythmo libero composita, sed etiam versibus metricis concinnata. TRUBECKOJ (ZSPH 11, 1934, 52s) de encomio, ab iuvene C. in honorem s. Gregorii Naz. composito, haec scribit: „Der Text dieser Lobpreisung unterscheidet sich rhythmisch und stilistisch von den übrigen, in nüchtern-sachlichen Tone gehaltenen Erzählung so stark, dass man diese Lobpreisung unbedingt als ein in die Prosaerzählung eingeschaltetes Gedicht zu betrachten hat. Bei näherer Untersuchung lässt sich die metrische Form dieses Gedichts tatsächlich wieder herstellen. Es ist eine Strophe, in der 17-silbige und 16-silbige Verse verteilt sind.“ Eius dispositio versuum a mea (VC 36) in eo differt, quod versus metricos determinato numero syllabarum definitos supponit, mea autem versio potius parallelismi logici rationem habet. Stricta etenim metrica divisio in versus sane dubia est, quia C. hoc carmen lingua Graeca composuit, auctor Vitae autem versus Graecos vix exacte metricè reddere potuit; nisi forte supponatur, Cyrillum hoc encomium ad usum discipulorum in linguam Slavicam vertisse. - Dispositio versuum, quam Kostić fecit, eadem ratione a mea discrepat, at hic apte supponitur hos versus iam primitus lingua Slavica compositos esse.

⁴ J. Stanislav, Životy slov. apoštolov (1933) pg. IV.

⁵ BS 7, 209.

III. SERMONES PANEGYRICI

Duo exstant sermones panegyrici (pohvala, pohvalno slovo), unus in laudem Cyrilli, alter in laudem Cyrilli et Methodii. Antiquissimus codex primi sermonis est e saeculo XIII. vel XIV. alterius autem e saec. XII., nempe in eadem collectione ecclesiae Dormitionis b. Mariae Moscoviae, quae etiam antiquissimum codicem VM continet. Utriusque sermonis praeterea multi codices posteriores existunt. In nonnullis codicibus primi sermonis in titulo addita est nota; confectus a Clemente episcopo (duo codices: scriptus a Clemente papa Romano!). Praeter testimonium huius inscriptionis Vondrák et Lavrov aliis quoque argumentis censent, hunc sermonem certe a Clemente conscriptum esse.¹ Jagić quoque ad hanc opinionem inclinatur.² Hodie haec sententia a peritis fere communiter approbatur.

Hic sermo s. Cyrillum rhetorice verbis metaphorisque generalibus celebrat; pauca tantum facta memorat. Tamen nonnulla narrat, quae in VC desunt. In exordio ascetism theologiamque s. Cyrilli paucis verbis supplet (v. caput de asceti s. Cyrilli). De haeresi iconoclastica narrat, illam tempore imperatoris Theophili ortam esse; regnante autem Michaele, synodo contra haereticos celebrato, Cyrillum missum esse contra iconoclastas eosque ab illo ubique victos esse. E factis in VC narratis pauca tantum brevissime repetit. Longe maior pars sermonis laudibus generalibus repleta est. Bis repetit (c. 3 et 8), Cyrillum reliquias (i. e. numerum in vera fide perseverantium) s. Pauli (Rom 11, 5) implevisse (auxisse); secundo loco (c. 8) in hoc contextu ss. Petrum et Paulum

¹ ASPh 27, 368 s. LKM 101. *Vondrák*, Studie 96-101 et 166. Lavrov arguit argumento generali contendendo, minime supponi posse Clementem, qui tot sermones in laudes sanctorum conscripsit, nullum panegyricum in s. Cyrillum exarasse, atque Cyrillum, cuius memoriam liturgia Slavica iam praedicabat, laudibus ecclesiasticis aliquamdiu non esse celebratum; hoc argumentum confirmatur demonstratione speciali e similitudine cum quodam sermone s. Epiphanii, cuius versio Clementi tribuitur. LMat XXXII. sine haesitatione Clementem auctorem dicit.

² ASPh 18, 1896, 285 (in recensione operis Undoljskij); similiter in ASPh 1905, 394.

altissima lumina appellat. Cyrillum tertium Romae conditorem celebrat.

Exordium sermonis caput tertium Vitae C (de sponsalibus cum Sophia) imitatur. Caput quartum sermonis mentem obscuratam Slavorum memorat; misericordia Dei, Cyrillo doctore Slavos illuminatos esse, similibus verbis ac VC 1 describit. Conclusio ultimi capitis autem pauca cum conclusione Vitae Methodii similia habet: Cyrillus appositus est ad patres; Cyrillus invocatur, ut oret pro discipulis, mortem eius celebrantibus. Ast hic locus in laudibus sanctorum tam communis est, ut similitudo cum VM non sit urgenda. J. Vašica, artis litterarum non ignarus, censet sermonem eleganti poetica forma eminere.³

Multo gravior est sermo in laudem ss. Cyrilli et Methodii non solum, quia antiquior eius codex superest, sed etiam propter sobriam historicam narrationem, multis locis e VC et VM depromptam easque non leviter illustrantem ac confirmantem. Dependencia ab utraque Vita et dictione et factis narratis manifesta est. Ideo codex antiquior (saec. XII) huius sermonis fide dignus testis existit, textum Vitarum ss. fratrum, praecipue VC (utpote codicibus iunioribus tantum superstitem), substantialiter incorruptum servatum esse. Periti plurimi cum Lavrov consentiunt, hunc sermonem in Moravia ante exilium discipulorum s. Methodii conscriptum esse (LKM 100). Lavrov antea cum Vondrák e. a. contendebat, Clementem esse huius sermonis auctorem; in opere recente hoc incertum reliquit.

Iam inscriptio dictione gravi excellit atque concinum conspectum totius actionis apostolicae ss. fratrum comprehendit: „Sermo panegyricus in memoriam sanctorum et inclitissimorum (prěslavnyma) doctorum populi Slovenici, qui ei litteras confecerunt et Novum et Antiquum Testamentum in eius linguam verterunt, beati Cyrilli et archiepiscopi Pannonici Methodii.“

Attentione digna est mentio versionis utriusque Testamenti et quidem prius Novi Testamenti; Cyrillus non nisi beatus appellatur.

Caput 1. salubri poetica dictione prooemium utriusque Vitae breviter comprehendit atque multa vere gravia addit. Diserte

³ Akord, VII. Brno-Praha, 1939-1940, pg. 7.

Christi incarnationis, redemptionis morte in cruce, resurrectionis, ascensionis venturique ultimi iudicii mentionem facit. Caput secundum Leonem, patrem ss. fratrum, exactius cum Job comparat, patrem septem liberorum sicut Job (VC 2²). Amor Sapientiae utriusque fratri tribuitur. Caput tertium inter alia memorat, Cyrillum dono linguarum eminuisse. C. 4. iuventutem Methodii disertius quam VM describit; iam a iuventute varias dignitates gessisse; eum fortem militem ut Samson, Gedeon, Josue fuisse; eum dignitatem strategi obtinuisse. Plura de eius vocatione et vita monastica narrat; celeberrimis monachis, Arsenio, Antonio, Sabae eum aequiparat.

Pars historiae biblicae, in VM 1 elegantissime narratae, sed ad Methodium solum generaliter et obiter applicatae, fere iisdem verbis repetitur et perite in ss. fratres applicatur; Abrahamo amico Dei, et Moysi uberius aequiparantur. Auctor sermonis quasi exemplo discipulis monstravit, quanto fructu thesauri primi capitis VM adhiberi possint. Comparatio Cyrilli, contra infideles pugnantis, cum pugna David contra Goliath ulterius illustratur addita explanatione, tribus lapidibus s. Trinitatem praefigurari (VC 6³). Methodium etiam in legatione ad Saracenos partem habuisse, (forsan lapsu e contextu consequente) dicit.

Causam itineris Romani disertius describit quam VC et VM: ut sedem apostolicam venerarentur (pokloniti se), secus ducentes fructum spiritalem ad ordinandum. Nomen Hadriani papae, in VM 6 omissum, apte nominatur; ita VM 6 suppletur et quasi corrigitur. Papa iis longe e urbe obviam venit. Reliquiarum s. Clementis autem nullam mentionem facit; de illis VC sat narravit. Obitu et sepultura s. Cyrilli breviter narrata, disertius memorat Methodium archiepiscopum Pannoniae ordinatum esse. Nonnulli loci epistolae Hadriani II. exactius redditi sunt quam in VM 8; v. infra dissertationem de authenticia huius epistolae. - Moravos antea ad puteos (fontes) sacrificia obtulisse dicit, quod in VC et VM non legimus.

Igitur sat elucet, sermonem in laudem ss. fratrum fontem vere gravem esse.

IV. BREVIORES VITAE

Collectio breviorum vitarum in ecclesia Graeca synaxarion (collectio) appellari solet. Russi et Slavi meridionales ritus Byzantini talem collectionem vitarum sanctorum *prolog* dicunt; breviores vitae - proložna žitija. Tres breviores vitae ss. fratrum exstant: s. Cyrilli, S. Methodii atque communis ss. Cyrilli et Methodii.

Brevis Vita ss. C. et M. non multo posterior est Vitis longioribus. Attentione digna est eius mentio versionis omnium *sexaginta* librorum Antiqui et Novi Testamenti, regnantibus principibus: Sventoplk (in Moravia), Boris (in Bulgaria), Basilio imperatore Byzantino atque Carolo rege Germanorum.¹ Ex his LKM 120 concludit, hanc vitam conscriptam esse in Moravia a scriptore, qui relationes habuit cum Bulgaria. Ita mentio regis Germaniae (Francorum) et principis Bulgariae explicatur; nomen principis Bulgarorum forsan postea in Bulgaria insertum est. Antiquam originem testatur etiam vocabulum sbpračeskyj, vetustior forma (francus). Solum tres codices e saec. XIII. et XIV. exstant.

Haec vita brevissime perstringit, quae VC et VM et sermo panegyricus continent. E sermone panegyrico deprompta est vix exacta mentio, Methodium in legatione ad Saracenos partem habuisse. Notatu digna sunt: 1. etiam Cyrillus archiepiscopus Moraviae dicitur; 2. Methodius omnes libros s. scripturae utriusque Testamenti vertit; 3. Methodius sepultus est in magna (cathedrali) ecclesia Moraviae in parte dextera post altare s. Mariae.

Breviores Vita Cyrilli et Vita Methodii vestigia posterioris aetatis atque Bulgaricae traditionis prae se ferunt. De Cyrillo narratur, illum e Moravia in Bulgariam profectum esse Bulgarisque Christum praedicasse; Methodius Bulgarorum magister dicitur.

Brevis VC haec propria narrat. Pater Cyrilli erat centurio (sotnik). Constantinopoli C. quattuor linguas didicit: Graecam, Romanam, Syram, Hebraeam. In Chazaria pars Iudaeorum baptizata est, alii autem expulsi sunt. In Bulgaria et ad Danubium Christum praedicavit. Episcopus constitutus est in urbe Kanaon. (Brevis VM autem narrat, Methodium fuisse episcopum in Moravia in urbe

¹ Carolus III., rex Germaniae (876—887), imperator Romanus (881).

Kaon).² Obiit „bona senectute“ et in urbe Kanaon sepultus est. Ergo veritas historica traditionibus non exactis vel erroneis permixta est.

Brevis VM narrat, nomen matris Methodii fuisse Mariam (in codice antiquissimo hoc nomen deest). Viginti annos natus iam princeps Slovenicus constitutus est; decem annis munere principis functus est. Bulgaros docuit. Miraculose pugnavit contra haereticos Zambri et Sedislav. Methodius e Moravia Constantinopolim reversus, a patriarcha episcopus ordinatur atque iterum in Moraviam in urbem Kaon mittitur. Veritas historica corrupta est.

Brevis Vitae C plures codices e saec. XIV. existunt, brevis Vitae M autem demum ex ineunte saec. XV. et posteriores.

V. OFFICIA LITURGICA (SLUŽBY)

Cultum ss. Cyrilli et Methodii statim post eorum obitum ortum, multa officia liturgica codicibus saec. XII. et XIII. testantur, qui codices traditione textus usque ad saec. X. ascendunt. Officia Slavica ss. fratrum tum separatim de Cyrillo ac separatim de Methodio cum etiam communia existunt. Antiphonae, cantus (troparia e. a.) atque hymni textu utriusque Vitae, sermonum panegyricorum vitarumque breviorum innituntur; ideo textum utriusque Vitae incorrupte servatum confirmant, ut singulatim LKM 106-120 et LMat XXXV ss collustravit.

J. Pavić in Bogoslovska Smotra 1936, 59-86 formam rhythmicam, auctoritatem historicam aliasque quaestiones horum officiorum illustravit, ex acrosticho deducit, auctorem officii in cod. Zographensi saec. XIII. servati esse Con-

² De hoc nomine rerum Slavicarum periti multum disputaverunt. Cum LKM 112 s et 127 et LMat XXXIV censeo, hoc vocabulum corruptum esse nomen: Pannonia. Fontes Graeci et Latini Pannoniam a Moravia parum distinguunt. Quod non nimis mirandum est. Methodius utpote archiepiscopus Pannoniae constitutus est, ast potior pars eius archidioecesis Moravia erat; Pannonia autem fundamentum et titulum canonicum praebuit, nempe antiqua sedes archiepiscopalis Sirmiensis. Ideo in epistolis Joannis VIII. Methodius archiepiscopus Pannoniensis dicitur adhuc a. 879, quamquam episcopus Salisburgensis Pannoniam iam a. 874 occupaverat. (Graeca Vita Clementis Bulgarici (c. 3, 7) Methodium dicit episcopum Moraviae Pannoniensis - *Μοράβου τῆς Πανονίας*) Inde variae confusiones de urbe Kaon in Moravia, Kanaon e. a. oriri potuerunt. T. Balan II, 36 s et 40. Aliam explicationem tentavit *Tunickij* 31 ss. Multa collegit *Voronov* 150 s.

stantinum, discipulum s. Methodii. In officio huius codicis inter alia dicitur, Methodium docuisse processionem Spiritus sancti e Patre, non e Filio. Idem legitur in codice menologii Moscoviensis saec. XIII (LMAT 123 et 113; T. Balan II, 66 et 76). Pavić putat hanc doctrinam Photianam posterius ab alio auctore insertam esse. Ast iam discipuli s. Methodii in Bulgaria et imperio Byzantino doctrina Photiana imbui potuerunt, prout BV I, 40 et infra VM 12³ innui. Quaestio dubia est. De dissertatione ab J. Pavić scripta v. brevem relationem in Slavia 16, 1938, 106 ss.

Idem officium in honorem s. Methodii examinavit etiam *D. Kostić* in *Byzantinoslavica* 7, 1937/38, 189-211. Independentem a supra laudata dissertatione (Pavić) eadem fere statuit de forma rhythmica et de acrosticho et de auctore.

J. PAVIĆ et D. KOSTIĆ statuerunt, officium in honorem s. Methodii, certe esse opus presbyteri Constantini discipuli s. Methodii, e imperio Byzantino oriundi, comitis ss. fratrum in Moravia, postea episcopi in urbe Preslav (vel forsitan Bregalnica). Officium ad exemplar carminum liturgicorum Byzantinorum compositum est. Auctor eruditionem mentemque Graecam prodit sicut auctores utriusque Vitae et sermonum in laudem ss. fratrum (ita Kostić). Officium circa a. 900 conscriptum est, certe iam post utramque Vitam atque sermones panegyricos. Officium in laudem s. Cyrilli probabiliter Sava, s. Methodii discipulus eadem aetate conscripsit; hoc K. ex acrosticho concludit. K. sobrie deducit, antiquitatem laudatorum fontium de ss. fratribus firmiter approbatam esse. Et P. et K. movent quaestionem, an hic Constantinus etiam in VM (et VC?) et sermonibus panegyricis conscribendis partem habuerit.¹

Officia orientalia, multitudine et antiquitate non spernenda, haud dubie ab officiis glagoliticis occidentalibus superantur, non tantum antiquitate traditionis, saec. decimum attingentis, sed potius lectionibus historicis (ad instar lectionum in breviario Romano), fere ad verbum e VC depromptis: redditur integrum caput 14. atque partes capitum 15. et 18. (integra oratio Cyrilli moribundi). Id tanto maioris ponderis est, quod haec officia glagolitica formam litterariam, primitus glagoliticis litteris expressam, certe fidelius servaverunt quam codices cyrillice scripti. Duo codices existunt, lectiones e VC continentes, nempe: 1. in urbe Ljubljana servatus, ante medium sec. XV. conscriptus; 2. in urbe Novi a. 1495 exaratus.

¹ De presbytero Constantino etiam LKM (193 ss), qui nondum novit, eum esse auctorem huius officii liturgici.

Textum utriusque codicis de s. Cyrillo edidit I. BERČIĆ. Dvie službe rimskog obreda za svetkovinu sv. Ćirila i Metuda (Zagreb 1870); ex hac editione textum cyrillice transcriptum ediderunt VORONOV et LKMat 128-145. Editionem I. BERČIĆ recensuit et correxit V. JAGIĆ in Anzeiger der philos.-histor. Classe (Academiae Vindobon.) 18. Oct. 1899, nr. 20. Jagić censet, hoc testimonium pro textu VC incorrupte servato vere grave esse (ASPh 1905, 360).²

Praeter alias voces formasque antiquissimas occurrunt manifesta vestigia dialecti Pannonicae (Slovenicae): rěsnota, rěsnotiv, rěsnotiv_{bn} (veritas, verus), quae testantur Vitam Constantini vel in Pannonia scriptam vel transcriptam esse, aut saltem discipulos e Pannonia in hoc opere partes habuisse.

Codices glagolitici officii in honorem ss. C. et M., qui supersunt, iuniores quidem sunt. Ast antiquis formis servatis et traditione textus usque ad saec. X. ascendunt. Transcripti sunt e textu qui e Bohemia ad Croatas migravit. Saepius enim mentio fit gentis et terrae Bohemae; Moravia quasi Bohemiae subiacet. Quod nonnisi Bohemus scribere potuit plus minus tempore Ludmilae et Venceslai; igitur saeculo X. Liturgia Slavica in Bohemia (Sázava) saec. XI. adhuc vigebat. LKM 115.

In lectionibus solum Methodius episcopus appellatur, Cyrillus autem philosophus dicitur. In orationibus et antiphonis uterque episcopus (archierej) appellatur.

VI. HISTORIA CHILANDARICA

Athanasius Parensis, hieromonachos in monte Athos, edidit librum *Οὐρανοῦ Κρίσις* (pg. 133); liber a. 1795 exaratus, a. 1805 Lipsiae editus. Media fere pars libri (72-133) vitam Clementis Bulgarici describit. In hac parte non pauca de ss. Cyrillo et Methodio narrantur. Auctor in praefatione memorat, historiam ss. fratrum ex quadam Historia Chilandarica (*Χιλανταρινή Διήγησις*), ipsi a Daniele, monacho monasterii Chilandar tradita, depromptam esse, Huius historiae versio Slavica a. 1823 in urbe Budapest edi-

² Iv. Milčetić, Hrvatska glagoljska bibliografija (Zagreb 1911) 69-73; 62-65.

ta, inscribitur: *Istinnaja pověst*. In hac versione Slavica et in laudato libro monachi Athanasii nonnulla narrantur, quae in VC et VM non continentur, at partim in brevioribus VC et VM occurrunt:

Pater ss. fratrum erat centurio; nomen matris erat Maria. Iudaei post disputationem cum Cyrillo e Chazaria expulsi sunt. Inventio 38 litterarum post ieiunium quadraginta dierum. Methodius decem annos munere praefecti provinciae functus est. Haec etiam in brevioribus VC et VM continentur. Praeterea in Historia Chilandarica narrantur: Methodius in iuventute sacras litteras didicit. Maturiore aetate militiam gessit; ab imperatore Theophilo Constantinopolim vocatus et ad dignitatem strategi evectus est. Decem annos erat strategus (praefectus provinciae) in partibus populo Bulgarorum confinibus. Post decem annos Constantinopolim reversus est atque propter pugnam imperatoris Theophili contra sanctas imagines in montem Olympum se recepit ibique nomen Methodii accepit (prius Michael appellabatur). Post mortem imperatoris Theophili Manuel Magister et Theoctistos Logotheta tutores eius filii Michaelis erant. Theoctistos Cyrillum in aulam accersivit, ut iuvenis imperator exemplum haberet. Munus Cyrilli in Academia *μέγας διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας* dicitur. Sacerdotem eum ordinavit Ignatius patriarcha. Ad Chazaros missus et ab imperatore et patriarcha. Nomen episcopi Chersonensis erat Georgius. Partem reliquiarum inventarum s. Clementis deposuerunt in ecclesia s. Sophiae (Chersone), partem Cyrillus Constantinopolim tulit. Causa itineris Romam erant accusationes episcoporum ob liturgiam Slavicam. Nicolaus ss. fratres Romam invitavit et mandavit, ut libros afferrent; iis iam profectis, Nicolaus papa obiit et Hadrianus ei successit eosque recepit. Ss. fratres Graeci dicuntur.

Hisce examinatis N. TUNICKIJ (21-40) censet, hanc Historiam lingua Graeca scriptam saltem mediate inniti antiquae VC et VM Graecae, quae mox post obitum ss. fratrum conscriptae sunt. Ergo praeter Vitas Slavicas ss. fratrum etiam eorum Vitae Graecae existebant, ut Voronov et Miklošič suspicati sunt. Ast Vitae Slavicae non sunt merae translationes, sed rhetoricae exornatae et mutatae. Textus Graecus sobrie et simpliciter facta narrabat absque rhetoricis ornamentis et citationibus biblicis. JAGIĆ et LAVROV hanc

sententiam vel negabant vel prorsus negligebant. G. ILJINSKIJ autem librum LKM ob hanc neglectiōem vituperat ac censet, primos discipulos ss. fratrum Historiam Chilandaricam novisse vel imo eam exarasse (BS 1, 1929, 237). Revera vix supponi potest, discipulos ss. fratrum, tam multum cum Byzantinis conversatos et ab imperatore post exilium e Moravia adiutos, non curasse, ut vitae tam grandium virorum nationis Graecae et patriae Byzantinae lingua Graeca conscriberentur. VC Graeca lingua exarata etiam Romae necessaria erat, ut iam supra in capite de hac Vita dixi.

Textus Graecus Historiae Chilandaricae deperit; vestigia eius in laudato libro monachi Athanasii supersunt. Versio Slavica paucis exceptis cum vestigiis textus Graeci consonat. Potiorem partem versionis Slavicae et vestigia textus Graeci vulgavit *Tunickij 263-270*.

VII. SLAVICI FONTES MINORES

Inventio s. Clementis et Sermo de translatione s. Clementis. Cyrillum haec duo opera (lingua Graeca) conscripsisse, Anastasius Bibliothecarius testatur (v. infra: Fontes Latini - Legenda It.). Inventionis s. Clementis, a Cyrillo scriptae, VC 8⁵ mentionem facit. Sermo translationem reliquiarum Chersonae in ecclesiam s. Leontis celebrat. Slavica versio in prima parte brevem historiam inventionis s. Clementis comprehendit, in altera parte autem panegyricum, quem Anastasius B. sermonem declamatorium appellat. Codices Slavicos reapse illa duo opera connectere, comparatione cum Legenda Italica, VC 8 atque cum epistola ad Gaudericum probari potest. Quattuor codices saec. XV. et XVI. existunt. Textus a librariis admodum corruptus est. Hoc documentum a nonnullis *Legenda Chersonensis* vocatur. Litteraturam v. infra VC 8⁵; de inscriptione v. VC 14⁶.

De inventione s. Clementis plura scripsit Ir. Franko in *Записки наук. Тов. ім. Шевченка 1902-1905*, quae a. 1906 edidit in opere: *Св. Климент у Корсуні*, (Lvov 1906). Breve compendium ab ipso auctore in *ASPh 28 (1906) 229-255*. Eius dubia parum suffulta (plura iam obsoleta) contra VC, Leg. It. ac sermonem de translatione s. Clementis iam Jagić, LKM 1048, van Wijk e. a. reiecerunt.

Nikolskij (К вопросу о сочинениях, приписываемых Кириллу философу 411)

censet sermonem sl. versum esse ex alia recensione sermonis Graeci (eiusdem C.) eodem tempore existente. Quod ex opinatis differentiis ostendere conatur (pg. 407-415). *Trifonov* (pg 223-239) has difficultates solvere studet. Versionem revera antiquissimam esse N. van WIJK (BS I, 1055) et Trifonov exacte demonstraverunt.

Dormitio (Uspenie) Cyrilli, originis Bulgaricae, e Slavica VC excerpta est. Pauca mutata sunt: Cyrillus Bulgarus dicitur. Nomen matris Cyrilli erat Maria. Ordo aliquorum factorum perturbatus est. Disputatio de liturgia Romam translata est. Moribundo Cyrillo astiterunt discipuli: Clemens (Sava), Angelar, Gorazd, Naum. Kocel dicitur princeps Lěški sicut in multis codicibus posterioris aetatis. Auctor etiam Vita Methodii aliisque fontibus usus est. Dormitio forsitan saec. XIII. composita est. Antiquissimi codices sunt e saec. XV.

Legenda Thessalonicensis, portentosa narratio apocalyptica auctoris Bulgari, post saec. XIV. orta, minimi pretii historici.

Vita Naum (Pamet Nauma) saec. X. orta, sed duo codices saec. demum XV. et XVI. supersunt. Facta, in VC et VM atque in Graeca Vita Clementis narrata, confirmantur et suppleuntur.¹ Narratio nobili simplicitate et sinceritate eminet. Persecutio et exilium discipulorum post obitum Methodii describitur. Naum e Mysia Europae oriundus simul cum Clemente Romae presbyter ordinatus est. Post obitum Methodii e Moravia expulsus et Judaeis in servitutum venditus, demum Venetiis a legato imperatoris Byzantini redemptus ac Constantinopolim deductus ibique cum aliis Methodii discipulis ab imperatore adiutus. Deinde in Bulgariam venit. Vita Naum solum Methodium episcopum Moraviae et totius Pannoniae appellat. Post obitum Cyrilli archiepiscopus Methodius in Pannonim in urbem Moravam profectus est. Similis confusio geographica sicut in vitis brevioribus et in officiis liturgicis, ubi Pannonia urbs Moraviae dicitur (v. supra: *Fontes Slavici*, 4. Breviores vitae, nota 2 ad marginem).

Joan Eksarh Bulgaricus, scriptor saec. X., exaravit brevem prologum de versione omnium sexaginta librorum s. scripturae in linguam Slavicam, coepta a Cyrillo et perfecta a Methodio. Superest codex saec. XII.

¹ De Vita Naumi perite tractat *Tumckij*, Sv. Kliment.

Monachus Hrabar de litteris Slavicis; brevis defensio contra accusationes Graecorum, conscripta ante medium saec. X. Provo-
cat enim ad discipulos ss. C. et M. immediatos adhuc superstites. Litterae Slavicae inventae et primi sacri libri translati sunt reg-
natibus imperatore Michaelē, principe Boris Bulgarorum, Rasti-
slao Moravorum, Kocele principe „Blatenski“. Codices saec. XIV.-
XVI.

Chronographus Nestor Russus saec. XI. breviter de ss. Cyrillo
et Methodio refert. Praecipue Slavicis Vitis C. et M. atque sermo-
nibus panegyricis usus est. Haec proprio modo composuit, pauca
perturbavit, quaedam autem fortasse e aliis fontibus (annalibus
Moravicis?) hausit. De eo uberius LKM 128-136.

Brevis Vita Clementis Bulgarici, lingua Graeca primitus cons-
cripta, versione Slavica in duobus codicibus servata (unus saec.
XV). Grave est, quod refert de litteris Slavicis (glagoliticis) a Cle-
mente permutatis (in cyrillicas).

Omnes hos fontes atque aliquos minores et posteriores adide-
runt T. Balan II et LMat, in libro LKM autem omnia singulatim
explanata et examinata sunt.

Indicem omnium codicum fontium Slavicorum cyrillice scriptorum, eorum
editionum ac litteraturae de iis invenies in libro *Popruženko-Romanski*, quem
supra in indice litteraturae notavi.

De Napisanie o pravěj věre (Scriptum de vera fide) v. infra.

Longe optimam editionem fontium Slavicorum curavit LMat, examinavit
LKM; minus critica, sed facilis usu est editio T Balan I et II; T Balan II
textus Slavicos e LMat deprompsit.

VIII. FONTES GRAECI

Primarii fontes Graeci, Graecae Vitae Constantini et Methodii
deperierunt, ut iam supra dixi. Vestigia eorum in Historia Chilan-
darica, Vita Clementis Bulgarici atque in Graeca Vita Naumi su-
persunt. De Historia Chilandarica iam supra tractabam, quia ar-
ctius cum fontibus Slavicis connexa est.

Brevis Vita Clementis Bulg., de cuius versione Slavica supra di-
xi, lingua Graeca exarata est a Demetrio Chomatiano, archiepisco-

po Achridensi (1216-1234); ideo a nonnullis *Legenda Achridensis* (Ohridska) dicitur. Textus Graecus exstat in codice saec. XIII. Editio princeps est in libro *Ἀκολουθία τῶν ἁγίων ἐπταρίθμων*, Moschopoli (Albania) 1746. Ex hoc libro P. Šafařík textum deprompsit utque una cum versione Latina edidit in *Památky hlaholského písennictví*, Praga 1853. Partem graviorem textus edidit T. Balan 177 cum annotatione (178) de variis editionibus.

Vita Clementis Bulgarici, eleganti dictione Graeca exarata, magna probabilitate Theophylacto, archiepiscopo Achridensi (1094-1107), tribuitur. Editio princeps est *Ἡ ἀκολουθία Κλήμεντος*, Moschopoli (Albania) 1742. Secunda editio (a prima non dependens) est A. Pamperii Vindobonae 1802, quam B. Kopitar primus recensuit. Hanc iterum edidit MIKLOŠIČ, *Vita s. Clementis*, Vindobonae 1847 cum praefatione magnae auctoritatis et cum brevi versione Latina.¹ Editionem peritissimi Miklošič repetit MIGNE, *Patrologia Graeca* 126, 1192-1240 adiecta plena versione Latina. De hac Vita peritissime tractat TUNICKIJ, *Sv. Kliment, episkop Slověnskij* (1913). Idem paravit criticam editionem textus Graeci in libro: *Materialy dlja istorii učeníkov svv. Kirilla i Methodija* (S. Posad 1918). Russica versio (a M. Muretov) est *Bog. Věstnik Moskva* 1913, 424-472. Prima sex capita Graece et Bulgarice edidit T. Balan 156-176. Haec Vita a quibusdam *Legenda Bulgarica* appellatur.

Auctor Graecus non solum Graecis, sed etiam Slavicis fontibus usus est, ut Tunickij probavit (praecipue pg 84). Plurima praesertim e Slavica Vita Clementis hausit. Hanc Vitam, hodie deperditam, haud dubie extitisse, idem Tunickij demonstravit. Hic censet (pg. 83), Vitam Naumi et Clementis ab eodem auctore saeculo X. exaratem esse. E primis verbis Vitae Naumi deducit, Vitam Naumi esse continuationem Vitae Clementis.

Vita Clementis similiter ac brevior Vita Cyrilli et Historia Chiland. narrat, ss. fratres litteras Slavicis composuisse post ieiunium multas preces ac mortificationes. Cyrillus dicitur magnus in philosophia exteriori, maior in interiori (christiana), ut VC 4²³ notavi.

¹ Miklošič (et post eum multi alii) negavit, Theophylactum esse auctorem huius vitae, at Tunickij id probavit; Jugie consensit cum Tunickij et novo argumento demonstravit Theophylactum vere esse auctorem EO 27, 1924, 5-8.

Causa ad iter Romam movens obscure explicatur desiderio, ut papae versionem s. scripturae monstrarent. Gaudium papae, populi Romani atque ratio sollemnis salutationis ipsis ss. fratribus, non reliquiis s. Clementis tribuitur. Tunickij (65 s) in hoc narrandi modo auctoris minus amicam relationem erga Romam suspicatur. Maioris pretii sunt, quae de excommunicatione Vichingi (VM 17¹), de persecutione et exilio discipulorum s. Methodii narrantur; haec enim cum Vita Naumi et cum epistola papae Stephani V. a. 885 ad Sventoplukum consonant. Minus exacte autem doctrina de Filioque ut causa persecutionis adducitur,³ cum pateat, veram causam fuisse potius quaestionem linguae liturgicae, de qua auctor prorsus tacet, quia et ipse utpote Graecus adversarius liturgiae Slavicae atque fautor „haeresis trium linguarum“ erat, prout Tunickij (81) dicit.

Tunickij censet (pg 68 ss), narrationem Vitae Clementis de opera apostolica ss. fratrum in Bulgaria fundamento historico inniti. Alii periti autem fere omnes (praeter Bulgaros) id negant atque traditioni non historicae tribuunt; quae traditio solum in posterioribus vitis et legendis occurrit.

Vita Naumi Graeca posterioris originis. Forsan e vita vetustiore Slavica (deperdita) versa est; a redactore multa perturbata et confussa sunt. T. Balan II, 179-187 eam cum Biljbasov *Legendam Macedonicam* appellat.

FONTES LATINI

I. LEGENDA ITALICA

Legendam, hodie communiter Italicam (rarius: Romanam) dictam, primi ediderunt Bollandistae in Actis Sanctorum, Martii tomus II. (Antwerpiae 1668) pg. 19-21 inscriptam „Vita cum translatione s. Clementis“ Quae inscriptio non exacta est. Legenda enim

² *Jugie* (EO 27, 5-8) ostendit, auctorem doctrinam Theophylacti de Spiritu sancto, quae a doctrina Photii paululum discrepat, iisdem verbis discipulis Methodii tribui; inde deducit, Theophylactum vere esse auctorem, prout etiam codices notant.

vitam s. Cyrilli (non Clementis) narrat, ergo inscribenda: Vita s. Cyrilli cum translatione s. Clementis. Legenda propter reliquias s. Clementis conscripta est; nihilominus etiam vitam illius viri narrat, qui has reliquias Romam attulit quemque Romani statim post obitum sanctum venerati sunt. De eius auctore et de antiquitate multum disputatum est. J. FRIEDRICH demum detecta epistola Anastasii Bibliothecarii hanc quaestionem ad liquidum perduxit.¹

Ex hac epistola facta sequentia colliguntur. Gaudericus, episcopus Veliternensis (hodie Velletri), ardentem s. Clementem colebat. Ecclesia eius cathedralis s. Clementi dedicata erat. Reliquias huius martyris multa cura colligebat. Romae ei „oratorium domum mirae pulchritudinis“ aedificavit. Diacono suo Joanni historiam vitae et passionis s. Clementis scribendam mandavit. Anastasium rogavit, ut apud Graecos notitias de s. martyre colligeret atque in linguam Latinam verteret. Qui historiam Inventionis s. Clementis a Cyrillo conscriptam eiusque Sermonem declamatorium in linguam Latinam vertit et Gauderico misit. Gravissimam partem Inventionis in epistola allegat; quae in Legenda Italica breviter repetuntur. Addit narrationem metropolitae Metrophanis, tempore inventionis penes Chersonem in exilio degentis. Metrophanes, quem (Photii adversarium) Anastasius virum sanctitate et sapientia clarum dicit, factum legationis ad Chazaros et inventionis s. Clementis Anastasio viva voce confirmavit atque addidit, reliquias reapse studio et opera atque hortante Cyrillo inventas et effossas esse (quae Cyrillus in suo scripto modeste celavit).

Cyrillus praeter duo laudata scripta insuper hymnum rhythmicum de inventionem conscripsit, quem Anastasius ob artis plenam rhythmicam formam Latine reddere non potuit.

Anastasius Cyrillum appellat: vir apostolicae vitae, sapientissimus vir, tantus ac talis revera philosophus, mirabilis vere philosophus.

Hanc epistolam scripsit, postquam medio fere anno 870 Constantinopoli Romam reversus est. Epistola ergo circa a. 870 scripta est. Vita cum translatione s. Clementis a Gauderico vel eius diacono Joanne post hanc epistolam exarata est. Auctor revera multa

¹ J. Friedrich, Ein Brief des Anastasius bibliothecarius an den Bischof Gaudericus. München 1892 (Sitzungsberichte der Bayr. Akademie).

e fontibus in epistola laudatis excerpit, ut e textu Legendae elucet. Idem versione Slavica Inventionis s. Clementis (VC 8⁵) confirmatur.

Praeter fontes laudatos scriptor Legendae aliis quoque fontibus usus est. E comparatione cum Vita Constantini Slavica constat, extitisse quendam communem fontem utriusque documenti, probabiliter Vitam Constantini Graecam, de qua iam supra in capite de Historia Chilandarica pauca dixi.

In Legenda It. attentione digna sunt, quae sequuntur:

Cyrillus a parentibus (i. e. a matre vel consanguineis) in regiam urbem ductus est.

Ante legationem ad Chazaros imperator cum *patriarcha* consilium habuit. - Hoc cum Historia Chiland. consonat.

Chersone aliquantulum demoratus est gratia discendi linguam gentis illius (Chazarorum). Forsan agitur de lingua Hebraea (VC 8¹⁻²), ut in Chazaria cum Judaeis disputare posset, qui tunc apud Chazaros multum valebant.

Metropolita Chersonensis fuit Georgius. - Ita etiam H. Chiland. refert; item Sermo Slavicus de translatione.

Audiens Rastislaus princeps Moravorum, quod factum fuerat a philosopho in provincia Chazarorum, ipse quoque ad praedictum imperatorem nuntios misit. - Haec fide digna sunt (VC 14⁶).

Imperator misit Cyrillum et Methodium, „copiosis valde de palatio (aerario) suo datis expendiis“. Moravi valde gavisi sunt, quia et *reliquias b. Clementis* secum ferre audierant et *evangelium* in eorum linguam translatum; exierunt extra civitatem obviam. Haec fide digna in VC et VM desunt.

Manserunt ergo in Moravia per annos quattuor et dimidium. In hoc numero certe etiam mansio in Pannonia comprehensa est, ut supra in nota ad caput de brevioribus vitis et infra VC 15¹⁶ dixi. Fontes Latini (Romani) enim Pannoniam a Moravia parum distinguunt.

His omnibus auditis, papa gloriosissimus Nicolaus, valde laetus super his, quae sibi ex hoc relata fuerant, redditus, mandavit et ad se venire illos litteris apostolicis invitavit. Quo nuntio illi percepto valde gavisi sunt, gratias agentes Deo, quod tanti erant habiti, quod mereantur ab apostolica sede vocari. Mox igitur iter aggressi, duxerunt

etiam secum aliquos de discipulis suis, quos dignos esse ad episcopatus honorem recipiendum censebant: sicque *post aliquos dies* Romam applicuerant.

Sed cum *ante non multos* dies supradictus papa Nicolaus transiisset ad Dominum, secundus Adrianus, qui illi in Romano Pontificatu successerat, audiens quod praefatus Philosophus corpus b. Clementis, quod studio suo reppererat, secum deferret, valde nimis exhilaratus est, et extra urbem cum clero et populo procedens obviam illis, honorifice satis eos recepit.

In hac narratione non pauca notanda sunt: Exacte describitur invitatio a papa Nicolao, eius obitus atque receptio a papa Hadriano. Ss. fratres *mox* iter aggressi sunt. Invitationem ergo non in Moravia sed forsitan in Pannonia vel Venetiis acceperunt.

Secum duxerunt aliquos de discipulis, quos dignos esse ad *episcopatus* honorem censebant. Episcopatus certe non de omnibus discipulis comitantibus intelligendus est, sed forsitan de tribus, qui Romae presbyteri ordinati sunt. Si haec narratio exacta est, ss. fratres minime sibi proposuerunt in Moravia (et Pannonia) manere, sed rebus compositis in patriam reverti. Reapse uterque s. frater dignitates et turbas huius saeculi hucusque respuebat. Minime supponi potest, eos ideo Romam profectos esse, ut episcopatum, quem hucusque assidue abnuebant, obtinerent. Circumstantiis coacti demum hunc honorem et hoc onus susceperunt (vel potius: Methodius suscepit). Romae enim nullus e discipulis ad hanc dignitatem idoneus inventus est. Si ergo opus apostolicum et liturgiam Slavicam salvare voluerunt, ipsi episcopatum suscipere debuerunt. Hic esset sensus illius pulcherrimi carminis moribundi s. Cyrilli VM 7.

Verba: *mox* (iter aggressi), *post aliquos dies* (Romam venerunt), *ante non multos dies* (Nicolaus mortuus est) congruenter explananda sunt, prout infra VC 16¹⁶ et 17¹⁻² et praecipue 17¹⁴ notavi. Ss. fratres haud dubie *mox post diem 14. Decembris* Romam venerunt.

Gravis est narratio de episcopatu s. Cyrilli:

Multis itaque gratiarum actionibus praefato philosopho pro tanto beneficio redditis, consecraverunt *ipsum* et Methodium *episcopos*, nec non et ceteros eorum discipulos in presbyteros et diaconos.

VC ordinis episcopatus s. Cyrilli nullam facit mentionem (VC 18¹ dubie). Auctor Legendae It. certe fontibus fide dignis usus est. Factum hoc statuere potuit. Ast hic summam tantum narrat. Constat s. Methodium demum post Cyrilli obitum episcopum ordinatum esse. In montem Olympum enim redire desiderabat (VC 7); post Cyrilli obitum Kocel papam rogavit, ut Methodium in Pannoniam mitteret. Attamen traditio de episcopatu s. Cyrilli etiam in vitis Slavicis brevioribus (praecipue in antiquissima vita CM; at summam), in Historia Chiland. et in officiis liturgicis Slavicis repetitur. Quaestio contorta vix ad liquidum explorari poterit.

Attentione porro digna sunt:

Cum autem philosophus diem transitus sui imminere sibi sensisset, ex *concessione summi pontificis* imposuit sibi nomen Cyrillum, dicens hoc *revelatum* sibi fuisse; et sic post *quadraginta* dies dormitionem accepit in Domino.

Ex concessione summi pontificis vota monastica emisit; nonnulli censent, his verbis ordinem episcopatus supponi. Nomen Cyrilli *revelatum* fuisse, deest in VC. *Quadraginta* dies (in VC 18 quinquaginta) est forsan lapsus vel terminus a quo alius est.

In sequente narratione quinquies repetitur nomen *apostolicus* sicut in VC 18, quo fons communis innuitur. Narratio fere ad verbum cum VC consonat, at uberior est. Verba Methodii exactius fusionsque referuntur. Praecipue:

Apostolice pater, quoniam quando ex *domo nostra ad servitium*, quod auxiliante Domino fecimus, sumus egressi; mater cum *multis lacrimis* obtestata est, ut si aliquem ex nobis, *antequam reverteremur*, obisse contingeret etc. Corpus defuncti in locello marmoreo clausum papa *proprio sigillo* signavit. — Verba episcoporum Romanorum item multo uberius reddita sunt.

E verbis Leg. It. tenera utriusque fratres erga matrem pietas atque magnanimitas sacrificiumque eorum magis elucet. Iterum repetitur consilium Constantinopolim *revertendi* (v. supra de discipulis ad ordinem episcopatus evehendis).

Hac cum VC consonantia atque iterum ab ea discrepantia procul dubio ostenditur, utrumque auctorem ex eodem fonte communi

hausisse, probabiliter e Graeca Vita Constantini, hodie deperdita, cuius vestigia in Vitis brevioribus et in Historia Chilandarica superesse videntur.

Nonnulla nimis generaliter et minus sobrie narrantur, e. gr.: (Cyrillus) a parentibus in urbem regiam ductus (c. 1.); nomen metropolitae Chersonensis Georgii, c. 3 exacte memoratum, c. 5 cum non existente urbe Georgia confunditur; convertit omnes illos (Chazaros) ab erroribus. tam de Saracenorum quam de Judaeorum perfidia (c. 6); nimis augentur miracula intercedente s. Clemente Romae (c. 9).

Legendam It. post Bollandistas ediderunt: Ginzl, Goetz, Pastrnek, T. Balan II e. a. Versio Slovenica in meo libro Žitja Konstantina in Methodija (1936).

II. TESTIMONIA ANASTASII BIBLIOTHECarii

Gravissimum Anastasii documentum est eius epistola ad Gaudericum, de qua supra. Aliud documentum v. infra in capite: Relatio ss. C. et M. ad Photium. Tertium testimonium est eiusdem epistola ad Carolum (Calvum) regem a. 875:

Denique vir magnus et apostolicae sedis praeceptor Constantinus Philosophus, qui Romam sub venerabilis memoriae Adriano iuniori papa veniens, s. Clementis corpus sedi suae restituit - quique totum codicem saepe memorati et memorandi patris memoriae commendabat, et quantum utilitatis medulla eius haberet, auditoribus commendabat, solitus erat dicere: quod si sanctos videlicet priores institutores nostros, qui haereticos vix et quodammodo cum fuste decollaverunt, Dionysium contigisset habere, cum acuto illos gladio procul dubio trucidassent.¹

In fragmentis theologiae s. Cyrilli, quae supersunt, nullum vestigium Pseudo-Dionysi reperi. Quaedam vestigia in dubio „Napisanie o pravěj věřě“ forsan occurrunt. De quo infra. Cyrillus Pseudo-Dionysii scripta probabiliter demum Romae assidue legebat. Pseudo-Dionysius enim in ecclesia occidentali multo gravius aestimabatur quam Constantinopoli. Cyrillus Romae quasi praelectiones theologicas habuit, ut e VC 17¹⁵ atque ex hac epistola

¹ Veterum epistolarum Hibernicarum sylloge. Collegit Jac. Usserius. Dublinii 1632, pg. 67; Wattenbach, Beiträge zur Geschichte der christl. Kirche in Mähren. Wien 1849, pg. 14. Ginzl, Cod. 44.

deduci licet. Ad has praelectiones testimonium Anastasii referri videtur.

III. EPISTOLAE ROMANORUM PONTIFICUM

Epistola Hadriani II. Gloria in excelsis Deo (869) fontibus Latinis sensu stricto hodie non annumeratur, quia solum versione Slavica in VM 8 servata est. De authenticitate huius epistolae infra in commentario VM 8 atque in capite proprio ago.

Epistolae Joannis VIII.

Ineunte a. 873 multas gravissimas scripsit epistolas in causa Methodii:

Adalvinum, archiepiscopum Salisburgensem, Hermanricum, archiepiscopum Passaviensem, Annonem, episcopum Frisingensem, epistolis missis severe vituperavit atque fortiter iis mandavit, ut Methodium vi ab eius sede amotum, immaniter vexatum atque in carcere retentum, sedi eius archiepiscopali restituerent. In eadem causa eodem anno scripsit instructionem pro Paulo, episcopo Anconitano, quem legatum in Germaniam misit, ut Methodium liberaret.

De Pannoniensi archidioecesi, quam archiepiscopus Salisburgensis sibi vindicavit, quia iam 75 annos in Pannonia iurisdictionem exercebat, legatus apostolicus regi Ludovico dicat:

Ipsa nosti, o gloriosissime rex, quod Pannonica dioecesis apostolicae sedi sit subiecta, licet bellica clades eam ad tempus ab illa subtraxerit et gladius ad horam hostilis subduxerit. Verum reddita ecclesiis pace reddi debuerunt et iura . . .

Si de annorum numero forte causatur, sciat Ludovicus rex: . . . ubi paganorum et incredulorum furor in causa est, quantalibet praetereant tempora, iuri non praeiudicat ecclesiarum.

Archiepiscopos Adalvinum et Hermanricum moneat:

Ego quidem ad sedem eius, qui per tres vim pertulit annos, recipiendam . . . destinatus sum . . . Vos sine canonica sententia damnatis episcopum ab apostolica sede missum, carceri mancipantes et colaphis affligentes et a sacro ministerio separantes et a sede tribus annis pelentes, apostolicam sedem per ipsum triennium plurimis missis et epis-

tollis proclamantem. Non estis ad iudicium convenire dignati, quod profecto semper subterfugere curastis et nunc sine sede apostolica iudicium vos quaerere simulastis. Cum ergo ad hoc missus sim, ut tanto vos tempore a divinis ministeriis separem, quanto vos eundem venerabilem virum a ministerio sacro cessare coegistis.

Epistola Joannis VIII. ad Hermanricum Passaviensem haec gravia continet:

Ad deflendam pravitatem tuam non nisi fontem lacrimarum ut propheta Jeremias sufficere credimus. Cuius enim ut non dicamus episcopi, saecularis cuius, quin immo tyranni, saevitiam temeritas tua non excessit, vel bestialem feritatem non transcendit? Fratrem et coepiscopum nostrum Methodium carceralibus poenis afficiens et sub divo diutius accerima hiemis et nimborum immanitate castigans atque ab ecclesiae sibi commissae regimine subtrahens, et adeo in insaniam veniens, ut in episcoporum consilium tractum equino flagello percuteres, nisi prohiberetur ab aliis . . . O episcopum episcopo talia inferentum, et ad hoc apostolicae sedis manu sacrato et (e) latere destinato! . . . Dei omnipotentis et beatorum principum apostolorum Petri et Pauli atque nostrae mediocritatis auctoritate interim communione Christi mysteriorum et consacerdotum tuorum (te) privamus; et nisi cum presenti Paulo venerabili episcopo vel cum eodem sanctissimo fratre nostro Methodio Romam, cum ipso audiendus, occurreris, non deerit iusta damnatio.

Ad episcopum Frisigensem:

Audacia tua et praesumptio non solum nubes sed et ipsos caelos transcendit. Usurpasti enim tibi vices apostolicae sedis et quasi patriarcha de archiepiscopo tibi iudicium vindicasti; immo quod est gravius, fratrem tuum Methodium archiepiscopum, legatione apostolicae sedis ad gentes fungentem, tyrannice magis quam canonicè tractans . . . a divinis celebrandis officiis illum sequestrans carceri mancipasti . . . Istius fratris et coepiscopi, quin potius et missi nostri, de quo nobis maiore cura debebatur, vincula et insecutiones non solum ut fidelis minime nunciasti, sed Romae, (cum) super eo interrogareris a nostris, te illum nosse mentiendo negasti, cum cunctarum afflictionum sibi a vestratibus illatarum ipse incentor, ipse instigator, immo ipse fueris auctor . . . Romam rationem redditurus indifferenter accurre. Alioquin post mensem Septembrem tamdiu communicandi nullam habeas licentiam, quamdiu non oboediendo tuam erga nos ostenderis pertinaciam.

Duci Carolomanno, regis Ludovici filio, Methodium a. 873 commendavit:

Reddito ac restituto nobis Pannoniensium episcopatu, liceat fratri nostro Methodio, qui illis a sede apostolica ordinatus est, secundum priscam consuetudinem libere, quae sunt episcopi, gerere.

Quae epistolae historicam auctoritatem VM (praecipue c. 9 et 10) graviter comprobant eiusque narrationem vere sobriam moderatamque esse testantur.

Anno 879 (mense Iunio) Ioannes VIII. Methodio mandavit, ut Romam veniret:

Praedicationis tuae doctrinis populum Domini tibi quasi spiritali pastori commissum, salvare instruereque cum debeas, audivimus, quod non ea, quae sancta Romana ecclesia ab ipso apostolorum principe didicit, et cottidie praedicat tu docendo doceas, et ipsum populum in errorem mittas. Unde his apostolatus nostri litteris tibi iubemus, ut, omni occasione postposita, ad nos de praesenti venire procures, ut ex ore tuo audiamus, et cognoscamus, utrum sic teneas, et sic praedices, sicut verbis ac litteris te sanctae Romanae ecclesiae credere promisisti, aut non, veraciter cognoscamus doctrinam tuam. Audimus etiam quod missam cantes in barbara, hoc est in Sclavina lingua. Unde iam litteris nostris, per Paulum, episcopum Anconitanum, tibi directis prohibuimus, ne in ea lingua sacra missarum solemnia celebrares, sed vel in Latina, vel Graeca lingua, sicut ecclesia Dei toto terrarum orbe diffusa, et in omnibus gentibus dilatata cantat. Praedicare vero aut sermonem in populo facere tibi licet, quum psalmista omnes commonet Deum gentes laudare, et apostolus omnis inquit lingua confiteatur quia Ihesus in gloria est Dei Patris.

Eodem tempore principi Sventoplko inter cetera scripsit:

Quia vero audivimus, quia Methodius vester archiepiscopus ab antecessore nostro Adriano scilicet papa ordinatus, vobisque directus, aliter doceat, quam coram sede apostolica se credere et verbis et litteris professus est, valde miramur. Tamen propter hoc direximus illi, ut absque omni occasione ad nos venire procuret, quatenus ex ore eius audiamus, utrum sic teneat et credat, sicut promisit, aut non.

Anno 880, doctrina et fide Methodii examinata, scripsit Sventoplko:

Industriae tuae notum esse volumus . . . Igitur hunc Methodium venerabilem archiepiscopum vestrum interrogavimus, coram positis fratribus nostris episcopis, si orthodoxae fidei symbolum ita crederet, et inter sacra missarum sollemnia caneret, sicuti sanctam Romanam ecclesiam tenere, et in sanctis sex universalibus synodis a sanctis patribus secundum evangelicam Christi Dei nostri auctoritatem promulgatum atque traditum constat. Ille autem professus est, se iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam, sicuti sancta Romana ecclesia docet, et a patribus traditum est, tenere et psallere. Nos autem illum in omnibus ecclesiasticis doctrinis et utilitatibus orthodoxum et proficuum esse reperientes, vobis iterum ad regendam commissam sibi ecclesiam Dei remisimus; quem veluti pastorem proprium ut digno honore, et reverentia, laetaque mente recipiatis, iubemus: quia nostrae apostolicae auctoritatis praecepto eius archiepiscopatus et privilegium confirmavimus, et in perpetuum, Deo iuvante, firmum manere statuimus sicuti antecessorum nostrorum auctoritate omnium ecclesiarum Dei iura, et privilegia statuta, et firmata consistunt, ita sane, ut iuxta canonicam traditionem omnium negotiorum ecclesiasticorum curam habeat ipse, et ea velut Deo contemplante, dispenset. Nam populus Domini illi commissus est, et pro animabus eorum hic redditurus erit rationem. Ipsum quoque presbyterum, nomine Vichinum, quem nobis direxisti, electum episcopum consecravimus sanctae ecclesiae Nitrensis, quem suo archiepiscopo in omnibus oboedientem, sicuti sancti canones docent, esse iubemus et volumus, ut pariter cum ipsius archiepiscopi consensu et providentia et alterum nobis apto tempore utilem presbyterum vel diaconum dirigas; quem similiter in alia ecclesia, in qua episcopalem curam noveris esse necessariam, ordinemus episcopum: ut cum his duobus a nobis ordinatis episcopis praefatus archiepiscopus vester iuxta decretum apostolicum per alia loca, in quibus episcopi honorifice debent et possunt existere, postmodum valeat ordinare. Presbyteros vero et diaconos, seu cuiuscumque ordinis clericos, sive Sclavos, sive cuiuslibet gentis, qui intra provinciae tuae fines consistunt, praecipimus esse subiectos et oboedientes, in omnibus iam dicto confratri nostro archiepiscopo vestro, ut nihil omnino praeter ipsius conscientiam agant. Quodsi contumaces et inoboedientes existentes, scandalum aliquod, vel schisma facere praesumpserint, et post primam et secundam admonitionem se minime correxerint, quasi zizaniorum seminatores ab ecclesiis et finibus vestris auctoritate nostra praecipimus procul esse abiciendos, secundum auctoritatem *capitulorum* quae illi dedimus et vobis direximus.

Litteras denique Sclavinicas a Constantino quondam philosopho repertas, quibus Dei laudes debite resonent, iure laudamus, in eadem lingua Christi Domini nostri praeconia et opera enarrentur iubemus. Neque enim *tribus* tantum, sed omnibus linguis Dominum laudare

auctoritate sacra monemur, quae praecipit dicens: laudate Dominum omnes gentes, et collaudate eum omnes populi. Et apostoli repleti Spiritu sancto locuti sunt omnibus linguis magnalia Dei. Hinc et Paulus, coelesti quoque tuba insonat monens: omnis lingua confiteatur, quia dominus noster Iesus Christus in gloria est Dei Patris. De quibus etiam linguis in prima ad Corinthios epistola satis et manifeste nos admonet, quatenus linguis loquentes ecclesiam Dei aedificemus. Nec sanae fidei, vel doctrinae aliquid obstat, sive missas in eadem Sclavinisca lingua canere, sive sacrum evangelium vel lectiones divinas novi et veteris testamenti bene translatas et interpretatas legere, aut alia horarum officia omnia psallere: quoniam qui fecit tres linguas principales, Hebream scilicet, Graecam et Latinam, ipse creavit et alias omnes in laudem et gloriam suam. Iubemus tamen, ut in omnibus ecclesiis terrae vestrae propter maiorem honorificentiam evangelium latine legatur, et postmodum Sclavinisca lingua translatum in auribus populi, latina verba non intelligentis, adnunciatur, sicut in quibusdam ecclesiis fieri videtur. Et si tibi et iudicibus tuis placet, missas Latina lingua magis audire, praecipimus, ut Latine missarum tibi sollemnia celebrentur. - Data mense Iunio indictione XIII.

Die 23. Martii 881 Methodium consolatur de tribulationibus, ipso ab episcopo Viching illatis, sparsis mendacibus rumoribus (et falsatis epistolis). Sventoplko alias litteras (praeter Industriae tuae) scripsisse vel praeter id, quod litteris datis contineatur, quidquam mandavisse (VM 12⁴), negat:

Pastoralis sollicitudinis tuae curam quam in lucrandis animabus fidelium Domino Deo nostro exhibes, approbantes, et orthodoxae fidei te cultorem strenuum existere contemplantes, nimis in eodem Domino iucundamur... Nostrisque apostolicis litteris glorioso principi Sphentopulcho quas ei asseris fuisse delatas, hoc ipsum significavimus, et neque aliae litterae nostrae ad eum directae sunt, neque episcopo illi (Viching) palam, vel secreto aliud faciendum iniunximus et aliud a te peragendum decrevimus. Quanto minus credendum est, ut sacramentum ab eodem episcopo exigeremus, quem saltem levi sermone super hoc negotio allocuti non fuimus. Ideoque cesset ista dubietas... Ceterum de aliis temptationibus quas diverso modo perpesus es, noli tristari...

De authentia epistolarum Joannis VIII. hodie nemo dubitat. Eius epistolae ex a. 873, supra allegatae, in codice saec. XII. (Musei Britanici) iterum detectae sunt post medium saec. XIX. Epi-

stolae a. 879—881 in codice membraneo saec. XI. exstant; cod. e Monte Cassino proveniens, speciosa scriptura minuscula Italiae meridionalis (Beneventana, Cassinensis) exaratus, in Vaticana bibliotheca servatur (Registra Vaticana t. I.). Reproductionem harum epistolarum photographica[m] cum praefatione de historica auctoritate codicis edidit J. Vaĵs.¹ LAPOTRE² et CASPAR³ demonstraverunt, registrum quo hae epistolae continentur exactum plenumque apographum textus primigeni esse. *Jagić* censet (57 et 64 s), quaestionem ad liquidum exploratam atque authenticam certissime probatam esse. V. infra in capite de authenticia epistolae Gloria in excelsis Deo.

Epistola Stephani V.

Viching eiusque factio teterrimas calumnias mendaciaque contra Methodium assidue spargebat. Post obitum s. archiepiscopi eum Romae calumniatus est. Papam Stephanum V. (885—891), statum quaestionis ignorantem, fefellit. Quod ex eiusdem papae commonitorio (885) episcopo Dominico dato, quem legatum in Moraviam misit, et ex epistola principi Sventoplko a. 885 missa, haud ambigue colligitur. Viching Methodium eiusque discipulos de haeresi (de processione s. Spiritus), de inoboedientia Romano pontifici in causa linguae liturgicae nec non de discordiarum seminatione accusavit. Epistola Stephani hac severa condemnatione (utique condicionata) concluditur:

Methodium namque superstitioni, non aedificationi, contentioni non paci insistentem audientes plurimum mirati sumus; et si ita ut est audivimus, superstitionem eius penitus abdicamus. Anathema vero pro contemnenda catholica fide, qui indixit in caput redundabit eius. Tu autem et populus tuus sancti Spiritus iudicio eritis innoxii, si tamen fidem quam Romana praedicat ecclesia tenueritis inviolabiliter. Divina autem officia et sacra mysteria ac missarum quae idem Methodius

¹ *J. Vaĵs*, Ioannis VIII PP. Epistolae ad Svatopluk, principem et Methodium archiepiscopum. Roma 1924. Textum cum hac editione comparabam.

² *A. Lapôte*, L'Europe et le Saint-Siège à l'époque carolingienne. I. Paris 1895.

³ *E. Caspar*, Studien zum Register Johannes VIII (Neues Archiv 36, 1910, 79-156). De hac quaestione breviter *Th. Kurent* in BV 1938, 180 s.

Sclavorum lingua celebrare praesumpsit, quod ne ulterius faceret supra sacratissimum beati Petri corpus iuramento firmaverat, sui periurii reatum perhorrescentes nullo modo deinceps a quolibet presumatur. Dei namque nostraque apostolica auctoritate sub anathematis vinculo interdicens, excepto quod ad simplicis populi et non intelligentis aedificationem attinet, si evangelii, vel apostoli expositio ab eruditis eadem lingua annuncietur et largimur et exortamur, et ut frequentissime fiat monemus, ut omnis lingua laudet Deum, et confiteatur ei. Contumaces autem et inoboedientes, contentioni et scandalo insistentes, post primam et secundam admonitionem si se minime correxit, quasi zizaniorum seminatores ab ecclesiae gremio abici sancimus, et ne una ovis morvida totum gregem contamineat nostro vigore refrenari et a vestris finibus procul excludi praecipimus.

Potestas, quae a. 880 Methodio contra inoboedientes data est, post eius obitum iisdem fere verbis contra eius discipulos directa est. Vigore huius epistolae papae Stephani V. discipuli s. Methodii e Moravia expulsi sunt.

IV. CONVERSIO BAGOARIORUM ET CARANTANORUM

Hoc documentum, magnae auctoritatis historicae, ad defendendam iurisdictionem archiepiscopi Salisburgensis contra archiepiscopatus Pannoniensis erectionem Salisburgi a. 870 dictione sobria exaratum est. De prospera ss. Cyrilli et Methodii opera in Pannonia haec refert:

(Archiepiscopus Adalvinus) Rihpaldum constituit archipresbyterum (in Pannonia). Qui multum tempore ibi commoratus est, exercens suum potestative officium, sicut illi licuit archiepiscopus suus - usque dum quidam Graecus, Methodius nomine, noviter inventis Sclavinis litteris, linguam Latinam doctrinamque Romanam atque litteras auctores Latinas philosophice superducens, vilescere fecit cuncto populo ex parte missas et evangelia ecclesiasticumque officium illorum, qui hoc Latine celebraverunt. Quod ille ferre non valens sedem repetivit Juvavensem . . .

A tempore igitur, quo dato et praecepto domni Karoli imperatoris orientalis Pannoniae populus a Juvavensibus regi coepit praesulibus, usque in praesens tempus sunt anni LXXV, quod nullus episcopus alicubi veniens potestatem habuit ecclesiasticam in illo confinio nisi Salisburgenses rectores: neque presbyter aliunde veniens plus tribus mensibus ibi ausus est colere officium, priusquam suam dimissoriam

episcopo praesentaverit epistolam. Hoc enim ibi observatum fuit, usque dum nova orta est doctrina Methodii philosophi.

Hoc testimonium scriptoris Salisburgensis, ss. fratribus non faventis, plane consonat cum VC et VM. VC 15 sub finem narrat: Kocel, princeps Pannoniae, *adamavit* admodum Slovenicas litteras, ut edisceret eas et tradidit ei ad quinquaginta discipulos etc. Scriptor Salisburgensis omnem hanc operam Methodio tribuit et ex parte adversa testatur: Slavici litteris *M. vilescere fecit* linguam Latinam, litteras Latinas, missam Latinam.

Ad argumentationem in conclusione documenti respondit Methodius in VM 9, Pannoniam esse regionem s. Petri, i. e. immediate summo pontifici subiectam. Exacte et singulatim respondit Ioannes VIII. in supra allegata instructione (Paulo ep. Anconitano) et in epistola regi Ludovico a. 873. Archiepiscopus Salisburgensis arguit ex praescriptione 75 annorum. Papa autem respondit, hoc esse argumentum ignorantium:

Hoc apud ignaros venit in dubium. Nemo autem de annorum numero resultandi sumat fomentum, quia s. Romanae ecclesiae privilegia nullis temporibus angustantur, nullis regnorum participationibus praedjudicantur; sed et venerandae Romanae leges divinitus . . . rerum eius praescriptionem non nisi post *centum* annos admittunt.⁴

Ex argumento praescriptionis 75 annorum „usque in praesens tempus“ historici hodie deducunt, documentum Salisb. a. 870 vel 871 axaratum esse. DÜMLER et WATTENBACH tamquam terminum a quo a. 796 (quo Pippin Pannoniam episcopo Salisb. commisit) statuerunt. DÜMLER monuit, annos modo Romano computandos esse (i. e. iam annum 796 numero 75 comprehendendum); WATTENBACH non contradicit. Ergo documentum a. 870 exaratum est. Hodie chronologia vitae Methodii iam tam stabilita est, ut de a. 870 tamquam termino ad quem dubitari non possit. Methodius utpote certe iam a. 870 archiepiscopus Pannoniensis constitutus est atque iam hoc munere fungebatur. Si agitur de 75 annis, prorsus insistendum erat, usque ad a. 870 iam 75 annis iurisdictionem Salisburgensem in Pannonia exerceri. Si demum a. 871 illi 75

⁴ *Jaffe I*, n. 2970, pg. 378. PL 126, 654.

anni transissent, iurisdictioni Salisburgensi solum 74 mansissent; ergo argumentum praescriptionis nullum fuisset.⁵ In argumentatione Salisburgensi notatu digna sunt, quae de presbyteris peregrinis dicuntur. Id ad ss. C. et M. applicandum est. Ergo in Pannonia sine auctoritate *Romana* iurisdictionem et munus praedicationis exercere non potuerunt; igitur necesse Roma adeunda erat.

Liturgia Slavica atque ss. fratrum methodus evangelizandi *doctrina Methodii dicitur*. Ita etiam in VM 6² et 12⁴ et praecipue 13² liturgia Slavica doctrina Methodii dicitur. Sane enim liturgia Slavica cum propria evangelizandi methodo cum propria schola theologica pro clericis atque propria provincia hierarchica connexa erat.

V. LEGENDAE BOHEMICAE ET MORAVICA

Legenda Christiani. Sic dictus Christianus (Bohemus) saec. X. exeunte conscripsit „Vitam et passionem s. Venceslai et s. Ludmilae aviae eius“ Hoc documentum fide dignum⁶ de relatione principis Sventoplk ad s. Methodium narrat:

Dehinc Zwatopulc tyrranide suscepta, fastu arrogantiae inflammatus, cum sibi militantibus sodalibus pontificis Metudii predicationem mellifluam quasi respuit . . . plebem populumque suum partim Christo, partim dyabolo servire exhibuit. Quapropter a pontifice beate memoriae supra notato pagus eius cum habitantibus incolis anathemate percussa cum sulcis suis et fructibus diversis cladibus attrita usque in hodiernam diem deflet.

Quae fide digna traditio Bohemica mire consonat cum narratione Vitae Clementis Bulgarici et Vitae Naumi.

⁵ Recenter *M. Kos* (Conversio Bag. et Carant. Ljubljana 1936) optimam criticam editionem huius documenti vulgavit; in commentario, secus magni pretii, de anno conscriptionis (pg. 12 s et 101 s) minus exacte tractat nec opinionem historicorum Dümmler et Wattenbach accurate reddit. Multi Slavici historici et slavistae, eius minus exactam argumentationem secuti, hodie post eum repetunt documentum a. 871 scriptum esse. De hac quaestione in GMDS 1937, 65 breviter scripsi; de opinione Dümmler et Wattenbach refert Goetz 72.

⁶ *J. Pekař*, Die Wenzels- und Ludmila-Legenden (1906). Idem in ČČH 8, 1902; hic etiam de Legenda Bohemica et Legenda Moravica.

Legenda Bohemica dicitur exordium brevis Legendae de s. Ludmila, saeculo XII. orta; innititur Legendae Christiani et Legendae Italicae.

Legenda Moravica, saec. XII. vel XIII. conscripta longiorem primam partem narrationis e Legenda It. deprompsit, brevior secunda pars multa cum Legenda Christiani communia habet. Etiam excommunicationis principis Sventopluk mentionem facit: „Quapropter in ipsum Swatopluk, frontosum principem et suos satellites, et in omnes eius gades (i. e. fines, terminos) excommunicationis fulminavit sententiam.“ Praeterea nonnulla minus exacta et falsa narrat.

Textus: Acta Sanctorum Martii II (1688), 22-24; *T. Balan* II, 202-209. *Ginzzel* Cod. 12-20. Litteraturam de his tribus legendis notavit Ogienko II, 312 s. De Legenda Moravica perite tractabat iam *J. Dobrovský*, *Mährische Legende von Cvrill und Method*, Prag 1826; idem, *Cyrill und Method*, Prag 1823.

Ad feretrum mortui s. Methodii discipuli eius cecinerunt officium ecclesiasticum Slavice, Graece Latineque (VM 17). Hodie adhuc fontes Slavici, Graeci Latineque ss. Cyrilli et Methodii memoriam canunt atque invicem se supplendo prorsus insignem singularemque effigiem historicam ss. fratrum adumbrant, formant, collustrant. Quidam fontes secundarii vestigia fontium deperditorum servaverunt nec parum conferunt ad fontes primarios superstites complendos. Omnes verumtamen fontes longe superantur Slavici *Vitis Constantini et Methodii*.

VITA CONSTANTINI

MENSIS FEBRUARII XIV. DIE

MEMORIA ET VITA BEATIDOCUTORIS NOSTRI CONSTANTINI PHILOSOPHI PRIMI INSTITUTORIS SLOVENICAE GENTIS

BENEDIC PATER!

I. Deus misericors et benignus (Ps 110, 4; Joël 2, 13), expectans poenitentiam hominum, ut *omnes salvi fiant et ad cognitionem veritatis¹ veniant* (1 Tim 2, 4), - *non enim vult mortem peccatoris, sed poenitentiam et vitam* (Ez 33, 11), quamvis maxime deditus sit malitiae, - non patitur genus humanum deficere debilitate et in tentationem diaboli incidere et perire, sed omnibus annis et temporibus non desinit gratiam impertiri nobis multifariam, ut ab initio ita ad hoc usque tempus, per patriarchas primum et per patres, et post eos per prophetas, et post hos per apostolos et martyres, per viros iustos et doctores,² eligens eos ex hac turbulenta vita. Noscit enim Dominus suos, qui eius sunt, sicuti dixit: *Oves meae vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me, et nomine voco eas,³ et sequuntur me et ego do iis vitam aeternam* (Jo 10, 27s). Quod fecit in nostro quoque genere, excitato nobis doctore⁴ hoc, qui illuminavit gentem nostram, quae debilitate obscuravit mentem suam, vel potius fraude diaboli, neque voluit in luce divinorum praeceptorum ambulare. Vita vero eius ostendit, etiam paululum⁵ narrata, qualis fuerit, ut qui voluerit, hoc audiens similis fiat ei, alacritatem assumens et segnitiem abiiciens, sicut dixit

I. - ¹sl *veram cognitionem*; in versione non reddidi sl constructionem adiectivam, quae hic et saepe alibi quoque ita exaggeratur, ut sensus fere corrumpatur.

² *učitel*_B-*doctor* sensu ecclesiastico; ita plerumque in VC et VM.

³ Jo 10, 3.

⁴ Constantinus (Cyrillus) hic doctoribus supra (n. 2) laudatis accensetur, ideo non nomine *magister* vertendum, sicut minus accurate M et P. BV 1939, 1-9.

⁵ *po malu* - paululum; VC 11, 3⁹ et VM 1⁵ et 2 iterum occurrit.

apostolus: Imitatores mei estote, sicut et ego Christi (I Cor 11, 1).⁶

II. In Thessalonica urbe erat vir quidam, nobilis et dives, nomine Leo, obtinens dignitatem drungarii sub stratego.¹ Erat vero pius, servans omnia praecepta divina pleniter, sicut olim Job;² vivens autem cum coniuge sua genuit septem liberos, quorum minimus, septimus, erat Constantinus philosophus, institutor et doctor noster. Postquam vero eum peperit mater, tradebat eum nutrici ad lactandum; puer autem nullo modo voluit prehendere alienam mammam, nisi maternam, donec enutritus est. Hoc vero factum est divina providentia, ut bonae radicis bona soboles immaculato lacte enutriretur. Post hoc autem boni hi parentes consilio capto non coierunt, temperantes sibi, sed ita vixerunt in Domino sicut frater et soror annos XIV, donec mors eos separavit, nullo modo transgressi hoc propositum. Cum autem ille ad iudicium iturus esset,³ flevit mater puerum hunc, dicens: „Nihil me habet sollicitam praeter puerum hunc unum, quomodo educendus sit.“ Ille vero ait ei: „Crede mihi, coniunx, confido Deo, eum ei daturum esse patrem et rectorem talem, qui regit omnes⁴ christianos.“ Quod etiam factum est.

III. 1. Cum vero esset septem annorum puer, vidit somnium, et narrans patri et matri inquit: „Strategus collectis omnibus puellis nostrae urbis, dixit mihi: Elige tibi ex iis, quam vis, coniugem et in *auxilium aequale sibi*.¹ Ego vero, circumspiciens et intuitus

⁶ 1 Cor 4, 16 in textu Graeco desunt verba: *sicut et ego Christi*; 1 Cor 11, 1 haec verba etiam in textu Graeco adsunt. Ideo hic locus citandus est.

II - ¹ Drungarius praefectus fere 2000 militum. Strategus praefectus maioris provinciae (thema). Praeter drungarios strategis subordinatos existebant etiam drungarii sui iuris; igitur apte dicitur: drungarius sub stratego. *Dvornik* 18 s.

² Pius sicut Job et pater septem liberorum sicut Job, quod in sermone panegyri. ss. C. et M. memoratur.

³ moriturus, prout in tribus codicibus legitur.

⁴ Imperator Byzantinus putabatur rex omnium christianorum totius orbis terrarum. Pater Constantini (Cyrilli) quasdam amicas relationes cum aula imperatoris habebat, vel iam propter altum locum magistratus (hohe, vertrauliche Beamtenstelle) vel cognatione (amicitia) cum aliquo aulico (Theoktisto?).

III. - ¹ Allusio ad Gen 2, 20.

omnes, vidi unam pulcherrimam omnium, vultu splendentem et admodum ornatum monilibus aureis et margaritis atque omni pulchritudine,² cui nomen erat Sophia, id est sapientia. Hanc elegi." Quibus verbis auditis, parentes eius dixerunt ei: „*Conserva, fili, legem patris tui, et ne dimittas legem matris tuae* (Prov. 6, 20). *Lucerna enim est mandatum legis et lux* (Prov. 6, 23). *Dic autem sapientiae: Soror mihi esto, prudentiam autem cognitam tibi fac* (Prov. 7, 4). *Splendit enim sapientia magis quam sol* (cf Sap 7, 29); et si *adduxeris eam tibi, ut habeas eam coniugem, a multis malis liberaberis³ per eam.*" (cf Sap 8, 2 et 9; 10, 9).

Cum vero eum instituendum mandassent, proficiebat magis omnibus discipulis in litteris memoria admodum celeri,⁴ ita ut mirum esset omnibus.

2. Quadam vero dierum, sicut mos est liberis divitibus delectari venatione, exiit cum iis in campum, falconem suum secum habens; et cum eum emisisset, ventus exorsus providentia divina sustulit et abripuit eum. Puer vero ob hanc rem in moerorem et tristiam incidens, per duos dies cibo se abstinuit. Amore enim hominum ductus misericors Deus, nollens eum assuefieri rebus vitae huius, facile eum cepit. Ut olim cepit Placidam⁵ in venatione cervo, sic et hunc falcone. Secum autem considerata vitae huius vanitate, poenitebat, dicens: „Talisne est vita haec, ut gaudii loco tristitia accedat? Ab hac die aliam viam ingrediar, quae est melior hac, in turba autem vitae huius meos dies non obsumam."

3. Et ad litterarum studium se conferens, sedebat in domo sua, memoriae mandans libros sancti Gregorii theologi; et signum crucis fecit in pariete, et encomium sancto Gregorio scripsit tale:

² In libris biblicis Sap, Prov, Eccli Sapientia (Sophia) saepe describitur ut pulcherrima, tamquam splendor pulchritudinis divinae.

³ Libera citatio e Sap 8, 2 et 9; 10, 9. Quae citatio biblica omnes hucusque fugit; ideo non adverterunt, ideam sponsalium cum Sophia lectione libri Sap excitatam esse; e monitis parentum, haec verba citantium, autem patet, ipsos parentes lectionem librorum sapientialium s. scripturae approbasse vel commendasse. Ita facile etiam somnium pueri C. explicatur. Cf. meam dissert. in BV 1935, 83-93.

⁴ Multi codices optimi: *memoria et docilitate (bona) valde.*

⁵ Legenda de s. Placida (Eustachio) in Oriente orta est; cultus huius sancti demum circa 8. saec. Romae vulgatus est.

O Gregori, corpore homo, anima vero angele!
Tu qui corpore homo es, angelus apparuisti;
os enim tuum tamquam aliquis e seraphim Deum glorificat
et orbem terrarum illuminat verae fidei explicatione.
Itaque etiam me, accedentem ad te cum amore et fide, suscipe,
et esto mihi magister et illuminator.⁶
Talia pollicebatur.

Ingressus autem in multos sermones et intelligentiam magnam, cum non posset perspicere profunditates, in moerorem magnum incidit. Peregrinus vero quidam erat ibi, peritus grammaticae, et ad eum veniens rogabat eum, ad pedes eius procidens et tradens se ei: „Bene faciens, doce me, inquit, artem grammaticae.“ Ille vero, *talento suo defosso*,⁷ dixit ei: „Juvenis, noli te fatigare; negavi enim prorsus quemquam me docturum hoc per meos dies.“ Iterum autem puer, adorans eum, cum lacrimis dicebat: „Sume omnem meam partem domus patris mei, id quod ad me pertinet, sed doce me.“ Nolente vero illo exaudire eum,⁸ ingressus in domum suam, precibus se tradebat, ut consequeretur desiderium cordis sui.

4. Mox autem Deus *perfectit voluntatem timentium ipsum* (Ps 144, 19). De pulchritudine enim eius et sapientia et assiduo studio, quod erat coniunctum in eo, certior factus imperatoris rector, qui vocatur logotheta,⁹ accersivit eum, ut una cum imperatore¹⁰ disceret. Puer autem, his auditis, cum gaudio profectus est, et in

⁶ E tota VC abunde patet, hic non agi de communi quodam cultu huius celeberrimi Patris ecclesiae, sed de electione vere propria et personali. Ideo nec de veritate historia et authentia huius elogii dubitari potest; exaratum est ad exemplum poësis biblicae cum parallelismo membrorum.

⁷ Mt 25, 18.

⁸ Magistri artium, philosophi, grammatici, illis temporibus non raro peregrinabantur e urbe in urbem. Ineunte saec. 9. multi eorum haeretici (iconoclastae) erant. Hic agebatur de interpretatione s. Gregorii Nazianzeni, fortissimi defensoris verae fidei contra haereticos; ad eius auctoritatem etiam defensores cultus imaginum recurrebant; inde facile patet, cur hic grammaticus puero C. tam austere restiterit.

⁹ Theoktistus, logotheta (cancellarius) imperatricis Theodoraë, quae loco filii sui Michaelis, adhuc infantis, regebat (842-856).

¹⁰ C. a. 841 vel 842 Constantinopolim venit; imperator Michael tunc circa 3 annos natus est. Ergo verba, *ut cum imperatore disceret*, sensu

itinere venerabundus oravit, dicens: „*Deus patrum nostrorum et domine misericordiae, qui fecisti omnia verbo et sapientia tua, constituens hominem, ut dominaretur a te factis creaturis* (Sap 9, 1s), *da mihi quae prope est tuos thronos sapientiam* (Sap 9, 4), *ut intelligam, quid tibi gratum sit, et salvus fiam* (Sap 9, 10 et 19). *Ego enim sum servus tuus et filius ancillae tuae* (Sap 9, 5; Ps 115, 6).“ Et ad hoc reliquam Salomonis orationem elocutus surrexit et dixit amen.

IV. 1. Postquam vero venit Constantinopolim, tradiderunt eum doctoribus,¹ ut erudiretur, et tribus mensibus edoctus grammaticam, reliquis se dedit scientiis. Et didicit Homerum, et geometriam et² apud Leonem³ et apud Photium⁴ dialecticam et omnes philosophicas disciplinas, praeterea autem et rhetoricam et arithmeti-
cam, astronomiam et musicam et ceteras Hellenicas artes. *Tam* (egregie) *eas didicit omnes, ac si unam tantum earum disceret.*⁵ *Celeritas enim cum assiduitate coniuncta est, altera alteram praecurrens, qua re scientiae et artes perficiuntur.*⁶ Magis vero quam

lato intelligenda sunt: in aula imperatoris, a magistris imperatoris. Leg. Italia 1: *A parentibus in urbem regiam ductus*. Forsan mater post mortem mariti Constantinopolim transmigravit. Ita aptius explicari potest obtestatio matris de qua c. 11 eiusdem Leg. et VC 18.

¹ Theotistus, vir pissimus et litterarum fautor, certe cum C. de rebus litterarum colloquebatur.

IV. ¹ Professores Academiae (universitatis) aulice Constantinopolitanae appellabantur *διδάσκαλοι doctores*.

² Omissum in duobus codicibus.

³ Leo, dictus Mathematicus, antea iconoclasta et archiepiscopus Thessalonicensis circa a. 843 revera erat professor Academiae aulicae Constantinopolitanae. *Dvornik 43*.

⁴ Photius, vir doctissimus, postea patriarcha, circa a. 843 profesor universitatis aulicae creatus est.

⁵ In codicibus triplex lectio variens: A sicut neque unus eorum didicit; G, O: ac (sicut) si unicam earum disceret; plures *cod*: sicut quis unicam earum discere posset. Hic locus (quae *cursive* exscripta sunt) imitatur sermonem Greg. Naz. in memoriam s. Basilii (S. 43, 23; PG 36, 525): *οὕτω μὲν ἀπαντα διελθὼν, ὡς οὐδεὶς ἐν. οὕτω δὲ εἰς ἄκρον ἕκαστον, ὡς τῶν ἄλλων οὐδέν.* Comparatio cum s. Greg. criticam textus iuvare poterit.

⁶ Ex eodem sermone (l. c.): *σπουδὴ γὰρ εὐφυνῖα συνέδραμεν, ἐξ ὧν ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι τὸ κράτος ἔχουσιν. εὐφυνῖα non quidem cele-*

doctrinam humilem vultum prae se ferens, *cum iis loquebatur, quibuscum utilius erat, vitans eos, qui aberrant in devia,*⁷ ea tantum spectans et agens, *qualiter loco terrestrium caelestia permutaret, evolaret e corpore hoc et cum Deo viveret.*⁸

Videns vero eum talem esse logotheta, dedit potestatem in sua domu et ut in palatium imperatoris libere ingrederetur. Et interrogavit eum quondam dicens: „Philosophe, vellem cognoscere, quid sit philosophia.“ Ille vero celeri ingenio dixit extemplo:⁹ „Divinarum et humanarum rerum cognitio, quantum potest homo appropinquare Deo,¹⁰ et quod opere¹¹ docet hominem ad similitudinem ritatem significat, sed bonam indolem (ingenium); *celeritas* potius ex immediate sequente sententia s. Greg. deprompta est, ubi *τάχος* (celeritas) et *τόνος* (assiduitas) laudantur; *συνέδραμεν* apte verbis *altera alteram praecurrens* (prespevajučí) enuntiatur (M superans). Coniuncta est: Gregorius *ἀμφότερα συλλαβών*.

⁷ Greg. Naz. in eodem sermone (c. 13): maiorem eruditione morum gravitatem ostendens. Greg. de se et de Basilio (c. 20): cum iis consuetudinem habebamus, quibuscum utilissimum erat.

⁷ Greg. Naz. in eodem sermone (c. 13): maiorem eruditione morum a mundo abrumperet et cum Deo esset, per terrena caelestia emendo (cf PG 35, 793 et 1188 e. a.). Greg. docet animam innocentem cum Deo (*μετὰ Θεοῦ*) esse (PG 37, 372 e. a.); saepe narrat de suo desiderio evolandi e corpore (ex hac terra) ad caelestia et divina (Carmina I. sect. 2; PG 37, 985; 987; 1373; 1438). Deus fieri (1438); virginitatem dicit egressum e corpore, *ἐκβασίς τοῦ σώματος*. Sanctos sine corpore, sine materia esse dicit (PG 35, 804).

⁹ Haec philosophiae definitio discipulis Constantini *philosophi* non erat incognita; certe etiam discipulis suis explicabat, quid sit philosophia. Divinarum et humanarum rerum cognitio - est stoica definitio philosophiae, a Greg. Naz. saepe repetita (Sermo 2,50; 30,20; PG 35, 46; 36, 129); altera pars definitionis est platonica, aucta idea christiana de creatore et exactiore doctrina de imagine divina.

¹⁰ Appropinquate Deo, et appropinquabit vobis (Jac 4, 8). Greg. hoc saepe repetit: s. Athanasium (c. 6; PG 35, 1088) celebrat tamquam unum ex appropinquantibus appropinquanti Deo; similiter aliis locis in alio contextu (o. c. 480; 493 e. a.). In sermone de s. Athanasio (c. 2; PG 35, 1084) celebrant hinc (e terra) sursum ascensionem et illam deificationem (*θεώσις*), quam sincerum philosophiae studium largitur. Hominem per philosophiam Deo appropinquari, iam Plato docuit. Greg. id saepe repetit (supra n. 8).

¹¹ Operibus virtutis hominem Deo appropinquare, Platon docuit. Sublimius docet s. Paulus: Expoliantes vos veteram hominem cum

et imaginem¹² esse creanti eum."¹³ Quapropter magis adamavit et semper interrogabat eum de omni re tantus vir, magnus et venerandus. Ille vero tradidit ei doctrinam philosophicam, paucis verbis magnam intelligentiam explicans.

I. In castitate vero permanens, quo gratior¹⁴ fiebat Deo, eo amabilior¹⁵ omnibus erat. Et logotheta omnem honorem reverentiae tribuens ei, aurum multum offerens ei, ille autem non accipiebat. Quondam vero dixit ei: „Tua pulchritudo et sapientia exinde valde me cogunt, ut amen te; filiam habeo spiritualem,¹⁶ quam ex baptisterio sustuli, pulchram et divitem et nobili et magno loco natam; si vis, coniugem hanc tibi dabo; ab imperatore autem nunc magnam dignitatem et principatum¹⁷ accipies ac maiora expecta. mox enim strategus¹⁸ fies.“ Respondit autem ei philosophus: „Munus quidem magnum eis, qui appetunt id, mihi autem doctrina nihil maius est, qua scientiam colligere et avitos¹⁹ honores et divitias volo quaerere.“

Audito vero responso eius, logotheta venit ad imperatricem et

actibus suis et induentes novum, eum qui renovatur secundum imaginem eius, qui creavit eum (Col 3, 9s).

¹² Gen 1, 26: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (Dei). Patres (s. Irenaeus e. a.) imaginem dixerunt similitudinem naturalem (intellectus, voluntas) hominis cum Deo, similitudinem autem supernaturalem.

¹³ Doctrina de creatione hominis ad imaginem Dei et renovatione imaginis (supernaturalis) specificè christiana est.

¹⁴ A, G aliique quidam cod: *valde gratus*.

¹⁵ A: *tam (tantopere) amatus*; G: *tam (tantopere) amabilior*.

¹⁶ Theoktistos forsan eunuchus erat (at non constat). *Dvornik* 36 s.

¹⁷ knjaženie ἀρχοντία, dignitas praefecti provinciae (minoris); cf VM 27.

¹⁸ στρατηγός praefectus maioris provinciae (VC 21).

¹⁹ *prědědnyj - praeavitus, avitus*; agitur de dignitate supranaturali Adami ante peccatum originale, ergo de honoribus unius *avi*, non autem de honore *avorum*, prout omnes hucusque slavistae hunc locum interpretabantur. *Čbsti - honores* fere idem ac nobilitas (nobile genus) notat. VM 32 adiectivo *čbstьnyj Graecum τὸ εὐγενές* (nobilitas) vertitur. Greg. Naz. saepe de prima dignitate (*τὸ πρῶτον ἀξίωμα*) Adami quaerenda, de lapsa et postea renovata imagine divina loquitur. (Sermo 16, 15; 24, 4; 40, 7; 38, 16; PG 35, 955 s et 1173; 36, 329 et 365 e. a.). In responso C. ad verba logothetae concinnus parallelismus apparet: Theoktistus offerebat sponsam *pulchram, divitem* et admo-

ait: „Hic philosophus iuuenis non amat vitam hanc; tamen ne demittamus eum, sed tondeamus eum ad presbyterium et tradamus ei officium, ut sit bibliothecarius apud patriarcham²⁰ in sancta Sophia; fortasse saltem hoc modo tenebimus eum.“ Quod et fecerunt ei. Cum autem per breve omnino tempus cum eis permansisset, ad Angustum Mare profectus abscondidit se clam in monasterio. Quaesiverunt autem eum sex mensibus, et vix eum invenerunt. Sed cum non possent eum cogere ad illud officium,²¹ rogaverunt eum, ut doctoris cathedram²² acciperet et doceret philosophiam indigenas et peregrinos,²³ cum omni officio et auxilio.²⁴ Et id suscepit.

dum *nobilem, honores et divitias*. C. autem respondit, se iam admasse Sophiam (scientiam colligere) *pulcherrimam* (VC 3²), qua duce praeavi (Adami) *nobilitatem, honores divitiasque* prospere quaeret. VC 9³⁻⁵.

²⁰ i. e. χαρτοφύλαξ (patriarchae), secretarius patriarchae, magnae auctoritatis apud tribunal patriarchale et in causis ordinationum, simul custos archivii et bibliothecae. Voronov 53 s. Ad hoc munus non erat necessarius ordo presbyteratus; ideo *tondeamus eum ad presbyterium* per se non necessarie ordinationem sacerdotalem significat, sed posset *diaconatum* significare, at non ordines minores. Probabiliter autem presbyteratum significat, etsi C. aetatem canonicam (30 anni) nondum habuerit. Grumel in EO 1934, 351 s contra Dvornik 64 et Weingart BS 5 (1933/34) 433.

²¹ Cyrillus hanc dignitatem fugit, utpote implicatam negotiis et turbis politicis.

²² in Academia Constantinopolitana, de qua supra n. 1.

²³ Inter discipulos academiae potuerunt etiam peregrini esse, attamen *indigenae et peregrini* probabilius est versio minus exacta Graecae phrasis φιλοσοφία ἔξω (externa, pagana) καὶ ἔσω (interna, christiana); Vita Clementis Bulgarici de Cyrillo dicit, illum fuisse valde eruditum philosophia externa (pagana), magis autem interna: πολὺς τὴν ἔξω φιλοσοφίαν, πλείων δὲ ἔσω. Haec terminologia innititur s. Paulo, qui christianos οἱ ἔσω, (qui intus sunt), paganos autem οἱ ἔξω (foris) saepe dicit, 1 Cor 5, 12s; Col 4, 5; 1 Thess 4, 12 (11); 1 Tim 3, 7. Hunc loquendi modum illo tempore frequentem fuisse testatur Anastasius Bibl., de patriarcha Ignatio scribendo; qui viros exterioris sapientiae repullisset. Mansi 16, 6. Per analogiam ἔξω non solum paganam, sed etiam omnem profanam scientiam significabat.

²⁴ cum iure (officio) et stipendio professoris. Tamquam professor doctrina eminens obtinuit titulum philosophi, quem ei fontes sl, Latini Graecique tribuunt.

V. Excitaverat vero Jannes¹ patriarcha haeresim, dicens, non essetribuendum honorem sanctis imaginibus. Et convocata synodo, refutaverunt² eum, quod non vere loqueretur, et removerunt eum a sede (patriarchali). Ille autem dixit: „Vi me removerunt, non autem convicerunt me; nemo enim potest resistere verbis meis.“³ Imperator autem cum patriciis deliberatione habita,⁴ philosophum misit contra eum, locutus ita: „Si poteris iuvenem⁵ hunc convincere, tum cathedram tuam recipies.“

Ille autem videns philosophum iuvenem corpore, sed ignorans maturam mentem in eo, et qui missi erant cum eo, dixit iis: „Vos scabello meo non estis digni; quomodo igitur ego vobiscum disputabo?“ Philosophus autem ei dixit: „Ne humanum morem seque-

V. - ¹ A Annij; G Anis; O Annis (pronuntiandum Jannis) phonetica si transcriptio Graeci nominis: Jannes. Joannes VII. patriarcha, violentus iconoclasta (832-843), post remotionem, in quodam monasterio inclusus, pertinax mansit. Haec disputatio Cyrilli academica dissertatio in forma vividae disputationis esse videtur. Pastrnek (cum Uspenskij e. a) insistit eam fictam esse (Slavia III, 142), at minime dici potest, illam non ab ipso Cyrillo (certe uberius) exaratam esse. Veritatem historicam disputationis LKM 12 strenue defendit eamque characterem Cyrilli prae se ferre dicit.

² M et P hic *obličiti* false verbo *damnaverunt* verterunt; nec L exacte vertit. Contextus proximus (quod non vere loqueretur) et remotus (non convicerunt me) admittunt solum sensum: refutare, confutare, refellere, convincere; item sensus etymologicus postulat. Eodem sensu hoc verbum in historia biblica in VM 1 (de Elia) recurrit.

³ Haec pertinacia fontibus historicis probata est.

⁴ s *patrikii ustroiv filosofa posla* duplicem sensum admittit: 1. philosophum paravit (instruxit) et misit; 2. dispositione (deliberatione) habita... Primum sensum habent L (in utroque libro) et M (in Lexico); secundum sensum habent P et M in versione (P insistit in Slavia III, 142). *Patrikii* - senatores.

⁵ Ita omnes codices unico excepto (non spernendo), quem LMat XIX et 43 allegat ipsumque littera L signat. Sed hic sensus vix tolerari potest; impossibilis est restitutio in sedem patriarchalem tali conditione. Quapropter P et M acceptaverunt lectionem: *si iuvenis, hunc convincere poteris, cathedram (professoris) recipies*. Disputatio esset quasi *habilitatio*. P in hac opinione insistit in Slavia III, 141 s. Eum secutus est *Dvornik*, sed *Havráněk* ČMM 1934, 330, *Weingart* BS V 434 et *Brückner* strenue resistunt.

re, sed divina praecepta intueri. Sicut enim es et tu e terra et anima a Deo compositus, ita etiam nos omnes. In terram igitur despiciens, homo, ne superbi." Iterum vero Jannes respondit: „Non decet autumno flores quaerere nec senem in pugnam agere, sicut iuvenem quemdam, Nestorem."⁶ Philosophus autem ei respondit: „Ipse in te culpam invenis. Dic, qua aetate anima fortior corpore est?" Ille vero: „In senectute." Philosophus autem dixit: „Et in quam te pugnam agimus? In corporalemne an in spiritualem?" Ille autem dixit: „In spiritualem." Philosophus vero respondit: „Tu igitur nunc fortior eris. Ne loquere nobis tales fabulas, neque enim intempestive flores querimus, neque in pugnam te agimus."

Pudore vero affectus ita senex in aliam partem vertit sermonem et dixit: „Dic mihi, iuvenis, quomodo crucem, quae mutilata est, neque veneremur neque osculemur, vos vero, si imago usque ad pectus tantum picta est, honorem ei tribuere non pudet?" Philosophus autem respondit: „Quattuor enim partes crux habet, et si una pars ei deest, non amplius suam ostendit formam; imago autem tantum a vultu ostendit formam et similitudinem eius, cuius causa picta est; neque leonis enim vultum neque pardalis videt, qui illam vidit, sed primi (prototypi) formam." Iterum senex dixit: „Quomodo ecce enim veneramini crucem sine titulo, cum etiam aliae cruces sint? Imaginem autem, nisi habeat inscriptum nomen,⁷ cuius est imago, non veneramini?" Philosophus vero respondit: „Omnis enim crux similem formam habet Christi cruci, imagines autem non habent omnes unam formam." Senex vero dixit: „Deus cum dixerit Moysi: Non facies omnem similitudinem (Exod 20, 4), quomodo vos facientes veneramini?" Philosophus vero contra id respondit: „Si dixisset: Nullam facies similitudinem, recte quidem disputas. Sed dixit: Non omnem, id est indig-

⁶ Legenda Demetrii Thessalonicensis (Acta Sanctorum, Oct. IV, 50-209) narrat, Nestorem, iuvenem christianum, duello vicisse robustum Romanum paganum (*T. Balan* I, 71). Slavica Vita s. Demetrii Thessalonicensis (e cod. saec. 16) edita in ASPH 32, 1911, 388-399; de Nestore pg. 391 s et 397 s.

⁷ In ecclesia orientali unicuique sacrae imagini nomen sancti inscriptum est.

nam."⁸ Contra haec autem cum non posset disputare, senex conticuit, rubore suffusus.

VI. 1. Post haec vero Agareni,¹ qui appellantur Saraceni, excitaverunt blasphemiam contra unam deitatem sanctae Trinitatis, dicentes: „Quomodo vos, christiani, unum Deum esse opinantes, iterum eum discinditis in tres, dicentes, patrem et filium et spiritum esse? Si potestis explicare clare, mittite viros, qui possint loqui de hoc et convincere nos.“ Erat autem tunc philosophus viginti quattuor² annos natus. Synodum vero fecit imperator, et postquam eum advocavit, dixit ei: „Audisne, philosophe, quid dicunt impii Agareni contra nostram fidem? Cum igitur sanctae Trinitatis sis servus et discipulus, profectus resiste iis, et Deus, qui perficit omnem rem, qui laudatur in Trinitate, Pater et Filius et Spiritus sanctus, ille det tibi gratiam et vim sermonis et velut alterum David novum ostendat te contra Goliath, quem tribus³ lapidibus vicit, et reducat te ad nos, postquam dignum fecit caelesti regno.“ Quibus

⁸ Exegesis falsa. *P. Pogorelov* BS 1932, 20 et *I. Ogienko* (Novi Cyrillo-Meth. 1933, 7-9) contendunt hanc falsam exegesim solum e versione sl. possibilem esse, ideo narrationem de hac disputatione a scriptore VC confictam esse, ast errant; falsa exegesis etiam versioni Graecae s. scripturae inniti potest. Fidei dignitas VC iam tam valide probata est, ut talis hypothesis impossibilis sit. Scriptori VC tot historicae disputationes et tot scripta Cyrilli praesto erant, ut tales fictiones minime necessariae fuerint; nec Methodius tales fabulas tolerare potuisset (VC enim exarata est vivente adhuc et iuvante Methodio). Biographus s. Cyrilli hanc disputationem certe non omnibus verbis, sed breviter tantum excerpserit; inde quaedam minus exacta vel minus profunda explicari possunt.

VI. - ¹ Arabes, progenies Agar, ancillae Abraham; sub finem 3. pericopae huius cap. dicuntur Ismaelitae, progeniens Ismaelis, filii Agar et Abraham.

² i. e. anno 850 vel 851, sed tunc, flagrante bello inter Byzantinos et Arabes, talis legatio impossibilis erat. Fontes Arabici narrant de interstitiis et de legatione a. 855/56; ita putant Russici historici et slavistae: *A. Vasiljev, Lamanskij, Lavrov.*

³ Tres lapides David significant s. Trinitatem; idem clarius in sermone panegyrici ss. Cyrillo et Methodio. Haec idea occurrit apud Patres, ita Gregorius Naz. loquitur de mysticis lapidibus David (PG 35, 704). At haec mystica explicatio textu s. scripturae non fundatur; 1 Reg 17, 40 narrat de quinque lapidibus.

auditis respondit: „Cum gaudio proficiscor pro christiana fide. Quid enim mihi est dulcius in hoc mundo, quam pro sancta Trinitate vivere et mori?“ Adiuncto autem ei secretario Georgio, dimiserunt eos.

Qui cum illuc pervenissent, (viderunt miras et immundas res, factas ab iis sibi, quas fecerant ad derisionem et cavillationem christianorum omnium, in loco illo viventium, affligentes eos haud paulum),⁴ imagines (enim) daemonicae pictae extrinsecus in ianuis omnium christianorum, stupefacientes⁵ et illudentes. Interrogaverunt vero philosophum, dicentes: „Potesne, philosophe, intelligere, quid sit signum hoc?“ Ille vero dixit: „Daemoniacas formas video, atque puto, christianos hic intus vivere; qui (daemones) cum non possint vivere intus cum iis, fugiunt foras ab iis. Ubi autem hoc signum non est extrinsecus, ibi cum illis (incolis) sunt intus.“

2. Ad coenam vero sedentes Agareni, prudentes homines et gnari litterarum, edocti geometriam et astronomiam et ceteras disciplinas, tentantes eum interrogabant, dicentes: „Videsne, philosophe, stupendum miraculum, quomodo divinus propheta Mohammed, allato nobis laeto nuntio a Deo, converterit multos homines, et omnes legem eius observamus, nihil transgredientes. Vos autem christiani, tenentes legem Christi, vestri prophetae, alius sic, alius aliter, prout cuique vestrum placet, ita observatis et facitis.“ Ad haec vero philosophus respondit: „Deus noster quemadmodum profundum maris est, propheta vero dicit de eo: Generationem eius quis enarrabit? Tolletur enim de terra vita eius (cf. Is 53, 8). Hunc autem quaerentes multi in mare illud ingrediuntur, et fortes mente auxilio eius divitias intelligentiae accipientes transnatant et revertuntur, debiles vero, velut in putridis navibus conantes transire, alii submerguntur, alii autem cum labore vix respirant, infirma segnitie fluctuantes.⁶ Vestrum (mare) vero est angustum

⁴ Verba uncis inclusa non nisi in cod. G leguntur.

⁵ Divy tvoręšte M et P minus exacte: res deformes facientes. M et P non adverterunt ad locum parallelum in 4. pericope huius cap., ubi M praeclare vertit: stupefacturi; item in Lexico 161.

⁶ Ss. Patres Deum saepe immenso profundo mari comparant; ita e gr. Greg. Naz.: πέλαγος άπειρον καί άόριστον (Sermo 38, 7; PG 36, 317; 625; 628; 192-212 e. a.). Jam s. Paulus (1 Cor 2, 10): profunda

et aditu facile, quod potest et transilire quilibet, magnus et parvus. Non enim est praeter humanum morem, sed quod quilibet possit facere. Nihil vero vobis (Mohammed) praecepit. Cum enim non frenaverit iram et libidinem vestram, sed relaxaverit, in quam vos detrusurus est abyssum! Prudens intelligat. Christus vero non ita, sed ab inferiore loco gravem rem sursum tollit fide autem et virtute divina docet hominem. Creator enim cum esset omnium (rerum), inter angelos et pecudes hominem creavit, sermone et ratione secernens eum a pecude, ira autem et libidine ab angelis;⁷ et ad utram partem quis accedit, per eam potius particeps fit (rerum) superiorum aut inferiorum."

Interrogaverunt vero eum iterum: „Quomodo vos, cum unus Deus sit, in tribus laudatis eum? Dic, si scis. Patrem enim vocatis et filium et spiritum. Si ita dicitis, etiam coniugem ei date, ut ab eo multi dii generentur.“ Ad haec vero philosophus respondit: „Ne loquamini ita blasphemiam impiam. Nos enim bene didicimus a prophetis et a patribus et a doctoribus⁸ Trinitatem laudare, Patrem et Verbum et Spiritum, tres hypostases in una essentia. Verbum vero, illud incarnatum est in virgine, et natum est propter nostram salutem,⁹ sicut etiam Mohammed, vester propheta, testatur, scribens ita: Misimus spiritum nostrum ad virginem benevolentem, ut pareret (Coran 19, 17). Ex hoc ego vobis argumentum affero de Trinitate.“

3. His autem verbis percussi ad alia se converterunt, loquentes: „Si ita est, ut tu dicis, hospes, si Christus deus vester est, cur non facitis, sicut praecipit? Scriptum enim est in evangelicis libris: Orate pro inimicis et benefacite his, qui oderunt et persequuntur (vos), et maxillam praebete percutientibus (Lc 6, 27-29; Mt 5, 44).

Dei (βάρη τοῦ Θεοῦ). Greg. Nyss: Mons arduus et accessu difficilis theologia est; ad radices (montis) multitudo vix pervenire potest... Non enim permittitur omnibus ad mysteriorum cognitionem seipsos intrudere (De vita Moysis, PG 44, 373 ss). Sed vivida atque acuta imago profundi maris in hac forma (quin etiam rythmica) Cyrillo propria videtur. Ita C. optime refutavit Arabes, qui christianis eorum haereses et schismata exproprabant.

⁷ Remota allusio ad Ps 8, 6-8.

⁸ M et P minus exacte: a magistris.

⁹ Redemptio per Christum.

Vos vero non ita, sed hostilia arma acuitis contra talia vobis facientes." Philosophus autem contra haec respondit: „Duobus praeceptis existentibus in lege, quis (uter) legem perficere videtur: qui unum servat, an qui utrumque?" Responderunt vero illi: „Qui utrumque." Philosophus autem dixit: „Deus dixit. Orate pro calumniantibus (Lc 6, 28); ille dixit iterum: Maiorem hac dilectione nemo potest ostendere in hac vita, quam ut animam suam ponat pro aliis (Jo 15, 13). Aliorum autem causa nos hoc facimus, ne cum corporea captivitate etiam anima eorum captiva fiat." Iterum locuti sunt: „Christus dedit vectigal pro se et pro aliis, sed vos cur non facitis eius opera? Et si iam defendentes se (ita facitis), quare saltem vectigal non datis tam magno et potenti populo Ismaëlitico pro fratribus vestris et sociis? Parva vero petimus solum unum aureum, et quousque stat universa terra, servamus pacem inter nos, sicut nemo alius." Philosophus vero respondit: „Si quis in vestigiis magistri ambulans eadem vestigia premere vult, quae et ille, alius vero ei obviam factus avertere eum conatur, amicusne ei est an inimicus?" Responderunt vero illi: „Inimicus." Philosophus autem dixit: „Cum Christus vectigal daret, quale imperium erat, utrum Ismaëliticum an Romanum?" Responderunt vero illi: „Romanum." Ille vero dixit: „Ideo non decet nos reprehendere, quod Romanis omnes damus vectigal."

4. Postea et alias multas interrogationes interrogaverunt eum, tentantes (eum) ex omnibus artibus quas et ipsi sciebant. Dixit vero iis omnia, ut eos redargueret etiam in his. Dixerunt ei: „Quomodo tu omnia haec scis?" Philosophus vero dixit iis: „Homo quidam, postquam hausit ex mari aquam, in utre ferebat eam, et gloriabatur, dicens peregrinis: „Videtisne aquam, quam nemo habet praeter me?" Adveniens vero quidam vir maris accola dixit ei: „Nonne demens es, glorians solum foetido utre? Nos autem huius rei (profundum) mare habemus. Ita et vos facitis; a nobis autem omnes artes profectae sunt."

Postea autem stupefacturi monstraverunt ei hortum non plantatum¹⁰ olim e terra progerminantem; et cum explicasset, quomodo

¹⁰ Omnes cod. *nasazden*-plantatus. Locus obscurus, quia non apparet, quid stupendum sit. T. Balan et Havránek (ČMM 1934, 329) lectionem *nesazden* - non plantatus - commendant.

hoc fieret, iterum monstraverunt ei omnes divitias, domus ornatas auro et argento et gemmis et margaritis, loquentes: „Vide, philosophe, stupendum miraculum! Potentia magna et divitiae multae Amerumnis, domini Saracenorum.“ Dixit vero iis: „Non mirum hoc est, Deo autem gloria et laus, qui creavit has omnes res et dedit in solatium hominibus; eius enim sunt, non autem alterius.“

Postremum vero ad suam malitiam conversi dederunt ei venenum bibendum. Sed Deus misericors, qui dixit: „Et si mortiferum quid biberitis, non vobis nocebit“ (Mc 16, 18), liberavit illum et in suam terram sanum reduxit iterum.

VII. Non multo tempore post, abdicata omni vita hac, consedit in loco quodam sine tumultu et ad se solum tantum animum attendens et in *crastinum diem* (Mt 6, 34) nihil relinquens, sed pauperibus distribuens omnia et in *Deum curam iactans* (Ps 54, 23), qui omni die de omnibus sollicitus est. Quondam vero sancto die, servo eius querente: „Nihil habemus tali die festo,“ ille autem dixit ei: „Qui nutrit olim Israelitas in deserto, ille dabit et nobis hic cibum; sed profectus advoca quinque saltem pauperes viros, expectans divinum auxilium.“ Et cum esset prandii tempus, illico attulit vir onus omnis generis cibi et decem aureos. Et Deo gratias egit de omnibus his.

In Olympum¹ autem profectus ad Methodium, fratrem suum, coepit vivere et orationem facere sine intermissione, solum cum libris loquens.

VIII. 1. Venerunt autem legati ad imperatorem a Chazaris,¹ dicentes: „A principio unum Deum agnoscimus, qui est super omnia, et eum veneramur ad orientem, quamquam mores nostros alios turpes tenentes. Hebraei vero suadent nobis, ut fidem eorum et actionem accipiamus, Saraceni autem in aliam partem, pacem offerentes et munera multa, trahunt nos ad suam fidem, dicentes: No-

VII. - ¹ Mons Olympus in confinibus Mysiae et Bithyniae (radices usque ad litus Propontidis), saec. IX. celeberrimum centrum monachorum Byzantinorum et orientalium. *Van den Ghyen*, Acta Sanct. Nov. II, 322 ss.

VIII. - ¹ Chazari, gens turcica, saec. 7-11 magnum regnum habebant a Chersoneso usque ad Caucasum, Mare Caspium et montes Ural. Saec. 9. revera Judaei magna auctoritate apud eos gaudebant.

stra fides est melior (fide) omnium gentium. Ideo mittimus ad vos, veterem amicitiam et amorem servantes. Gens enim magna cum sitis, imperium a Deo tenetis. Et vestrum consilium exquirentes, petimus a vobis virum in litteris eruditum, ut si refutaverit Hebraeos et Saracenos, vestram fidem sequamur."

Tunc quaesivit imperator philosophum et postquam invenit dixit ei Chazarorum orationem, loquens: „I, philosophe, ad populum istum et fac ei verbum et responsum de sancta Trinitate cum auxilio eius; alius enim nemo potest *idigne hoc facere.*" Ille vero dixit: „Si iubes, domine, ad talem rem cum gaudio proficiscor pedibus et *non calceatus* et sine omnibus (iis), quae vetabat Dominus discipulos suos *portare* (Mt 10, 10).“ Respondit vero imperator: „Si velles tuo nomine facere, bene mihi loqueris. Sed imperatoris potentiam noscens et dignitatem, cum honore proficiscere cum adiumento imperatoris.“

Statim autem iter ingressus, Chersonem² venit et didicit ibi Hebraicam linguam et litteras, octo partibus grammaticae translatis et inde intelligentia maiore accepta. Samaritanus autem quidam ibi vivebat, et veniens ad eum disputabat cum eo et allatis libris Samaritanis³ ostendit ei. Et impetratis per preces iis (libris) ab eo, philosophus clausit se in domo, et orationi se dedit, atque a Deo intelligentia accepta, legere coepit libros sine mendo. Videns vero Samaritanus, exclamavit magna voce et dixit: „In veritate, qui in Christum credunt, cito Spiritum sanctum accipiunt et gratiam.“ Filio autem eius statim baptizato, et ipse baptismum suscepit post eum.

Invenit vero ibi evangelium et psalterium Rossicis⁴ litteris scrip-

² Chersone expectandum erat tempus opportuna navigationis, mari persaepe procelloso. Hoc tempore Cyrillus studio linguae Hebraeae vacabat.

³ S. scriptura (Pentateuch) Samaritana, scripta litteris Samaritanis, i. e. Hebraicis antiquioribus e saec. 5. ante Chr.

⁴ Rossicae litterae - Gothicae. Varjagi, etiam Ros appellati, in regione ad Mare Euxinum (hodie: Nigrum) cum Gothis, olim ibi habitantibus permiscebantur. Nonnulli slavistae Russi putant, hic agi de litteris Russicis Slavicis (Sreznevskij, Grigorovič, Lamanskij, Nikoljskij); recenter hanc opinionem perseveranter defendit I. Ogienko. Alii slavistae fere omnes hanc hypothesim reprobaverunt, e. gr. Vajs in Slavia 9, 1930/31, 375 ss; LKM 18-25 et 29-33; S. Kuljbakin in Juž-

tum et hominem invenit loquentem illa lingua, et locutus cum eo vim sermonis accepit et cum sua lingua conferens, discrevit litteras, vocales et consonantes et, ad Deum orationem mittens, mox coepit legere et loqui, et multi eum admirabantur, Deum laudantes.

2. Audiens vero, sanctum Clementem adhuc in mari iacere, oratione facta dixit: „Credo in Deum et sancto Clemente confido, me eum inventurum et elaturum esse e mari.“ Persuaso autem archiepiscopo et cum cuncto clero et piis viris, ascensis navibus, iverunt ad locum, et tranquillo facto mari valde, cum venissent, coeperunt fodere canentes. Extemplo autem fuit chrisma multum sicut thus multum et postea comparuerunt sanctae reliquiae, quas sumptas cum magna veneratione et cum laudibus omnium civium intulerunt in urbem, sicut scribit in inventione eius.⁵

Chazarorum vero dux, cum exercitu veniens, circumdedit christianam urbem et obsedit eam. Cognita autem re philosophus, non cunctatus se contulit ad eum, locutus autem cum eo et admonitoriis verbis translatis edomuit eum.⁶ Et promittens ei, se baptismum suscepturum esse, abiit nulla iniura illata hominibus illis. Reversus autem est philosophus ad suum iter. Et cum prima hora orationem faceret, invaserunt eum Ungri, luporum more ululantes,

noslov. filolog, knj. 17 (Beograd 1938/39) 237 s. et ibidem knj. 10 (1931) 230 s. G. Iljinskij (Slavia 3, 1924/25, 45-64) putat in textu sl hic legendum esse *fruškyj, pruškyj* = *Francus*, nomen genericum pro Germanis (et Gothis).

⁵ Inventio s. Clementis, exarata a s. Cyrillo lingua Graeca, servata est (saltem maior pars) in versione sl. Hanc Inventionem Anastasius Bibliothecarius e lingua Graeca in Latinum transtulit. Ex illa scriptor Legendae Italicae (Vita cum Translatione s. Clementis) multa excerptis. Hodie inter historicos ecclesiae fere omnes constat, illas reliquias non fuisse Clementis I. papae, sed cuiusdam alterius martyris. Attamen inventio harum reliquiarum earumque Romam translatio multum contulit ad successum s. Cyrilli Romae atque cultum s. Clementis apud Slavos promovit. - Veteroslav. versionem Inventionis s. Clementis recenter (1930) edidit LMat 148-153. De hac re scripsit J. Trifonov (Spisanie na Bulg. akad. kn. 48, 159-240. Sofija 1934); JIC III (1937) 360 s.

⁶ Auctoritas s. Cyrilli apud ducem Chazarorum magna ex parte inde explicari potest, quia C. erat membrum legationis Byzantinae ad societatem cum Chazaris coniungendam, comitibus Chazaris adiunctis.

occisuri eum. Ille autem non perterritus est neque reliquit suam orationem, Kyrie eleison tantum clamans, finiverat enim iam officium. Illi vero eum conspicati divino iussu mansuefacti sunt, et coeperunt adorare eum, et auditis admonitoriis verbis ex ore eius, dimiserunt eum cum omnibus sociis.⁷

IX. 1. Ascensa vero navi iter arripuit et Chazaros ad Maeotidem Paludem¹ et ad Capias² portas Caucasicorum montium. Miserunt vero Chazari obviam ei virum astutum et industrium, qui sermone cum eo congressus est et dixit ei: „Cur vos malam consuetudinem habetis, et constituitis imperatorem alium alius loco ex alia stirpe?^{2a} Nos vero secundum stirpem hoc facimus.“ Philosophus autem ei dixit: „Et Deus enim in Sauli locum, nihil grati facientis, elegit David, placentem ipsi, et stirpem eius.“ Ille vero dixit iterum: „Quomodo igitur vos libros tenentes in manibus ex iis omnes parabolas loquimini? Nos vero non ita, sed e pectore omnem sapientiam, quasi deglutivissemus, proferimus eam, non superbientes de scriptura, sicut vos.“ Dixit vero philosophus ei: „Respondeo tibi ad hoc: Si obviam fies viro nudo et dicit tibi: Multas vestes et aurum habeo, habebisne ei fidem videns eum nudum?“ Et dixit: „Non.“ Dixit autem ei: „Sic ego quoque tibi idico: Si deglutivisti omnem sapientiam, dic nobis, quot generationes sunt usque ad Moysem, et quot annos singulae generationes tenuerunt?“ Cum autem non posset ad hoc respondere, conticuit.

2. Postquam vero venit illuc, cum vellent ad coenam considere apud kaganum, interrogaverunt eum, dicentes: „Qualis est tua

⁷ Ungri (Hungari) illo tempore revera in illa regione degebant, societate cum Chazaris coniuncti; inde successus Cyrilli partim explicari potest.

IX. - ¹ Maeotis Palus, hodie Azovsko more.

² Ita G et magna pars codicum; A alique *Kaspiiskaa vrata* - Caspiae portae prope urbem Derbent ad Mare Caspium. Sed hic locus nimis distans vix conciliari potest cum chronologia et cum contextu, qui fere supponit iter maritimum usque ad Caspiae portas vel non longe ab iis. M approbavit lectionem G, *Capias* portas antiquum Panticapaeum esse putans, fretum angustum (bosporum) inter Maeotidem et Mare Euxinum. Ita etiam P (57 et 175), *Weingart* (BS V, 439), *Vašica* alique.

^{2a} VC 106.

dignitas, ut te collocemus secundum tuum ordinem?" Ille autem dixit: „Avum habui magnum et illustrem³ valde, qui prope imperatorem stabat; et dato sibi splendore⁴ ultro abiecto, expulsus est, et in peregrinam terram profectus ad egestatem redactus est,⁵ et ibi me genuit. Ego vero avi dignitatem antiquam⁶ quaerens, non assecutus sum aliam⁷ accipere.⁸ Adami enim sum nepos." Responderunt vero illi: „Digne et recte dicis, hospes." Ab illo autem tempore magis coeperunt ei honorem tribuere.

Kaganus vero, sumpto poculo, dixit: „Bibamus in nomine Dei unius, qui creavit omnem creaturam." Philosophus vero sumpto poculo dixit: „Bibo in nomine Dei unius et Verbi eius, qui creavit verbo omnem creaturam, per quem coeli firmati sunt, et vivificantis Spiritus, per quem omnis vis eorum stat" (Ps 32, 6). Respondit vero ei kaganus: „Omnia aequaliter loquentes de hac re tantum diverse tenemus: Vos enim Trinitatem laudatis, nos autem Deum unum, nacti libros."⁹ Philosophus vero dixit: „Verbum et Spiritum libri praedicant. Si quis tibi honorem facit, tuum autem

³ *slavbn* - *ἐνδοξος*, gloriosus, clarus, illustris.

⁴ *slava* - *δόξα* in libris NT: splendor (Herrlichkeit, Glorienschein), gloria coelestis. Hic notatur splendor nobilis generis (titulus: illustrissimus), sicut Greg. Naz. *τοῦ γένους λαμπρότης* (In laudem s. Cypriani 15; PG 35, 1188), quod ipsi synonymum est cum nobilitate (*εὐγένεια*) divinae imaginis supernaturalis in anima christiana, quam saepius celebrat (PG 35, 796; 36, 229).

Vivida explicatio peccati originalis, cf. VC 11².

⁶ *Δρεβηλα* antiquas (honores); *Г чьсть прѣжданюю* priorem (honorem); locus parallelus VC 11: *прѣрвыи чинъ* primam (antiquam, priorem) dignitatem. VM 3², VC 4¹⁹.

⁷ *A inoa*, *G inoe* - *aliam* dignitatem. M in cod O legit: *onoje* - eam (dignitatem), i. e. priorem avi dignitatem; ita etiam P et Vašica. Ast haec lectio non solum codicibus minus probatur, sed etiam e contextu fere impossibilis videtur.

⁸ si additum est *accipere*, quod in versione omitti potest (ita M et Vašica): aliam dignitatem assecutus non sum, quia nec quaerebam. Cf VC 4¹⁹, ubi C. oblatos honores repudiavit contendens: mihi autem doctrina nihil maius est, qua scientiam colligam atque avitas honores et divitias quaeram.

⁹ S. scriptura VT. Inde elucet, kaganum favisse Judaeis, monotheismum pertinaciter ita exaggerantibus, ut Trinitatem acriter excluserint. Propterea Christum, qui Trinitatem clarius revelavit et se verum Fi-

verbum et spiritum¹⁰ non in honore habet, alter vero iterum omnia tria tua in honore habet, uter igitur eorum est religiosior?" Ille vero dixit: „Qui omnia tria in honore habet.“ Philolophus autem respondit: „Quam ob rem et nos melius facimus, factis demonstrantes et prophetas audientes. Dixit enim Isaias: Audi me Jacob et Israel, quem ego voco, ego sum primus et ego sum in saecula; nunc Dominus misit me et spiritus eius (Is 48, 12. 16).“

3. Judaei vero, stantes circa eum, dixerunt ei: „Dic igitur, quomodo possit femineus sexus Deum capere in utero, quem nec inspicere quidem potest, nedum parere?“ Philosophus vero monstrans digito kaganum et primum consiliarium eius dixit: „Si quis dixerit, primum consiliarium non posse hospitio excipere kaganum, iterum autem dixerit, postremum servum eius posse kaganum et hospitio excipere et honorem ei facere, quid appellabimus eum, amentemne an mente praeditum?“ Illi vero dixerunt: „Immo admodum amentem.“ Philosophus vero iis dixit: „Quid est in visibili creatura praestantissimum omnium?“ Responderunt vero ei: „Homo, nam secundum imaginem Dei creatus est.“ Iterum vero ei dixit philosophus: „Quomodo igitur non sunt stupidi, qui loquuntur, hominem non posse complecti Deum; at illum etiam rubus complexus est et nubes et tempestas et fumus, apparentem Moysi et Job. Quomodo enim poterat, alio aegrotante, alium vero sanare? Humanum enim genus in perniciem delapsum, a quo alio iterum renovationem acciperet, nisi ab ipso creatore? Respondete mihi! Medicus volens applicare emplastrum aegrotis, applicabitne in arbori vel lapidi? Et reddetne hoc modo hominem sanum?¹¹ Et quomodo Moyses per Spiritum sanctum in sua oratione dixit, manus protendens: *In tonitru lapidum et voce tubae* (Exod 19, 16 e. a.) ne appare amplius, Domine misericors, sed *habita in nostris visceribus, sublati nostris peccatis* (Exod 34, 9). Aquila¹²

lium Dei dicebat, tamquam blasphemum respuerunt et morte damnaverunt. Contra hanc Judaicam doctrinam C. in hac prima disputatione Trinitatem et incarnationem Dei (in Christo) explicabat et demonstrabat.

¹⁰ M valde dubiam addidit paraphasim: spiritum oris tui.

¹¹ Ingeniosa vividaque demonstratio convenientiae incarnationis Filii Dei.

¹² Judaeus Aquila saec. II. s. scripturam VT in linguam Graecam

enim ita loquitur." Et ita discesserunt a coena, constituta die, qua sermonem de omnibus his facerent.

X. 1. Cum autem iterum cum kagano consedissent, dixit philosophus: „Ego equidem sum homo solus apud vos, sine consanguineis et sociis, de Deo autem disputamus, in cuius manibus omnia sunt, etiam corda nostra. E vobis vero, qui facundi sunt, quae intellexerint nobis loquentibus, dicant, ita esse; quae autem non intellexerint, interrogent, et explicabimus iis." Responderunt vero Iudaei et dixerunt: „Et nos servamus in scriptura verbum et spiritum. Dic nobis, utram legem dederit Deus hominibus prius, Moysesne an quam vos servatis?" Philosophus vero dixit: „Ideone interrogatis, ut priorem legem servetis?" Responderunt illi: „Uti que, nam priorem (servare) oportet." Philosophus autem dixit: „Si vultis priorem legem servare, a circumcissione igitur abstinete omnino." Dixerunt autem illi: „Cur ita loqueris?" Philosophus autem dixit: „Dicite mihi, non celantes, utrum in circumcissione sit prior lex data an in noncircumcissione?" Responderunt illi: „Putamus, in circumcissione."

Philosophus autem dixit: „Nonne Noae Deus legem dedit prius post praeceptum et lapsum Adami, pactum appellans legem? Dixit enim ei: *Ecce, ego statuam pactum meum tecum et cum semine tuo et cum omni terra* (Gen 9, 9), tribus praeceptis comprehensum. Et: *Omnia edite, sicut olera virentia, quae (sunt) sub coelo et quae in terra et quae in aquis, praeter carnem cum sanguine, anima eius,¹ ne edatis. Et: Quicumque effuderit sanguinem hominis, effundatur ipsius eius loco* (Gen 9, 3—6). Quid enim dicitis

vertit serviliter verbis et etymologiae inhaerens. Ita etiam hunc locum. Verba *in nostris visceribus* sunt servilis versio Hebr. *bēkereb*; *kereb* - viscera, media pars, *bēkereb* - inter, in medio. Locus est libera citatio ex Exod 19, 16 ss et 34, 9. Haec verba Moyses non protulit *precando manus protendens*. Videtur hic subesse vel quaedam confusio vel traditio apocrypha. Iudaei versionem Aquilae magni aestimabant etiam propterea, quia versione etymologica multos locos messianicos obscuravit. Hic autem C. sensum messianicum (objective non fundatum) invenit, argumentando *ad hominem*. BV 1935, 213, ss. P 58.

X. ¹ Textus sl: (praeter carnem) *in sanguine anima eius*, iuxta versionem Graecam LXX minus exactam; versionem hic correxi iuxta textum Hebr. M haec verba in versione omisit.

contra haec primam legem servare?" Judaei autem responderunt: „Primam legem Moysis servamus, hanc vero Deus non appellavit legem, sed pactum, sicut etiam prius praeceptum homini in paradiso, et Abrahamo aliter, circumcisionem, sed non legem; aliud enim est lex, aliud vero pactum, nam aliter creator appellavit utrumque.“ Philosophus vero respondit iis: „Equidem de his dicam vobis ita, legem appellari pactum, Deus enim locutus est Abrahamo: *Dabo legem in carne vestra, quod et signum appellavit, ut sit inter me et vos* (Gen 17, 7—13). Idem vero ad Jeremiam clamat: *Audi vero pactum hoc et loqueris (enim dixit) ad viros Juda et habitatores Jerusalem, et dices ad eos: Ita loquitur Dominus Deus Israel: Maledictus homo, qui non audit verba pacti huius, quod praecepi patribus vestris in die, qua eduxi eos de terra Aegypti* (Jer 11, 2—4).“ Responderunt Judaei ad hoc: „Ita etiam nos putamus, legem appellari etiam pactum, et quotquot servaverunt legem Moysis, omnes Deo placuerunt; et nos servantes eam putamus, ita esse, sed vos statuta alia lege, conculcatis divinam legem.“ Philosophus autem dixit iis: „Bene facimus. Nisi enim Abraham secutus esset circumcisionem, sed servasset Noae pactum, non appellatus esset Dei amicus (Jac 2, 23),² neque Moyses, postea iterum scripta lege, primam servavit. Ita nos quoque hos imitamur et a Deo legem acceptam servamus, ut Dei praeceptum firmum maneat. Data enim lege Noae non dixit ei, se et aliam daturum esse, sed in *aeternum* permanentem in *animam vivam* (Gen 9, 16). Neque iterum, Abrahamo promissione data, nuntiavit ei: *Et aliam dabo Moysi. Quomodo igitur vos servatis legem? At Deus per Ezechielem clamat: Mutabo eam, et aliam vobis dabo legem* (Ez 11, 19; 36, 26; 37, 26). Et Jeremias dixit aperte: *Ecce, dies venient, loquitur Dominus, et pango domui Israel et domui Juda foedus novum, non secundum pactum, quod pepigi patribus vestris in diebus, cum apprehenderim manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti, quia ne illi quidem manserunt in pacto meo, et ego odi eos. Quia hoc pactum meum, quod pango*

² Hic titulus Abrahae iterum in VM 1 occurrit; ita appellatur praeterea in libris Judith 8, 22; Is 41, 8; 2 Par 20, 7. Judaei, mohammedani et christiani Palestinenses hodie adhuc hanc appellationem fere antonomastice usurpant.

domui Israel post dies illos, dixit Dominus: Dabo leges meas in cogitationibus eorum et in cordibus eorum scribam eas, et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum (Jer 31, 31-33). Et iterum idem Jeremias dixit: *Ita loquitur Dominus: State in viis, et videte et interrogate de semitis Domini aeternis, quae sit via vera et ambulate in ea; et invenietis purificationem animis vestris. Et dixerunt: Non ambulabimus. Constitui in vobis speculatores, audite vocem tubae. Et dixerunt: Non audimus. Ideo audient gentes et pascentes greges in iis* (Jer 6, 16-18). Et statim: *Audi terra: Ecce ego adducam mala super populum hunc, fructum aversionis eius, quia verba mea non audierunt, et legem meam, quam prophetae praedicaverunt, proiecerunt* (Jer 16, 19). At non solum uno hoc (argumento) demonstrabo, legem cessare, sed etiam aliis multis rationibus e prophetis manifeste.³

2. Responderunt ei Judaei: „Quivis Judaeus hoc scit vere futurum esse ita, sed nodum tempus venit uncti.⁴“ Philosophus autem dixit iis: „Quid haec proponitis, videntes, Jerusalem dirutam esse, et sacrificia desiisse, et omnia perfecta esse, quae prophetae praedixerunt de vobis? Malachias (1, 10s) enim de vobis aperte clamat: *Non est voluntas mea in vobis, loquitur Dominus omnipotens, sacrificia de manibus vestris non accipiam, quia ab ortu solis usque ad occasum nomen meum glorificatur in gentibus et omni loco thus offertur nomini meo et sacrificium mundum, quia magnum nomen meum in gentibus, loquitur Dominus omnipotens.*“ Illi vero locuti sunt: „Haec quidem dicis? Omnes gentes benedicentur in nobis et circumcidentur in urbe Jerusalem.“ Dixit autem philosophus: „Quomodo igitur Moyses dicit: *Si obedientes oboeditis, in omnibus servare legem, erunt termini vestri a Mari Rubro ad Mare Philistaeorum et a deserto usque ad flumen Eu-*

³ Sensus argumentationis (a fortiori) est: Nec Noae nec Abrahae Deus dixit, foedus cum eis solum ad tempus pactum esse; nihilo minus solum ad tempus erat. De lege (foedere) Moysi data autem prophetae aperte praedixerunt, illam solum ad tempus fore atque Deum novam legem (Christi) generi humano daturum esse. Judaei ad hoc responderunt, Christum nondum venisse. Ideo C. in sequentibus demonstrat, Messiam (Christum) expectatum, iam venisse.

⁴ Unctus - Messias, Christus.

phrat (Deut 11, 22. 24). Nos vero gentes in semine Abrahami benedicimur, quod a radice Jese (Is 11, 1) egressum est, *expectatio gentium* (Gen. 49, 10) dicto et *lux totius terrae* et omnium *insularum* (Is 49, 1. 6), gloria divina illustrati, sed non secundum illam legem neque locum, prophetae valde clamant. Dixit enim Zacharias: *Exulta valde, filia Sion, ecce, rex tuus veniet ad te, mitis, ascendens super pullum asininum, super filium asinae subiugalis* (Zach 9, 9). Et iterum: *Disperdet arma ex Ephraim et equum de Jerusalem, et dicet pacem gentibus et potestas eius a finibus terrae usque ad extrema orbis terrarum* (Zach 9, 10). Jacobus vero dixit: *Non deficiet princeps de Juda nec dux de femore eius, donec veniat, cui servatur, et ille (erit) expectatio gentium* (Gen 49, 10). Haec omnia videntes ad finem perducta et perfecta, quem alium expectatis? Etenim Daniel dixit, ab angelo edoctus: *Septuaginta hebdomades usque ad Christum ducem, quae sunt quadringenti nonaginta anni, ut obsignetur visio et propheta* (Dan 9, 24). Quod autem vobis videtur *ferreum regnum* esse (Dan 2, 40), cuius Daniel mentionem facit in imagine?" Responderunt ii: „Romanum.“

Philosophus interrogavit eos: „*Lapis, qui abscissus est de monte sine manu hominis* (Dan 2, 45), quis est? Responderunt autem: „Unctus“. Iterum autem dixerunt: Si igitur hunc fatemur per prophetas et alia argumenta iam venisse, sicut tu dicis, quomodo regnum Romanum etiam nunc tenet imperium?" Respondit philosophus: „Non tenetur, iam praeteriit, sicut et cetera secundum figuram imaginis; nostrum enim regnum non est Romanum, sed Christi,⁵ ut dixit propheta: *Suscitabit Deus coeli regnum, quod in saecula non corrumpetur, et regnum eius populo alteri non tradetur; comminuet et disperget omnia regna, et ipsum stabit in sae-*

⁵ Verum quidem est, imperium Byzantinum christianum fuisse, ast illud exaggerate regnum Christi appellatur. Praesertim falsum est, illud esse regnum a Dan 2, 44 praedictum; verba prophetae enim regnum coelorum (regnum Dei), ecclesiam, non autem rem publicam christianam significant. His magnus Cyrilli *patriotismus* christianus Byzantinus manifestatur. VC 6 Cyrillus imperium Byzant. imperium Romanum dicit, hic vero declarat, imperium Byzantinum non esse identicum cum imperio Romano *pagano*, sed imperium christianum esse.

*cula (Dan 2, 44). Nonne christianum regnum (est) nunc, Christi nomine appellatum? Romani autem idola colebant. Hi vero alius ex alia gente et stirpe in Christi nomine regnant,⁶ sicut etiam propheta Isaias ostendit, loquens vobis: *Dimisistis nomen vestrum in satietatem electis meis, vos autem interficiet Dominus, at servientibus ei indicetur nomen novum, quod benedicetur super omnem terram; benedicent enim Deum verum, et iurantes in terra iurant per Deum coelestem* (Is 65, 15s). Nonne adimpletae sunt omnium prophetarum praedictiones, aperte dictae de Christo? Isaias enim significat nativitatem eius ex virgine, dicens ita: *Ecce, virgo in utero concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum: Nobiscum Deus* (Is 7, 14, Mt 1, 23). Michaeas autem dixit: *Et tu Bētlehem, terra Judā,⁷ nequaquam minima es in principibus Judā; ex te enim mihi egredietur dux, qui pascet populum meum Israel, egressus eius ab initio a diebus saeculi. Propterea dabit eos usque ad tempus parientis, et pariet* (Mich 5, 2 s). Jeremias autem: *Interrogate et videte si peperit masculum,⁸ quia magna dies illa, qualis non fuit alia, et tempus angustum erit Jacob et ex hoc salvabitur* (Jer 30, 6. 7). Et Isaias dixit: *Antequam parturiens pareret, antequam veniret partus, dolores effugit, et peperit masculum* (Is 66, 7)."*

3. Iterum vero Judaei dixerunt: „Nos sumus a Sem benedictum semen, benedicti a patre Noa, vos autem non estis.“ Explicans autem haec dixit: „Benedictio patris vestri nihil aliud est, nisi laus Deo, illum (Sem) vero nihil attingit. Ita enim est: *Benedictus Dominus Deus Sem, sed ad Japhet, a quo nos sumus, locutus est* (Gen 9, 27): *Dilatet Dominus Japhet, et habitet in tabernaculis Sem.*“ Et ex prophetis et ex aliis libris interpretans non dimisit

⁶ Hic exaggeratur universalitas christiana imperii Byzantini. VC 92a

⁷ Apud Mich *Ephrata* sicut legitur (Efrantov) in unico cod., quem L Mat pg XXX memorat; VC hic sequitur Mt 2, 6, qui loco *Ephrata* habet *Juda*. LKM 324.

⁸ E contextu et e citatione sequente (Is 66, 7) patet, Cyrillum hunc locum nimis contraxisse (fere mutilasse) atque textu LXX versionis seductum, false vertisse. Etiam versio vetus si hunc locum s. scripturae aequaliter false vertit, innixa falsa versione Craeca LXX. Propheta depingit magnam tribulationem illorum temporum: viri patientur dolores quasi parturientes. Igitur recte: si peperit *masculus*.

eos, donec dicerent ipsi: „Ita est, sicut tu loqueris.“ Dixerunt autem iterum: „Quomodo vos, spem habentes in homine, existimatis, vos esse benedictos, libri autem maledicunt talem?“ Respondit philosophus: Maledictusne est igitur David an benedictus?“ Dixerunt vero illi: „Immo admodum benedictus.“ Philosophus autem dixit: „Etiam nos in eum speramus, in quem et ille. Dixit enim in psalmis: *Homo enim pacis meae, in quem speravi* (Ps 40, 10). Homo autem ille Christus est Deus.⁹ Qui vero sperat in simplicem hominem, hunc et nos maledictum esse censemus.“

Iterum autem aliam rem proposuerunt, loquentes: „Quomodo vos, christiani, circumcisionem abiicitis, Christo autem eam non renuente, sed secundum legem perficiente?“ Respondit philosophus: „Qui enim dixit Abrahamo olim: *Hoc sit signum inter me et vos* (Gen 9, 12?),¹⁰ ipse id perfecit (servavit), cum venisset, ab illo tempore servatum usque ad hunc (Christum), in futurum vero non¹¹ concessit, ut praeteriret, sed baptisma nobis dedit.“ Dixerunt vero illi: „Cur igitur alii antea complacuerunt Deo, qui hoc signum non acceperunt, sed Abrahami?“¹² Respondit philosophus: „Neminem enim illorum apparet duas uxores habuisse, praeter Abraham, atque ideo membrum eius secat, fines dans, ne amplius eos transgrediantur,¹³ sed per primam aetatem Adami

⁹ Explicatio falsa; homo ille est *simulator*.

¹⁰ Haec verba (Gen 9, 12) Deus non dixit Abrahamo, sed patriarchae Noae. Abrahamo dixit: Hoc est pactum meum, quod observabitis inter me et vos (Gen 17, 10). Haec confusio omnes hucusque fugit (etiam Vašica et me).

¹¹ Textus in omnibus codicibus corruptus esse videtur; M in versione particulam negationis omisit; Vašica autem loco verbi *praeterire* posuit oppositum v. *durare*. Sensus est: Circumcisio post Christum cessavit, eius loco Christus baptisma instituit.

¹² Si Ἀβραάμῃ (O, A) Abrahami tantum significare potest, ut M, P, L alique omnes tenent, textus certo corruptus est, nam patriarchae ante Abraham eius signum (i. e. circumcisionem) nequamquam acceperunt. Prof. R. Nahtigal me monuit, Ἀβραάμῃ praesertim vero Ἀβραάμῃ ut in G aliisque cod. legitur, significare: οἱ τοῦ "Ἀβραάμ - posterī Abrahami, Abrahamidae. Hoc sensu supposito textus quidem aliquatenus inconcinuus, ast non impossibilis esset. - Tota haec pericope de Abraham ergo aliquatenus confusa vel corrupta videtur.

¹³ Haec explicatio circumcisionis falsa est.

exemplum dans ceteris, ut ad illud ambulent. Etiam Jacobo enim idem fecit, torpidam faciens venam femoris eius,¹⁴ quia quattuor uxores duxit. Intelligens vero causam, ob quam illud ei fecit, imposuit ei nomen Israel, id est mens spectans Deum,¹⁵ nam amplius non apparet eum coisse cum uxore, Abraham autem hoc non intellexit."

4. Iterum autem interrogaverunt eum Judaei: „Quomodo vos, idola adorantes, putatis Deo placere?“ Respondit philosophus: „Prius discite distinguere nomina, quid sit imago et quid sit idolum, et intelligentes nolite insectari christianos; nam decem nomina in vestra lingua de hac imagine existunt. Interrogabo autem vos ego quoque: Nonne (fuit) imago, quod in monte tabernaculum Moyses vidit et detulit, an imaginem imaginis arte fecit, congruentem imaginem, fibulis et pellibus et pilis et Cherubim eximiam (Exod 35 et 36)? Quoniam hoc ita fecit, dicemusne, vos ideo arbori et pellibus et pilis honorem tribuere et (ea) venerari, non autem Deo, qui dedit eo tempore talem imaginem? Ita autem etiam de Salomonis templo, quoniam imagines Cherubim et angelorum et aliorum multorum figuras habebat. Ita igitur et nos christiani, eorum qui Deo complacuerunt facientes imagines, honorem facimus,¹⁶ distinguentes bonum a daemonicis figuris. Vituperant enim libri (s. scripturae) eos, qui immolant filios et filias et iram Dei annuntiant, ita vero alios laudant, qui immolant filios suos et filias."

Dixerunt autem iterum Judaei: „Nonne vos carnem suam et leporum edentes (Lev 11, 6 s; Deut 14, 7 s) adversamini Deo?“ Respondit vero iis: „Primo foedere praecipiente: *Omnia comedite quasi olera virentia* (Gen 9, 3), *nam omnia munda mundis sunt, coinquinatis autem etiam conscientia est coinquinata* (Tit 1, 15). Et Deus enim in Genesi loquitur: *Ecce, omnia bona valde* (Gen 1, 31). Propter vestram vero edacitatem pauca quaedam ex iis excepit. Dixit enim: *Comedit Jacob¹⁷ et satiatus est et defecit* (recal-

¹⁴ Gen 32, 25-32. C. hunc locum erronee explicat.

¹⁵ Haec explicatio nominis *Israel* quoddam fundamentum habet in etymologia minus exacta.

¹⁶ G et his dignum honorem tribuimus.

¹⁷ Verba *comedit Jacob* nonnisi in versione Graeca leguntur.

citavit) *dilectus* (Deut 32, 15). Et iterum: *Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere* (Exod 32, 6)."

E multis quidem haec nos in compendium redacta paucis verbis proposuimus tanta, memoriae gratia. Qui autem integros hos sermones sanctos¹⁸ quaerere vult, in libris eius inveniet eos, quos¹⁹ vertit doctor noster, archiepiscopus Methodius, dividens eos in octo sermones;²⁰ et ibi perspiciet orationis vim, divina gratia ut flammam ardentem contra adversarios.

Kaganus Chazarorum cum principibus viris, his omnibus dulcibus et similibus eius verbis auditis, dixerunt ei: „A Deo huc missus es ad aedificationem nostram, et omnes libros ab eo edoctus, omnia secundum ordinem explicasti, usque ad saturitatem delectasti omnes nos mellifluis verbis sacrorum librorum. Sed nos sumus illitterati homines, hoc autem credimus, te esse a Deo. Potius autem, si vis pacem parare animis nostris, omnem correctionem per parabolas explica nobis secundum ordinem, quod te interrogamus.“

Et ita discesserunt quiescere.

XI. 1. Congressi autem sequenti die dixerunt ei, loquentes: „Explica nobis, venerande vir, parabolis et intellectu¹ fidem, quae est optima omnium.“ Et respondit iis philosophus: „Mariti duo erant apud imperatorem quemdam in honore magno et valde amati. Cum vero peccassent, expulit eos e terra et relegavit. Viventes autem multis annis ibi, liberos procrearunt in paupertate.² Convenientes autem liberi inter se deliberabant, qua via redirent in

¹⁸ multi codices: et sanctos; *G* et *O* *veros, certos* (ita *M* et *P*).

¹⁹ *O* et *G* *jeliko* - quantum.

²⁰ I. E. Evseev edidit *Sermones ss. prophetarum* contra Judaeos e cod. saec. XV (СЛОВАСА СВВ. ПРОРОК). In hoc codice si multa inveniuntur cum VC 10 et 13 concordantia. Praeter argumenta e prophetis inserta etiam narratio de poculo (calice) Salomonis, fere eadem ac VC 13. Igitur fortasse adhuc servati sunt (saltem partim) sermones s. Cyrilli, quos Methodius vertit in linguam slavicam atque quorum breve compendium in VC 10 continetur. LKM 35 s. Scriptor VC ergo re vera fontibus scriptis usus est.

XI. - ¹ *M* et *P*: argumentis.

² Vivida explicatio peccati originalis; cf VC 9⁵.

priorem dignitatem.³ Hic autem eorum ita locutus est, alius autem aliter, alius autem iterum aliter consilium faciebat. Quod igitur consilium stare debet? Nonne optimum?

Dixerunt illi: „Cur ita loqueris? Nam suum quisque consilium melius esse opinatur alieno. Judaei enim suum melius putant alio, Saraceni item, et alii aliud. Dic autem, quod iudicemus optimum horum?“

Dixit vero philosophus: „Ignis tentat aurum et argentum, homo autem intellectu separat⁴ mendacium a veritate. Dicite autem mihi: Ex qua causa fuit prima defectio? Nonne e visu et fructu dulci et cupiditate divinitatis?“ — Illi vero dixerunt: „Ita est.“ — Philosophus autem dixit: „Itaque si cui male est, quod mel comedit vel frigidam aquam bibit, veniens autem medicus loquatur ei: et adhuc multum mellis ede et sanaberis. Et qui aquam biberit, ei loquatur: Frigidam aquam bibe et nudus in frigore sta et sanaberis. Alius autem medicus non ita loquitur, sed contrarium remedium imperat, mellis loco amarum bibere et a cibo abstinere, frigidi autem loco calidum. Uter itaque peritius medetur?“

Responderunt omnes: „Qui contraria remedia praescribit. Nam amaritudine vitae huius libidinosam voluptatem occidere oportet et humilitate superbiam, contrariis contraria medicando.⁵ Nos quoque loquimur, arborem quae primum spinam procreaverit, postremo dulcem fructum procreaturam esse.“

Iterum autem respondit philosophus: „Recte dixistis. Christi enim lex asperitatem ostendit divinae vitae, sed postea in aeternis domiciliis centuplicem fructum fert.“

2. Quidam autem eorum, consiliarius, Saracenae malitiae bene

³ Cyrilli idea ac norma asceseos; cf VC 4¹⁹ et VC 9³⁻⁶.

⁴ (Ο)ΤΕΚΛΑΤΥ separat, distinguit; eadem vox sl occurrit in VM 1 et VM 17 sensu: excommunicare.

⁵ Haec regula artis medicae a s. Patribus saepe vitae christianae applicatur, e. gr. *Gregorius M.* in homilia 32 in evang. (PL 76, 1232 s): Dominus noster contraria opposuit medicamenta peccatis, ut lubricis continentiam . . . elatis praeciperet humilitatem. Similiter *Maximus C.* (*Grumel* in DTC 10, 457). Eadem idea s. Cyrilli de causa peccati originalis et de ascensi (divina vita) recurrit in sermone Clementis Bulg. in honorem apostoli vel martyris et in II. monumento Frisingensi. Cf. Slovenski knez Kocelj 276-294.

gnarus, interrogavit philosophum: „Dic mihi, hospes, cur vos Mohammedem non observatis? Is enim valde Christum laudavit in suis libris, loquens, eum e virgine natum esse, sorore Moysis (Coran 3, 35; 19, 27), prophetam magnum, mortuos suscitasse et omnem morbum sanavisse vi magna (Sura 3, 48).“

Respondit vero philosophus ei: „Judicet nos kaganus! Dic autem, si Mohammed propheta est, quomodo Danieli credemus? Nam ille dixit: *Usque ad Christum omnis visio et prophetia desinet* (Dan 9, 24).⁶ Ille autem cum post Christum apparuerit, quomodo potest esse propheta? Si enim illum prophetam esse dixerimus, itaque Danielelem reiciemus.“

Dixerunt autem multi eorum: „Daniel quae dixit, divino spiritu dixit, Mohammed vero omnes scimus mendacem esse et perditorem salutis omnium, qui optimas falsas opiniones suas ad malitiam et impudentiam protulit.“

Dixit autem primus consiliarius ex iis amicis Saracenis: „Divino auxilio hospes hic omnem superbiam Judaeorum in terram proiecit, vestram vero trans flumen proiecit sicut sordidam.“ Dixit autem etiam toti populo: „Sicut dedit Deus potestatem super omnes gentes imperatori christiano⁷ et sapientiam perfectam, ita etiam fidem in iis, praeter quam nemo potest vitam aeternam vivere. Deo autem gloria in saecula.“ Et dixerunt omnes: Amen.

3. Dixit autem philosophus cum lacrimis ad omnes: „Fratres et patres et amici et filii! Ecce, Deus dedit omnem intellectum et responsum conveniens. Si est etiam adhuc quispiam contradicens, veniat et convincat aut convinci patiatur. Qui consentit cum hoc, baptizetur in nomine sanctae Trinitatis. Qui non vult, ego sum absque hoc⁸ peccato, ille autem videbit in die iudicii, quando considerit antiquus dierum, iudicaturus omnes gentes tamquam Deus (Dan 7, 9 s).“ Responderunt illi: „Non sumus nobis inimici. Sed paulatim,⁹ qui potest, ita iubemus, baptizetur libere, qui vult, ab hac die.¹⁰ Qui vero vestrum ad occasum se inclinat, vel Judaice

⁶ Vulgata minus accurate: ut . . . impleatur visio et prophetia.

⁷ Idea imperii christiani orientalis.

⁸ A absque *omni* peccato.

⁹ M et P: mox; LKM 270 recte: postupinno (gradatim, paulatim).

¹⁰ M false: hac die.

precatur, vel Sacracenicam fidem tenet, mox interficietur a nobis."

Et ita discesserunt cum laetitia. Baptizati vero sunt ex iis ad ducentos homines, reicientes abominationes paganas et matrimonia illegitima.

Scriptis autem ad imperatorem litteras kaganus tales: „Misisti nobis, domine, virum talem, qui nobis explicavit christianam fidem verbo et rebus, sanctam Trinitatem.¹¹ Et persuasum habentes, hanc esse veram fidem, praecepimus, ut baptizentur voluntarie, sperantes, etiam nos idem consecuturos esse. Sumus autem omnes nos socii et amici tuo imperio et parati ad servitium tuum, ubicumque volueris."¹²

Deducens vero philosophum kaganus offerebat ei dona multa, sed non accepit ea, loquens: „Da mihi, quotquot habes captivos Graecos hic; illud est mihi praestantius omnibus donis." Collectos vero ad ducentos dederunt ei, et profectus est laetus in iter suum.

XII. Cum autem venissent in inaquosa¹ loca deserta, sitim tolerare non poterant. Inventa vero in salsugine² aqua, nequibant ex ea bibere, erat enim sicut fel. Disgressis autem iis omnibus quaerere aquam, dixit ad Methodium fratrem suum: „Non fero amplius sitim, hauri aquam hanc. Qui enim olim mutavit Israëlitis amaram aquam in dulcem, ille etiam nobis solatium praebebit." Haustam vero invenerunt dulcem quasi mellitam et frigidam. Et bibentes laudaverunt Deum, facientem talia suis servis.

Chersone vero, coenans cum archiepiscopo, dixit ei philosophus: „Fac orationem pro me, pater, qualem pater faceret." Interrogantibus vero quibusdam seorsim, quare hoc fecisset, respondit

¹¹ G et O: sanctam esse; praeferenda est lectio *sanctam Trinitatem*, utpote difficilior et optimis codicibus approbata.

¹² G et O: ubi *opus habueris*.

Historici et slavistae (*Marquardt*, Osteurop. u. und ostasiat. Streifzüge, Leipzig 1903; *Dvorník*, A. Vasiljev, Lavrov e. a.) asseverant, narrationem VC de itineribus Cyrilli ad Arabes et Chazaros cum aliis fontibus historicis sat concordare. LKM 25-34.

XII. - ¹ M et P minus exacte: arida.

² In regione, qua iter faciebant reapse sunt multa stagna aquae salsae.

philosophus: „In veritate, cras abibit a nobis ad Dominum, et relinquet nos.“ Quod et factum est, verbo hoc impleto.

Erat in Phulica gente quercus magna, quae concreverat cum ceraso, sub qua sacrificabant, appellantes eam nomine Alexandri, femineum sexum non patientes accedere ad eam, neque ad sacrificia eius. Qua re audita philosophus sine cunctatione venit ad eos et stans inter eos dixit iis: „Hellenes in aeternos cruciatus iverunt, quia adorabant coelum et terram ut Deum, creaturas tam magnas et bonas. Igitur et vos, qui adoratis arborem, miseram rem, quae est destinata ad ignem, quomodo liberabimini ad aeterno igne?“

Responderunt vero illi: „Nos hoc non coepimus nunc facere, sed per patres accepimus, et ab eo impetramus omnes preces nostras, pluvia autem imprimis cadit multa. Et quomodo nos hoc faciemus, quod nemo nostrum ausus est facere? Nam si quis ausus erit hoc facere, tunc quidem mortem videbit neque amplius pluviam cerneamus usque ad finem.“

Respondit iis philosophus: „Deus de vobis in libris loquitur, vos autem cur ab eo deficitis? Isaias enim a vultu Domini clamat, loquens: *Venio, ut congregem omnes gentes et omnes linguas, et venient et videbunt gloriam meam, et relinquam in iis signum, et mittam ex iis salutem ad gentes, in Tharsis et in Phul³ et Lud et Mosoch et Thobel et in Helladem et ad insulas longinquas, quae non audierunt nomen meum, et annuntiabunt gloriam meam in gentibus, loquitur Dominus omnipotens* (Is 66, 18—20). Et iterum: *Ecce, ego mittam piscatores et venatores multos, et de collibus et de saxis lapideis venabuntur vos* (Jer 16, 16). Cognoscite fratres, Deum creatorem vestrum; ecce, evangelium novi foederis divini, in quo baptizati estis.“

Itaque dulcibus verbis persuadens eos iussit caedere arborem et comburere eam. Inclinavit se autem princeps eorum et veniens oscultatus est evangelium, et ita omnes. Candelis autem albis acceptis a philosopho, canantes accesserunt ad arborem, et sumpta securi philosophus tricies et ter caedens praecepit omnibus, ut

³ Omnes codices versionis Graecae LXX hic scribunt Phud, textus primigenus Hebr. autem Phul; inde multi concludunt Cyrillum etiam Hebr. textum novisse eoque critice usum esse.

caederent et evellerent et comburerent eam.⁴ Illa vero nocte a Deo pluvia missa est. Et cum gaudio multo laudaverunt Deum. Et laetatus est Deus hac re valde.

XIII. Philosophus autem profectus est Constantinopolim. Et postquam vidit imperatorem,¹ vivebat sine tumultu, Deum orans, ad ecclesiam sanctorum apostolorum sedens. Est autem in sancta Sophia poculum e gemma, Salomonis opus, in quo litteris Judaicis et Samaritanis² versus scripti sunt; quos nemo poterat perlegere neque interpretari. Sumpto vero eo philosophus perlegit et interpretatus est eos. Est autem ita primus versus: Poculus meus, praedic, donec stella; in potum sis domino primogenito vigilanti noctu. Post haec autem secundus versus: In gustationem domini factae arboris alius. Bibe et inebria te gaudio, et exclama alleluia. Et post hoc tertius versus: Ecce princeps, et videbit universus conventus gloriam eius, et David rex inter eos. Et postea numerus scriptus est nongenti et novem.³ Postquam autem perlegit eum accurate philosophus, invenit, ab anno duodecimo regni Salomonis usque ad nativitatem Christi esse nongentos et nonaginta annos.⁴ Et haec est prophetia de Christo.

XIV. Laetante vero in Deo philosopho iterum alia res accidit et labor non minor prioribus. Rastislav enim, Moravicus princeps, a

⁴ Tota vivida propriaque narratio de cultu arboris et de agendi modo s. Cyrilli veritatem redolet (LKM 33). E narratione patet, cultores huius arboris christianos iam fuisse, sed quasdam superstitiones paganas retinuisse. C. iis evangelium ostendit, quod omnes osculati sunt ita professi, superstitionem se abiicisse.

XIII. - ¹ Visitavit imperatorem eique de legatione Chazarica retulit, fortasse etiam scripto (eius sermones scripti, de quibus VC 10²⁰).

² Litterae Samaritanae fere eadem sunt ac veteres Hebraicae saec. V. ante Christum. C. Chersone litteras Samaritanas didicit (VC 8³). Propterea inscriptionem Hebr. antiquam legere potuit. Litterae Samaritanae hic litteras Judaicas antiquiores significant. Formam harum litterarum vide apud LKM in fine, tab. 2 et apud *F. Vigouroux*, *Dict. de la Bible* I (Paris 1895), 407.

³ P false: nongenties nonagies. A, G, O, quidem habent: *i devetoro*, sed *devetoro* hic *novem* significat, ut M in *Lexico* 158 notat; praeterea P per errorem omisit *et (i)*, quod omnes codices habent.

⁴ C. non nimis erravit; ab anno XII. Salomonis usque ad Christum sunt circa 960 anni. Attamen numerus aenigmaticus 909, si illae litte-

Deo incitatus,¹ consilium habuit cum principibus suis² et cum Moravis, et misit ad imperatorem Michaellem dicens: „Populo nostro, postquam paganismum abiecit, christianam legem observante, doctorem non habemus talem, qui nobis nostra lingua veram fidem christianam explicaret, ut etiam aliae regiones,³ illud videntes, imitentur nos. Mittite igitur nobis, domine, episcopum⁴ et doctorem talem. A vobis enim in omnes partes semper bona lex emanat.“

Congregato autem concilio⁵ imperator advocavit Constantinum philosophum, et fecit eum audire orationem hanc. Et dixit: „Scio te fatigatum esse,⁶ philosophe, sed oportet te illuc ire. Hanc enim rem nemo alius perficere potest quam tu.“ Respondit vero philosophus: „Etsi fatigatus sim et aeger corpore,⁶ cum laetitia ibo

rae revera hunc numerum significabant, minime tempus a Salomone usque ad Chr. praedicere potest. Scriptor errat, hanc esse prophetiam de Christo. Tales prophetae non existunt. Alia similis traditio de hoc poculo Salomonis apud LMat XLVI et LKM 35.

XIV. - ¹ His praedicatur, Rastislaum non rationibus mere politicis, sed etiam religiosis hoc fecisse.

² VM 5 etiam Sventoplk memorat; VC autem hic addit. Rastislaum etiam cum Moravis (cum consiliariis e populo) consilium iniisse. Agebatur enim de re gravissima.

³ nempe regione Slavicae. L. dicit, his verbis quendam panslavismum exprimi (KM 39). Idea propriae missionis et propriae organisationis hierarchicae Slavicae, praesertim vero liturgia Slavica (de qua Rastislav tunc vix cogitavit), re vera etiam alias Slavicas gentes attrahere debuit nec per se ad unam gentem Slavicam restringi potuit.

⁴ Propria organisatio ecclesiastica reapse impossibilis est sine episcopo. Imperator Byzantinus, eius consilarii ecclesiastici atque ipse Cyrillus autem facile perspexerunt, primum fundamenta paranda esse.

⁵ De re politica et ecclesiastica tam gravi consilarii civiles et ecclesiastici audiendi erant.

⁶ Fatigatio, de qua et imperator et C., non nisi consequentia itineris ad Chazaros esse potest. Ergo legatio Moravica non longe post reditum e Chazaria pervenit. Legenda Ital. dicit, Rastislavum auditis iis, quae C. in Chazaria peregit, legatos Constantinopolim misisse. De *chronologia* haec statui potest: C. a . 860 exeunte ad Chazaros profectus est. In inscriptione Slavicae Inventionis S. Clementis legitur, reliquias s. Clementis 30. die Januarii a. 861 inventas esse. C. vix ante finem a. 861 redire potuit. Legati Moravici forsan exeunte a. 862 venerunt. A. 863 in Moraviam profectus est, ut e chronologia VC elucet.

illuc, si habent litteras in lingua sua."⁷ Dixit autem imperator ei: „Avus meus et pater meus et alii multi, quaerentes illud, non invenerunt. Quomodo igitur ego possum id invenire?" Philosophus autem dixit: „Quis potest in aquam orationem scribere? Vel haeretici nomen comparare?"⁸ Respondit ei iterum cum Barda, avunculo suo: „Si tu vis, potest id tibi Deus dare, qui et dat omnibus *petentibus sine dubitatione* (Mt 21, 21s), et *aperit pulsantibus* (Mt 7, 7s; Lc 11, 9)."

Philosophus vero abiit et secundum antiquam consuetudinem precibus se dedit cum aliis laboris sociis.⁹ Mox autem Deus ei

Ita Jagić 12; M: si habent litteras linguae suae accomodatas. *Litterae* etiam libros significare possunt. Sed L (KM 41) contra N. Nikolskij contendit, hic sermonem esse de litteris sensu stricto; ita etiam Jagić et M.

⁸ ἐν ὕδατι (καθ' ὕδατος) γράφειν - opus inutile (cassum) facere, phrasis Graeca trita. Ab hac phrasi trita distinguenda separandaque est sententia de haeresi. Sermo in aqua scriptus, opus incassum, minime suspicionem haeresis movere potest. Id aperte patet e cod. A, qui primam sententiam ab altera particula *ili (vel)* separat; L in editione huius textus id etiam interpunctione notavit. G et O quidem primam sententiam cum altera particula *i (et)* arctius coniungit, ast M in versione huius textus utramque sententiam consulto dilucide separat: quis potest in aqua orationem scribere, et quis vult haeretici nomen comparare. (LKM 274 minus exacte vertit: Quomodo possum orationem in aquam scribere, quod mihi nomen haeretici comparare potest.) In cod G et simili O enim saepe arbitrariae styli „emendationes" leguntur. C. optime moverat liturgiam Slavicam a multis Byzantinis episcopis et presbyteris tamquam haeresim reici. Ideo ad hanc criminationem praecavendam quasi „diplomatice" approbationem imperatoris obtinere voluit. Imperator, de hac re cum intelligentissimo Barda deliberans, ideam liturgiae Slavicae approbavit, eo libentius, quia agebatur de regionibus extra imperium, quarum societas ita conciliari potuit. In VC convenienter etiam nomen Bardae additur. Varias opiniones recensuit LKM 40—43; vide etiam *Snopek*, List Hadriana 102 ss eiusque citationem e J. Friedrich,

⁹ Socii laboris - сълоспѣшники VM 5 clarius: qui erant eiusdem sententiae. C. igitur iam ante adventum legationis Slavicae socios laboris cum ipso consentientes habuit, ergo iam ante litteras Slavicas et missionem Slavicam parabat, sed in imperio Byzantino hoc publice eqsequi non potuit, quia inde magna mutatio in organisatione ecclesiastica sequeretur, quam episcopi et sacerdotes Graeci concedere non potuerunt.

apparuit, exaudiens preces servorum suorum. Et illico composuit litteras et coepit orationem scribere evangelicam: *In principio erat verbum, et verbum erat apud Deum et Deus erat verbum* (Jo 1, 1) et cetera.¹⁰

Laetatus est autem imperator et Deum laudavit cum suis consiliariis,¹¹ et misit eum cum donis multis, scripta ad Rastislaum *epistola eiusmodi: „Deus, qui vult ut unusquisque ad cognitionem veritatis perveniat* (1 Tim 2, 4) et maiorem dignitatem attingat, postquam vidit fidem tuam et studium, fecit nunc nostris temporibus, litteris pro vestra lingua revelatis, quod antea non erat, sed solum primis temporibus,¹² ut et vos adnumeremini magnis gentibus, quae laudant Deum sua lingua. Itaque tibi misimus eum, cui Deus ostendit, virum pium et orthodoxum, eruditum valde et philosophum. Et ecce, accipe donum maius et pretiosius omni auro et argento et gemmis et divitiis praetereuntibus. Stude cum eo strenue firmare rem et toto corde quaerere Deum, neque communem salutem repudia, sed omnes impelle, ne cunctentur, sed ut ingrediantur veritatis viam, ut etiam tu, cum adduxeris eos labore tuo ad cognitionem Dei, accipias tuam mercedem illius loco, et in hac aetate et in futura, pro omnibus illis animis credituris in Christum, Deum nostrum, ex nunc et usque ad finem, memoriam tuam relinquens ceteris generationibus, ad instar magni imperatoris Constantini.“¹³

¹⁰ Hoc evangelio s. Joannis incipiebat liber evangeliorum (evangelistar) Byzantinus. Versionem huius libri liturgici ergo C. iam Cpoli coepit (iuxta nonnullos iam perfecit).

¹¹ Liturgiae Slavicae in Byzantino imperio multa quidem impedimenta obstabant, in aliis vero terris Slavicis, a missionariis Byzantinis promota, imperio Byzantino utilima erat. Byzantini enim iam perspexerunt, se Slavos (Bulgaros, Serbos, Moravos) subigere non posse; liturgia autem Slavica e Byzantio promota Slavos socios sibi conciliare potuerunt. Imperator et consilarii eius igitur sincere gaudebant de opere Cyrilli, magni patriotae Byzantini.

¹² Liturgiae nationales reapse solum prioribus saeculis exoriebantur.

¹³ Hanc Rastislai comparisonem cum Constantino imperatore Brückner irridet (ASPH 1906, 194), sed eadem comparatio occurrit etiam in epistola Photii ad Bulg. principem Boris. (PG 102, 660). *Dvornik*, Slaves 165.

XV. 1. Cum vero venisset in Moraviam, magno cum honore excepit eum Rastislav, et discipulos collectos tradidit ei erudiendos. Mox vero toto ecclesiastico ordine¹ translato, edocuit eos (officium) matutinum,² horas, vespervas, completorium³ et mysticam liturgiam (missam).⁴ Et *apertae sunt*, secundum prophetica verba, *aves surdorum* (Is 35, 5), ut audirent verba scripturae, et *lingua plana facta est balborum* (Is 32, 4). Deus autem laetatus est his, et diabolus pudore affectus.

Crescente vero divina doctrina, malus invidus *ab initio* (Jo 8, 44), maledictus diabolus, non tulit hoc bonum, sed ingressus⁵ in sua vasa, coepit multos incitare, loquens iis: „Non laudatur Deus hac re. Si enim ei ita gratum esset, nonne potuisset efficere, ut hi quoque a principio litteris scribentes sermones suos laudarent Deum? Sed tres linguas solum elegit: Hebraicam, Graecam et Latinam, quibus dignum est laudem Deo tribuere.“ Erant vero hoc loquentes Latini et Franci⁶ clerici, episcopi⁷ cum⁸ presbyteris et discipulis. Pugnans autem cum iis, sicut David cum alienigenis (Philistaeis), scripturae verbis vicit eos et nominavit eos

XV - 1 Omnes libri liturgici.

² Vašica liberius vertit: *matutinas* et ceteras horas; textus si talem versionem non admittit nec rationes internae eam postulant.

³ Omnes cod. *pavečernica*; M, P: breve officium vespertinum item M in Lexico 550.

⁴ Librarii aliqui Russici saec. 15. et 16. verba *tajna služba* de sacramentorum officio intellexerunt (*tajna* - mysterium, sacramentum), ideo quattuor cod. post *horas* nomen *обѣдѣннѣ* (*liturgia*, *missa*) inseruerunt; hos cod. in mea sloven. versione (1936) secutus sum. Nunc autem e loco parallelo VM 15 *възношениѣ тѣнноѣ* et critica textus certum mihi est, verbis *tajna služba* liturgiam (*missam*) significare: ita iam Snopek, Jagić, Lavrov; errant autem M, P, Vašica. Ritig 18 dicit termino *tajna služba* comprehendí simul et missale et rituale (VM 8¹⁷); antiquum *euchologium* reapse et liturgiam et sacramentorum off. comprehendit (quod Ritig non memorat), in eccl. Romana autem potior pars missalis usque ad saec. X. *sacramentarium* appellabatur.

⁵ Allusio ad Jo 13, 27 et 2 (*ingressus satanas in Judam*).

⁶ G, O et alii plures hoc nomen omittunt.

⁷ *archierei*; M, P, Vašica, Jagić minus exacte vertunt: *archipresbyteri*. M in Lexico 8: summus sacerdos.

⁸ A, alii vero plures omittunt.

trium linguarum cultores,⁹ quoniam Pilatus ita scripsit in titulo (crucis) Domini.

2. Neque quidem hoc tantum loquebantur, sed et alia impia docebant, loquentes, sub terra vivere homines magnis capitibus praeditos; et omne animal repens diaboli creaturam esse; et si quis occidat serpentem, novem peccatis eum absolvi propter id;¹⁰ si quis hominem occidat, tres menses bibat e ligneo poculo, at vitreum non attingendo.¹¹ Neque vetabant sacrificari secundum antiquam consuetudinem et matrimonia illegitima inire.¹²

Omnia vero haec tamquam spinas extirpatas orationis suae igne combussit, dicens, propheta dicente de hac re: „*Sacrifica Deo sacrificium laudis, et da altissimo preces tuas* (Ps 49, 14). *Uxorem autem adolescentiae tuae ne dimittas; nam si eam exosus dimiseris, non¹³ operiet iniquitas cupiditates tuas, dicit Dominus omnipotens* (Malach 2, 15 s). *Et custodite vos spiritu vestro, ne quis vestrum deserat coniugem adolescentiae suae, et ea, quae odi, faciebatis, quia Deus testificatus est inter te et inter uxorem adolescentiae tuae, quam deseruisti; et ea parti-*

⁹ M hic inseruit *et Pilaticos* e VM 6, quod contextus fere postulare videtur. Adversarii contra liturgiam si insurrexerunt non solum crescente Cyrilli doctrina (i. e. liturgia si) excitati, sed potius propterea, quia Germanorum rex Ludovicus exeunte mense Augusto vel mense Sept. 864 Rastilaum vicit eumque coëgit, ut obsidibus datis regi fidelitatem promiserit. Ita Moravia iterum episcopis et missionariis Germanicis patebat. Episcopi (Passaviensis, Frisingensis et forsitan etiam Salisburgensis) omnia moverunt, ut Moraviam recuperarent. Ex utraque parte acriter dimicatum est. Opinio, solum tres linguas, Latinam, Graecam Hebraeamque in liturgia licitas esse, reapse tunc in Occidente invaluit atque scriptis Patrum (Hieronimus, Hilarius, Nicolaus I.) aliquatenus innitebatur, illas tres linguas efferentibus et ad Pilati inscriptionem in cruce Christi provocantibus (VC 16 et 18, VM 6). Plura de his collegit *Snopek*, List Hadriana 88—101.

¹⁰ Has superstitiones sacerdotes Latini nequaquam docuerunt, sed eradicare non potuerunt; nec solum inter Moravos vigeabant. Superstitio de remissione peccatorum pro occisione serpentis apud Belorussos recentissimo tempore adhuc existebat, ut LKM 45 s memorat.

¹¹ Hoc non potest dici superstitio.

¹² Haec etiam in aliis provinciis christianis tunc pervulgata erant.

¹³ A, G alique; O loco non scribit *i* (et, etiam).

ticeps tua et uxor foederis tui (Malach 2, 14—16).¹⁴ Et in evangelio (dicit) Dominus: *Audistis, quia dictum est antiquis: Non moechaberis; ego autem dico vobis, quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est cum ea in corde suo* (Mt 5, 27 s). Et iterum: *Dico vobis, quia qui dimiserit uxorem suam excepta causa fornicationis, facit eam moechari, et qui dimissam a viro duxerit, adulterat* (Mt 5, 32). Et apostolus¹⁵ dixit: *Quod Deus coniunxit, homo ne separet* (Mt 19, 6)."

3. Quadraginta autem mensibus peractis in Moravia,¹⁶ profectus est, ut consecraret discipulos suos. Exceptit vero eum iter facientem Kocel, princeps Pannoniae, et adamatis admodum Slovenicis litteris (ita), ut edisceret eas, tradidit (ei) ad quinquaginta discipulos, ut eas discerent. Et magno honore ei tributo, comitatus est eum. At neque a Rastislauo neque a Kocele neque aurum neque argentum neque aliam rem accepit, tradito

¹⁴ Textus utriusque citati e Malachia corruptus est, verba et sententiae perturbatae sunt.

¹⁵ Non apostolus, sed Christus. Ex his apparet, Cyrillum et Methodium dua gravia media vitae christianae praesertim inculcasse: *vitam liturgicam cum ecclesia* (liturgia sl) *et integritatem familiae christianae*.

¹⁶ VM 5: tribus annis elapsis. Leg. Ital.: manserunt in Moravia per annos quattuor et dimidium; in hoc numero Leg. Italicae certe inclusa est commoratio in Pannonia et fortasse etiam Venetiis. Romam certe mense Decembri (post 14. dec.) a. 867 venerunt. Inde *chronologia* statui potest. Si quattuor annis et dimidio adduntur tres menses itineris et commorationis Venetiis, tum mense Martio vel Aprili a. 863 in Moraviam venerunt. Si in Pannonia minus quam unum annum (forsan aliquot solum menses) manserunt, plus temporis pro itinere et pro statione Venetiis remanet. Pannonia enim archiepiscopo Salisburgensi suberat; administratio ecclesiastica iam stabilis et stricte ordinata erat. Sacerdotes alieni ibi solum tres menses officia ecclesiastica peragere potuerunt, prout „*Conversio Bagoariorum et Carantanorum*“ dicit. Princeps Kocel quidem auctoritate sua Cyrillum protegebat; attamen longa commoratio (per unum annum) difficile admitti potest. Tempus adventus Romam sat exacte determinari potest. Leg. Ital. 8 et VM 6 testantibus, ss. fratres Romam accersivit Nicolaus I., qui 13. nov. 867 obiit; Romae autem eos salutavit Hadrianus II., inthronisatus 14. dec. 867. Ergo mox post 14. dec. 867 Romam venerunt. Vide VC 17¹⁻².

evangelico verbo sine *mercede* (Mt 10, 9 s; Lc 10, 7). Captivos tantum nongentos ab ambobus impetravit et dimisit eos.¹⁷

XVI. 1. Venetiis vero cum esset, convenerunt contra eum episcopi et presbyteri et monachi, sicut corvi contra falconem atque excitaverunt trium linguarum haeresim,¹ loquentes: „Homo, dic nobis, cur tu fecisti nunc Slovenis litteras et doces eas, quas nemo alius antea invenit, neque apostoli, neque Romanus papa, neque Theologus² Gregorius, neque Hieronymus, neque Augustinus? Nos autem tres tantum linguas scimus, in quibus fas est litteris laudare Deum, Hebraicam, Hellenicam et Latinam.“

Respondit vero philosophus: „*Nonne cadit pluvia a Deo super omnes aequaliter? Et sol nonne eodem modo lucet super omnes* (Mt 5, 45). Nonne spiramus in aerem aequaliter omnes? Itaque vos non pudet tres tantum linguas statuere, reliquos autem populos et stirpes caecos esse iubentes et surdos? Dicite mihi, utrum Deum facientes debilem, ita ut non possit hoc dare, an invidum, ita ut nolit? Nos vero multas gentes novimus litteras scientes et Deo laudem tribuentes sua quaeque lingua. Constat autem has esse: Armenos, Persas, Abasgos, Iberos, Sugdos,

¹⁷ Vita actionesque s. Cyrilli quandam humanitatem democraticam et fraternitatem universalem christianam spirant: aequalitas omnium nationum, vera catholicitas christiana, heroica actio apostolica pro rudibus Slavis, liturgia et litterae Slavicae - liberatio *captivorum*, in Chazaria 200 captivos liberavit (VC 11), in Moravia et Pannonia 900, Romae autem invocatione s. Clementis multi captivi liberati sunt.

XVI. - ¹ Трѣзвѣчноу ю ерѣскъ Sacerdotes Latini contendebant, solum tres linguas principales in liturgia licitas esse, atque liturgiam si fere haeticam dicebant. C. respondit, hanc doctrinam (de tribus linguis) haeticam esse; ita etiam VC 18 et VM 6. Sacerdotes Latini disputationem vix sua sponte moverunt, sed potius C. eius occasionem praebuit vel Slavicam liturgiam cum discipulis publice celebrando vel cum patriarcha Aquileiensi de hac quaestione tractando. Ad patriarchatum enim Aq. magna pars Slovenicae regionis atque pars Pannoniae (in meridie fluminis Dravi) pertinebat.

² A, G, O aliique plurimi cod.; solum quattuor cod. invicem dependentes: (Gregorius) Dialogus, i. e. Gregorius Magnus. In ore Latinorum per se praeferendus esset Gregorius Magnus, at testimonium codicum potius stat pro Gr. Nazianzeno, quem C. patronum sibi elegit. LKM 122s e textu brevioris Vitae Methodii (prolog) demonstravit, unice veram lectionem esse Gregorius Dialogus.

Gothos, Avaros, Tyrsos, Chazaros, Arabes, Aegyptios, Syros aliasque multas.³

2. Si vero non vultis ab his intelligere, saltem e scriptura noscite iudicem. David enim clamat, dicens: *Cantate Domino omnis terra, cantate Domino canticum novum* (Ps 95, 1). Et iterum: *Jubilate Domino, omnis terra, cantate et exultate et psallite* (Ps 97, 4). Et alibi: *Omnis terra adoret te, et psallat tibi, et canat nomini tuo altissime* (Ps 65, 4). Et iterum: *Laudate Deum omnes gentes, et laudate eum omnes populi* (Ps 116, 1), et *omnis spiritus laudet Dominum* (Ps 150, 5). In evangelio vero loquitur: *Quotquot eorum receperunt eum, dedit iis potestatem filios Dei fieri* (Jo 1, 12). Et iterum idem: *Non pro iis rogo tantum, sed et pro iis, qui credunt propter verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me et ego in te* (Jo 17, 20 s). Matthaeus autem dixit: *Data mihi est omnis potestas in coelo et in terra; euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eas in nomine Patris et Filii et sancti Spiritus, docentes eas servare omnia, quaecumque mandavi vobis; et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consumationem saeculi* (Mt 28, 18—20) amen.⁴ Et Marcus iterum: *Euntes in mundum universum praedicate evangelium omni creaturae; qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit, qui vero non crediderit, condemnabitur. Signa autem eos, qui crediderint, haec sequentur: In nomine meo daemonia eiicient et linguis loquentur novis* (Mc 16, 15). Loquitur vero et vobis iterum legis doctoribus: *Vae vobis, scribae et pharisaei, hypocritae, quia clauditis regnum coelorum ante homines; vos*

³ Argumenta s. Cyrilli non proprie liturgiae nationalis necessitatem, sed potius praedicationis christianae in omnibus linguis; ergo saltem licentiam vel convenientiam liturgiae nationalis. De hic enumeratis populis non constat, hos omnes liturgiam nationalem habuisse.

Disputatio probabiliter e scriptis (commentariis) s. Cyrilli deprompta est. Talis scripta defensio liturgiae si fere necessaria erat tum ad discipulos erudiendos et muniendos tum contra adversarios; talem scriptum commentarium C. et M. probabiliter papae proposuerunt. Vestigia eius in epistola Hadriani II. *Gloria in excelsis Deo* (VM 8) et in litteris *Industriae tuae* ad Sventopolkum (a. 880) exstare videntur.

⁴ Amen ab auctore VC adiectum est.

enim non intratis et volentes introire in id, non sinitis (Mt 23, 13). Et iterum: Vae vobis, scribae, quia tulistis clavem scientiae, et ipsi non introistis, et introire volentes prohibuistis (Lc 11, 52).

3. Corinthiis vero Paulus⁵ dixit: *Volo autem omnes vos loqui linguis, magis autem ut prophetetis; nam maior est qui prophetat quam qui loquitur linguis, nisi forte interpretetur, ut et ecclesia aedificationem accipiat. Nunc autem, fratres, si venero ad vos linguis loquens, quam vobis utilitatem faciam, nisi vobis loquar in revelatione aut in scientia aut in prophetia aut in doctrina? Tamen quae sine anima sunt vocem dantia, sive tibia sive cithara, nisi distinctionem sonituum dederint, quomodo scietur id, quod canitur, aut quod citharizatur? Etenim si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? Ita et vos per linguam nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? Eritis enim in aera loquentes. Tam multa enim, si continget, genera vocum (linguarum) sunt in mundo, et nullum eorum sine voce est. Si nescio vim vocis, ero loquenti mihi barbarus et loquens mihi barbarus. Sic et vos, quoniam estis aemulatores spiritualium, ad aedificationem ecclesiae quaerite, ut abundetis. Et ideo loquens lingua oret, ut interpretetur. Nam si orationem faciam lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est. Quid ergo est? Orabo spiritu, orabo et mente; psallam autem etiam mente. Si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotae, quomodo dicet amen post tuam orationem, cum nesciat, quid loquaris? Tu enim bene laudas, sed alter non aedificatur. Gratias ago Deo, omnium vestrum magis linguis loquens. Sed in ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, ut et alios instruam, quam decem millia verborum lingua. Fratres, nolite pueri effici mente, sed malitia parvuli estote, mentibus autem perfecti estote. In lege scriptum est: Quoniam in aliis linguis et*

⁵ Vix credibile est, Cyrillum integrum caput 14 (inde a v. 5) 1. ep. ad Corinthios citasse. In commentario Cyrilli probabiliter notatum est hoc caput (a v. 5), sed non exscriptum. Scriptor VC, non attendens, quos versus C. omiserit, integrum caput e versione iam existente transcripsit. Ceterae citationes biblicae in VC saepius liberae sunt; haec longa citatio autem apprime cum textu veteroslavico concordat, ergo e textu sl. biblico deprompta est.

labiis aliis loquar populo huic, et nec sic exaudient me, dicit Dominus (Is 28, 11). Itaque linguae non sunt in signum fidelibus, sed infidelibus; prophetiae autem non infidelibus, sed fidelibus. Si ergo conveniat ecclesia universa in unum, et omnes loquantur linguis, intret autem aliquis idiota aut infidelis, nonne dicent, quod insanitis? Si autem omnes prophetent, et intret aliquis idiota aut infidelis, convincitur ab omnibus et diiudicatur ab omnibus, et occulta cordis eius manifesta fiunt, et ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuntians, quod vere Deus in vobis sit. Quid ergo est fratres? Cum convenitis unusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsiam habet, linguam habet, interpretationem habet; omnia ad aedificationem fiant. Si quis lingua loquitur, secundum duos, aut ut multum tres et per partes, et unus interpretetur. Si autem non fuerit interpretes, taceat in ecclesia, sibi autem loquatur et Deo. Prophetae autem duo aut tres dicant, et ceteri diiudicent. Quod si alii revelatum fuerit sedenti, primus taceat. Potestis enim omnes per singulos prophetare, ut omnes discant et omnes erhortentur. Et spiritus prophetarum prophetis subiecti sunt. Non enim est dissensionis Deus, sed pacis, sicut in omnibus ecclesiis sanctorum (doceo); mulieres vestrae in ecclesiis taceant; non enim permittitur iis loqui, sed ut oboediant, sicut et lex dicit. Si quid autem volunt discere, domi suae viros interrogent; turpe est enim mulieri loqui in ecclesia. An a vobis verbum Dei processit? An in vobis solis inventum est? Si quis videtur sibi propheta esse aut spiritualis, cognoscat, quae scribo vobis, quia Domini mandata sunt. Si quis ignorat, ignoret! Itaque fratres aemulamini prophetare et nolite prohibere linguis loqui. Omnia autem honeste et secundum ordinem fiant (1 Cor 14, 5—40). Et iterum dicit: Et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloriam Dei Patris (Philip 2, 11).⁶ Amen.⁷

His vero verbis et aliis pluribus confudit eos, et abiit, relinquens eos.

⁶ Textus si exacte reddit textum Graecum; Vulgata autem: in gloria est. Sensus: Christus est Dominus (Deus, rex).

⁷ Amen ab auctore VC adiectum prout supra n. 4.

XVII. Et certior factus de eo Romanus papa, accersivit eum.¹ Et cum venisset Romam, obviam ei iit ipse *apostolicus* Hadrianus cum omnibus civibus, cereos ferentes, certiores facti,² quod sancti Clementis reliquias fert, martyris et papae Romani. Et illico Deus miracula celeberrima perfecit ibi. Nam paralyticus homo ibi sanatus est, atque multi alii a variis morbis liberati sunt, quin etiam captivi, sancti Clementis³ nomine invocato, ab iis, qui eos ceperant, liberati sunt.⁴

Acceptis vero libris Slovenicis,⁵ papa consecravit et deposuit eos in ecclesia sanctae Mariae, quae dicitur Phatne,⁶ et cecine-

XVII. - ¹ E contextu VC concludi licet, s. Cyrillum et Methodium Venetiis invitationem papae accepisse. Si eam iam in Moravia accepissent, minime tam longe in Pannonia commorari potuissent. Relationem de C. et M. papae misit vel Kocel vel etiam adversarii vel ipsi ss. fratres mediantibus monachis Graecis Venetiis. Minime supponi potest, papam per quattuor annos nullum nuntium accepisse de tam gravi et fere novatorio labore apostolico ss. fratrum in confinibus patriarchatus Aquileiensis.

² *Certiores facti* deest in G, O et aliis. Ex his concludi potest, papam iam ante adventum ss. fratrum faventes nuntios de iis accepisse atque de reliquiis s. Clementis certiozem factum esse. Tam laetam solemnemque primam salutationem ex parte papae et Romanorum evidenter reliquiae s. Clementis potissimum moverunt.

³ G et O: Christi et s. Clementis.

⁴ VC 15¹⁷.

⁵ Libri liturgici. Cuius ritus? Missale (sacramentarium) certe ritus Romani. Agebatur enim de liturgia sl in partibus patriarchatus Romani. Intentio ss. fratrum certe erat, discipulis ordinatis et quaestione iurisdictionis (hierarchiae) in terris Slavicis (praesertim in Moravia et Pannoniae) soluta, quam primum ad Slavos reverti. Romae liturgiam in multis ecclesiis cecinerunt. Igitur certissime libri Slavici ritus Romani iam exarati sunt, praesertim missale. Omnes hypotheses hoc negantes vel negligentes falsae sunt. Primum missale Slavicum ritus Romani, cuius partes in foliis Kievensibus superstites sunt, certe iam a. 867 vel saltem ineunte a. 868 exaratum est. J. Vašica (Slovo a slovesnost, Praegae 1940, 65-77) dicit, discipulos s. Cyrilli, Romae ordinatos a. 868 primas missas sl ex hoc missali cecinisse; atqui hi discipuli probabiliter mense februario 868 ordinati sunt, prout e nota 14. huius capituli concludi potest.

⁶ Craecum nomen ecclesiae (s. Mariae) ad Praesepe (hodie Maria Maior, M. Maggiore) in VC testatur, ss. fratres cum discipulis Romae

runt cum iis⁷ sanctam liturgiam. Deinde iussit papa duos episcopos, Formosum et Gondricum (Gaudericum),⁸ consecrare Slovenicos discipulos. Et postquam consecrati sunt, tum⁹ cecinerunt liturgiam in ecclesia sancti apostoli Petri Slovenica lingua. Et sequente die cecinerunt in ecclesia sanctae Petronillae.¹⁰ Et tertio die cecinerunt in ecclesia sancti Andreae,¹¹ ac deinde in ecclesia magni doctoris gentium¹² Pauli apostoli; et (tota)¹³ nocte cecinerunt Slovenice (glorificantes, et sequente die iterum)¹³ liturgiam super sanctum (eius)¹³ sepulcrum, adiuti ab Arsenio episcopo, qui unus erat ex septem episcopis,¹⁴ et ab Anastasio Bibliothecario.

Philosophus autem non desinebat dignas laudes Deo agere cum

in societate (milieu) Graeca conversatos esse; nomen Latinum nec explicationis gratia additur. Hanc ecclesiam Hadrianus II. iam ante suum pontificatum prae ceteris diligebat. Hic „iugibus orationibus incumbibat“, hic inventus est illa die, qua papa electus est; „ab ecclesia, quae appellatur ad Praesepe, rapitur, trahitur, et ad Lateranense patriarchium certati ac procerum et plebis multitudine deportatur“ (Liber Pont. ed. Duchesne II, 173 s; PL 122, 1246 ss).

⁷ G, O aliique plures: super eos (libros).

⁸ Vide supra Fontes Latini 1 (pg. 35 s).

⁹ G, O: statim.

¹⁰ Parva rotunda ecclesia s. Petronillae (usque saec. XVI.) iuxta antiquam ecclesiam s. Petri.

¹¹ Hodie ecclesia s. Gregorii M. (in monte Coelio); s. Andreas est patronus Graecorum.

¹² G, O: catholici; multi codices utrumque omittunt.

¹³ A aliique multi omittunt verba hic uncis inclusa.

¹⁴ Ex septem episcopis suburbicariis, consiliariis papae: (episcopi) cardinales. Arsenius, episcopus urbis Orte, saepe legatine functus est ad Francos, multum valebat tam apud Francos quam apud Nicolaum I., praesertim autem apud Hadrianum II. Eius nepos Anastasius Bibliothecarius s. Cyrillum magna admiratione et veneratione prosequabatur, prout eius epistola ad Gaudericum testatur. Arsenius et Anastasius igitur adversarios liturgiae sl (Romanos et Francos) compescere potuerunt.

Arsenius 7. die martii 868 Roma fugit et paucis diebus postea obiit. Inde *chronologia* statui potest. Solemnes missae Slavicae ante diem 7. martii celebratae sunt. Discipuli s. Cyrilli igitur saltem exeunte mense februario iam ordinati sunt. (*Hergenröther* II, 34; *Perels* 129 s; 229 ss.).

suis discipulis de hac re. Romani autem non cessabant adire eum et interrogare eum de omnibus, et explicationem duplicem et triplicem accipiebant ab eo.¹⁵ Judaeus vero quidam, item veniens, disceptabat cum eo, et dixit ei quondam: „Nondum venit Christus secundum numerum annorum, quibus dicunt libri et prophetae, a virgine nasciturum (eum) esse.“ Enumeratis ei omnibus annis ab Adamo secundum generationes, philosophus demonstravit ei accurate, eum venisse, et tot annos esse ab eo tempore usque ad praesens tempus.¹⁶ Atque edoctum dimisit eum.

XVIII. 1. Et assecuti sunt eum multi labores, et in morbum incidit. Et ferens morbum per multos dies, vidit quondam Dei visionem et coepit canere ita: *De iis, qui mihi dixerunt, in domum Domini intrabimus, laetatus est spiritus meus, et cor exultavit* (Ps 121, 1; 15, 9). Et indutus venerandis vestibus¹ ita permansit totum diem illum, gavisus et dicens: „Ab hoc tempore non sum ego neque imperatoris servus neque alius cuiuspiam in terra,² sed tantum Dei omnipotentis. Non³ eram, et extiti, et ero in saecula, amen.“

Sequenti vero die sanctum habitum monasticum induit, et luce ad lucem accepta, indidit sibi nomen Cyrilli.⁴ Et in hoc habitu permansit dies quinquaginta.

Et cum appropinquasset hora, ut requiem acciperet et migraret

¹⁵ C. probabiliter in monasterio s. Praxedis iuxta ecclesiam M. ad Prasepe habitabat; hoc monasterium erat centrum religiosum Graecorum in Urbe. Hic quasi praelectiones theologiae et philosophiae habebat.

¹⁶ C. praeprimis peritus erat demonstrare adventum Christi e prophetis et enumerare generationes usque ad Christum. VC 9 et 10 et 13.

XVIII. - ¹ Nonnulli putant *venerandas vestes* esse vestimenta pontificalia (episcopi) atque his verbis argumenta pro ordine episcopali s. Cyrilli fulciunt.

² Hucusque revera erat legatus imperatoris eique addictus; ideo vota religiosa (monastica) nondum emisit, quamquam iam in monasterio Olympi olim vivebat. Hisce verbis autem votum religiosum expressit.

³ Ita G, O; A et alii multi loco negationis habent *et*.

⁴ Nomen Cyrillus forsan propterea, quia eadem littera incipit sicut Constantinus (VM 3³), vel quadam ratione habita s. Cyrilli Alexan-

in aeternas habitationes, sublatis manibus suis ad Deum, fecit orationem cum lacrimis loquens ita: „Domine, Deus meus, qui omnes angelicos ordines⁵ et incorporeas vires creavisti, *caelum* autem *extendisti* (Ps 103, 2) et *terram firmasti* (Ps 101, 26; 103, 5; 118, 90) et omnia existentia ex nonexistentia in existentiam perduxisti,⁶ qui semper exaudis facientes voluntatem tuam et timentes te et servantes praecepta tua, exaudi meam orationem, et fidelem tibi gregem conserva, cui praefecisti me, ineptum et indignum servum tuum. Libera eos ab impia et pagana malitia eorum, qui loquuntur in te blasphemiam,⁷ et perde trium linguarum haeresim, et auge ecclesiam tuam multitudine, et omnes in unitate collige,⁸ et fac eximium populum^{8a} concordem in vera fide tua et recta confessione, et inspira in corda eorum verbum tuae filiationis.⁹ Tuum enim est donum, si nos accepisti indignos ad praedicationem evangelii Christi tui, qui se accingunt¹⁰ ad bona opera et faciunt grata tibi. Quos mihi dedisti, tamquam tuos tibi reddo, rege eos forti tua dextera, et *tege eos tegmine alarum tuarum* (Ps 60, 5), ut omnes laudent et glorificent nomen tuum, Patris et Filii et sancti Spiritus, amen.“

Deosculatus vero omnes sancto osculo, dixit: „Benedictus

drini, cuius memoria in ecclesia Mariae ad Praesepe picturis musivis (e saec. V.) de concilio Ephesino (431) celebratur, quam opinionem M. d'Herbigny in II. Congressu studiorum Byzant. (Belgradii 1927) pronuntiavit.

⁵ Liturgia s. J. Chrys: *τάγματα ἀγγέλων*.

⁶ e liturgia s. J. Chysostomi: *ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς παροήγαγες* (praefatio); *ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα παραγαγών* (post epiclesim; similiter in trisagio).

⁷ ita G, O; at A et alii addunt: et ab omni *multiloqua* (VM 17¹⁻²) et haeretica lingua (loquente in te...).

⁸ Sic C. declarat spiritum et rationem liturgiae sl: ut augeatur universalitas et unitas ecclesiae.

^{8a} *izred bny ljudi* allusio ad 1 Petr 2, 9 (genus electum), quod memoratur in liturgia s. Basilii ante consecrationem.

⁹ ita (usynenija) G, O: sed A et alii: *tuae doctrinae* (ita etiam breviarium glagoliticum antiquum). P. arbitrarie: tui auditus (uslyšeni-ja). Praeferenda est lectio G et O (Težka mesta).

¹⁰ A et alii: *οστρωμασας* acuentes se; G, O: *podvizajušceesę*.

Deus, qui *non dedit nos in captionem dentibus* invisibilium adversariorum nostrum, sed *rete eorum contrivit et liberavit nos* (Ps 123, 6 s) a perditione eorum."¹¹

Et ita obdormivit in Domino, quadraginta duos annos natus, mensis februarii decimo quarto die, indictione secunda, a creatione autem mundi sexies millesimo trecentesimo septuagesimo septimo anno (6377; post Chr. 869).

2. Et praecepit *apostolicus*¹² omnibus Graecis, qui Romae erant, item et Romanis, ut cum cereis congregati super eum canerent et in funus eius prodirent, quale ipsi papae fecissent. Quod etiam fecerunt.

Methodius vero frater eius, rogavit *apostolicum* dicens: „Mater nos obtestata est, ut uter e nobis prius moreretur, alter afferret eum in suum fraternum monasterium, et ibi eum sepeliret.“

Jussit vero papa poni eum in locello et claudi clavis ferreis; et ita tenuit eum septem diebus, parans ad iter.

Dixerunt autem *apostolico* Romani episcopi: „Quia postquam multas terras peragravit, Deus perduxit eum huc, et hic animam eius accepit, hic eum decet etiam sepultum esse, sicut venerandum virum.“ Et dixit *apostolicus*: „Propter sanctitatem eius et amorem, Romanam consuetudinem negligens, sepeliam eum in meo sepulcro in ecclesia sancti apostoli Petri.“¹³ Dixit vero frater eius: „Quia me non audivistis, neque dedistis mihi eum, si vobis placet, iaceat in ecclesia sancti Clementis, quocum etiam hic venit.“ Iussit autem *apostolicus* ita facere.

Et iterum congregati episcopi, cum toto quoque populo volentes funus eius celebrare honorifice, dixerunt:¹⁴ „Aperiamus lo-

¹¹ Nicephorus, patriarcha Cpolitianus, obiit iisdem fere verbis prolatis, nempe: Benedictus Deus, qui non dedit nos in praedam dentibus eorum (adversariorum), sed liberavit nos et laqueum contrivit. PG 100, 153.

¹² *Apostolicus* in hoc c. quiquies, VC 17 semel: *apostolicus* Hadrianus; in VM septies repetitur *apostolicus*. De hoc titulo vide infra in III. parte c. *Apostolicus*.

¹³ Non solum propter sanctitatem, sed etiam propterea, quia reliquias s. Clementis, proximi successoris s. Petri, Romam attulit.

¹⁴ Ita G, O; at A et multi alii: (Jussit autem *apostolicus* ita facere) et iterum congregatis omnibus episcopis et monachis et cuncto

cellum et videamus (num sit totus),¹⁵ num quid demptum sit de eo." Et multo labore adhibito, non potuerunt aperire arcam, secundum Dei voluntatem. Itaque cum arca posuerunt eum in sepulcrum ad dexteram partem altaris in ecclesia sancti Clementis, ubi coeperunt multa miracula fieri. Quae cum vidissent Romani, magis se sanctimoniae eius et honori dederunt. Et depicta imagine eius super sepulcrum¹⁶ eius coeperunt lumen alere super eum dies noctesque, laudantes Deum ita magnificentes eos, qui eum celebrant. Illi enim est gloria et honor et veneratio in saecula saeculorum. Amen.

populo, funus eius celebrare honorifice. Volentibus autem deponere eum (in sepulcro), dixerunt episcopi: Aperiamus . . .

¹⁵ Uncis inclusa desunt in G, O.

¹⁶ De hac imagine adhuc superstitite et de sepulcro s. Cyrilli: *Fr. Snopce* (Sborník Velehrad. VI, 1896, 142 ss). *L. Nolan*, *The Basilica of S. Clemente in Rome*. 2. ed. Roma 1914. *J. Wilpert*, *Die röm. Mosaiken und Malereien II* (Freiburg, Herder 1916), 1021-1025. *Idem*, *Malby v basilice sv. Klimenta*. Kroměříž 1906.

VITA METHODII

MENSIS APRILIS SEXTA DIE

MEMORIA ET VITA BEATI PATRIS NOSTRI ET DOCTORIS METHODII ARCHIEPISCOPI MORAVICI

BENEDIC PATER

I. 1. Deus bonus¹ et omnipotens, qui creavit² a non-existentia in existentiam^{2a} omnia, visibilia et invisibilia,³ et ornavit omni pulchritudine, quam quis considerans, perpendens⁴ paulatim⁵ (vel

I. 1. ¹ *blag* non nisi *bonus* significare potest; Patres et theologi communiter docent, bonitatem (*ἀγαθότης*), (et omnipotentiam) esse causam creationis. Sic iam Methodius Olympius et Gregorius Naz. (Sermo 38, 9; PG 36, 320). M, P aliique minus exacte: *benignus*.

² *stvoril* fecit, creavit. VC 18⁵ et hodiernus textus sl. liturgiae habet verbum *privěsti*; primigenus textus in Euchologio Sion. et Foliis Kiovensibus *сѣтворити*. Hic forsitan propter contextum forma antiquior servata est; post hoc elogium s. Trinitati enim sequitur sententia de creatione hominis.

^{2a} *καλοῦντος* (θεοῦ) τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα. Rom 4, 17.

³ Visibilia et invisibilia - Symb. Nicaeno-Const. et Col. 1, 16.

⁴ *Razmyšljaja pomyslaj(a)*; P omisit *pomyšljaj*; LMat XXX censet, hoc verbum omittendum esse, ast certe servandum est.

⁵ *po malu* - paulatim, gradatim, (ideo) accurate, attente. Ita T. Balan I, 81 (paulatim, gradatim) et LKM 295: attente. M, P non exacte: singulatim; ita M etiam in Lexico 361 pro hoc unico loco per errorem notavit, secus autem solum *paulatim* admittit. Attendendum est ad locum parallelum VM 2 (in fine), ubi certe *paulatim* (consequenter: accurate) significat. Si vero attendimus ad *i* ante *po malu* (*i po malu*), quod M 1854, T. Balan, P, LKM 295 (in versione) quidem omittunt, aliter vertendum est; *i* hic solum *quamquam, etsi* (*καὶ*) notare potest, prout M 1870 expressit versione: *vel parum*. Itaque *po malu* hic *paulum* notat sicut VC 1⁵. Vertendum est cum M (1870): *vel parum (etsi paulum)*. Patres Graeci (Greg. Naz. e. a.) quidem monebant, de Deo (i. e. de mysteriis) non praecipitanter et leviter, sed attente et considerate tractandum esse (VC 6⁶), attamen Sap 13, 1-9 et Rom 1, 20 ss inhaerentes docebant, cognitionem *existentiae* Dei sat facilem esse.

paululum perpendens) *ex parte*⁶ potest intelligere et eum cognoscere, qui fecit talia opera mirabilia et multa — *e magnitudine enim et pulchritudine operum etiam parens eorum cognoscibiliter perspicitur* (Sap 13, 5)⁷ — quem canunt angeli tersancta⁸ voce et omnes orthodoxi praedicamus in sancta Trinitate, videlicet in Patre et Filio et sancto Spiritu, id est in tribus hypostasibus, quas possumus tres personas vocare,⁹ at in una deitate. Nam ante omnem horam et tempus et annum,¹⁰ supra omnem rationem et intellectum incarnationem,¹¹ Pater ipse Filium genuit, sicuti dixit Sapientia: *Ante omnes colles parturit me* (Proverb 8, 25); et in evangelio dixit ipsum divinum Verbum purissimo ore, caro factum *novissimis temporibus* (1 Petr 1, 20) propter nostram salutem:¹² *Ego in Patre et Pater in me* (Jo 14, 11); ab eodem Patre sanctus Spiritus quoque procedit, sicuti dixit ipse Filius divina voce: *Spiritus veritatis, qui a Patre procedit* (Jo 15, 26); hic Deus perfecit omnem creaturam, sicuti loquitur David: *Verbo Domini coeli firmati sunt et spiritu oris eius omnis virtus eorum; ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt* (Ps 32, 6.9).

⁶ Ex 1 Cor 13, 9.

⁷ Ad verbum e Sap 13, 5 (M, P false: Rom 1, 20). Recensio Byz: e magnitudine pulchritudinis. Cod. Sin. (rec. Alexandrina): e magnitudine et pulchritudine; auctor huius c. VM ergo hanc recensionem (Alexandr.) secutus est.

⁸ Angeli hodie adhuc in liturgia J. Chrys. *tersancta voce* Deum laudant.

⁹ Gr. Naz. saepe: tres hypostases vel personae: *ὑποστάσεις εἴ τιμι φίλον καλεῖν, εἴτε πρόσωπα; ὑποστάσειςιν, εἴτουν πρόσωποις, ὅτισι φίλον.* (Sermo 39, 11; 42, 16; PG 36, 345 et 477; BV 1935, 12).

¹⁰ M in versione 1870 omisit *annum*; P in textu arbitrarie om. *tempus*.

¹¹ M *неплътскѣмъ* (incarnali) erronee correxit in *неплътскѣмъ* (incarnaliter), P errorem augens in textu om. *над* (*supra*). Gr. Naz. effert, mysterium, quo Pater Filium genuit, etiam angelicum (incarnalem) intellectum superare et postea eundem locum Prov 8, 25 ac VM allegat (Sermo 29, 8 et 13; PG 36, 84 et 89).

¹² Redemptio per Christum (VC 6⁹), quae idea in sequentibus pericopis huius c. minus extollitur. - Omnes citationes biblicae accurate congruunt cum versione vetere sive biblica, in aliis c. VM et VC autem citationes plerumque liberae ac e memoria sunt.

2. Ante omnia creavit hominem

limum e terra suscipiens,

a se animam inflans vitali inspiratione¹

et rationis cogitationem et liberam voluntatem² dedit,

ut introduceret³ in paradysum.

Praeceptum praecipit ei tentans,

ut maneret immortalis, si id servaverit,

*si vero transcenderit *morte moreretur*,⁴*

sua voluntate, non autem iussu divino.

Diabolus vero cum videret hominem ita honoratum atque evectum ad eum locum, de quo ipse sua superbia decedit, effecit ut transgrederetur praecceptum.⁵ Et (Deus)⁶ e paradiso expulit hominem et ad mortem damnavit. Et ab eo tempore exagitare coepit *diabolus* et tentare multis *insidiis*⁷ (Eph 6, 11) genus humanum.

At non dereliquit Deus prae magna misericordia et amore hominem prorsus, sed quovis anno et tempore elegit viros et ostendit hominibus opera et certamen eorum, ut illos imitantes omnes ad bonum excitarentur.

3. Eiusmodi fuit *Enos, qui confisus est*

*primus invocare nomen Domini.*¹

2. - ¹ Gen. 2, 7.

² *САМОВЛАСТЪ* etymol. versio Graeci *αὐτεξούσιον*. De eo nominatim tractat Methodius Olymp. in opere, a Photio excerpto et integrum solum in vetusta sl versione (saec. X) servato; ed. A. Vaillant, Patrologia Orient. t. 22, Paris 1930. Item apud Gr. Naz. *αὐτεξούσιον* saepe occurrit (PG 36, 632; 661 et 324 e. a.). M 1854 et P minus exacte: *voluntas*; M 1870 minus accurate: impertiens libertatem intrandi paradysum.

³ *U* et tres alii: *ВЪВЕДЕТЬ* (introduceret); duo: intraret.

⁴ saepe in s. scriptura.

⁵ Hominem invidia diaboli seductum esse, sat manifeste Gen 3 et Sap 2, 24, Gr. Naz. et Basilius (PG 31, 348; 36, 341) dilucide scribunt, diabolum non potuisse tolerare, hominem in eum locum evectum, de quo ipse decedit. BV 1935, 13.

⁶ deest in textu; M uncis inclusum add.

⁷ *ΚΛΩΝΗ* idem nomen in versione sl Eph 6, 11 (pro *μεθοδία*, insidias).

3. - ¹ accurate e Graeca versione Gen 4, 26; ex hoc loco Genesis et ex contextu sequente (Henoch autem postea . . .) manifeste apparet, hic *Enos* esse legendum, ut *U* habet; omnes slavistae erroneam lecti-

*Henoch autem postea gratus Deo
translatus est.*²

*Noe iustus inventus est in generatione sua,*³

et a diluvio liberatus est in arca,

ut iterum terra impleretur creatura divina et *ornaretur.*⁴

Abraham post divisionem gentium,

errantibus quidem omnibus, Deum cognovit

et *amicus eius*⁵ appellatus est

et promissionem accepit:

*In semine tuo benedicentur omnes gentes.*⁶

Isaak ad effigiem Christi in montem

ad sacrificium ductus est.

Jacob idola soceri delevit⁷

et *scalam vidit* a terra ad coelum,

*angelos autem Dei ascendentes et descendentes per eam,*⁸

et in benedictionibus filiorum suorum

de Christo praedixit.⁹

Joseph in Aegypto homines nutrit,

divinum se ostendens.¹⁰

*Job Ausitidicum iustum, rectum et irreprehensibilem*¹¹

scriptura vocat,

onem *Henoch* ceterorum cod. approbaverunt, imo T. Balan (99) expresse monuit (perperam), lectionem *U* falsam esse.

² Gen 5, 24; Hebr 11, 5; Eccli 44, 16; loco *translatus* omnes slavistae erronee posuerunt: *mortuus*, quod et textui biblico primigeno et contextui nec non traditioni Judaicae et christianae contradicit.

³ Gen 6, 9 iunctum cum Eccli 44, 17.

⁴ Gen 2, 1.

⁵ Jac 2, 23; Judith 8, 22; Is 41, 8; 2 Par 20, 7; VC 10, n. 2. *Drug* vel *socius* vel *amicus* significare potest; hic certe *amicus* vertendum est. Abraham merito amicum Dei dici, pulchre s. Basilius explicat (PG 29, 752). M, P false verterunt *socius*. Hic vero insignis titulus modernos catechetas fugit.

⁶ Gen. 22, 18; 26, 4.

⁷ Gen 35, 2-4.

⁸ Gen 28, 12.

⁹ Gen 49, 8-12; 22-26.

¹⁰ Gen 41, 38 s.

¹¹ Job 1, 1.

qui tentationem suscipiens et perpessus,
benedictus est a Deo.¹²

*Moyses, cum Aaron in sacerdotibus Dei,*¹³

*Deus Pharaonis*¹⁴ appellatus est,

et cruciavit Aegyptum;^{14a}

populum Dei eduxit

interdiu nube lucida,

*noctu autem columna ignea.*¹⁵

*Et mare perrupit et transierunt per siccum,*¹⁶

Aegyptios autem submersit.

Et in deserto inaquoso¹⁷ populo praebuit aquam,

et pane angelico¹⁸ satiavit — et avibus.

Et locutus cum Deo facie ad faciem,

quemadmodum potest homo cum Deo loqui,¹⁹

legem populo dedit

*Dei digito scriptam.*²⁰

Josue Nave populo Dei terram distribuit

hostibus debellatis.

Judices etiam multas victorias reportaverunt.

Divina gratia accepta²¹ Samuel regem unxit

et constituit Domini verbo.²²

¹² Job 42, 12.

¹³ Ps 98, 6.

¹⁴ Ex 7, 1. Haec Moysis appellatio apud Greg. Naz. saepissime occurrit (PG 35, 548; 833; 985; 35, 29 et 192 e. a.).

^{14a} Greg. Naz. saepe repetit, Moysem Aegyptum vexasse (S. 11, 2; S. 43, 72; PG 35, 833; 36, 593).

¹⁵ Ex 13, 21; Ps 77, 14.

¹⁶ Ex 14, 29; Ps 77, 13.

¹⁷ Ps 77, 17 et 40; 105, 14; 62, 3. Omnes slavistae neglexerunt terminum biblicum; M nec in Lexico 13 satis eum exposuit.

¹⁸ Ps 77, 25.

¹⁹ Ex 33, 11.

²⁰ Ex 31, 18. Omnes cod. *napisav* (part. pf. act: postquam scripsit); M monuit legendum esse *napisan* (part. pass.) prout legitur in Sermone panegyri. (pohvala) ss. C. M.

²¹ Eccli 46, 16.

²² 1 Reg 8, 22.

*David mansuetudine*²³ *populum pavit*²⁴

et cantica divina docuit.

Salomon, sapientia a Deo accepta

maiore quam omnes homines,

multa dicta bona edidit cum parabolis,

quamquam ipse non perfecit.²⁵

Elias malitiam hominum redarguit²⁶ fame²⁷

et mortuum puerum resuscitavit²⁸

et igne de caelo verbo allato multos combussit²⁹

et sacrificia cremavit mirabili igne,

abominandos autem sacerdotes cum occidisset,³⁰

ascendit in caelum *in curru igneo et equis*³¹

discipulo largitus *duplicem spiritum*.³²

Eliseus melote³³ (Eliae) accepta³⁴ duplicia miracula³⁵ fecit.

Ceteri prophetae suo quisque tempore

mirabiles res futuras prophetaverunt.

Joannes, magnus post hos mediator

²³ Ps 131, 1; 1 Mach 2, 57.

²⁴ Ps 77, 71 s. Omnes slavistae (recentissime etiam L) verbum *raspase* (ita U; 3 codices *spase*, unus *upase*) perperam intellexerunt; ad formandum aoristum verbo imperfectivo *pasti* praefixum est *raz* vel *u* vel *s*. Psalterium Sinaiticum Slavicum (cod. antiquissimus) habet *upase*; item Mt 2, 6. Inde sequeretur, lectionem *upase* praefereendam esse; etiam *raspase* tolerari potest; *spase* autem falsum sensum (*salvare*) provocare potest, ut slavistis M 1854 et P accidit.

²⁵ i. e. (sub finem vitae) non observabat.

²⁶ Omnes slavistae hunc locum erronee vel minus exacte verterunt; v. *obličiti* certe non nisi: *refellere* (redarguere, refutare, convincere) significare potest. (VC 5²).

²⁷ 3 Reg 17, 1.

²⁸ 3 Reg 17, 17-24.

²⁹ 4 Reg 1, 9-14.

³⁰ 3 Reg 18, 20-40.

³¹ 4 Reg 2, 11.

³² 4 Reg 2, 9.

³³ pallium; P et T. Balan textum erronee mutaverunt loco *milot* (melotes) *milost* (gratia) ponendo.

³⁴ 4 Reg 2, 13.

³⁵ minime negligendus parallelismus poeticus: duplex spiritus - duplicia miracula.

inter vetus testamentum et novum,
baptistes Christi et testis
et praedicator vivis et mortuis fuit.
Sancti apostoli Petrus et Paulus
cum ceteris discipulis Christi,
tamquam fulgur toto orbe permeato,
illustraverunt totam terram.

Post hos martyres sanguinibus suis maculam³⁶ abluerunt, et
successores sanctorum apostolorum,³⁷ imperatores baptizantes,
multo certamine et labore paganismum destruxerunt.

4. Silvester venerandus¹ cum trecentis et octodecim patribus
magnum imperatorem Constantinum in adiumentum accipiens,²
synodo prima Nicaeae convocata Arium vicit et damnavit eum
et haeresim eius, quam excitabat contra sanctam Trinitatem,
sicuti Abraham olim cum trecentis et octodecim vernaculis
reges percusserat
et a Melchisedek rege Salem
benedictionem accepit
et *panem vinumque*;
*erat enim sacerdos Dei altissimi.*³

Damasus⁴ vero et theologus Gregorius⁵ cum centum quinqu-

³⁶ Traditio christiana docet, martyrium eandem vim expiandi et
purgandi habere sicut baptismus. Gr. Naz. martyrium celebrat:
ἀμαρτίας κατακλυσμός, κόσμου καθάρσιον (S. 24, 4; PG 35, 1173).

³⁷ *pastolъnici sv. apostol, i. e. papae et episcopi*, qui in immediate
sequente elencho conciliorum laudantur.

4. - Exempla Slavicorum elenchorum conciliorum LMat XLVII ss.
LKM 55-59.

¹ *У чьстѣно*, M et L in fine *н* addunt.

² Concinne expressa idea imperii christiani: imperator protector,
adiutor ecclesiae.

³ Gen 14, 18. Comparatio Silvestri cum Abraham innititur aequali
numero episcoporum in concilio Nicaeno (a. 325) praesentium atque
servorum Abraham. Medio aevo non raro occurrit, ast numquam in
tali contextu et tali forma poetica rhythmica. Multo copiosiores elen-
chi Byzantini nullo verbo hanc comparisonem memorant.

⁴ Damasus papa in concilio a. 381 nec aderat, nec concilium appro-
bavit; in Oriente demum in concilio Chalcedonensi (451), in Occiden-
te autem demum saec. VI. exeunte oecumenicis annumeratum est.

ginta patribus et cum magno imperatore Theodosio Constanti-
nopoli confirmaverunt⁶ sanctum symbolum, id est credo in unum
Deum, et Macedonium excommunicatum⁷ damnarunt eum et
blasphemiam eius, quam loquebatur contra sanctum Spiritum.

Coelestinus et Cyrillus cum ducentis patribus et cum alio im-
peratore⁸ Ephesi Nestorium destruxerunt cum omni errore, quem
pronunciabat contra Christum.

Leo et Anatolius cum orthodoxo⁹ imperatore Marciano et cum
sextentis triginta patribus Chalcedone Eutychii amentiam et er-
rorem damnarunt.

Vigilius cum Deo grato¹⁰ Iustino et cum centum sexaginta
quinque patribus quinta synodo congregata¹¹ . . . scrutati dam-
narunt.

Agathon *apostolicus* papa cum ducentis septuaginta patribus
et cum venerando¹² Constantino imperatore in sexta synodo mul-
tas turbas oppresserunt expulsasque damnaverunt cum omnibus
sociis illis, videlicet Theodorum Pharanicum, Sergium et Pyrr-
hum, Cyrum Alexandrinum, Honorium Romanum,¹³ Macarium
Antiochenum ceterosque adiutores eorum, christianam vero fi-
dem ad veritatem constituentem firmarunt.¹⁴

⁵ Elenchi conciliorum Byzantini loco Gregorii (Naz.) hic patriar-
cham Nectarium nominant. Greg. enim ante finem concilii cessit.

⁶ *U* et alii codices praeter unum: confirmatum est (podtvъrdisę).

⁷ *otsękъše*, cf VC 11⁴, VM 17¹.

⁸ Theodosius II.

⁹ Titulus Byzantinus, mentem Byz. auctoris prodens.

¹⁰ *θεοπροπής* - titulus Byzantinus.

¹¹ Textus hic mutilatus suppleri potest e vetere Slavico conciliorum
elencho brevior: ubicumque aliquis error detectus est, (scrutati dam-
naverunt). LKM 58.

¹² *σεβαστός* - mentem Byzantinum prodit.

¹³ Honorius papa illo tempore etiam Romae in elenchis conciliorum
damnatis annumeratur. DTC 7, 124.

¹⁴ *utvъrdiša* - firmaverunt, attente distinguendum est a *potvъrdiša*,
quo supra in secundo concilio (n. 6) symbolum fidei confirmatum
esse dicitur. In textu si non sine ratione hic aliud verbum ponitur;
supra enim de approbatione symboli (formulae professionis fidei)
agitur. Forma professionis fidei quidem approbari potest, christiana
fides vero approbatione concilii non indiget, sed tantum firmitatem

II. Post hos autem omnes Deus misericors, qui vult ut omnis homo salvetur et in cognitionem veritatis perveniat (1 Tim 2, 4), nostro tempore nostri populi gratia,¹ cuius nemo unquam curam gessit,² ad bonum opus erexit doctorem³ nostrum, beatum Methodium, cuius omnes virtutes et certamina cum his Deo gratis viris singulatim comparare non erubescimus. *Aliis enim par erat, aliis vero paulo minor, aliis autem maior, facundos strenuitate superans, strenuos autem facundia. Omnes enim imitatus omnium imaginem in se ostendebat*, timorem Dei, praeceptorum observantiam, cum carnis castitate assiduas preces et sanctitatem, sermonem potentem et lenem, potentem in adversarios, lenem autem in eos, qui monita suscipiebant, severitatem, comitatem, misericordiam, amorem, constantiam et patientiam, *omnia omnibus factus, ut omnes lucrifaceret* (1 Cor 9, 22).⁴

Erat autem genere haud humili utrimque, sed admodum honesto et nobili, noto prius Deo et imperatori⁵ et omni Thessalonicensi regioni, sicuti et corporis forma excelebat. Propterea

(βεβαιόω, στηρίζω, ἀσφαλιζομαι), ne concutiatur a haereticis. M. 1854 et P igitur non exacte verterunt eodem verbo *confirmaverunt* sicut supra de II. concilio, etsi latinum verbum *confirmare* per se etiam *firmare* significet; M 1870 autem item non exacte utrumque verbo *firmarut* vertit; non enim utroque loco idem sensus est.

II - ¹ Similiter VC 1.

² Auctor VM (et VC) magnum populi sui amorem manifestat.

³ VC 12.

⁴ Verba litteris *cursivis* exscripta e sermone Gregorii Naz. in memoriam s. Athanasii (S. 21, 3; PG 35, 1085) deprompta sunt. Ex eodem sermone etiam forma et constructio citationis ex s. Paulo (1 Cor 9, 22); item VM 17⁹. Arte rhetorica s. Gregorii Naz. ergo auctor VM usus est, ut longam introductionem theologicam cum ipsa biographia s. Methodii coniungeret; ad eundem Gregorium recurrit in ultimo (17.) capite, ut vitae Methodii descriptionem rhetorice concluderet ornaretque. Totus margo (Rahmen) theologicus et rhetoricus VM igitur plus minus e s. Gregorio Naz. assumptus est. Etiam introductio (VM 1) quaedam vestigia s. Gregorii Naz. manifestat. Gregorius, Naz. tales solemnes longasque rhetoricas introductiones usurpare solet, ita praesertim in sermone de s. Athanasio, quem sermonem auctor VM manifeste imitatur.

⁵ Pater Cyrilli et Methodii amicas relationes cum aula imperatoris habebat, prout e VC 2⁴ concludere licet.

vero etiam causidici,⁶ amantes eum a puero, sermones honorificos faciebant, donec imperator cognita sagacitate eius, principatum eum tenere iuberet Slovenicum;⁷ dico autem ego, tamquam praevidens fore, ut eum doctorem Slovenis mitteret et primum archiepiscopum, ut omnes mores Slovenicos disceret et assuefieret iis paulatim.

III. Peractis autem in illo principatu annis multis¹ et videns multas turbas inordinatas in hac vita, transmutavit terrestrium tenebrarum voluntatem caelestibus cogitationibus. *Nolebat enim preciosam animam inquietare rebus non manentibus in aeternum.*² Et data occasione principatu se abdicavit; et profectus in Olympum, ubi patres vivunt sancti, tonsus est et induit nigra vestimenta.³ Et erat oboediens cum humilitate et perficiens omnem pleniter monasticam regulam et in libros incumbens.

IV. Cum vero occasio talis contigisset, accersivit imperator philosophum fratrem eius, et in Chazaros eum sumpsit secum in auxilium. Erant enim ibi Judaei christianam fidem admodum blasphemantes.¹ Ille vero dicens: „Paratus sum pro christiana

⁶ πικρῶν U et 4 alii codices; hanc lectionem M aliique praeferunt; Duo cod. Γκρῶν Graeci, quam lectionem LKM 300 praeferre videtur, at vix probari potest; postea LMat 70 cum M consentit.

⁷ Κηλίχιον — ἀρχόντις (VC 4¹⁷); praefectus provinciae probabiliter ad flumen Strymon (Struma) in confinibus hodiernae Bulgariae et Jugoslaviae.

III ¹ Nonnulli putant Methodium circa decem annos principis (archontis) munere functum esse; ita legitur in prologo s. Methodii (proložno žitie). LMat 103.

² Haec sententia libere translata est e sermone s. Greg. Naz. in honorem s. Athanasii (Sermo 21, 6; PG 35, 1088). чѣстьнѣга доуша veneranda, nobilis, generosa anima τὸ τῆς ψυχῆς εὐγενὲς καὶ φιλότιμον. VC 4¹⁹ et 9³⁻⁶. M 1870 false: noluit animam *pretiosam perdere*; M 1854 loco *perdere* optime: *inquietare*. M 1870 textum arbitrarie correxit et loco *σθρῶτιτι* (τρῶτι = tumultus, murmur) στρῶτιτι posuit. Comparatio cum VC 4 et 9 atque cum Greg. Naz. ostendit meam versionem rectam esse.

³ Habitus monasticus. Methodius est eius nomen monasticum, Nomen, quo antea in mundo vocabatur, ignoramus; forsitan Michael vel Manuel, quia iuxta usum illius temporis nomen monasticum eadem littera incipiebat ac nomen in mundo. Olympus VC 7¹.

IV ¹ VC 8—11 de auctoritate Judaeorum et Saracenorum apud

fide mori," non detrectavit, sed profectus servivit tamquam servus minori fratri, subiiciens se ei. Hic vero oratione, philosophus autem verbis vicit eos et (ambo) pudore eos affecerunt. Cum vero imperator et patriarcha certamen eius bonum vidissent in via Dei, cogere eum voluerunt, ut eum ordinarent² archiepiscopum in nobili loco, ubi opus est tali viro. Cum ille autem nollisset, coegerunt eum et constituerunt eum abbatem³ in monasterio, quod vocatur Polychron,⁴ cui reditus sunt viginti quattuor modii⁵ auri, at patres plus quam septuaginta in illo sunt.

V. Factum est autem illis diebus, Rastislav, princeps Slovenicus cum Sventoplko¹ miserunt e Moravia ad imperatorem Michaellem, loquentes ita:² „Dei misericordia bene valemus. Et venerunt ad nos doctores christiani multi ex Italia et e Graecia et e Germania, docentes nos diverso modo; verum nos Sloveni, rudes homines, non habemus, qui nos instituat in veritate et sensum explicet. Bone domine, mitte igitur talem virum, qui nos ad omnem veritatem dirigat.“

Tunc imperator Michael dixit philosopho Constantino: „Audisne philosophe hunc sermonem? Alius hoc non potest perficere nisi tu. Ideo en tibi munera multa et assumpto fratre tuo abbate Methodio, proficiscere. Nam vos estis Thessalonicenses, et Thessalonicenses omnes pure Slovenice loquuntur.“³

Tunc non ausi sunt repugnare Deo atque imperatori, secundum verbum sancti apostoli Petri, sicut dixit: „Deum timete, regem

Chazaros testatur; VM solum Judaeos memorat, quia reapse plus valebant quam Saraceni (VC 8¹), prout etiam VC narrat.

² *ordinare* hic potius *constituere* notat.

³ *igumen* - ἡγούμενος.

⁴ Polychron, monasterium prope Olympum in Bithynia. *Dvornik* 211. LKM 61.

Mensura ponderis.

V 1 VC 14².

² VM supponit VC notam esse eius lectoribus. Ideo illa, quae in VC iam dicta sunt, vel omittit vel breviter tantum tangit, nonnulla autem supplet; ita hic in litteris Rastislavi narrat quaedam in VC omissa.

³ Ergo iam sat innotuit Cyrillum et Methodium optime callere linguam Slavicam.

honorificate" (1 Petr 2, 17). Sed magna re audita in preces incubuerunt cum aliis, qui erant eiusdem sententiae⁴ ac ipsi. Et tum revelavit Deus philosopho Slovenicas litteras et illico constructis litteris et sermone composito, iter aggressus est Moravicum, assumpto Methodio. Coepit autem iterum humiliter obtemperans servire philosopho et docere cum eo. Ac tribus annis elapsis reversi sunt e Moravia,⁵ postquam discipulos instituerunt.

VI. Certior autem factus de talibus viris *apostolicus*¹ Nicolaus accersivit eos, desiderans videre eos tamquam angelos Dei. Benedixit doctrinam² deposito Slovenico evangelio in altari sancti Petri apostoli. Et ordinavit presbyterum³ beatum Metho-

⁴ VC 14⁹.

⁵ Nonnulli historici ex his verbis deducunt hypothesim, ss. fratres intentionem habuisse revertendi Constantinopolim; sed slavistae fere omnes (forsan Weingart excepto) strenue negant, e verbis VM hanc hypothesim deduci posse. C. et M. certe iam in Moravia, certissime autem in Pannonia perspexerunt, iter Romam necessarium esse; Pannonia et Moravia enim ad patriarchatum Romanum pertinebant. De his ex professo egi in JIČ 1937, 62—91; supplementa in JIČ 1939, 196; BV 1939, 104—106; GMDS 1939, 173 s. *Grumel* (EO 1934, 351) putat, ss. fratres iam Cpoli necessitatem Romam proficiscendi praevidisse atque ideo reliquias s. Clementis secum tulisse. Hanc sententiam haud ambigue approbat peritissimus *Lavrov* (LKM 63), qui censet, reliquias s. Clementis nequaquam Moravis vel Pannoniensibus, sed Romae destinatas fuisse. Ita explicat, cur nec VC nec VM dicat, ss. fratres has reliquias in Moraviam secum tulisse.

VI 1 VC 18¹².

² Auctor VM iam in antecedentibus capitibus sat manifestavit, se VC notam supponere, eius narrationem non repetere, sed potius supplere. VC 17 papam Nicolaum I. nomine non memorat, sed solum Hadrianum. VM autem Nicolaum I. nominat atque ita VC supplet; brevitati autem nimis studendo, nomen Hadriani II. ita incongrue omittit, ut lectores suos, VC non noscentes, in errorem inducat, Nicolaum ss. fratres Romae salutasse eorumque doctrinam approbasse. Forsan hic quaedam verba culpa librariorum exciderunt. Sed minime probari potest, auctorem VM ex ignorantia haec confudisse.

³ *popovstvo* ἱερωσύνη, per se etiam ordinem episcopatus significare potest (VC 4²⁰), sed contextus hunc sensum vix patitur; in fine huius c. *pop* praesbyterum significat atque VM 8 de ordinatione episcopali s. Methodii narrat. Praeterea pro ordinatione episcopali longior praeparatio necessaria est; prius et potius Cyrillus ad episco-

dium. Erant autem quidam multi homines, qui vituperabant Slovenicas litteras, loquentes: „Dedecet ullum populum habere litteras suas praeter Hebraeos, Graecos et Latinos, secundum Pilati inscriptionem, quam in cruce Domini scripsit.“ Quos papa Pilaticos⁴ et trilingues vocans damnavit. Et mandavit cuidam episcopo, qui eodem morbo laborabat, ut ordinaret ex discipulis Slovenicis tres presbyteros et duos lectores.

VII. Post dies vero multos philosophus in iudicium iturus dixit ad Methodium fratrem suum:¹

En, frater, nos consortes² eramus,
eundem sulcum prementes;

atque ego in agro cado

die meo terminato.³

Tu quidem amas montem⁴ valde;

tamen montis gratia noli reliquere disciplinam tuam,

quo magis equidem salvus fieri potes.⁵

VIII. Kocel autem mittens ad apostolicum rogavit Methodium doctorem nostrum, ut eum sibi cederet. Et dixit apostolicus: „Non tibi soli tantum, sed etiam omnibus partibus illis Slovenicis

patum evehi potuit. Traditio veteroslavica testatur, Methodium demum post obitum Cyrilli episcopum ordinatum esse; ita Sermo pagnegyri in honorem C. et M. narrat, Methodium a papa primum ordinatum esse *na presbiterstvo* (id certe est idem ac *popovstvo* VM 6), post Cyrilli mortem autem *na arhiepiskopstvo*.

⁴ Pilaticos et trilingues C. adversarios liturgiae sl. appellavit; hic hoc papae tribuitur, quia doctrinam Cyrilli eiusque libros liturgicos approbavit.

VII - ¹ Sequitur pulcherrimum carmen s. Cyrilli.

² *supruga* - *ὁμόζυγες* pulcherima imago de duobus bobus ad unum aratrum iunctis; eadem vivace imagine Greg. Naz. suam erga Basilium amicitiam depingit (S. 43, 24; PG 36, 529). Brevem separationem post Basilii discessum Athenis ita deplorat: Quasi unius corporis in duas partes sectio; aut boum, qui simul nutriti sunt atque idem iugum traxerunt, disiunctio, lugubre invicem mugientium.

³ Forsam allusio ad Mt 20, 12 et Jo 9, 4.

⁴ *Mons* antonomastice pro Olympo, sicut Israëlitis *mons* interdum *Sion* significabat.

⁵ *M* in fine signum interrogationis ponit: Qua enim re melius potes salvus fieri? Praeferenda est nostra versio, cum versione P et L congruens.

mitto eum doctorem a Deo et a sancto apostolo Petro¹ principe (protothrono)² et clavigero³ regni caelestis."

Et misit eum, postquam scripsit epistolam hanc:

Hadrianus, episcopus et servus Dei,⁴ Rastislavo et Sventopolco et Koceli.

1. *Gloria in altissimis Deo et in terra pax, in hominibus bona voluntas*⁵ (Lc 2, 14). De vobis spiritualia⁶ audivimus, quae quidem sitiebamus cum desiderio et precibus propter vestram salutem,⁷ quomodo expergefecit Dominus corda vestra, ut eum quaeritis, et ostendit vobis, non solum fide, sed etiam bonis operibus oportere Deo servire. Nam fides sine operibus mortua est

VIII. 1 Munus legati apostolici. Probabiliter fragm. epistolae ad Kocel.

² настольникъ successor (ita VM 17^b et 1, 33⁷); ast *primus successor*... *regni coelorum* male sonat. Snopek (List Hadriana, 18) recte monuit, първѣн настольникъ reddere Graecum titulum s. Petri πρωτόθρονος; eum secutus est LKM 304: первопрестольник. P, M aliique erraverunt.

³ κλειδοῦχος apud Graecos Patres et in liturgia saepius, *claviger* (apud Latinos) rarius, sed in epistolis Hadriani II. iterate: coelestis claviger (ad Lotharum, PL 122, 1259), coelestis regni claviger (Ad proceres Lotharii, o. c. 1296). Non solum eadem verba, sed potius idem sensus eademque constructio hic et in aliis epistolis Hadriani saepe occurrentes (Petrum per papam loqui et praecipere; o. c. 1296 et 1312 e. a.), innuunt hoc esse fragm. epistolae.

⁴ Abbreviatus titulus: *Servus servorum Dei* plenius in Sermone panegyrici. CM: РАБЪ ВСКМЪ РАБОМЪ БОЖИЕМЪ.

⁵ Sic pauci cod. Graeci; Vulgata: pax hominibus bonae voluntatis. Hic hymnus angelicus in aliis epistolis Hadriani II. iterate citatur (a. 868 et 869) non quidem in initio, sed tamen in introductione tamquam quaedam tessera eius pontificatus (ad Ludovicum regem, PL 122, 1263 s; ad episcopos in regno Caroli C. o. c. 1293).

⁶ *Spirituales* a s. Paulo (1 Cor 2, 10-15; Gal 6, 1) dicuntur christiani, in religione et vita christiana iam progressi; hoc sensu etiam Hadrianus II. ad episcopos (o. c. 1293). In Sermone panegyrici. conveniens paraphrasis: *spiritualia gaudia*, quod cum initio et cum al. 3 (triplici gaudio) congruit.

⁷ M concinne: quae cum desiderio et precibus vestrae salutis gratia sitiebamus. Sermo panegyrici.: *spiritualia gaudia*, quae habetis ad salutem.

(Jac 2, 26). Et deficiunt (desciscunt) illi, qui putant se nosse Deum, factis autem eum abiciunt (Tit 1, 16).⁸

2. Non enim solum apud hunc sacerdotalem thronum rogastis doctorem,⁹ sed etiam apud pium¹⁰ imperatorem Michaellem. Et misit vobis beatum philosophum Constantinum cum fratre, priusquam nos potuimus.¹¹ Illi autem cum cognovissent ad apostolicam sedem pertinere vestras regiones, contra canonem nihil fecerunt,¹² sed ad nos venerunt et sancti Clementi reliquias ferentes.

3. Nos autem triplici gaudio repleti, statuimus, scrutati,¹³ mittere Methodium, postquam eum cum discipulis ordinavimus,¹⁴ filium¹⁵ quidem nostrum, in vestras regiones, virum perfectum intelligentia et orthodoxum, ut vos doceret, prout rogastis, interpretans libros in linguam vestram, secundum totum ecclesiasticum ordinem plene et cum sancta missa (id est cum liturgia)¹⁶ et baptismo,¹⁷ quemadmodum coeperat philosophus Constantinus, divina gratia et precibus sancti Clementis.

⁸ Similiter LKM 304; M autem non animadvertit cit. biblicam ac minus exacte vertit.

⁹ Fide dignum est, Rastislaum etiam apostolicam sedem rogavisse, ut sibi mitteret missionarios et episcopum independentem ab hierarchia Germanica.

¹⁰ Tritus titulus imperatoris Byz.

¹¹ Доспѣхомъ eundem sensum verbum *dospeti* in lingua Serb. et Croat. habet. LKM 304 paraphrasi exacta: перше ніж ми встигли надислати когось. M 1870 minus recte: priusquam nos veniremus.

¹² Haec enuntiatio Romanae iurisdictionis est non spernendum argumentum authenticitatis huius epistolae.

¹³ Испытавъше scrutatio fidei et morum praesertim ante ordinationem episcopalem necessaria atque illa aetate stricte praescripta erat.

¹⁴ Nonnulli putant hic agi de ordinatione Methodii ad episcopatum. Ad presbyteratum enim iam ineunte a. 868 promotus est; a. 868 enim papa potius Cyrillum ad Slavos mittere statuit.

¹⁵ Si M. iam episcopus et legatus apostolicus erat, hic ponendus esset titulus *frater noster*. Quaestio difficilis.

¹⁶ Glossa librarii orientalis, verbum *missa* explicans. VM 11³.

¹⁷ His verbis innuitur, terminum *tajna služba* VC 15⁴ significare posse euchologium, missale et rituale comprehendens, ast minime rituale sensu hodierno.

4. Item si quis alius potuerit digne et orthodoxe interpretari, sanctum et benedictum sit a Deo et a nobis et ab omni catholica¹⁸ et apostolica ecclesia, ut facile praecepta divina ediscatis.

Hanc unam servate consuetudinem, ut in missa primo legant apostolum et evangelium Romane, dein Slovenice,¹⁹

ut expleatur verbum scripturae: *Laudabunt Dominum omnes gentes* (Ps 116, 1), atque alio loco: *Omnes loquentur linguis variis²⁰ magnalia Dei, prout dedit illis sanctus Spiritus respondere²¹* (Act. 2, 11 et 4).

5. Si quis vero ex congregatis apud vos doctoribus et *prurientibus aures et a veritate avertentibus in errores* (2 Tim 4, 31),²² inceperit audacter aliter seducere vos, vituperans libros linguae vestrae, excommunicetur, sed solum a communione (non ex ecclesia),²³ donec se correxerit. Isti enim sunt *lupi*, non autem

¹⁸ *Katholikia*; posterior textus symboli Nic. - Cp. *vselenskaja*.

¹⁹ Pauci historici et slavistae (Vondrák, Hybl, Hauptmann) putant, hanc limitationem contradicere sequentibus citatis biblicis. Ast perperam. Lectio apostoli (lectionis) et evangelii lingua Slavica et Latina universalitatem potius auget quam limitat. Ita olim (saec. IX. etiam) Cpoli festis maioribus lectio et evangelium etiam lingua Latina recitabantur; hunc usum Constantinopolitanum papa Nicolaus I. in ep. ad Michaelem imp. (865) memorat. Mansi 15, 191; PL 119, 932. Analogice hodie adhuc Romae et in Oriente fit.

²⁰ ita Vulgata; septuaginta, *ἑτέροις* (JiČ 1939, 7).

²¹ ἀποφθέγγεσθαι - eloqui; *otvěščavati* forsitan inexacta (etymologica) versio Graeci ἀποφθέγγεσθαι quod in versione biblica vsl. verbo *prověščavati* vertitur (uberius de hoc egi in JiČ 1939, 14).

²² S. Paulus vituperat christianos venturi temporis, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria sibi eligent magistros, prurientes auribus; tales christiani aures avertent a veritate et ad fabulas convertentur. Hic autem sensus rhetorice accommodatus et paululo mutatus est: falsi magistri non a populo eligentur, sed ipsi se intrudent, fideles seducent eorumque a *veritate* ad *errores* avertent. *Fr. Snopek* (84-89) false supponit, hic mala fide (tendentiose) *errores* loco *fabulis* positos esse. Sed haec rhetorica accommodatio certe sensum minus mutat quam memorata mutatio totius loci. JiČ 1939, 29.

²³ Textus corruptus est. *U*: да бодеть отълоучень нъ тѣк ѣмъ въ соуданъ цѣрккѣ Alii cod: . . . но токмо в соуд данъ цѣрккѣ. Nestor: да вѣдетъ отълучень отъ цѣрккѣ. Librarii non intellexerunt pannonicum въ соудъ (communio), ideo hoc verbum omnes praeter *U* corruerunt, Nestor (annalista saec. XI.) autem omisit. *Šahmatov* (ASPh

oves,²⁴ quos convenit a fructibus eorum cognoscere (Mt 7, 15 s) et cavere ab iis.

6. Vos autem filii carissimi, audite praecepta Dei, nec repudiatis institutionem ecclesiae, ut inveniamini veri adoratores Dei, Patris nostri caelestis, cum omnibus sanctis.²⁵ Amen.²⁶

Excepit autem eum Kocel cum magno honore, et iterum misit 27, 141 s) proposuit reconstructionem *НЕ ТЪКЪМО ВЪСОУДА НЪ І ЦЕРКВЕ excommunicetur non tantum a communione, sed etiam ex ecclesia*. Hanc reconstructionem omnes fere slavistae approbaverunt. Sed vix approbari potest. Mutatio *НЪ* in negationem *НЕ* traditioni codicum acriter contradicit; omnes enim scribunt *НЪ* vel *НО* (*sed*) etsi *не* (*non*) lectio facilius esset. Igitur pars: *Excommunicetur, sed solum a communione* - sine ulla dubitatione constat, tam testimonio codicum quam sensu conveniente. Excommunicatio saec. IX. (usque ad saec. XIII.) frequentius exclusionem a communione eucharistica (ergo hoc sensu etymologice explicanda est), rarius strictam excommunicationem (anathema) sensu hodierno significabat. Auctor VM, mente certe orientalis (cultu humano Byzantinus), in versione Slavica sensum excommunicationis explicare voluit vel iam in ipso textu aut in versione Graecae talis explicatio data est. Sed termini iuridici difficulter Slavice reddi potuerunt; insuper Slavi (librarii) orientales nec nomen panonicum *вѣсуд* (communio) intellexerunt; ita iam saec. X. hic textus obscurus factus ac saec. XI. corruptus est. Explicandum manet *НЪ І ЦЕРКВЕ*. Cum parte iam indubie constante conveniret explicatio *ne i cerkve* (*non etiam ex ecclesia*). Attamen nolo augere hypotheses, sed solum pono, reconstructionem Šahmatov approbandam non esse.

²⁴ Allusio ad verba Christi: Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos (Mt 7, 15 s). Verba apprime congruunt cum hymno, quem angeli coram pastoribus ad Betlehem cecinerunt. Pastores, oves, pax, lupi, discordia, ideae valde propinquae sunt atque hoc nexu in sermonibus Christi frequenter iunctae occurrunt. Item in epistolis Hadriani: „Sicut tunc *pastores*, qui super gregem suum prae ceteris vigilaverunt, tanti tripudii videre prae ceteris gaudia meruerunt: ita nos tunc coelestium bonorum laetitiam adipisci merebimur, si super *oves* dominicas sollicite vigilemus, ne videlicet has per insidias odii seu *discordiae* vorax *lupus* invadat“ (PL 122, 1263 et 1293).

²⁵ Conclusio epistolae in sermone panegy. ss. C. et M. differt ab hac. Sicut in initio (supra n. 4) ita etiam hic sermo panegyricus Vitam Methodii consulto supplere videtur, propriis verbis papae accuratius redditus. De relatione huius capituli ad sermonem panegy. vide.

²⁶ Amen ab auctore VM additum est, sicut VC 16⁴ et 7 e. a.

eum ad *apostolicum* et viginti viros, honorabiles homines, ut eum sibi ordinaret in episcopatum²⁷ in Pannonia in sedem sancti Andronici, apostoli e septuaginta;²⁸ quod factum est.

IX. Post hoc vero antiquus inimicus, invidus bono¹ et adversarius veritati,² excitavit³ cor hostis⁴ regis Moravici cum omnibus

²⁷ *Ordinare in episcopatum* in contextu: in Pannonia in sedem sancti Andronici certissime potius *constitutionem* quam *ordinationem* dicit. Igitur hic textus, quamvis *ordinationem* non excludat, minime pugnat contra opinionem, Methodium iam antea episcopum ordinatum esse. Imo haec opinio probabilis videtur. In documentis eiusdem temporis *ordinare* non raro *constituere* notat. Ita certe in ep. Joannis VIII Karolomanno a. 873: Reddito . . . Pannoniensium episcopatu, liceat fratri nostro Methodio, qui illis a *sede apostolica ordinatus est* . . . Jaffé I, 378. Similiter eodem anno Montemero (Mutimir): Ad Pannoniensium reverti studeas dioecesim, quia illic iam . . . a *sede b. Petri* episcopus ordinatus est. O. c. 379. Documenta ecclesiastica antiquiora Latina in versione e textu Graeco *καθίστασθαι* - *constituere* (episcopum) raro distinguunt a *χειροτονεῖν* (*ordinare*). Concilium Nic. (325) in canone 4. utrumque exacte distinguit; versio Latina (e saec. VI.) autem pro utroque verbo *ordinare* posuit. Textus Latinus 6. canonis concilii Sardicensis (343) *καθίστασθαι* ter repetitum semel verbo *facere*, bis *ordinare* reddit, pro exacto *constituere*.

²⁸ Lc 10, 1; cod. Graeci plurimi: septuaginta; Vulgata: 72. S. Andronicum ap. Paulus Rom 16, 7 laudat, traditio ipsum discipulum Christi et primum episcopum Pannoniae - Sirmii tenet. Eccl. Graeca eius memoriam 17. Maii celebrat. Dict. Hist. Géogr. eccl. II (1914) 1773 s. Nilles, Kalendarium 2. ed. (1896) 161. Methodius ergo ep. Sirmiensis erat.

IX. - ¹ *Vrag zavidlivyj dobru* - *μισόκαλλος δαίμων*. Haec famosa appellatio infausti daemones multis historicis (Dvorník 310, Procházková-Suchá e. a.) certum videtur argumentum pro dependentia VM de legendis sanctorum Byzant. saec. 8. et 9., in quibus haec appellatio frequenter legitur. Ast haec appellatio minime legendis Byzant. dicti temporis propria est, sed non minus frequenter in monumentis saeculorum 4. et 5. occurrit, e. gr. Acta Sanctorum 48, 336 ss, imo semel vel bis iam apud Gregorium Naz. S. 6, 13; PG 35, 740. Etiam sensus et connexus (constructio) apud Greg. saepe occurrit; sicut Deus causa et motor boni, ita diabolus motor mali dicitur atque malos contra sanctos excitat.

² Jo 8, 44. VC 15⁵.

³ Excitavit, *υεζδviže* (etiam VC 15⁵ et VM 12² apud Greg. Naz. S. 21, 32; PG 35, 1120 idem verbum (*επανίστησιν*)).

⁴ rex Germanorum.

episcopis (dicentibus): „In nostra regione doces.“ Ille autem respondit: „Ego quoque, si scirem, vestram esse, abscederem. Sed sancti Petri⁵ est. Et vere, si vos propter ambitionem et aviditatem antiquos fines exceditis contra (praeter) canones, prohibentes institutionem divinam, cavete, ne ferreum montem osseo vertice pertundere volentes, cerebrum vestrum effundatis.“ Dixerunt ei iracunde loquentes: „Malum accipies.“ Respondit ille: „Veritatem loquor coram *imperatoribus*⁶ et non pudet me, vos autem facite vestram voluntatem in me. Nam non sum praestantior illis, qui veritatem loquentes, multis cruciatibus etiam vitam hanc amiserunt.“

Multis autem verbis factis et cum non possent adversus eum respondere, dixit rex⁷ pronus: „Ne fatigetis meum Methodium, iam enim sudare coepit, ac si esset prope fornacem.“ Dixit ille: „Nae, domine, philosopho sudanti quodam obviam, facti homines dixerunt ei: Quid sudas? Inquit ille: Cum rudi gente disceptavi.“

De hoc verbo cum contendissent, discesserunt.⁸ Illum autem in Suevos relegatum tenuerunt annos duos et dimidium.⁹

X. Venit (nuntius) ad *apostolicum* et (de hac re) certior factus misit excommunicationem contra illos, ne omnes regis episcopi canerent missam (id est liturgiam), quamdiu eum tenerent.¹ Atque ita eum dimiserunt, dicentes Koceli: „Si hunc retines apud te, haud bene te absolves a nobis.“ Sed illi non sunt absoluti a iudicio sancti Petri.² Nam quattuor ex illis episcopis obierunt.³

⁵ i. e. directe sedi apostolicae subiecta; eadem aetate similiter: patrimonium s. Petri.

⁶ Mt 10, 18-22; Mc 13, 9-11; Lc 21, 12-16.

⁷ rex Ludovicus.

⁸ M: de hoc verbo altercatione exorta discesserunt.

⁹ Autumno a. 870 ad comitia regis Ludovici Ratisbonae etiam nonnulli episcopi convenerunt; hac occasione de Methodio iudicium fecerunt (vide Slov. knez Kocelj 261 ss.). Praeter alios certe aderant archiepiscopus Salisburgensis atque episcopi Frisingensis et Passaviensis. Exstant adhuc epistolae Joannis VIII (873) ad hos episcopos, factum confirmantes atque acriter illustrantes.

X. - ¹ Ad hanc causam decernendam papa misit episcopum Paulum Anconitanum; exstat instructio illi data.

² Papa eos iudicavit tamquam successor s. Petri.

³ Adalvinus Salisburgensis 14. maii 873; Hermanricus Passaviensis a. 874; Anno Frisingensis 875.

Accidit vero tunc temporis, (ut) Moravi, postquam cognoverunt, presbyteros germanicos, qui apud eos vivebant, non favere sibi, sed insidias struere,⁴ omnes expellerent. Ad *apostolicum* autem miserunt (nuntium): „Quoniam et antea patres nostri a sancto *Petro* baptisma acceperunt, da nobis Methodium archiepiscopum et doctorem.“ Statim vero misit eum *apostolicus*.

Et accipiens illum Sventoplucus princeps cum omnibus Moravis, commisit⁵ ei omnes ecclesias et clericos in omnibus urbibus. Ab illo autem die magnopere coepit crescere doctrina divina et clerici multiplicari in omnibus urbibus et pagani credere in verum Deum, erroribus suis renuntiantes. Eo magis et regio Moraviae omnes fines suos dilatare coepit et hostes sine haesitatione debellare, sicut et ipsi narrant semper.⁶

XI. Erat autem prophetica quoque gratia in illo, quoniam multae eius prophetiae impletae sunt, e quibus unam vel duas referemus. Paganus princeps admodum potens, sedens in Visla, illudebat christianis vexabatque eos. Mittens autem ad illum (Methodius) dixit: „Bonum tibi esset, fili, baptizari ultro in tua terra, ne captus invitus baptizeris in aliena et recorderis mei.“ Quod etiam contigit.¹ Alio vero tempore iterum Sventoplco bellum gerente cum paganis neque proficiente quidpiam, sed cunctante, sancti Petri missa² (id est liturgia)³ appropinquante, misit ad illum loquens: „Si mihi promittis, fore ut diem sancti Petri cum militibus tuis apud me transigas, credo in Deum, eum tibi illos brevi traditurum esse.“ Quod et factum est. Aliquis admodum dives et consiliarius (regis) duxit patrinam (commatrem)⁴

⁴ Jagić (51): fraudem moliri.

⁵ poručí - commisit (Jagić 51); M tradidit.

⁶ M narrare non desinunt.

XI. - ¹ Ex his non necessario sequitur, hunc principem ab ipso Methodio baptizatum esse (Kuljbakin JF 10, 233 contra L et Brückner); attamen probabile est.

² Vašica (Slovo a Slovesnost 1940, 72) in his verbis videt testimonium, Cyrillum sic dictam *liturgiam* s. Petri vertisse; ast sequens sententia *festum* s. Petri memorat.

³ VM 8¹⁶.

⁴ *kupetra*. Librarius Slavus ritus Byzantini hoc nomen Latinae originis (compater) non intellexit; tamen illud explicare tentavit ac glos-

suam in matrimonium et (Methodius) multum monens et docens et adhortans non potuit eos disiungere. Alii enim, Dei servos se esse simulantes, clam corrumpebant eos, adulantes propter pecuniam et tandem eos ab ecclesia seduxerunt.⁵ Et dixit: „Veniet tempus, quando non poterunt vos iuvare hi adulatores, meorum autem verborum recordabimini, sed non poterit quidpiam effici.“ Repente, postquam a Deo deserti sunt, periculum iis iniectum est et *non est inventus locus eorum* (Ps 103, 16), sed *turbo quasi pulverem tollens dispersit eos*.⁶ Et alia multa similia his (acciderunt), quae in parabolis palam narrabat.

XII. Quae omnia cum antiquus inimicus invidus generi humano,¹ ferre non potest, excitavit² aliquos adversus illum, sicut Dathan et Abiron contra Moysen, alios palam alios clam, qui laborant hyopatorica³ haeresi et infirmiores devertunt ad se de via recta, loquentes: „Nobis papa potestatem dedit, hunc autem

sam erroneam addidit: *id est fratriam*, quam utpote manifeste erroneam glossam in versione omisi (explicatio M in Lexico 322).

⁵ M: et postremo excommunicati sunt.

⁶ Allusio ad Ps 1, 4.

XII. - ¹ M: infensus generi humano; ast *zavistĕnik* non nisi *invidus*, φθονερός notat. Quae notatio diaboli frequenter occurrit in s. scriptura (Sap 2, 24 e.); et apud Patres, e. gr. Greg. Naz.: φύσις φθονερά καὶ μισάνθρωπος (Sermo 39, 7; PG 36, 341).

² VM 9².

³ *υἱοπατορία* terminus quidem Photii contra Latinum Filioque (Mystagogia 15; PG 102, 293), sed Photius ipse eodem loco diserte innuit, hunc terminum minime a se inventum esse; aperte enim obiicit, errore Latino errorem hyopatorium Sabellianum renovari. Hic terminus iam apud Epiphanium, Cyrillum Hierosolimitanum et Alexandrinum, Athanasium, Gregorium Nyss. e. a. occurrit contra haeresim Sabellianam (monarchismus, unica divina persona). Sabellianis obiciunt Patres, ex illorum doctrina Patrem simul Filium esse, *υἱοπάτωρ* (e. gr. Epiphanius, Haeres. 62, PG 41, 1052 ss). Photius autem Latinos obiurgat, quod Latinum *Filioque* Filium patrem Spiritus sancti dicit. Sacerdotes Latini in Moravia subtilem doctrinam de processione s. Spiritus vix explicare potuerunt. Methodii autem discipuli contra exaggerationes clericorum Latinorum orientalem cogitandi modum forsan exaggerate efferebant. Forsan in hac re Photii doctrinam plus minus secuti sunt; haud dubie commercia quaedam habebant (VM 13³) cum Byzantinis. De hac quaestione scripsi in BV I (1920/21), 40.

et doctrinam eius iubet expelli."⁴ Congregato autem omni populo Moravo, iusserunt coram se recitari epistolam, ut audirent expulsionem eius.⁵ Homines autem, prout mos est hominibus, omnes contristabantur et dolebant, quia tali pastore et doctore privabantur, exceptis debilibus, quos dolus movebat sicut ventus folia. Honorantes autem apostolicas litteras⁶ invenerunt scripturam: Frater noster Methodius sanctus et orthodoxus est et apostolicum opus perficit et in manibus eius sunt a Deo et ab apostolica sebe omnes partes Slovenicae,⁷ ut quem excommunicaverit, sit excommunicatus,⁸ quem vero sanctificaverit, sit sanctus. Et rubore suffusi disgressi sunt sicut nebula cum pudore.

XIII. Malitia eorum nondum hic substitit, sed dixerunt loquentes: „Imperator¹ illi irascitur, ut si illum reppererit, haud amplius sit ei vivendum.“ Neque in hac re volens reprehendi servum suum Deus misericors, imposuit in cor imperatori, prout *cor imperatoris semper in manu Domini est* (Proverb 21, 1), et

⁴ Viching epistola papae fallaciter vitiata Methodium calumniatus est, ut ex hoc loco et ex epistola papae a. 881 (P 258) colligere licet.

⁵ Infra n. 8.

⁶ Epistola *Industriae tuae* ad Sventopolcum (880) et capitula Methodii data.

⁷ Legatus apostolicus. VM 8¹.

⁸ Joannes VIII in epistola *Industriae tuae* (880) ad Sventoplcum diserte mandavit, ut omnes presbyteri et clerici Methodio sub poena *excommunicationis et expulsionis* (*hunc locum Viching* contra Methodium *falsavit*, supra n. 4) oboedirent (VM 17¹). Hanc Methodii potestatem *capitulis* ibidem memoratis accuratius constituit. Verba hic in VM allata non solum e dicta epistola, sed etiam e *capitulis* excerpta sunt; ideo nonnulla continent, quae in ep. non leguntur, praesertim de Methodio legato apostolico. Potestate excommunicandi „contumaces et inoboedientes et schisma facientes“ Methodius probabiliter usus est circa a. 884 contra Viching eiusque factionem, prout e VM 17¹ concludi licet.

XIII. - ¹ Basilus Macedo (867-886), qui imperatore Michaeli III. a. 867 occiso thronum ascendit. Methodius cum hoc imperatore minime tale commercium habere potuit sicut cum aula Michaelis III. Circa a. 880 autem rationes politicae et ecclesiasticae ex utraque parte vicissitudines renovandas suadebant. *Bidlo* in ČMM 25 (1916) 25-54 putat, Methodium hoc iter fecisse probante papa; similiter *Lapôtre*, *Dvornik*, *Slaves* 271-280.

misit litteras ad eum: „Pater venerande, valde desidero te videre, itaque faveas ad nos venire, donec es in hoc mundo, et preces tuas accipiamus.“ Statim autem illuc profectum, imperator suscepit magno cum honore et gaudio, et doctrina² eius collaudata, retinuit ex discipulis eius presbyterum et diaconum cum libris.³ Omnem autem voluntatem eius, quidquid voluit, fecit, neque ulla re ei recusata, et cum amore et multis donis comitatus est eum iterum solemniter ad eius sedem,⁴ item et patriarcha.⁵

XIV. In omnibus autem itineribus in multa pericula incidebat a diabolo, in desertis in latrones, et in mari in undas procellosas, in fluviis in syrtes¹ improvisas, ita ut impleretur in eo apostolicum verbum: Pericula a latronibus, pericula in mari, pericula in fluminibus, pericula a falsis patribus, in laboribus et aerumnis, in vigiliis plerumque, in fame et siti plerumque et in ceteris tribulationibus (2 Cor 11, 26 s), quam apostolus memorat.

XV. Post ista autem relicto omni tumultu et cura in Deum posita (Ps 54, 23),¹ prius vero ex discipulis suis duobus presbyteris constitutis, qui valde velociter scribebant, vertit brevi tempore omne libros (s. scripturae), exceptis Machabeis, ex Graeca lingua in Slovenicam, intra sex² menses, inchoans a Martio men-

² Liturgia Slavica.

³ Libris liturgicis Slavicis. Ex hoc facto colligi potest, vicissitudines amicas Methodii eiusque discipulorum cum Byzantio abhinc frequentiores fuisse (VM 12³). Vita sl Naumi testatur, imperatorem Basilium Methodii discipulis, e Moravia expulsis, favisse.

⁴ Jagić (73): iterum solemniter in sedem suam remisit; provoditi potius deducere, comitari dicit; hanc versionem etiam praepositio do (svojego stola) postulat. Imperator Methodio comitatum dedit usque ad Moraviam vel usque confines imperii.

⁵ Photius, tunc cum papa reconciliatus.

XIV. - ¹ U: сѣмьрѣтны tres alii cod.: сѣмьрѣти mortes; Šafařík et M correxerunt textum: соурѣти syrtes. Lectio mortes quidem difficulter admitti potest, attamen per se possibilis e 2 Cor 11, 23: in mortibus frequenter. LMat lectionem syrtis reprobatur; antea in versione (pg. 310) autem lectionem syrtes secutus est. Quaestio profecto dubia. Jagić (80): syrtes improvisas.

XV. - ¹ idem locus cit. VC 7.

² a Martio usque ad finem Octobris sunt octo menses; numerum

se usque ad vicesimam sextam diem Octobris mensis. Opere vere finito dignas gratias et laudem Deo egit, concedenti talem gratiam atque successum, et sanctam oblationem mysticam³ cum clero suo offerens, fecit memoriam sancti Demetrii.⁴ Psalterium enim tantum et evangelium cum apostolo et electis officiis ecclesiasticis⁵ cum philosopho antea converterat. Tunc autem et nomocanonem id est legis regulam⁶ et patrum libros⁷ transtulit.

sex librarii per errorem deprompserunt ex textu glagolitico; cyrillica littera ѕ (dz) numerum sex notat, littera glagolitica ei respondens autem 8. Multi loci s. scripturae iam antea translati sunt; vertendi erant et ceteri loci et libri. Rešetar in ASPh 34 (1913) 234 ss. Schlötzer (LMat VI) putabat illos duos sacerdotes scribas veloces non novam versionem scripsisse, sed iam antea factam versionem transcripsisse (et redegisse). Ritig 86-90. LKM 79 ss. Jagić 81.

³ ἀναφορά μυστική, *Snopek* (Hlidka 1902, 861), *Slavenapostel* (1918) 78.

⁴ Festum s. Demetrii, patroni Thessalonicensis, in ecclesia Gr. celebratur die 26. Oct. Eundem etiam Sirmii, utpote martyrem Sirmiensem, magnopere venerabantur; Sirmium autem erat sedes antiquae archidioecesis Pannoniensis (Moravensis) saec. IX. erigendae. Discipuli s. Methodii hunc s. martyrem ferventer coluerunt, quod stropa Slavica, hymno liturgico s. Demetrii in Slavica versione addita hodie adhuc testatur: „Quare nos, tui miseri famuli, tui splendoris orbat sumus, amore Creatoris in terris urbibusque exteris peregrinantes atque inter trilingues haereticosque patientes ad salutem.“ His versibus exprimitur desiderium patriae splendidique templi (ecclesiae) s. Dimitrii Thessalonice videndi (*Tunicki*, Sv. Kliment 79).

⁵ *Electa officia (služby) ecclesiastica* comprehendunt omnia, quae VC 15 et VM 8 nomen *ecclesiasticus ordo* notat. *Služba* sensu strictiore *liturgiam, missam* dicit. In *Conversione Bag. et Carant. ecclesiasticum officium* omnia officia liturgica praeter missam et evangelia comprehendit.

⁶ Periti slavistae et alii fere communiter censent, nomocanonem esse Synagoge Joannis Scholastici 50 titulorum. *Jagić* 83; LKM 83 s; *H. F. Schmid*, *Die Nomokanonüberzetzung des Methodius*. Leipzig 1922.

⁷ Juxta *Sobolevskij*: Dialogi (de vita et miraculis Patrum Italico-rum) Gregorii Magni quorum Graecam versionem, a papa Zacharia (741—752) exaratam, Byzantini magni aestimabant (appellatio: Gregorius Dialogus). Versio sl huius operis dicitur *Rimskij Paterik*. Extant exemplaria huius versionis in cod. saec. XIII et XVI cum vestigiis

XVI. Cum autem in partes Danubianas venisset rex Ungricus,¹ voluit illum videre, et licet quidam loquerentur et putarent, fore ut non liberaretur ab illo sine cruciatu, ivit ad eum. Ille vero, prout decet dominum, ita eum suscepit honorifice et solemniter cum gaudio; et collocutus cum eo, sicut decebat tales viros sermones facere, dimisit illum cum amore et osculis et donis magnis, dicens ei: „Memento mei, venerande pater, in sanctis precibus tuis semper.“

XVII. Ita omnibus culpis resecatis¹ ex omnibus partibus et

originis Moravicae (Bohemicae). LKM 84; Jagić 84. Praeterea alia selecta opera Patrum iam saec. IX versa esse videntur. Ita etiam versio Latina VIII. actionis concilii Nicaeni II. (787); de sacris electionibus; *Mansi* 13, 419. *Kuljbakin* (Leksičke studije 1940) firmiter tenet, homilias ss. Patrum non esse versas in Moravia, sed in Macedonia (schola Clementis Bulgar.). N. v. Wijk argumentatione gravi contendit, Patericum s. Methodii esse versionem libri *Ἀνδρῶν ἁγίων βιβλος* cuius versio sl in cod. Vindobon. saec. XIII. vestigia originis Moravico-pannon. prae se fert. BS 7, 108ss; BS 4, 22ss; (ref. Weingart in BS 5, 461); Księga ref. II. zjazdu slaw. I, 167ss.

XV .I-¹ Omnes cod. quidem consentiunt de rege *Ungrico*, ast totus contextus potius innuit regem christianum celebrem vel saltem notum. Talis rex potest dici dominus (vladika) atque quasi par Methodio; talis potuit Methodium honorifice suscipere atque *osculis* et donis magnis dimittere, non autem dux cuiusdam tribus Ungaricae. Quamquam singulae turmae Ungarorum illo tempore iam usque Danubium progressae sunt, tamen tenenda esse videtur opinio A. Brückner (pg. 94 s), hunc regem fuisse imperatorem Carolum III, qui in partibus Danubii illo tempore (884) cum Sventoplko tractabat.

XVII. ¹ M: Itaque omnibus sollicitudinis causis undique *dimotis*. P: Ita omnibus causis *dimotis* ex omnibus partibus. L (301) habet sensum: Itaque omnibus criminationibus contra se *amotis*. *Otsěkati* in elencho conciliorum VM 1 (pericope 47) occurrit sensu *excommunicare*, VC 11⁴ autem *separare*. Hunc sensum (excommunicare) etiam hic subesse Vašica (Septimus unionisticus congressus Velehradii a. 1936, 13 ss) contendit. Locus parallelus VM 1 hunc sensum commendat. Item contextus, quem Vašica non animadvertit. *Os obstruere* enim in liturgia Byzantina de damnatione haereticorum usurpatur (in festo s. Silvestri papae): Silvester *impia ora* haereticorum obstruxit. Loco *impia* hic legitur *ora multiloquorum*, quod synonymum est; *multiloqua lingua* in VC 18⁷ linguam *haereticam* notat. Hic quidem non proprie de haereticis sermo est (quamquam VM 12 hyopatoria haere-

ora multiloquorum² obstruxit,³ cursum autem perfecit, fidem servavit, expectans coronam iustitiae. Et quoniam sic *Deo gratus dilectus erat* (Sap 4, 10), appropinquabat tempus *pacem* accipiendi a passione et multorum *laborum mercedem*.⁴

Interrogaverunt autem eum dicentes: „Quem agnoscis, pater et doctor venerande, inter discipulos tuos, ut ex institutione tua sit tibi successor?“⁵ Monstravit vero illis unum ex fidis discipulis suis, dictum Gorazd, loquens: „Hic est vestrae terrae liber vir, bene quidem doctus in Latinis litteris, orthodoxus; hoc sit Dei voluntas et vester amor sicut et meus.“

Congregatis vero per illum dominica palmarum omnibus hominibus, ingressus in ecclesiam quamvis infirmus,⁶ benedixit imperatorem et principem et clericos et omnes homines et dixit: „Custodite me, liberi, usque ad tertiam diem.“ Sic et factum est. Illucescente tertia die dixit porro: *In manus tuas commendo animam meam* (Lc 23, 46). In manibus autem presbyterorum requievit sexta die mensis Aprilis, tertia indictione anno sexies

sis), sed de calumniatoribus vere multiloquis et schismata seminantibus. Methodius a papa Joanne VIII. potestatem accepit, tales adversarios excommunicandi, ut in ep. *Industriae tuae* ad Sventoplukum (880) legimus: „Quod si (clerici) contumaces et inoboedientes existentes scandalum aliquod aut schisma facere praesumpserint... ab ecclesiis et finibus vestris praecipimus esse procul abiciendos, secundum auctoritatem capitulorum, quae illi (Methodio) dedimus.“ Haec potestas consulto effertur etiam in VM 12⁸. Hac potestate Methodium usum esse contra Sventoplukum eiusque partem (Vichingum e. a.) testatur Christianus, scriptor Bohemus saec. X, in „Vita et passione s. Venceslai“ (Vašica l. c.); idem colligi potest ex ep. papae Stephani V. ad Sventopolk (885): „Anathema... qui indixit (Methodius)...“ Graeca Vita Clementis Bulg. narrat: „Vichingus a Methodio anathemate satanae traditus est una cum eius factione.“ Hanc narrationem fide dignam esse, exacte demonstravit Tunickij, Sv. Kliment 76—78. Vašica plura similia argumenta protulit, at hunc librum non allegavit. Tunickij (78) factum huius anathematis etiam in Slavica Vita Naumi supponi censet.

² Proverb 10, 19.

³ Ps 62, 12 (obstructum est os loquentium iniqua).

⁴ Apoc 14, 13; Sap 5, 16; 10, 17 e. a.

⁵ nastolnik VM 8².

⁶ ita M, L; minus exacte P: non potens.

millesimo et trecentesimo et nonagesimo tertio a creatura totius mundi (885 post Chr.).

Discipuli autem eius curantes⁷ eum, dignos honores (ei) reddiderunt et officium ecclesiasticum Latine et Graece et Slovenice peregerunt et deposuerunt eum in synodali ecclesia. *Et appositus est ad patres suos* (Act 13, 36, 1 Mach 2, 69) *et patriarchas et prophetas et apostolos, doctores, martyres.*⁸ Homines vero, innumerabilis populus congregatus, comitabantur (eum) cum candelis, deflentes bonum doctorem et pastorem, viri et mulieres, *parvi et magni, divites et pauperes, liberi et servi, viduae et orphani, peregrini et domestici, infirmi et sani, omnes, qui factus est omnia omnibus, ut omnes lucrifaceret* (1 Cor 9, 22).⁹

*Tu vero desuper sanctum et venerabile caput, precibus tuis respice nos,*¹⁰ desiderantes te, libera ab omnibus periculis discipulos tuos et doctrinam propagans, haereses autem persequens, ut qui *digne vocatione nostra* (Eph 4, 1) hic vixerimus, *perve-*

⁷ usužbše (part. pf) — usuditi duplicem notionem exprimit: 1. iudicare, 2. adornare, parare; *sud* - 1. iudicium, 2 instrumentum, vas. M 1854 false: re considerata (iudicata), M 1870 optime: exornatum. Mea versio: *curantes; curare* (besorgen), adornare (aufbahren) corpus mortui. De hac re diserui in „Težka mesta“.

⁸ Verba *cursive* exscripta una cum citatione biblica deprompta sunt e sermone Greg. Naz. in memoriam s. Athanasii (Sermo 21, 37; Pg 35, 1128). S. Greg. hic doctores non memorat; eorum memoriam hic vix consulto omittit. In introductione eiusdem sermonis enim (c. 3; o. c. 1085) inter celebres viros Antiqui et Novi Testamenti prophetas, evangelistas, apostolos, pastores, *doctores* aliosque recenset. Quae in BV 1939, 7 scripsi, hac annotatione supplenda sunt. Certum est, auctorem VM hic consulto addidisse *doctores*, qui apud Greg. in textu citato desunt; Methodium enim tamquam doctorem tota VM celebrat.

⁹ E sermone Greg. Naz. in memoriam s. Basilii (S. 43, 82; PG 36, 604); de forma 1 Cor 9, 22 idem valet ac supra VM 24.

¹⁰ Greg. Naz. in sermonibus s. Cypriano (S. 24, 19; PG 35, 1193), Athanasio (c. 37; o. c. 1128), Basilio (c. 82; PG 36, 604; quae sequuntur, magis sensu quam verbis cum Greg. Naz. concordant. Similia etiam in aliis vitis; e. gr. Vita Nicephori patriarchae PG 100, 153; Vita Methodii patriarchae PG 100, 1260 s. Attamen nullibi tantus consensus.

veniamus ad te, tuus grex, ad dexteram Christi Dei nostri, vitam aeternam percipientes ab eo. Illi enim est gloria et honor in saecula saeculorum. Amen.

(Continuabitur.)

N. K. Nikolskij in *Изв. по русс. языку и слов. (Ак. наук СССР)* 1928, 1-37 et 399-457 ad VC et VM haec memoratu digna profert.

VC 5⁵. Patriarcha Jannes graviter conquerebatur, se iniusta violentia depositum esse; ideo imperator promisit: Si hunc iuvenem vinces, thronum (patriarchalem) recipies (pg. 427).

Ad VC 8⁵ cum Lavrov (LKM 63 ad VM 5⁵) censet, ss. fratres reliquias s. Clementis ideo in Moraviam secum tulisse, ut eas inde Romam transferrent, atque adiungit, translationem harum reliquiarum (Romam) ideam unitatis universalis efficaciter fovisse (pg. 416).

VC 14⁸. Cyrillus firmiter persuasum habuit, veram fidem sine libris (s. scripturae) praedicari non posse. Qui religionem christianam sine libris s. scripturae (in linguam illius nationis translatis) annuntiat, nomen haeretici sibi comparat (430-434).

VC 15¹⁰. Regula canonicorum Chrodegangi saec. VIII. (PL 89, 1094) monet: Rudibus populis seu carnalibus plana atque communia, non summa atque ardua, sunt praedicanda. Unde et ap. ait (1 Cor 3, 2) Carnalibus quippe animis nec alta nimis de coelestibus, nec terrena convenit praedicare, sed mediocriter, ut initia eorum moresque desiderant edoceri. Prius docendi sunt seniores plebis, ut per eos infra positi facilius doceantur. - Haec est applicatio sententiae s. Pauli: Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus: tamquam parvulis (nondum adultis) in Christo, lac vobis potum dedi, non escam (1 Cor 3, 1 s).

Ad VM 15⁷ N. contendit argumentatione haud levi (pg. 443-446 et 453ss), libros patrum opera exegetica ss. Patrum significare. Quaestio profecto ardua.

Quasdam sententias huius auctoris infra (pars tertia) in capite de liturgia allegabo.

ORTHODOXI DISSIDENTES IN BOHEMIA ET MORAVIA

DR. FRANCISCUS CINEK

(Continuatio)

V.

Quaenam interea apud orthodoxos Pragenses agebantur? Ecclesia Serbica, tota intenta consilio, quo modo orthodoxia per ecclesiam Bohemoslovacam propagari posset, ad orthodoxos Bohemos animum non advertibat. Nolebat, ut duae ecclesiae orthodoxae in Bohemia constituerentur. Orthodoxi Pragenses, quippe qui numero perpauci essent et in suis rebus propagandis nihil valerent, nihili a Serbis aestimabantur. Omnis spes in ecclesia Bohemoslovaca et in Gorazd ponebatur. Bohemi orthodoxi, qui etiam post annum 1918 numero perexigui manebant, frustra Serbicum ecclesiam rogabant, ut sibi subsidium et opem ferret. Iam die 8. m. Martii 1920 Serbicum metropolitam (postea patriarcham) Dimitrij adierunt rogantes, ut autonomam Bohemicam ecclesiam orthodoxam constituendam adiuveret. Petitionem die 4. m. Maii 1920 denuo porrigebant, iterum nihil proficientes. Tunc episcopum Dositej adierunt, qui mense Augusto 1920 in Bohemia commorabatur (in balneis Karlovy Vary-Karlsbad sanitatis restituendae causa) et qui multam operam dabat, ut ecclesiam Bohemoslovacam orthodoxiae conciliaret. Quamvis ab orthodoxis Pragensibus de eorum rebus copiose edoctus esset, de communitate orthodoxorum Bohemorum parum curabat, quippe qui totus in rebus cum centrali consilio ecclesiae Bohemoslovacae agendis haereret. Etiam cum mense Martio a. 1921 Pragam venisset — tum iam legatus Serbici patriarchatus ad negotia cum ecclesia Bohemoslovaca pertractanda — nullum responsum ad petitionem orthodoxae communitatis Bohemicae ferrebat. Tunc orthodoxi Bohemi die 29. m. Martii 1921 iterum petitionem ad Synodum Serbicae ecclesiae miserunt. Petitionem illam episcopo Dositej tradiderunt litteras addentes, in quibus refere-

bant se toties iam Serbicum ecclesiam frustra adiisse, ut sibi in fidelibus suis organisandis opem ferret, simulque episcopum Dositej obtestabantur, ut petitionem Synodo proprio nomine porri-geret et commendaret, quo celerius negotium conficeretur. Episcopus Dositej Bohemis orthodoxis morem gessit, attamen e Serbia iterum nihil est responsum. Tum Dositej, qui molestissime ferebat se ab orthodoxis Pragensibus etiam atque etiam efflagitari, s p o n t e s u a (non enim ullum mandatum Synodi ad rem perficiendam in medium protulit) die 14. m. Junii 1921 praesidibus orthodoxae communitatis Pragensis nuntiavit orthodoxos Bohemos a se Serbicae Synodi legato in iurisdictionem recipi; simul promisit se opem laturum. Patrem Alexium Vaněk illis administratorem spirituales constituit et e pecuniae subsidio, quod ei praesto erat, certas summas ad indigentias administrationis sublevandas per aliquod tempus impendebat. Orthodoxorum communitas Pragensis grato animo eius benevolentiam accipiebat et rogabat, „ut cor ad se converteret, amorem et confidentiam sibi tribueret, episcopus rite constitutus se in posterum regere dignaretur”.¹ Ast mox Bohemi orthodoxi compererunt ea, quae ab episcopo Dositej facta essent, pro angustiis peracta esse, ut impatientia reprimeretur, a Synodo Serbicae ecclesiae nullum mandatum, ut oporteret, datum esse. A Synodo ad petitionem Bohemorum orthodoxorum nullum responsum, quo legitimum decretum contineretur, missum est.

Quae idum geruntur, post ea, quae in conciliis ecclesiae Bohemoslovacae mensibus Ianuario et Augusto 1921 habitis decreta sunt, episcopus Gorazd ordinatus est. Bohemi orthodoxi, quibus notissimum erat res in ecclesia Bohemoslovaca ad extrema detrudi, aegerrime ferebant, quod Serborum Sabor veram rerum naturam ignorabat et ecclesiam Bohemoslovacam habebat orthodoxam. Abhorrebant ab illis, quae in Serbia tempore ordinationis episcopi Pavlík-Gorazd divulgabantur et quae a vero longissime aberrabant. Praesertim ea, quae in „Vesnik Srpske Crkve” (1921) et in publicatione „Manifestacija Cyrill-Methodijevske ideje povodom posvetjenja Moravsko-Šleskog Epi-

¹ Vide Grigorič l. c. (II. edit. 1928) p. 58.

skopa Dra (sic!) Gorazda (Pavlík)² nescio quo modo somniabantur, animos irritabant. In elogiis istis ac laudibus in Serbia praedicatis res exaggerabantur, a vero deflectebatur, omnia pessimo iudicio percensebantur, cum ea, quae in Bohemia agebantur, ita describebantur, quasi Bohemorum natio nescio quo sollempni modo ad patrum fidem orthodoxam reverteretur et quasi a tota ecclesia B. s. orthodoxa fides reciperetur, et quidem auctore episcopo Dositej, cuius missionarii opera haec omnia perficerentur. Bohemi orthodoxi non ignorabant, quatenus essent rerum condiciones in ecclesia Bohemoslovaca et imprimis quam extrema essent, quae dr. Farský appeteret (erant inter ecclesiae Bohemoslovacae asseclas, qui dr. Farský publica infidelitatis arguerent), neque ignorabant Pavlík-Gorazd recentissime liberalismo fuisse, cum adhuc anno 1921 ineunte magna voce clamitaret libertatem conscientiae et liberam in rebus religiosis evolutionem esse vindicandam. Quapropter consternabantur, cum in libro, quem diximus, legerent: „Decies centena milia Bohemorum et Moravorum, qui hodie (die ordinationis episcopi Gorazd) fidem orthodoxam simul cum episcopo Gorazd et electis episcopis dr. Farský et Pařík receperunt, sunt ille flos, qui e cineribus sancti Ioannis Hus et Hieronymi prodiit, sunt ille fructus, quem aetates desiderabant . . .“ Perexigui orthodoxi Bohemi, qui ab Ecclesia Serbica despiciebantur, horrebant, cum tales ineptias, a vero alienissimas, legerent. Quae ex illis consecrata essent, mox conspicienda erant.

Episcopo Gorazd ordinato Bohemi orthodoxi denuo episcopum Dositej adierunt acerbè exprobrantes, quae facta erant. Dositej respondit se facere, quae pro rerum adiunctis facienda essent: Bohemos orthodoxos non se ipsi subducturos, asseclas vero ecclesiae B. s. sibi aufugere posse. Orthodoxi Pragenses obiciebant in ecclesia Bohemoslovaca nullos veri nominis orthodoxos reperiri. Ad quae Dositej respondit eos orthodoxos r i t u s o c c i d e n t a l i s f u t u r o s e s s e. (In liturgia ecclesiae Bohemoslovacae plura e liturgia occidentali quam ex orientali erant.)

² Gradum doctoratus nunquam adeptus est. Antequam ab ecclesia catholica a. 1920 defecit, Kroměřížii in domo, in qua mente capti curantur, curae spirituali providebat.

Cum acerbissime exprobraretur ab ecclesia Serbica nihil factum esse, quo veri orthodoxi Bohemi iuvarentur, et ipsum episcopum Dositej, etsi promisisset se opem laterum, tamen, ut oporteret, orthodoxis Bohemis organisandis non providere, Dositej respondit se a Serborum Synodo ad solam ecclesiam Bohemoslovacam (!) missum esse legatum neque memoria tenere de quibusvis Bohemicae communitatis orthodoxae petitionibus in Serbica Synodo actum unquam esse.³

Decepti Bohemi orthodoxi Pragenses videbant episcopum Dositej non ex animi sententia egisse et ipsos ab eo propria auctoritate tantummodo (non ex mandato Serbicae Synodi) die 14. m. Iunii 1921 in iurisdictionem „receptos esse“ Perspiciebant ea, quae facta essent, ex falsa opinione et maximo errore consecuta esse: ecclesiam Serbica, non accurate de veris rerum in Bohemia et Moravia condicionibus edoctam, ecclesiam Bohemoslovacam habuisse orthodoxam, et proinde censuisse per ea, quae facta essent, (i. e. per ordinationem episcopi Gorazd) simul etiam orthodoxae communitati Pragensi provisum esse. Quapropter orthodoxi Pragenses die 18. m. Februarii 1922 denuo (iam quintam petitionem porrigentes) Serbica ecclesiam adierunt explanantes, quantus error commissus esset, cum ecclesia Bohemoslovaca orthodoxa existimata esset, simulque rogantes, ut veris orthodoxis Bohemis auxilium ad rectam organisationem instituendam ferretur. Attamen etiam tunc nihil est eis responsum.

Interea die 31. m. Martii 1920 (ut supra diximus) orthodoxorum Bohemorum communitas auctoritate publica est agnita et approbata communitas religiosa (paroecia) Praegae cum ambitu territorii Bohemiae, Moraviae, Silesiae et elegit Sawatij parochum et episcopum. Hicce parochus et episcopus electus auctoritate publica est approbatus decreto ministerii scholas et eruditionem publicam procurantis die 29. m. Augusti 1922. De episcopo electo ad Serborum patriarcham Dimitrij referebatur. Nihil vero est responsum. Ne episcopus Dositej quidem, qui voluit, ut orthodoxis Bohemis episcopus Gorazd praeesset, de electo episcopatus candidato Sawatij ordinando quicquam curavit, quin

³ Grigorijč l. c. (I. ed. 1926) p. 78, 79.

immo animum a Sawatij aversum vix dissimulabat. Exacerbati orthodoxi Bohemi (cum ne Russorum quidem in exilio versantium episcopi animum pronum ostendissent, ut Sawatij ad chirotoniam admitteretur), decreverunt, ut sedes patriarchalis Constantinopolitana adiretur, unde auxilium peteretur et impetraretur, ut Sawatij electus approbaretur et episcopus ordinaretur. Litteras die 12. m. Ianuarii 1923 ad patriarcham Constantinopolitanum Meletij miserunt et ad illa, quae ipsi petebant, etiam ea adiecerunt, quae 28 pagi e Russia Subcarpathica desiderabant.⁴

Petentes praesidio sedis patriarchalis se mandabant et rogabant, ut archimandrita Sawatij ordinaretur episcopus eparchialis Bohemiae, Moraviae, Silesiae. Si ipse patriarcha archimandritam Sawatij ordinare nequiret, orabant, ut suum Carpathorussicum exarcham, metropolitam Kijevensem Antonium delegaret, qui auctoritate patriarchae Constantinopolitani simul cum duobus aliis episcopis archimandritam Sawatij ordinaret episcopum eparchialem Bohemiae, Moraviae, Silesiae et „simul ei etiam iura canonica traderet ad terras Slovaciae et Russiae Subcar-

⁴ In Russia Subcarpathica ab anno 1919 permulti e Graecocatholicis ab ecclesia defecerunt (in dioecesi Mukačevensi a. 1921 circa 60.000, postea circa 100.000 ad orthodoxiam transierunt). Partim etiam in Slovacia schisma apparuit (in dioecesi Eperiensi), quod in seditionem abibat et legibus spretis violenter dilatabatur. Tempora et domus paroeciales occupabantur, sacerdotes male tractabantur et expellebantur. Illi novi orthodoxi nullo modo organisabantur. Primi ad orthodoxiam iam a. 1903 transierunt (pagi Iza, Velé Lučky, postea Horyncovo, Monastyrec). Cum pro istis orthodoxis nulli sacerdotes praesto fuissent, a patriarcha Constantinopolitano Ioakim III. anno 1910 archiepiscopus eparchiae Volhyniensis Antonius (postea metropolita Kijevensis) exarcha pro Russia Subcarpathica est constitutus. Motibus seditiosis a. 1919 exortis Carpathorussi dissidentes exarcham suum, metropolitam Antonium, adierunt, qui Kijevia expulsus in Athos commorabatur. Promittebat se in Russiam Subcarpathicam venturum, res compositurum, orthodoxiam ibi organisaturum. Quae promissa vero nullo modo exsequi potuit. Quapropter orthodoxi Carpathorussi, cum anno 1921 comperissent episcopum Serbicum Dositej Pragae commorari, eum adierunt petentes, ut ipsorum res componeret. Episcopus Dositej in Russiam Subcarpathicam profectus est, in pagos quosdam venit, aliquot sacerdotes ordinavit (etsi instructi, ut oportebat, non erant), statuta scripsit et consilium, quod tantisper eparchiae rebus provideret, constituit. Attamen statuta illa auctoritate publica non sunt approbata. Nec perturbationes sedare Dositej valuit. Erant, qui episcopo Dositej adversarentur.

pathicae spectantia, quae regiones ad hoc usque tempus ratione historiae ad iurisdictionem patriarchalis Sedis Constantinopolitanae pertinerent . . .⁵

Patriarcha Constantinopolitanus Meletios die 26. m. Ianuarii 1923 rescripsit ab ecclesia Constantinopolitana ratione decreti Synodi patriarchalis archimandritam Sawatij electum episcopum approbari ipsumque patriarcham promptum esse, ut archimandritae Sawatij die dominica „Victricis orthodoxiae“ (i. e. dominica prima magni ieiunii) vel dominica sequente ordinationem conferret. Ii, qui Bohemicae communitati orthodoxae praererant, gaudentes gratias egerunt et nuntiaverunt candidatum electum Constantinopolim in secundam diem dominicam magni ieiunii venturum esse.

Hisce patriarchae Constantinopolitani decretis gravissime perturbata sunt illa, quae ecclesia Serbica sibi proposuit agenda, et simul orthodoxorum in Bohemia res sunt valde implicatae. Maxime episcopus Gorazd, qui interea ex America⁶ revertit,

A medio anno 1922 omnes fere ab eo animos averterunt. Ii, qui inter orthodoxos praecipuas partes habebant, cum audivissent metropolitam Antonium Carloviciae Sirmiensis commorari, litteras ad eum miserunt die 3. m. Iulii 1922 episcopum Dositej respuentes et rogantes, ut ipse metropolita in Russiam Subcarpathicam veniret et res componeret. Idem rogabant etiam litteris die 1. m. Octobris et die 31. m. Octobris 1922 missis. Metropolita Antonius promittebat se omnia facturum, ut sibi per auctoritates publicas diceret in Russiam Subcarpathicam venire, et Carpathorussis suadebat, ut interea cum fiducia orthodoxam paroeciam Pragensem, cui Sawatij praeesset, adirent. Quae cum ita essent, 28 pagi Carpathorussi communiter cum orthodoxis Pragensibus Constantinopolim rogabant, ut Sawatij ordinaretur et orthodoxi cum in terris Bohemorum tum in Russia Subcarpathica organisarentur.

⁵ Bohemi orthodoxi non sibi constabant. Ab anno 1920 in litteris, quas Beogradium mittebant, affirmabant se, quantum ad iurisdictionem ecclesiasticam attineret, Serbicae ecclesiae praesidio se mandare. Episcopum Dositej (priusquam cognoverunt, quam parum sincero animo ageret) suum legitimum episcopum esse perhibebant. Tum demum, cum ab ecclesia Serbica impetrare non potuerunt, ut Sawatij ordinaretur, affirmare coeperunt solam patriarchalem Sedem Constantinopolitanam potestatem iure canonico fulcitam habere in nascentem ecclesiam orthodoxam in Bohemia, Moravia, Slovacia, Russia Subcarpathica.

⁶ Gorazd in America (a medio mense Augusto ad extremum mensem Decembrem 1922) non multum profecit. Apud catholicos prorsus nihil auctori-

ictus est. Gorazd nempe ex America reversus res desperandas repperit. Ecclesia Bohemoslovaca duce dr. Farský in extrema abibat. Ipse episcopus Dositej a dr. Farský coactus est, ut Bohemiam relinqueret. Decepta ecclesia Serbica ecclesiam Bohemoslovacam violatae fidei accusabat et communionem cum ea praecidit. Cum missio episcopi Dositej, praecipui patroni episcopi Gorazd, ad finem tam nefastum perducta esset, episcopi Gorazd condicio pessima erat. Utpote episcopus orthodoxus (i. e. episcopus ritu orthodoxo ordinatus) tantummodo in ecclesia vel societate religiosa, quae in canonica unione cum quaedam ex ecclesiis autocephalis orthodoxis erat, munere fungi poterat. Ecclesia vero Bohemoslovaca talis iam non erat, quippe quae ab ecclesia Serbica discessisset. Gorazd videbat in ecclesia Bohemoslovaca actum esse de suo munere. Abdicandum ei erat mu-

tate valebat neque apud Bohemos liberales vel infideles assensum quendam excitavit: de ecclesia Bohemoslovaca (cuius nomine Gorazd rem gerebat) nemo curabat. Episcopo Gorazd contigit tantummodo, ut e Slovaciis in America degentibus ad „orthodoxiam cyrillomethodianam“ sex pagos pelliceret et organiseret; e quibus vero duo iam antequam Gorazd in Americam venit ab ecclesia catholica defecerunt, cum sacerdos-apostata Tokár eos seduxisset. Cum episcopali ecclesia Americana Gorazd intercommunionem pepigit. Episcopalis ecclesia protestantica se obligavit, ut curae spiritali asecularum ecclesiae Bohemoslovacae provideret, ubicumque proprios sacerdotes non haberent. Similiter etiam Gorazd sese nomine ecclesiae Bohemoslovacae obligavit, ut aseculis ecclesiae episcopalis provideretur. („The Christian East“, London, May 1923, vol. IV, pg. 101). Sane haec intercommunio convenit, quia credebatur ecclesiam Bohemoslovacam in rebus fidei esse orthodoxam. Quod a vero longissime aberrabat. Ecclesia Bohemoslovaca eo tempore omnia, quae orthodoxiam sapiebant, reiciebat. Orthodoxi Americani episcopum Gorazd diffidenter recipiebant (etsi Gorazd cum uno episcopo Russico in America novum episcopum Adam Filipovskij ordinaverunt). Quenam de episcopo Gorazd orthodoxi Americani alicuius auctoritatis sentirent, in litteris exprimebatur, quae metropolita Americanus Platon ad archimandritam Sávatij dñe 30. m. Decembris 1922 misit: „Huc in Americam venit et nunc hic degit quidam Gorazda (Pavlik), qui se episcopum orthodoxum Serbicae ordinationis declaravit et pro tali ab episcopalibus protestantibus et schismaticis hic agnoscitur et recipitur. Ritum tenet latinum et placita protestantica. Orthodoxi nihil in eo reperitur. Nuper publice dixit se non esse orthodoxum - ut ab uno episcopali protestantico episcopo magnae auctoritatis edoctus sum, qui eum hac de causa acerrime condemnabat. Ea, quae agit, fideles nostros offendunt . . .“ (Grigorič l. c. (I. ed.) p. 82.)

nere episcopali. Quid tamen postea incipiendum? Etsi ex America reversus ab omnibus fere destitutus et sine ullis asseclis in ecclesia Bohemoslovaca esse videbatur, tamen spem fovebat fore, ut quasdam saltem communitates, ubi animi moderatiores remanerent, orthodoxiae servarentur, ab ecclesia Bohemoslovaca discederent et cum orthodoxa paroecia Pragensi ab archimandrita Sawatij administrata iungerentur. Quod curandum sibi proposuit.

Cui proposito vero alia quaedam, eaque maxima, obstiterunt. Orthodoxa paroecia archimandritae Sawatij communionem cum ecclesia Serbica praeclusit et canonicam communionem cum patriarchatu Constantinopolitano iniit. Et patriarcha Constantinopolitanus, qui rem celerrime decrevit, ostendit se velle nascentem orthodoxam ecclesiam Bohemicam in iurisdictionem recipere. Quod episcopum Gorazd, qui erat episcopus Serbicae iurisdictionis et Serbicae ecclesiae oboediens, in periculum adducebat, ne a Bohemorum orthodoxia secluderetur. Quapropter celerrime Beogradium venit et patriarcham obsecrabat, ut communicatio inter Bohemos orthodoxos et Constantinopolim quam primum praepediretur. In Serbica Synodo impetravit, ut orthodoxae paroeciae archimandritae Sawatij rescriberetur (quod rescriptum fuit primum responsum ad tot petitiones Bohemorum orthodoxorum). Quod rescriptum ipse die 24. m. Februarii 1923 archimandritae Sawatij et dr. Červinka Pragae attulit. In rescripto ecclesia Serbica benedictionem orthodoxis Bohemis impertiebat, orthodoxam communitatem (paroeciam) Pragae constitutam salutabat et petebat, ut ii, qui communitati praeessent, episcopo Gorazd socii laboris se adiungerent. Ipse episcopus Gorazd commoto animo archimandritae Sawatij promittebat se publice declaraturum se ex ecclesia Bohemoslovaca excedere. Simul rogabat, ut communitas orthodoxa nomen mutaret et partim ritum occidentalem reciperet. Sawatij et Červinka, rerum mutatarum conscii, responderunt rem non ex ipsorum arbitrio pendere, se iam postero die Constantinopolim abire ad ordinationem recipiendam. Quae omnia futura non fuissent, si ecclesia Serbica ad toties repetitas petitiones Bohemorum orthodoxorum in tempore respondisset.

Episcopus Gorazd demonstrabat nullam culpam ab ecclesia Serbica commissam esse, ecclesiam Serbicum de re nihil scivisse, nunc demum omnia et plana et perspecta esse. Implorabat atque obtestabatur, ne Bohemi orthodoxi episcopum Dositej, cuius culpa omnia accidissent, accusarent neve eius tristissimam condicionem aggravarent. Ad quae ei responsum est non id agi, ut cuiquam quidquam crimini daretur, sed ut ecclesiae orthodoxae Bohemicae provideretur.

Cum Sawatij et Červinka Constantinopolim abissent, Gorazd denuo patriarcham Beogradensem adiit flagitans, ut ad ultimum per telegramma patriarcham Constantinopolitanum moneret periculum fore, ut per ordinationem archimandritae Sawatij ecclesiastico-iuridicae res orthodoxorum Bohemorum gravissime intricarentur. Quod patriarcha Serbicus fecit, attamen iam serius erat. Archimandrita Sawatij et praeses Bohemicae Pragensis communicatis orthodoxae dr. Červinka die 1. mensis Martii 1922 Constantinopolim venerunt et honorifice sunt recepti. Iam postridie in Synodo Patriarchali de orthodoxis Bohemis agi coeptum et decretum est, ut patriarcha Constantinopolitanus pro toto territorio rei publicae B. s. orthodoxam archiepiscopiam Bohemoslovacam erigeret, ad quam omnes orthodoxi christiani in re publica ista domicilium habentes, pertinerent. Quod patriarcha Constantinopolitanus fecit. Archiepiscopiae isti simul princeps ordo (Tomos) est datus, in quo statuebatur: archiepiscopiam esse in communione canonica cum ecclesia Constantinopolitana et dividi tantisper in tres eparchias: Pragensem, Moravicam, Carpathorussicam (numerum vero dioecesium augeri posse). Episcopum Pragae residentem titulum habere Archiepiscopi Pragensis et totius rei publicae olim B. s. et simul esse praesidem Synodi episcoporum. Synodum archiepiscopiae omnia iura possidere, quae e sacris canonibus ad synodum regionalem pertinerent. Praeterea statuebatur sacerdotes et diaconos debere in sacris sui episcopi constituendum desiderarentur etc. In ultimo (nono) articulo statuebatur sacerdotes et diaconos debere in sacris sui episcopis memores esse, episcopos sui archiepiscopi, archiepiscopum patriarchae Constantinopolitani, et per hunc patriarcham

fieri communionem archiepiscopiae cum omni episcopatu orthodoxo. Tomos clauderetur affirmando archiepiscopum et episcopos cum sacerdotibus et populo in ceteris rebus liberos esse in organisanda ecclesia orthodoxa in re publica B. s. ad normas legum publicarum, dummodo caveretur, ne ullum praescriptum ab auctoritatibus editum doctrinis et regulis s. Orthodoxae Ecclesiae contradiceret. Quapropter nullum decretum singulas eparchias respiciens ratum esse, quod non ab eparchiae episcopo vel archiepiscopiae synodo approbatum esset. Nullum vero decretum, quod totam archiepiscopiam respiceret, ratum esse posse, quod non prius a Synodo ecclesiae Constantinopolitanae approbatum esset.

Exinde die 3. m. Martii 1923 Constantinopoli archiereus novae archiepiscopiae Bohemoslovacae a Synodo Constantinopolitana est electus, nempe archimandrita Sawatij. Chirotoniam archimandritae Sawatij die 4. m. Martii 1923 in patriarchali ecclesia patriarcha Maletios assistentibus sex metropolitibus perfecit. Simul dr. Červinka a patriarcha sacerdos est ordinatus (cum antea die 3. m. Martii diaconus est ordinatus) et protopresbyter s. apostolicae sedis patriarchalis Constantinopolitanae in recenter erecta archiepiscopia Bohemoslovaca est constitutus. Novus archiepiscopus Sawatij cum protopresbytero dr. Červinka laeti Pragae reverterunt litteras ferentes patriarchae et Synodi Constantinopolitanae ad Pragensem communitatem orthodoxam.⁷

Attamen auctoritates rei publicae olim B. s. archiepiscopiam recenter constitutam non agnoverunt et insistebant rationem, quae inter rem publicam et orthodoxiam intercederet, interea definiri tantummodo per agnita et approbata statuta Bohemicae religio-

⁷ Episcopus Gorazd archiepiscopum Sawatij implorabat, ut saltem Constantinopoli rediens Beogradii patriarcham Dimitrij conveniret, ut dissensiones removeri possent. Sawatij et Červinka promiserunt se ad patriarcham Dimitrij venturos, si a Serbico patriarcha ad conveniendum essent invitati. Gorazd per telegramma Beogradii rogabat, ut Sawatij et Červinka ad veniendum invitarentur, sed Synodus Serbica idoneum non censuit, ut huic postulato mos gereretur (cum ex opinione Serbicae Synodi Bohemica communitas orthodoxa Serbicae ecclesiae obnoxia esset). Quapropter Sawatij Beogradium non adiit.

sae communitatis Pragensis (paroeciae) Pragae cum ambitu territorii Bohemiae, Moraviae, Silesiae. Quo factum est, ut nova orthodoxiae Bohemicae forma sola paroecia remaneret novaque organisationis impedimenta sibi obstare videret. Die 5. m. Martii 1923 episcopus Gorazd munus episcopi in ecclesia Bohemoslovaca deposuit et cum archiepiscopo Sawatij de rebus agere conatus est, qui vero summam diffidentiam, quam erga Gorazd susceperat, dissimulare nequivit.

Aegerrime ea, quae a patriarcha Constantinopolitano acta erant, ecclesia Serbica ferebat. Serbi orthodoxi, qui non accuratis nuntiis credentes sperabant fore, ut per ecclesiam Bohemoslovacam orthodoxia in Bohemia latissime propagaretur, acerrime episcopum Dositej propter ea, quae in sua missione prospere egerat, invehebant. Postquam spes, quam in ecclesia Bohemoslovaca ponebant, Serbos fefellit, denuo exspectionibus sunt decepti per ea, quae a patriarcha Constantinopolitano gesta sunt, cum orthodoxia in Bohemia sine ecclesia Serbica et sub aliena iurisdictione est organisata. Serbica ecclesia, quae cum ostentatione orthodoxiam in Bohemia organisandam parabat et assensum moderatorum rei publicae olim Bohemoslovacae est assecuta, plurimos labores in hanc missionem et organisationem conferebat et uberrimas opes est largita: nihil mirum, cum rerum exitu vehementissime affligebatur. Maxime vero laesa est fama episcopi Dositej, qui gravissimam culpam commisit, cum Bohemis liberalibus plurimum cessit et contra Sawatij iniquiore fuit animo. Ut erat in rebus agendis ambiguus, nescio quam reformatam orthodoxiam in re publica olim Bohemoslovaca adiuvante episcopo Gorazd creare voluit, prout etiam in Croatia rem praemeditabantur. Aut de exspectione miserrime est deiectus. Dositej causam suam defendebat, cum omnem culpam in plurimos e Serbico Sabor conferebat.

Quam aegre Serbi tulerint ecclesiae suae conamina ad irritum cecidisse et quam incitatae fuerint mentes inter se obiurgantium, ex iis apparet, quae in menstrua ephemeride „Christanski život“ (Beograd, Aprilis 1923) scribebantur. Quae ibi proferebantur, etsi nullius nomine publicabantur, auctorem vel saltem instigatorem habuerunt episcopum Dositej, qui ea, quae in re publ. olim B. s. egerat,

omni ratione contra exprobrationes, quibus obruebatur, defendebat. „Orthodoxia in Bohemia nostra apostolica gloria et laus fuisset, si noster Arch. Sabor studio vere apostolico flagravisset. Sed nostra culpa hoc in nostrum opprobrium versum est, opprobrium dico, quod crescit, ut nos pudore et ignominia obruat. Singulare apostolicum studium illustrissimi ep. Dositej non per omnes ex Archier. Sabor iuvabatur. Plurimi ex Arch. Sabor vel nihil agentes vel consulto resistentes effecerunt, ut apostolicum opus ep. Dositej ad irritum redigeretur. Quod peccatum est, cui puniendo extremum iudicium esset cogitatione inveniendum, nisi iam statutum esset. Ut propter nihil aliud propter hoc solum horribile peccatum illis, qui ex Arch. Sabor in noxa sunt, cotidie orandum est, ut reliquum vitae tempus in poenitentia finirent. Orthodoxorum res in Bohemia hodie in perturbationibus haerent, quae mox in desperationem mutari possunt . . . In re publica olim Bohemoslovaca ad hoc usque tempus orthodoxi in tribus sectionibus organisantur: 1. in communitatibus religiosis in Russia Subcarpathica, quae tamen ad hunc diem nullam ecclesiam fundaverunt; 2. in vetere orthodoxa communitate Pragensi, quae, utpote numero asseclarum perexigua, in natione Bohemica nihil valet; 3. in ecclesia Bohemoslovaca. Haec ecclesia neque est neque unquam fuit veri nominis orthodoxa ecclesia . . . Uno circiter anno post, quam fundata est, inveniuntur in ea, qui orthodoxiae faverent. Quorum dux et caput erat, qui hodie est episcopus, Gorazd.⁸ Consilium centrale ecclesiae Bohemoslovacae duce dr. Farský etiam affirmabat ecclesiam Bohemoslovacam velle fieri orthodoxam, attamen rem non animo sincero meditabantur. Oportebat dr. Farský episcopum ordinari, quapropter ille vir dicebat se orthodoxum esse, re vera tamen neque unquam erat neque nunc orthodoxus est . . .

Praeterea Sawatij et Červinka damnabantur, qui prius cum Pragensi comunitate religiosa subsidium patriarchalis sedis Beogradensis implorabant, cum vero Serbica ecclesia non respondisset, rem patienter, ut oportebat, non ferebant, sed sponte sua canonicam sum Serbica ecclesia communionem praeciderunt et

⁸ Quod non ex omni parte cum vero congruit, cum Pavlik-Gorazd initio cum liberalibus stetisset et sentisset.

patriarchae Constantinopolitano oboedientes facti sunt. Patriarcha Constantinopolitanus sane cum singulari celeritate Bohemos orthodoxos organisavit. Episcopus Gorazd in America degens, quae in Bohemia fierent, nesciebat, et reversum omni opera studebat, ut impediret, quo minus patriarcha Constantinopolitanus rebus Bohemorum orthodoxorum se interponeret. Ast serius erat. „Res nunc tristissima sunt condicione“, scribebatur. „Ex una parte stat archiepiscopus Sawatij in communionem cum patriarchatu Constantinopolitano, ex altera vero episcopus Gorazd in communionem cum patriarcha Serbico. Caeci perspicere possunt rem culpae Serbicae ecclesiae esse tribuendam, quae ut Oblomov responsum differebat obliviscens quam celerrime esse agendum. Conditio, qua episcopus Gorazd est, acerbissima et molestissima est. Cum Archiepiscopo Sawatij iam agere coepit de condicionibus communis laboris. Optimus Dominus Jesus eorum corda coniungat . . . Nequit vero, quod deplorandum est et dolendum, de medio tolli id, quod archimandritae Sawatij ordinatio et eius in dignitatem archiepiscopi evectio maxima clades est ecclesiae Serbicae, clades, quam ipsa admisit, cum non celeriter res gessit, sed lente et impropte munere functa est . . .“

Archiepiscopia orthodoxa a patriarcha Constantinopolitano Meletio erecta in Bohemia, Moravia, Silesia re vera ex unica tantummodo paroecia constabat, quae etiam quosdam dispersos Bohemos orthodoxos extra Pragam (in Bohemia, Moravia, Silesia) amplectebatur. Ut communitas religiosa seu paroecia ab auctoritate publica est agnita. Etiam quod ad numerum fidelium attinebat, paroeciae amplitudinem non superabat. Hanc paroeciam cui aliquot communitates non organizatae in Russia Subcarpathica adjungebantur de facto patriarcha Constantinopolitanus *archiepiscopiae* titulo ornavit, cui dioeceses in Bohemia et Moravia sunt addictae. Erat patriarcha rite edoctus de condicionibus orthodoxiae in re publica olim B. s.? Negotium rei mirandae speciem praebebat. Ut archiepiscopia erigatur, etiam ex orthodoxo iure canonico requiri videtur, ut duo saltem dioeceses iam *praesto sint*. In Tomos tres quidem dioeceses (Pragensis, Moravensis, Carpathorussica) nominantur, quae tamen re vera *non*

exstabant. Fingebaturne tres dioeceses exstare, quae re vera non exstabant, cum archiepiscopia erigebatur?

In Bohemia, Moravia, Silesia ratione eorum, quae in Tomos decernebantur, duo dioeceses (Pragensis et Moravensis) constituebantur, re vera tamen unica tantummodo paroecia ibi exstabat, cui ad curam animarum exercendam duo sacerdotes (Sawatij et dr. Červinka) praesto erant. Sawatij ordinatus episcopus, erat quidem *archiepiscopus* et protopresbyter dr. Červinka erat eius archiepiscopalis *cancellarius*, re vera tamen necessitate pressi Sawatij munere parochi Pragensis paroeciae et dr. Červinka officio eius cooperantis fungebantur. Plures sacerdotes (postquam pater Alexius Vaněk Praga abierat) non aderant. Totis duabus dioecesibus orthodoxis in Bohemia, Moravia, Silesia constitutis *duo sacerdotes* praesto erant. In Moravia et Silesia aliquot dispersi fideles orthodoxi erant, quorum numerus minor erat, quam ut unicam paroeciam, nedum dioecesim, efficerent.

Hac erat condicione Archiepiscopia rei publicae olim Bohemoslovacae in Bohemia, Moravia, Silesia tempore, quo constituta est.

*

Archiepiscopia orthodoxa constituta episcopus Gorazd statim munere episcopi in ecclesia Bohemoslovaca se abdicavit (die 5. m. Martii 1923). Quae facienda sibi proposuisset, publice pronuntiavit (Za pravdou die 15. m. Martii 1923) et dioecesanis suis valedixit. Nihil ipsi restabat, nisi ut archiepiscopo Sawatij se adiungeret. Sperabat fore, ut saltem pars suorum asseclarum ad orthodoxiam transiret. Re vera ii, qui ex eius dioecesanis moderatiores erant, videbantur parati, ut eum sequerentur. Attamen Gorazd non ignorabat, quam multi etiam ex illis moderatis liberalismo religioso studerent, et quanta obstarent, ut isti sui orthodoxi archiepiscopo Sawatij, qui in rebus fidei et morum rigore notissimus esset, sine ullis tergiversationibus se adiungerent. Ipse tandem curabat, ut rei suae provideretur, praepremis suae „reformatae orthodoxiae“, quae ex ipsius sententia religiosus rebus Bohemorum esset accommodanda, nova opera daretur. Ideo moderatos asseclas suos in Moravia hortatus est, ut Pragensi communitati orthodoxae (archiepiscopo Sawatij) libellum porri-

gerent petentes, ut in communionem reciperentur. Libellus missus est die 21. m. Martii 1923. Attamen in libello illo quaedam condiciones auctore episcopo Gorazd stabilitae proponebantur.

Mirandum, quam callide episcopus Gorazd curavit, ut de suo munere episcopali et de reformata orthodoxia in archiepiscopia orthodoxa provideretur. Hae ipsae erant condiciones: ut ecclesiae nomen mutaretur, ut ritus occidentalis permitteretur (iis, qui ad orthodoxiam ex ecclesia Bohemoslovaca essent transituri), ut ecclesia et fideles pro ritibus dividerentur, ut etiam iurisdictio episcopalis pro ritibus divideretur. Archiepiscopo Sawatij relictum iri iurisdictionem in fideles ritus orientalis, episcopo Gorazd iurisdictionem in fideles ritus „occidentalis“ (nulla ratione habita, habitarentne in Bohemia, Moravia, Silesia vel in Russia Subcarpathica). Quae omnia ponebantur tamquam condicio sine qua non. Cancellarius archiepiscopi Sawatij respondit die 23. m. Martii 1923. In responsis istis mos quidem condicionibus propositis non gerebatur, libellus vero non a limine reiciebatur. Laudabatur, quod animi proni essent ad orthodoxiam amplectendam, negotium vero in medio relinquebatur. De re mox visum iri. Petentibus tantummodo persuadebatur omnia factum iri, quae ecclesiae prodesse quaeque sacris canonibus consentanea essent. *Ad patriarcham vero Constantinopolitanum pertinere, ut rem decernendam approbaret.*

Quibus responsis neque episcopo Gorazd neque eius asseclis satisfactum est. Aliquot diebus post quam responsa recepta erant, episcopus Gorazd abdicationem muneris episcopalis revocavit affirmans se in ecclesia Bohemoslovaca remanere. Quoniam pacto haec facta sunt? Moderatores fideles ad orthodoxiam tendentes in contione Moravicae dioecesis ecclesiae Bohemoslovacae habita Přerovii die 28. m. Martii a. 1923 suffragiis latis vicerunt et decreverunt se in ecclesia Bohemoslovaca mansuros, attamen ut orthodoxos, ducem sequentes episcopum Gorazd. Moravicam dioecesim in ecclesia Bohemoslovaca futuram esse partem autonomam, orthodoxiae rationes sequentem, in iis solis rebus, quae ad organizationem pertinerent, toti ecclesiae Bohemoslovacae et eius centrali moderamini obnoxiam. Ast cum Přerovii res decreta est, episcopus Gorazd in ecclesia Bo-

hemoslovaca victoriam non reportavit, immo acerrimo certamine cum iis, qui in ecclesia Bohemoslovaca res ad extrema detrudebant, et cum omnibus ecclesiae illius auctoritatibus implicatus est. Consilium centrale ecclesiae Bohemoslovacae Praegae in consessu die 12. m. Aprilis 1923 habito ea, qua P̄rerovii decreta erant, respuit, postulatum autonomiae in rebus fidei reiecit et episcopum Gorazd admonuit, ut ecclesiam Bohemoslovacam cum omnibus, qui idem atque ipse sentirent, relinqueret. Quod ille extemplo fecisset, nisi eius cum Sawatij causa in suspenso haesisset et nisi eum spes stimulasset fore, ut plurimos e moderatis in ecclesia Bohemoslovaca in Moravia conciliare ei contingeret. Ideo in ecclesia B. s. remansit. P̄rerovium alter consessus est convocatus, ubi via quaereretur, qua ambae factiones aliquatenus saltem placarentur. Etiam isti conatus ad irritum reducti sunt. Tunc episcopus Gorazd apertam seditionem incitavit et summo studio moliebatur, ut suis rebus in Moravia quam tutissime provideretur. Schisma in schismate ortum est. In ecclesia Bohemoslovaca vehementissimae pugnae inter fratres exstiterunt, quibus factum est, ut omnia illa, quae de libertate conscientiae et de sublimiore unitate purissimae charitatis christianae praedicarentur, fide digna non haberentur. Altera factio alteram haeresis arguebat et ex ecclesia expellebat. Inimici vehementissime incitati alii alios sordidissimis armis pungebant et pessima alii aliis crimini dabant. Alii alios laesae fidei, commissae fraudis, deceptae plebis etc. accusabant.

Istae acerbissimae pugnae in sinu ecclesiae Bohemoslovacae anno 1923 et ineunte anno 1924 sunt tristissimum caput historiae illius ecclesiae, caput dico, quod demonstrat, quantum valeat in rebus religiosis illa secta, quae ecclesiam catholicam in ius vocare et de ea cognoscere voluerit.

Quibus dissensionibus factum est, ut e moderatioribus, qui „ad orthodoxiam tenderent“, multi abirent et ipse episcopus Gorazd, (qui ipse ferocissime invehebatur), immenso dolore afficeretur. Discordiis saevientibus quidam ex iis, qui ad orthodoxiam tendebant, exacerbati ecclesiam Bohemoslovacam reliquerunt et non exspectantes, quid esset Gorazd factururus, orthodoxae communitati archiepiscopi Sawatij se adiunxerunt. Velut in oppidis Tábor

(ubi eorum administrator pater Roubíček est constitutus) et Trhové Sviny, In Moravia episcopo Gorazd fideles remanserunt pluri-
mi ex ecclesia Bohemoslovaca Olomucii et in pago Chudobín, ubi
die 27. m. Maii 1923 lapis fundamentalis novae aedis ss. Cyrilli et
Methodii est benedictus.

Quibus discordiis et luctationibus orthodoxa communitas Pra-
gensis duce archiepiscopo Sawatij nullo modo implicabatur. Epis-
copo Gorazd diffidebat et ecclesiam Bohemoslovacam habebat so-
cietatem infidelium. Sawatij nullum fere studium conferebat, ut
orthodoxia propageretur: tale negotium alienum nempe erat ab
eius ingenio (quippe qui ita esset animo et vita religiosa constitu-
tus, ut se magis Russicum monachum quam strenuum propugnato-
rem praeberet) et insuper non praesto erant, qui eum in propa-
ganda orthodoxia iuvarent. Eius paroecia etsi in archiepiscopiam
elata in Bohemia et Moravia fidelium numero semper paroecia re-
manebat. Orthodoxa archiepiscopia constituta in Bohemia et Mo-
ravia mentes nullo modo movebat. Quod autem Sawatij ad Con-
stantinopolim pertinebat, animi potius contra eum incitabantur.
In iis, quae ab extrema factione ecclesiae Bohemoslovacae divul-
gabantur, tamquam archiepiscopus „turcicus“ illudebatur (iuris-
dictio Constantinopolitana „turcica“ appellabatur.)

(Continuabitur.)

DE SOPHIA, SAPIENTIA DIVINA

Doctrina S. Bulgakov et Decretum Patriarchatus moscoviensis de ea.

S. MARAKUJEV

Profesor oeconomiae politicae Moscoviae S. N. Bulgakov unus ex ideologis marxismi russici evasit, Relictis marxistis iam ante revolutionem russicam vias suae persuasionis publice exposuit.¹ A. 1918 sacerdos ordinatus est, quapropter e Russia expulsus est. Praegae lectiones habuit in Russica facultate iuridica iuris canonici. Deinde Parisiis cathedram Russici instituti theologici recepit. Multis in suis elucubrationibus prof. Bulgakov totum systema theologicum exposuit, quod attentionem movit hierarchiae pravoslavae.² Ad suas sententias demonstrandas confugit auctor ad textus Novi Testamenti, maxime autem ad II. Proverbiorum, Sapientiae et Ecclesiastici; nec non ad doctrinam Gregorii Palamae, qui notus est ut protector theoriae mysticae haesychastarum nuncupatae.

Doctrina prof. Bulgakov damnata est a synodo episcoporum russicae ecclesiae extra Russiam iuxta notitiam archiep. Theofani 31. V. 1927 et per Decretum Patriarchatus moscoviensis 7. VIII. 1935. Synodus patriarchalis cognita recessione P. Bulgakov a dogmaticis definitionibus Ecclesiae decretum tulit: Doctrina prof. Bulgakov est proprio arbitrio facta explanatio, saepe mutans dogmata pravoslavae fidei, in nonnullis partibus suis directa repetitio doctrinae falsae, iam prius damnatae; quia etiam deductiones ex ea fieri possunt, quae periculosae vitae spirituali evadere possint, teneant omnes ut doctrinam alienam a sancta pravoslava ecclesia Christi, simulque caveant, ne christifideles et cultores fidei eam accipiant. — Si ageretur de receptione prof. Bulgakov in communionem, conditionem talis receptionis, sicut

¹ In libro: *Отъ марксизма к идеализму.*

² Sententiae de Sophia expositae sunt in: *Свѣтъ невечерній, Москва 1917; Кипина неопалимая, Парижъ 1927; Икона и иконопочитаніе, Парижъ 1931; Агнецъ Божій, Парижъ 1933; Ипостась и ипостасность. Сборникъ статей, посвященных П. Б. Струве. Прага 1925, стр. 353—373.*

et absolutionis sacerdotalis, scriptis datam recessionem a sophianicis explanationibus dogmatum fidei et aliorum errorum in campo fidei et scriptis datam promissionem fidelitatis doctrinae ecclesiae prav. exigere debent.

Adesse in doctrina P. Bulgakov „explicita indicia modernismi“ concilium episcoporum in Jugoslavia sententiam tulit; quod nullo modo cum munere prof. Instituti theologici conciliare potest.

Hierarchia pravoslava damnavit praeter speciales declinationes in apollinarismum et origenismum (trichotomismus et praesistentia animarum) tria capita eius doctrinae: 1. Doctrinam de Sophia, 2. de Incarnatione, 3. de Redemptione. Prius eius theses, quae damnationem causaverunt, proponi debent.³

I. Doctrina de Sophia, Sapientia Divina.

Deus est Spiritus. Natura omnis spiritus consistit in indivisa coniunctione sui ipsius-conscientiae et libertatis, i. e. hypostasis, personae et naturae. Deus sui conscius est sicut Ego. Omnis ego limitatum est, quia necessarie debet exire in Tu et Nos, i. e. in alia Ego. Limites tou ego cadunt in amore, qui versus alterum extenditur; perdens se ipsum, Ego servatur; quod possibile est solum in non-unius-hypostasis spiritu. Deus est imprimis talis trihypostaticus, in quo aeternaliter verificatur actus sui traditionis in amore.

In generatione Filii-Verbi Pater se ipsum revelat, Sapientia Patris in Filio. In processione Spiritus S. a Patre ad Filium datur non tantum eductio ex visceribus Patris, sed exitus Eius, uti actus divinae vivificationis. Hoc argumentum quod dicitur in Verbo et obumbratur per Spiritum S., est gloria s. Trinitatis, revelatio Patris de Filio et Spiritu S. Quapropter dicere Sapientiam esse tantum Verbum, esset verum tantum in relatione unius Secundae Personae; Sapientia est simul gloria divina in relatione ad tertiam hypostasim. Tali modo per Sophiam-Sapientiam revelatur omnis mundus Divinus, omnis Plenitudo.⁴

³ P. Bulgakov recedere saepe saepius a propositis sententiis adnotari debet. Eas non posse sumi iuxta strictam significationem verborum saepe explicat.

⁴ Инос. и гипостасность, стр. 246.

Sophia est unica vita, unica essentia, unum argumentum vitae totius s. Trinitatis.⁵

Inter Deum creatorem mundi et creaturas insuperabilis vorago adest, quae contactum immediatum impedit. Simul creatura existit per vim divinam, consequenter in Deo. Creatura est tali modo in essentia extra divina divina (pan-en-theismus) simul distincta et non distincta ab Eo: mundus est non-Deus, existens in Deo, Deus est non-mundus, existens in mundo. Antinomia ista est saltus logicus super voraginem, sed fit ita pons supra eam. Qui coniunctionem Deum et mundum inter exprimit in eorum distinctione, sed et in unitate divinum quid *μεταξύ* Deus in creatione, quae est divina Sophia.⁶

Sophia est Deus revelatus in relatione ad Deum absconditum. Ipsa non distinguitur ab unica natura divina, propterea Sophia est divinitas Dei, et hoc sensu mundus divinus ante creationem. Creaturis Deus est Sophia, nam in ea et per eam revelatur Ipse, sicut personalis Deus et creator. Mundus a Sophia creatus est vel in Sophia, nam aliud principium non adest nec potest esse; ex quo sequitur mundum esse Sophiam, sed creatam in tempore existentem.⁷ Unde sophiologica antinomia. Thesis: Deus in s. Trinitate unus se ipsum revelat in Sapientia divina sua — Sophia increata, divinitas in Deo. Et antithesis: Deus mundum per Sapientiam suam creat, quae Sapientia constituens divinum fundamentum mundi — Sophia creata, divinitas extra Deum, in mundo.⁸

Sophiologicam antinomiam praebet doctrina Gregorii Palamae de incognoscibilitate essentiae divinae et energiis divinis. Distinctio essentiae divinae et energiæ ita exprimitur: Sophia, Sapientia divina, est revelatio essentiae transcendentalis Dei. Sicut iuxta Gregorium Palamam energiae divinae non uni divinae hypostasi insunt, sed totam s. Trinitatem revelant, ita et Sophia, uti gloria divina non correspondet tantum Secundae

⁵ Купина неоп., 246.

⁶ Икона и иконоп., 49.

⁷ Икона, стр. 49 – 51.

⁸ Икона, 55.

personae, qua eius personalis proprietas, sed adest in possessione totius s. Trinitatis, consequenter omnium hypostasium.⁹

Ex quo patet trinitaria et sophiologica inconvenientia plenae coincidentiae Sophiae cum una tantum persona, praesertim Verbo. Si Sapientia uni tantum personae convenit, dividitur divina tri-unitas et loco eius fit tri-divinitas. Reiectio divinitatis Sophiae per degradationem ad attributum Verbi est ante omnia heresis antitrinitaria.¹⁰

„Deus est Sophia“ significat: Deus, hypostaticus amor, amat Sophiam, et ipsa invicem Deum amat, quamvis non hypostatico amore.¹¹ Tria sunt genera amoris: Personalis amor personae ad personam. Personalis amor ad non-personale, sed in potentia personae: hic est amor Dei ad Sophiam, ad suam propriam revelationem, ad mundum divinum. Tertius modus amoris est amor mutuus Sophiae ad Deum, substantiae non personalis ad hypostasim. Ita somniat Bulgakov.

Est-ne Sophia propria hypostasis in s. Trinitate, „quarta persona“? Per se patet quaestionem esse inconvenientem et impossibilem: quarta persona non adest nec potest esse. Per hoc non reicitur in ea „hypostaseitas“ Quae nominatio hypostaseitatis distinguitur ab hypostasi et a non hypostasi, i. e. ab omni quod non subsistit in se, puta, mortuum vel abstractum. Hypostaseitas est facultas se hypostatizandi, sed per alienam hypostasim, hypostatizatio per donationem sui ipsius. Haec est vis amoris, passiva, feminina, donatio sui ipsius in receptione amoris, sed sine facultate, ut fiat activa, hypostatica. Quod mystici vocant „aeternam femininitatem.“¹²

Sophia, mundus divinus, non est tantum Sapientia, sed et gloria divina. Sapientia Verbi vel Logos est sui revelatio Dei in secunda persona. Sophia ut gloria propria est Spiritui Sancto. Eadem ex ratione dicere licet Logos esse in sui revelatione Sophiam, sicut Spiritum S. esse Sophiam divinam.¹³

⁹ Ипостась, 358.

¹⁰ Агнецъ Божій, стр. 134, прим.

¹¹ Агн. Бож., 129.

¹² Ипостась, 361—2.

¹³ Агн. Бож., 131—3.

Gloria est Mater Dei, in quam descendit Dominus, ex qua nascitur Dominus per adium Spiritus S., est Sophia Mariana.¹⁴ „Gloria Dei est tantum unus modus Sapientiae divinae. Et Sophia et Gloria duas facies possidet: Christosoficam et Marianosophianam, divinam et creatam.“¹⁵

Sophia sicut gloria et revelatio locum tenet medium inter Deum et mundum. Ipsa in se continet aeternum omne divinum huius mundi, est eius mente conceptus prototypus. In sua integrali essentia est mundus humanitas, et homo est vivum centrum mundi, dominus mundi, „deus“ eius. Sophia ut hypostaseitas est aeterna humanitas. In creatione accipit Sophia suam existentiam, fit mundus. Eius hypostaseitas, quae in Deo caret propria subsistentia, in mundo eam accipit. Sophiam, suam hypostaseitatem, in creatione Deus quasi separat a suis hypostaseis, a se ipso et induit hypostasi creata.¹⁶

Mundus creatus est icona Sophiae divinae. Ideae, quae habent aeternum fundamentum in Sapientia divina, existunt in rebus; ex quo sequitur aliqua identitas inter ideam et existentiam mundi, inter Sophiam divinam et creatam.¹⁷

In relatione ambarum naturarum in Christo ad unicam eius divinam mentem idem adest sicut in relatione Sophiae divinae ad creatam, vel mundi divini et creati. Una Sophia et per hanc unitatem constituit identitatem amborum mundorum in eorum prototipo.¹⁸

„Verbum Dei sumit naturam humanam Matris Dei et aeterna humanitas coadunatur cum terrestri natura humana, Sophia divina cum creata.“¹⁹ Deipara in summo gradu est sophiana. Est plenitudo Sophiae inter creaturas et hoc sensu Sophia creata.²⁰

In **Decreto Patriarchatus moscoviensis** de d. 7. m. Septembris a. 1935 systema P. Bulgakov vocatur tentamen resuscitandi doc-

¹⁴ Куп. неон., 21.

¹⁵ Куп. неон., 230.

¹⁶ Ипостась, 363—364.

¹⁷ Икона, 75.

¹⁸ Икона, 96.

¹⁹ Икона, 151.

²⁰ Куп. неон., 189.

trinam antiquorum gnosticorum, quorum curae fuit explere voraginem inter Deum transcendentalem et mundum creatum. Talem „mediatorem“ vel pontem inter Deum et creaturas P. Bulgakov intendit efficere Sophiam, Sapientiam divinam, gloriam Dei, aeternum complexum idearum de creatione mundi, quae existebant ante creationem mundi in mente divina. Sicut systema gnosticorum, dicit Decretum, „doctrina P. Bulgakov fantasia creatrici ficta, terminos et conceptus communiter in dogmatica pravoslava et s. Scriptura obvientes adhibet, nihil tamen illa commune cum doctrina ecclesiae pravoslavae possidet. Quod non est veritas, sed phantasia... dolus et propria fraus: „Errantes et in errorem mittentes“ (2 Tim 3, 13) “

Secundum doctrinam P. Bulgakov in s. Trinitate a tribus Personis distinguenda est Sophia, Sapientia divina. Sophia est a saeculis inhaerens Deo mens de mundo creato, imago eius idealis. Sophia-spiritualis est realitas, viva essentia, a Deo amata et ipsa Deum amans, mutue passive ei respondens per amorem femininum; tali sensu est „caelestis Afrodita, quae ita a Platone et Plotino nominata est“ Sophia, sicut substantia, praedita esse debet conscientia, hypostasi. Inito P. Bulgakov ita docebat, quamvis excusationem praebebat hypostasim Sophiae peculiaris generis esse, differentem a tribus Personis divinis. Postea Sophiam non habere hypostasim, esse Usiam, essentiam divinam somniabat. Amare tamen potest tantum substantia sui conscia et conscientia necessario spectat hypostasim; quapropter excogitavit B. pro Sophia novum statum: habitationem in non-hypostasi, in hypostaseitate, i. e. facultas facere hypostasim.²¹

Distinctam relationem Sophiae ad Secundam et Tertiam Personam in Deo concipit B. ut differentiam principii masculini et

²¹ Si ad amandum requiritur conscientia, esse persona, tunc simili modo potest dici „facultatem hypostasim facere“ praesu pponere actum voluntatis, i. e. iterum requirit perfectam hypostasim. Non lutum posse fieri laterem, sed hominem habere facultatem e luto laterem facere, potest dici. Aliis verbis, facultas est attributum personae. Deinde conceptus „hypostasis“ a B. per aliam expressionem (facultas facere hypostasim) datus non consequitur finem. Sophia, sicut realitas viva, habens potestatem, amans, exquirat et propriam hypostasim, et non tantum habet facultatem hypostaseos in omnibus tribus personis s. Trinitatis, in Deipara, in humanitate, in mundo creato.

feminini in Deo. Decretum Patriarchatus reicit existentiam talium variorum principiorum in Deo. Per hoc nequaquam potest illustrari mysterium vitae inaccessibilis essentiae divinae; e contrario includit in se magnum periculum. Nam auctor comparat illud cum duplici sexu in homine creato: „Masculum et feminam creavit eos ad imaginem Suam.“ A quo, secundum verba Decreti, non longe abest divinizatio vitae sexualis, qui casus fuit et apud gnosticos. Verum est id non adesse in propositionibus B., sed periculum in eo esse discipulos posse postea deducere id, quod cum timore vitare voluit magister.

Attributio Sophiae, sicut gloriae divinae, soli Spiritui S. contradicit doctrinae pravoslavae, nam et Filius vocatur „splendor gloriae Patris“ Contradicit et Spiritum S. vocari a B. passivum vel femininum principium in Deo.

Non tangens quaestiones particulares Bulgakovi, Patriarchatus moscoviensis putat doctrinam eius de essentia divina nihil commune cum traditione ecclesiastica habere neque doctrinae pravoslavae convenire.

Russica synodus episcoporum in Jugoslavia illud Pauli: „Nos praedicamus Christum, Dei virtutem et sapientiam“ (I Cor 1, 24) adducens putat doctrinam de Sophia, sc. de principio feminino in s. Trinitate esse novitatem, modernismum, qui reiciendus est. Adhuc magis reprobanda est sententia „hoc femininum principium esse peculiarem substantiam vel hypostasim, quamvis non consubstantialem s. Trinitati, tamen non omnino ei alienam“ Synodus damnat et doctrinam de facultate Sophiae creatae fecere hypostasim in persona Deiparae; Sophia concipitur a B. tum sicut substantia superans Deiparam, a qua deinde accipit cultum, tum fere identificatur cum ea. „Auctor non praebet claram conclusionem propriae sententiae, quae in hac vel in illa forma omnino aliena est a traditione ecclesiastica et doctrina veterum Patrum.“

(Continuabitur.)

CONTROVERSIA DE CORPORE CHRISTI MYSTICO

FRANCISCUS GRIVEC

Anno 1937 in hisce commentariis multa de corpore Christi mystico ac de libris huius generis scripsi (AAV 1937, 50-56; 122-132; 141 ss). Continuationem ibi promissam (pg. 122) hucusque differabam, occasionem opportuniorem non sine ratione expectans. Saepius monui, omnes libros et dissertationes recentiores de corpore Chr. mystico, magno laborare defectu, utpote proprium nexum huius doctrinae sublimis cum tractatu de ecclesia plus iusto negligendo.

Hodie consequentiae infaustae defectus huius iam manifestae apparent. Etenim huius sublimis quaestionis tractatio in magno versatur discrimine. Nuper multae editae sunt dissertationes, quae libros et tractatus de corpore Christi mystico acriter percensent et carpunt. Imo Congregatio s. Officii (Indicis) recenter unum opus huius generis damnavit, nempe librum *Caroli Pelz*, *Der Christ als Christus* (liber ad instar manuscripti vulgatus a. 1939; damnatus die 6. Nov. 1940 — Acta Ap. Sedis 1940, 502).

Dilucidum conspectum huius controversiae ac discriminis vulgavit *E. Przywara* S. J. in *Zeitschrift f. Ascese u. Mystik* 1940, 197—215. Excessus auctorum recentiorum recenset *L. Deimel*, *Leib Christi, Sinn und Grenzen einer Deutung der innerkirchlichen Lebens* (Freiburg i. B. 1940), at sine sufficiente apparatu critico. Praecipue autem *M. D. Koster*, *Ekklesiologie im Werden* (Paderborn 1940) opera et dissertationes de corpore Chr. mystico acri ac fere audaci percensuit iudicio.

Przywara non sine ratione monet, gravem causam negativam huius defectus in tractatu clarissimi *Scheeben* sitam esse, qui sublimis de corpore Chr. mystico disseruit, attamen non in tractatu de ecclesia, sed christologice. Tractatum de ecclesia in opere suo dogmatico non absolvit. De relatione corporis Chr. mystici ad ecclesiam hierarchicam explicite non tractat, quia doctrina de corpore Chr. mystico „gehört nach der Intention Scheebens zur Ausrundung der Christologie, nicht aber zur Formalität der Kirche“

(Przywara o. c. 206). *K. Adam* (Wesen des Katholizismus), *Feckes* (Mysterium der hl. Kirche), *Jürgensmeier* (Der mystische Leib Christi als Grundprinzip der Aszetik) e. a., hanc quaestionem tractantes, autem vestigia doctissimi Scheeben premuni.

In AAV 1937, 52 memoravi, professorem Spáčil (Bessarione 1920, 147—176) primum dilucide relationem ideae corporis Chr. mystici ad hierarchicam ecclesiae constitutionem ostendisse. Eius vestigia secutus, in meis libris *Cerkev* (1924) et *Kristus v Cerkvi* (1936; ed. bohémica Olomucii 1938) nexum huius conceptus cum hierarchica ecclesiae constitutione accuratius evolvi atque s. Pauli conceptum sublimem tractatui de ecclesia systematice intexui. Hierarchica ecclesiae constitutio e Christi institutione positive (historice) demonstranda et definienda est. Nec sufficit neque opportunum est, hierarchicam constitutionem et nominatim primatum e conceptu corporis Chr. deducere, sed hierarchica ecclesiae constitutione historice demonstrata ac doctrina de corpore Chr. mystico iam exposita, nexus huius sublimis ecclesiae conceptus cum hierarchica constitutione explicandus est, prout in AAV 1937, 141—143 brevi conspectu ostendi.

Omnes libri de ecclesia omnesque tractatus de corpore Chr. mystico nexum laudatum plus iusto negligunt. Auctores recentiores operum de ecclesia conceptum s. Pauli brevius vel disertius memorant, at plerumque veluti quoddam „corpus separatum“ vel ut quandam proprietatem ecclesiae; nexum cum hierarchica constitutione nemo tractat. Alii auctores, ecclesiologiae non sat periti, hunc conceptum veluti essentiam ecclesiae considerant, attamen ecclesiam a Christo institutam et constitutam plus iusto negligendo, nexum corporis Chr. mystici cum hierarchica constitutione vix sat percipiunt. Auctores vero ex professo ac perite de corpore Chr. mystico disserentes, hanc doctrinam vel historice (historia dogmatum) vel christologice vel biblice tractant; nemo illorum hanc doctrinam ut partem ecclesiologiae considerat vel tractat.

Decursu viginti annorum in tot tantisque de hac re libris et dissertationibus duo extrema hodie adhuc perseverant. Ex una parte libri et tractatus de corpore Chr. mystico ab ecclesiologia seiuncti, ex altera parte libri de ecclesia, conceptum corporis Chr. mystici

ferventer ac diserte vel caute et frigide approbantes, at eius intimiorem cum hierarchica constitutione nexum asseveranter negligentes.

Ideo professores theologiae, operum theologorum scriptores sacerdotesque omnes rogo, faveant iam attentio-rem animum ad ea convertere, quae in AAV 1937 et in libro *Kristus v Církví explicavi*. Uberius de hac quaestione vere gravi ac de discrimine (Krisis), in quo huius generis litterae hodie versantur, in fasciculis sequentibus AAV disseram, absoluto tractatu de theologia ss. Cyrilli et Methodii. Post opera nuper vulgata ac post observationes auctorum laudatorum (Przywara, Deimel, Koster e. a.) haud pauca dilucidius explicari poterunt, nonnulla emendanda erunt, sed substantia illorum, quae in AAV 1937 et in libro *Kristus v Církví* scripsi, inconcussa manent, prout Spáčil (*Bogoslovni Vestnik* 1937, 207 s) et Tyškovič (*Or. Christ. Per.* 1937, 684 s) innuerunt.

RECENSIONES

Sbornik Velehradský (Collectanea Velehradensia). Habent sua fata libelli, etiamsi periodice prodeunt. Tempore opportuno vocantur ad vitam, fine adimpleto paululum exspirant, ut data occasione iterum reviviscant. Ad millenium b. mortis S. Methodii, Slavorum apostoli (anno 1885) rite profundiusque celebrandum fundaverunt optimi eius cultores ephemerides periodicas sub titulo „*Sbornik Velehradský*“, ubi inde ab anno 1880. usque ad annum jubilaei 1885 variae quaestiones cum doctrina, opere et cultu ss. Fratrum cohaerentes pertractabantur.

Dogmatici argumenti erant tractatus: *Jos. Vykydal*, Pravda-li, že Církev a papežství ohrožují vědu a pokrok? (Trahantne Ecclesia et papa doctrinam progressumque in discrimen? I,¹ 2.). - *Dr. Alois Jiráek*, Očistec v církvi řecké (Purgatorium in Ecclesia Graeca, I, 226.). *Dr. Josef Jireček*, Náboženské názvosloví slovanské (Terminologia Slavorum religiosa, I, 202.) *P. Method Halabala*, Pravoslaví sv. C. a M. (Orthodoxia ss. C. et M., I, 257.). - *Episcopi J. G. Strossmayer*, Allocutio ss. Patris Leonis XIII. eiusque responsum occasione Slavorum peregrinationis Romanae anni 1881, red. II, 5.). *Frant. Snopek*, Nauka Církvě a učení sv. C. a M. (Doctrina Ecclesiae et ss. C. et M., II, 86.) *Dr. Al. Jiráek*, Filioque (historico-dogmatica disquisitio, II, 220.). *Casimini Forlani*, Eppi Catariensis, Litterae pastora-

les de ss. C. et M. ex anno 1881, III. Initio.) - *Dr. Alois Jirák*, Artomachia, (Lis de usu panis azymi vel fermentati, III, 138.). *Matěj Procházka*, Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akv. (Studium philosophiae Angelici doctoris in Ecclesia orientali proponit tamquam medium eius unionis cum Ecclesia catholica, III, 249.). Idea cyrillo-methodějská (prooemium redactoris P. Jos. Vykydal, IV. 7—11.).

Historicas quaestiones moverunt :I. *Andrejev*, Vzpomínky na cyrilometodějský rok 1863 (Memoriae digna de anno cm. jubilaei 1863, I, 26, IV, 98.). - *Ivan Knigoljubec*, O počátcích úcty sv. C. a M. na západě (De primitiis cultus ss. C. et M. in Occidente, I, 163.). *Matěj Procházka*, O starožitných obrazech s cyrilskými nápisy v Římě se nacházejících (Antiquae imagines superscriptae litteris cyrillicis, quae Romae inveniuntur, I, 196.). - *Ign. Wurm*. Úvaha o dějích sv. Unie od Dra Juliana Pelesze (Quaenam deliberanda protulerit liber Dris Jul. Pelesz de historia s. Unionis? I, 272.). *Josef Vykydal*, Tři listy papeže Jana VIII. (Tres epistolae papae Joannis VIII., I, 287.). - *Jan Vychodil*, Velehradský kostel a klášter (Ecclesia et claustrum Velehradensia, II, 23.). *Matěj Procházka*, Vznik a zánik metropole sv. Methoda, apoštola Slovanů (Quomodo provincia metropolitae s. Methodii, Slavorum apostoli, exorta sit ac interierit? II, 143.). *Václav Zelený*, O počátcích křesťanství v Čechách (De religionis christianae in Bohemia principiis, II, 177.). *Dr. Hermenegild Jireček*, Příspěvky k dějepisu cyrilometodějskému, (Additamenta ad historiam cm. II, 192.). *Hynek Krch*, O působení sv. Metoděje v Čechách (De sti Methodii apostolatu in Bohemia, II, 203.). *Matěj Procházka*, Kde odpočívá nyní tělo sv. Cyrila, apoštola slovanů? (Ubi nunc requiescat corpus s. Cyrili, Slavorum Apostoli? II, 290.). *Jan Vychodil*, Cyrilka na Velehradě (Sti Cyrilli sanctuarium Velehradense, III, 2.). *Fr. V. Sasinek*, Církev Cyrillo-methodějská (Historia vitae operisque ss. C. et M., III, 49, IV, 45.). *Matěj Procházka*, Příčiny zániku metropole sv. Metoděje a její slovanské liturgie v bývalé říši Velkomoravské (Quaenam causae contulerint ad interitum s. Methodii metropoleos ejusque liturgiae Slavicae in antiquo regno Magnae Moraviae, III, 107.). *J. Martinov* *Alois Hlavinka*, Sv. Method, apoštol slovanský, a papežské listy, zachované v Britském museu (S. Methodius, Slavorum apostolus, et litterae pontificiae in Museo Britanico asservatae, III, 173.). *Dr. Alois Jirák*, Jan VIII. (Historica vitae Joannis VIII. papae enarratio, III, 197.). *Hynek Krch*, Sv. Ludmila (Apologia vitae s. Ludmilae, III, 236.). *Matěj Procházka*, Papež Řehoř VII. a zánik slovanské liturgie v Čechách a na Moravě (Gregorius VII., P. M., et inhibitio liturgiae Slavicae in Bohemia et Moravia, IV, 4.). *Viktor Bezděka*, Starší zprávy o sv. C. a M. (Vetustiora documenta de ss. C. et M., V, 39.).

Ss. Cyrilli et Methodii cultum investigant hicce auctores: *Metod Halabala*, rajhradský kněz, Legenda petrohradská (Legenda de vita ss. Cyrilli et Methodii desumpta e breviario ad usum Ecclesiae Moravicae saec. XV. introducto et Petrogradi invento, I, 155.). - *Ivan Knigoljubec*, Dvojí služba obřa-

du římského na počest sv. C. a M. (Duplex officium ritus Romani in honorem ss. C. et M. e breviario Labacensi et Novano veteroslavico, I, 182.). *Dr. Hermenegild Jireček*, Kaple a kostely sv. Klimenta (Sacella nec non Ecclesiae s. Clementis, I, 207.). - *J. Havelka*, O některých památkách Cyrillo-methodějských (Nonnula ss. C. et M. memoriae documenta, praesertim sic dictae cruces cm, I, 214, II, 296, III, 217, IV, 83.). *Jan Vychodil*, Jubilejní pomníky Cyrillo-methodějské (Monumenta jubilaem CM commemorantia, I, 297.). *Josef Souhrada*, Památky cyrillo-methodějské v Čechách západních (Vestigia cultus CM in Bohemia Occidentali, II, 209.). *Hynek Krch*, Ještě něco o křížích ve Stebně a Malměřicích (Adnotationes de crucibus in Stebno et Malměřice inventis, II, 215, 302.). *Jan Trajer*, Kostely svatého Klimenta v Čechách (Ecclesiae Sto Clementi in Bohemia dicatae, II, 219.). *Mat. Procházka*, O posvátných obrazech v Římě s prastarými nápisy slovanskými (Sacrae imagines, quae antiquissimis inscriptionibus Slavicis adnotatae Romae inveniuntur, II, 292.). *P. Method Halabala*, Rukopis staročeský v Rájhradě, Zpěvník bratrský, (Cancionale Fratrum Bohemorum in veteri manuscripto Rájhradensi, II, 309.). *Jan Havelka*, Na obranu křížů cm. (Apologia sic dictorum crucium cm. III, 215; IV, 74.). *Moríc Růžička*, Naznačuje-li starobylost vesnice Nákla směr cesty sv. C. a M. z Olomouce do severní Moravy a z Moravy do Čech? (Indicatne antiqua civitas Náklo vestigia ss. Apostolorum C. et M. peregrinantium Olomucio in septentrionalem Moraviam? III, 267.). *Josef Sankot*, Cyrillo-methodějské pomníky v Telči na Moravě (Traditionis CM in Telč testimonia, III, 282.). *Alois Hlavinka*, Kterak slavili koncem XVII. století naši předkové svátek sv. věrozvěstův? (Series novem concionum in festo C. et M. exeunte saeculo XVII. habitatum, II, 284.). *Fr. Snopek*, Mše ve slavnost sv. C. a M. (Missa in festo ss. C. et M. e missali anno 1505 edito, III, 294.). *Method Halabala*, Martyrologium Odonis (saec. X. cum adnotationibus litteris latinis et cyrillicis, III, 296.). - *Karel Eichler*, Císařské silnice na Moravě, vystavěny pod ochranou sv. C. a M. a jejich strážci svěřeny (Quomodo in Moravia et publicae viae sub patrocinio ss. Apostolorum C. et M. construebantur eorumque custodiae commendabantur? IV, 69.). *Dr. Matěj Procházka*, Velmi vážný důkaz katolických Rusínů pro tvrzení, že slovanská liturgie sv. C. a M. byla překladem řecké (Gravis probatio cathol. Ruthenorum, slavicum ss. C. et M. liturgiam de Graeca esse translata, IV, 89.).

Primam seriem (1880—1885) Collectaneorum Velehradensium, quae a redactore P. Josepho Vykydal, parcho Velehradensi, edebatur exornant et carmina cm poetarum: Joannis Soukup, Francisci Kyselý et Georgij Slota (Slovaci) nec non variae actuales adnotationes; semper testimonium perhibebit de fervore et amore illius temporis erga ss. Fratres.

Solemnitatibus millenariis anno 1885 dignissime celebratis „Sborník Velehradský“ per decem annos non apparuit, usque dum capellanus quondam Velehradensis, P. Vychodil, iterum annis 1896 et 1899 bipartitam continuationem procuravit. Pars „Collectaneorum Velehradensium“ anno 1896 edita

(VI/1) continet praeprimis haecce studia Fr. Snopek, magni Slavorum apologetae: Epistola Hadriani II in Legenda Pannonica et bulla Joannis VIII. „Industriae tuae“. — S. Methodius et decretalia Pseudoisdoriana cum allegatis: Responsio contra Graecorum haeresim de fide S. Trinitatis. Concilium Wormatiense. Praefatio et professio fidei. (VI, 1—131.) — Sepulchrum et reliquiae s. Cyrilli, Slavorum apostoli. (VI, 142—151.) Deinde enarrat Slovacus Fr. V. Sasinek historiam Gorazdi ejusque sociorum. (VI, 133—141.) P. Met. Halabala publicat „Čin missy (Missa glagolitica, VI, 152—164) et P. Ant. Rejzek, S. J., scribit primam partem vitae sti Josafat. (VI, 165—176). Secundam partem Collectaneorum Velehradensium anno 1800 (VI/2) publicatam praeter vitam sti Josafat (ab Ant. Rejzek, S. J. (VI, 248—260), P. Methodii Halabala, O. S. B., biographiam a Joanne Halouzka (VI, 261—272) et mentionem de sepulchro sti Methodii a Dre Ant. C. Stojan (VI, 307—315), totam explevit redactor *Joannes Vychodil* et quidem tractatibus: Destructio s. Velehradii (VI, 186—247). Antiquae imagines Velehradenses (VI, 273—278). Josephus Malý de Vyzovice abbas Velehradensis (VI, 279—290). Sepulchrum Sti Methodii, Slavorum apostoli (VI, 291—306). Desunt uti patet, collaboratores Collectaneis Velehradensibus, quae secunda vice ad triginta annos obmutuerunt.

Cum anno 1930 nova serie editionum reviviscunt, novum finem iam prosequuntur: Fiunt organum Societatis archeologicae Velehradensis, ut praeter documenta historica et *disquisitiones archeologicas* antiquitatem Velehradensem illustrent. Fructus horum laborum nunc diligenter quovis anno publicantur. Decurrente novo decennio novi autores apparent: Antonín Zelnitius, Dr. L. Niederle, K. Hanák, Štěpán Slavotínek, Jakub Hudeček, Jiří Blaha, B. Malafa, Antoš Horsák, Vilém Hrubý, Dr. Jos. Skutil, Dr. M. Mikulka, qui regionem Velehradensem finitimosque locos (Staré Město „na valách“, „na špitálkách“, „na stodůlkách“, „na písečnici“, Králov stol, Hradisko, na Sklepisku, Čeložnice, Nedakonice, Brána, Holý kopec, Boršice, Dolní Němčí, Horní Rákoš, Huštěnovice, Hluk, Čertův kút, Hluboček, Spytihněv, Derfle, Kunovice, Stražovice, Polešovice, Kudlovice, Míkovice, Ostr. Nová Ves) archeologice exploraverunt. Antiqua sepulchra et valla effossa protulerunt tot vestigia culturae byzantinae, ut historici eventus saeculi IX. ibidem verosimillime collocari possint. Quae ex. gr. director scholae Velehradensis *Ant. Zelnitius*, proprio Marte per plurimos jam annos ad historiam Magnae Moraviae Velehradensisque metropoleos illustrandam — terram fodiendo — contulerit, haud quis sine veritatis laesione in dubium vocare potest.

Historicis studiis cm adhuc incubuit praesertim modestus et doctus P. *Jacobus Hudeček*, qui hoc modo novam „Vitam ss. Cyrilli et Methodii“ prae-paravit atque edidit, cum per singulos annos „miscelanea cm“ (paběrky ze studií cyrilomet.) nec non documenta historica (textus originales in versione Fr. Bartys) tamquam allegata Collectaneis Velehradensibus adiunxerat.

Ipsa est auctor et horum tractatum: Velehradský klášter u Sušic (Claus-trum Velehradense prope Sušice, Nova series, No 1, a. 1930, p. 24.). Rostisla-

vova a Svatoplukova církevní politika (Actio ecclesiastico-politica Rostislai et Svatopluci, Nro. 2, a. 1931, p. 36.). — Otázka velehradská (quaestio Velehradensis, Nro. 2, p. 60.). — Velehrad-St. Město hlavním hradem staromoravským. (Velehrad-St. Město caput antiquae Moraviae, Nro. 3, a. 1932, p. 13. Nro. 8, a. 1937, pag. 6.) — Výzkum v Huštěnovicích. (Quidnam sit exploratum in pago Huštěnovice, Nro. 5, a. 1934, p. 26; Nro. 6, a. 1935, p. 36; Nro. 7, a. 1937, p. 7.) — Pribina a jeho domnělé zásluhy o pokřesťanění Slovenska. (Pribina ejusque putativa merita de religione christiana in Slovakiám introducta, Nro. 5, a. 1934, p. 36). — Poměr soluňských bratří k Photiovi a k Římu. (Relatio Fratrum Thessalonicensium ad Photium et Romam, Nro. 5, a. 1934, p. 43.) — Byl Konstantin-Cyryl biskupem? (Fueritne Constantinus-Cyryllus episcopus? Nro. 5, a. 1934, p. 53.) Několik poznámek k textům pannonských legend (Aliquot adnotationes ad textum Legendarum Pannonicarum, Nro. 5, a. 1934, p. 56.) Život svatého Cyrila a Metoděje. (Vita ss. C. et M., Nro. 6, a. 1935, p. 3—34.) — Vývoj církevního zřízení na Moravě v IX. a X. století. (Quomodo sit evoluta ecclesiastica constitutio Moraviae IX. et X. sacl., Nro. 7, a. 1936, p. 15—41.)

Res historicas tractabant adhuc: Štěpán Slavotínek, Manželky velkomoravského krále Svatopluka a jeho synové. (Uxores Svatopluci, regis Magnae Moraviae, eiusque filii, Nro. 1, a. 1930, p. 22.) — Původní obyvatelé Velké Moravy. (Autochtonae Magnae Moraviae incolae, Nro. 2, a. 1931, p. 31.) — Ant. Zelnitius, Úvod no nové řady sborníku. (Introductio ad novam seriem „Collectaneorum“, Nro. 1, a. 1930, p. 1.) — Stará mýta Velehradu. (Ubi Velehradii olim vectigal solvebatur? Nro. 7, a. 1936, p. 13.) — Kde budovali Slované svá hradiště? (Ubi a Slavis munitiones extruebantur? Nro. 8, a. 1937, p. 13.) — Velehrad - pravdou. (Velehrad - veritas (historica), Nro. 8, a. 1937, p. 18.) — Zlatá náušnice staroměstská. (Inaures aureae in St. Město in sepulchro inventae, Nro. 9, a. 1938, p. 18.) — Zajímavosti z nejstarší literatury. (Excerpta ex vetere litteratura attentione digna. Nro. 11, a. 1940, p. 81—85.) — Dr. Martin Mikulka, Po stopách starého Velehradu. (Vestigia veteris Velehradii, Nro. 10, a. 1939, p. 41; Nro. 11, a. 1940, p. 104; Nro. 12, a. 1941, p. 101.) — Dr. Jan Nevěřil, Velehrad v obrázcích. (Varia e studiis antiqui Velehrad, Nro. 11, a. 1940, p. 70—80.)

„Sborník Velehradský“ novis explorationibus archeologicis mutavit quidem faciem, ast non dimisit laborem et amorem ideae cm, cuius gloria et benedictione floruit olim Velehrad et reflorescet iterum, cum testimonium perhibebunt et terra effossa et historica documenta nova luce illustrata. Qui gravis Collectaneorum finis est stimulus novae eorum activitatis.

Fr. Jemelka.

MAURITIUS GORDILLO S. J., *Compendium theologiae orientalis.*
In commodum auditorum facultatis theologiae concinnatum. 2. ed. Ro-
mae 1939. XIX-312 pg.

Editio altera huius compendii post duos iam annos (1. ed. 1937) magnam eius utilitatem et praestantiam manifeste comprobavit. Editio nova substantiam operis non mutavit, at in omnibus fere capitibus emendavit; praecipue auctum est caput IX. de monophysitis, adiectis singulis articulis de Jacobitis, Armenis, Coptis, Aethiopicis.

Longe maior libri pars quaestiones de differentiis dogmaticis tractat (44-270 pg.). Caput de variis ritibus coetibusque religionis (ecclesiis) Orientis (1-19) brevior est. Inde elucet, auctorem vocem theologiae sensu stricto de theologia dogmatica (et fundamentali) intellexisse. Quae ad alias disciplinas theologicas pertinent, in libro breviter ac fere obiter tantum tanguntur.

Quaestiones dogmaticas uberius, vere sobrie ac dilucide tractantur, non solum „in commodum“ auditorum, sed et professorum, qui tam perspicuo compendio in tradendis quaestionibus difficilibus (Filioque e. a.) non parum iuvantur. Praecipue laudandi sunt indices litteraturae, perite ac prudenter selectae, in calce paginarum et in textu dispositi.

Probabiliter mox tertia huius compendii editio necessaria erit. Ideo quasdam addam observationes, ex magna huius libri aestimatione manantes, ut clarissimus auctor in nova editione paranda, quantum videbit et poterit, rationem earum habeat.

In articulo III. secundi capituli (de differentiis) disertius exponatur progressus in augendis discrepantiis dogmaticis; haec evolutio enim ostendit differentias dogmaticas non esse causam, sed consequentiam schismatis. Pauca dicantur de Russica (Slavica, Serbica e. a.) theologia symbolica (polemica, comparativa), quae ut specialis disciplina in academiis et seminariis theologis traditur. Allegandus vel breviter memorandus est elenchus Russicus officialis differentiarum in theologia polemica tractandarum.

In capitibus de differentiis dogmaticis breviter attingendae sunt quaestiones de magisterio sollemni atque ordinario ecclesiae, nempe de conciliis oecumenicis atque de valore librorum symbolicorum (quae pg. 41 de his dicuntur, non sufficiunt). In his enim quaestionibus grave argumentum de veritate ecclesiae Orientis separati continetur. In capite de sacramentis mentio facienda est numeri sacramentorum, communionis sub unica specie panis, communionis infantium, valoris confirmationis et absolutionis sacramentalis, a sacerdotibus orientalibus separatis collatae. In quaestione de Conceptione Immaculata B. M. V. accuratius memorandus est nexus obiectionum theologorum orientalium cum minus exacta vel falsa eorum opinione de peccato originali. Pauca dicenda sunt de indulgentiis.

Pars dogmaticae tractationi praemissa, de ritibus ecclesiisque Orientis amplificanda est. Praeter alia, quae addantur, enumerandae ac breviter describen-

dae sunt ecclesiae catholicorum orientalium. Litterae encyclicae „Rerum orientalium“ (pg. 285ss allegatae) diserte commendant, theologiam orientalem, ubi non adsunt professores speciales, a professoribus historiae, liturgiae vel iuris canonici tradendam. Unde patet, quaestiones quoque historicas, canonicas ac praecipue liturgicas in compendio theologiae orientalis tractandas esse, certe non per longum, sed tantum quaestiones selectae ac breviter, at utique uberius quam in hoc compendio. In litteratura allegata praeter alia desiderantur articuli Russicae Encyclopaediae orthodoxae theologicae, minime negligendi.

In quaestione de corpore Christi mystico in utraque editione (pg. 71; 1. ed. pg. 68) repetitur quaedam auctoris incomprehensio (nedorazumenie, Missverständnis) de mea brevissima dissertatione „Mistično telo Kristusovo“ (e Bog. Vestnik 1928), inde orta, quod auctor solum brevem conspectum Latinum, non autem totum contextum legit. Scripsi utique, concilium Vaticanum novam inaugurasse aetatem, qua doctrina de corpore Christi mystico systematice tractanda esset. Ast motus non praeprimis illis, quae theologi Vaticani de corpore mystico paraverunt, sed potius ideo, quia controversiis de primatu et infallibilitate finitis, iam opportune intima quoque ecclesiae constitutio systematice tractanda est. Hisce excuso et explico factum, cur ante hoc concilium in tractatu theologico de Ecclesia quaestio de corpore Christi mystico vel omittebatur vel tractatui non intexebatur. Hoc ex dissertatione citata ac praesertim e libris meis citandis „Cerkev“ (1924) et „Kristus v Cerkvi“ (1936) patent. Hi libri citandi sunt, quia in iis solutae sunt obiectiones Orientalium ex hoc capite. Cf. illa quae in AAV 1937, 122-144 scripsi. Errat auctor, tribuendo mihi opinionem, „novam aeram fuisse inauguratam (in conc. Vaticano) in consideratione catholica Ecclesiae“. Minime gentium! Nec brevis Latinus conspectus hoc dicit, nec contextus, qui negligendus non est. Non nova consideratio, sed nova systematica tractatio theologis commendatur; non tractatio ad instar corollarii vel supplementi, sed systematica pertractatio nexus conceptus corporis Christi mystici cum hierarchica ecclesiae constitutione. De hoc capite mei libri Kristus v Cerkvi scripserunt Spáčil et Tyškovič in Bog. Vestnik 1937, 208 (latine) et Or. Chr. Per. 1937, 685 (gallice). Ultimis annis de corpore Christi mystico nonnulla exaggerata et sinistra vulgata sunt, at non ideo, quod in tractatibus de Ecclesia haec consideratio exaggeretur, sed propterea, quia haec doctrina s. Pauli revelata et inspirata in tractatibus de Ecclesia plus iusto negligitur, a tractatu de Ecclesia separetur atque ab auctoribus ecclesiologiae parum peritis tractatur. Hanc periculosam imperfectionem ipse M. Gordillo (forsan unicus) accurate reprehendit in recensione libri E. Mersch, ut in AAV 1937, 128 notavi. Igitur nulla est ratio, cur cl. auctor in hac re a me dissentiat.

Repeto, has observationes e magna aestimatione praesentis emanare libri, cuius usum et auditoribus et professoribus theologiae commendo, non solum professoribus theologiae orientalis, sed etiam aliis professoribus et sacerdotibus.

F. Grivec.

OPERA ACADEMIAE VELEHRADENSIS

Tom. II. SNOPEK FR., **Konstantinus-Cyrillus und Methodius, die Slavenapostel.** Kremsier 1911. - 15 K.

Tom. III. **Nomenclator theologiae orthodoxae recentioris** (incomplete).

Tom. V. SNOPEK FRANZ dr., **Die Slavenapostel, Kritische Studien.** Kremsier 1918. - 15 K.

Tom. VI. TRUDY. **Acta II. et III. Conv. Velehrad. in lingua russica.**

Tom. VII. A. POPOV, **Christlicher Katechismus.** - 5 K.

Tom. VIII. JINDŘICH K., **Vladimír Sergějevič Solovjev. Jeho život a působení.** - 5 K.

Tom. IX. DR. FR. GRIVEC přeložil Martin Chudoba, **Pravoslaví.** Kroměříž 1921. - 5 K.

Tom. X. DR. FR. GRIVEC přel. Martin Chudoba, **Byzantské pojmání církevního prvenství s dodatkem o pravověrnosti sv. Cyrila a Metoda.** Kroměříž 1922. - 10 K.

Tom. XII. DR. FR. GRIVEC, **Die hl. Slavenapostel Cyrillus und Methodius,** Olmütz 1928. 30 K.

Tom. XIII. DR. BONIFÁC SEGEŤA, **Církev východní a západní. Věřoučné rozdíly.** Z jazyka řeckého český překlad. Olomouc 1928. - 25 K.

Tom. XIV. **Acta conventus Pragensis pro studiis orientalibus a. 1929 celebrati.** Olomucii 1930. - 38 K.

Tom. XV. DR. RUDOLF HURT, **Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě. I. díl.** - Olomouc 1934. - 60 K.

Tom. XVI. DR. VINCENC POŘÍZKA, **Solovjev a Církev.** Olomouc 1935. - 15 K.

Tom. XVII. DR. JOSEF VAJS, **Evangelium s. Joannis palaeoslovenice.** Praegae 1936. - 45 K.

Tom. XVIII. DR. RUDOLF HURT, **Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě. Díl II.** Olomouc 1938. - 60 K.

ACTA CONVENTUS VELEHRADENSIS

Acta I. Conventus Velehradensis. - 10 K.

Acta II. Conventus Velehradensis. - 10 K.

Acta III. Conventus Velehradensis. - 15 K.

Acta IV. Conventus Velehradensis a. 1924. - 40 K.

Acta V. Conventus Velehradensis a. 1927. - 50 K.

Acta VI. Conventus Velehradensis a. 1932. - 50 K.

Acta VII. Conventus Velehradensis a. 1936. - 30 K.

Opus clarissimi prof. Fr. Grivec, cuius pars in presente fasciculo publicatur, etiam separatim totum edetur. Quo in opere Vitae ss. Cyrilli et Methodii quasi Compendio auctor perstrinxit, quae hucusque per plura lustra vitae suae de hac quaestione in variis dissertationibus et libris scripsit; in novum systema breviter redacta sunt, quae antea dispersa erant. Praeterea plurima prorsus nova, nondum edita, in praesente opere intexta eduntur. Opus necessarium erit universitatibus, slavistis et historicis in universo mundo. Simulque omnibus doctis et sacerdotibus quam maxime illud commendamus, nam ibi et e novissimis operibus omnia de hac materia tractantia breviter et lucide crisi subiiciuntur.

Praeterea ex AVV separatim edita sunt:

DR. THOMAS KURENT, **Studia quaestionem de Primatu Ecclesiae saeculo IX. disputatam illustrantia.** Olomucii 1938, pg. 160. Pretium 25 K.

DR. JOANNES CHRYS. JAROŠ, **Impedimenta matrimonialia apud Bulgaros unitos.** Olomucii 1939, pg. 266 + LX, 60 K.

DR. JOSEPH LUSKA, **De argumentis Eugenii Akvilonov contra conceptum Ecclesiae prout ea est societas.** Olomucii 1940, pg. 120, 20 K.

ACADEMIA VELEHRADENSIS

OLOMOUC, Theologica facultas a ss. Cyrillo et Methodio.
Moravia.

Vydává Akademie Velehradská v Olomouci. — Odpovědný redaktor dr. Josef Matocha. — Tisknou Lidové závody tiskařské a nakladatelské v Olomouci. — Používání novinových známek povoleno výnosem ředitelství pošt a telegrafů v Brně č. 17.488/III a 38.

ANNUS XVII.

FASC. 3. (ultimus)

ACTA
ACADEMIAE VELEHRADENSIS

OLOMUCII 1941

SUMPTIBUS ACADEMIAE VELEHRADENSIS

ACTA ACADEMIAE VELEHRADENSIS

eduntur quotannis in quattuor fasciculis.

Subnotatio pro anno: membra Academiae Velehradensis 30 K, ceteri 40 K.

Redactores: Prof. dr. Jos. Matocha, dr. Jos. Luská, collaborantibus professoribus Collegii theologiae facultatis a ss. Cyrillo et Methodio, Olomucensis.

Redactio: Olomouc, Ulice Maxe Josefa 2.

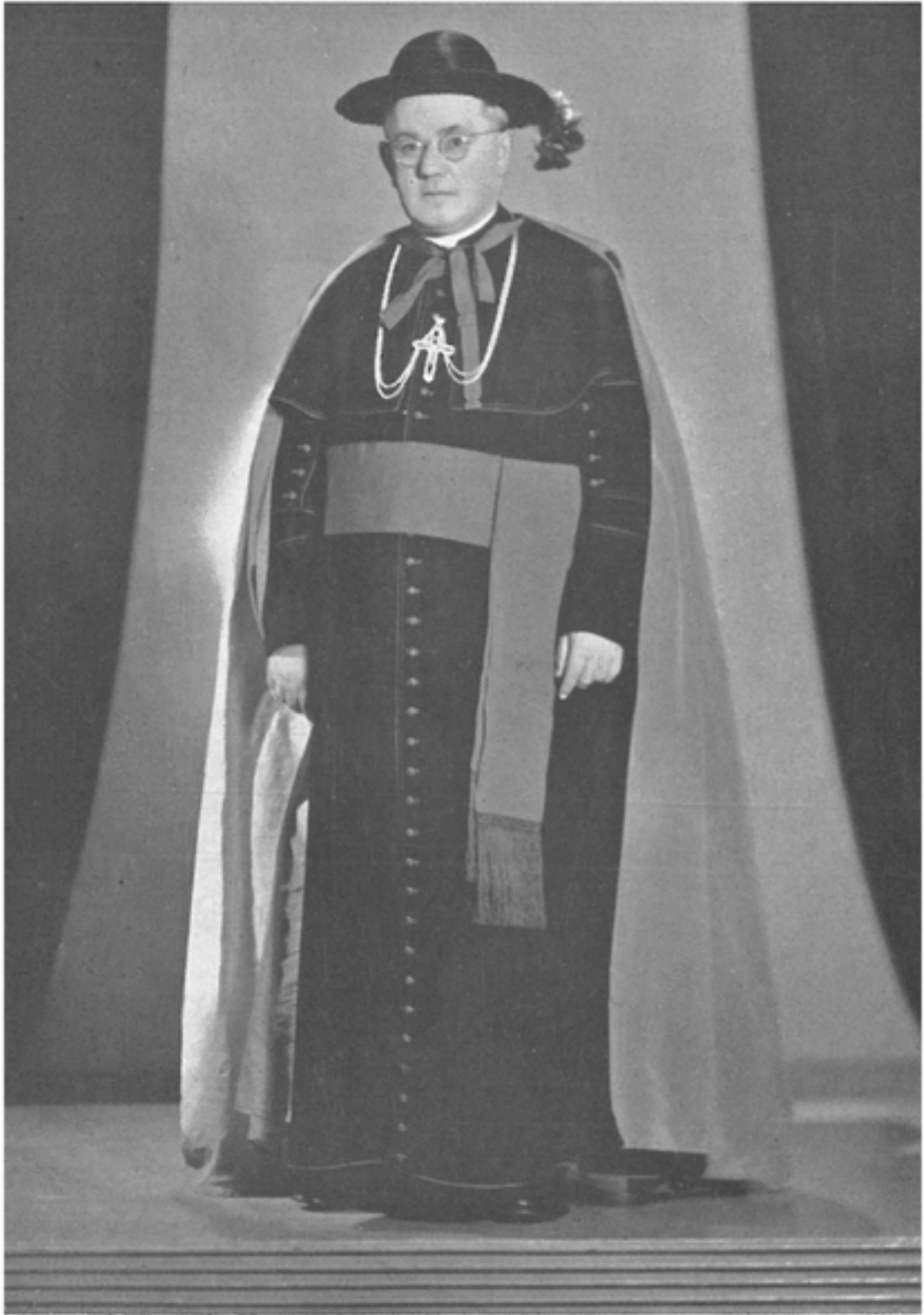
Administratio: Olomouc, Theologica facultas a ss. Cyrillo et Methodio.

INDEX HUIUS FASCICULI:

DISSERTATIONES:

Grivec Dr. Fr.: Vitae Constantini et Methodii versio latina, notis dissertationibusque de fontibus ac de theologia ss. Cyrilli et Methodii illustrata .	161—277
Marakujev S.: De Sophia, Sapientia Divina	278—284
Cinek Dr. Franciscus: Orthodoxi dissidentes in Bohemia et Moravia	285—309
Kleveta Dr. Antonius: Eschatologické představy Babylo- ňanů	310—354

Novus praeses Academiae Velehradensis

VITAE CONSTANTINI ET METHODII

VERSIO LATINA, NOTIS DISSERTATIONIBUSQUE

DE FONTIBUS AC DE THEOLOGIA

SS. CYRILLI ET METHODII ILLUSTRATA

AUCTORE

DR. FRANCISCO GRIVEC

III. DE THEOLOGIA SS. CYRILLI ET METHODII

RELATIO SS. CYRILLI ET METHODII

AD PHOTIUM

Ss. Cyrillus et Methodius sub Photio patriarcha legationem ad Chazaros et gravissimam missionem ad Slavos susceperunt. De Cyrillo testatur Anastasius Bibliothecarius, illum „fortissimum amicum“ Photii fuisse. Inde nonnulli (praesertim orientales, e catholicis praecipue Dvorník) concludunt, eos Photii sequaces et amicos fuisse. Alii autem (Ginzler, Martinov, Snopek) contendunt, scriptorem VC et VM Photianum fuisse. Attamen viri peritissimi, slavistae et historici, inde ab initiis scientificae tractationis huius quaestionis firmiter tenent, ss. fratres rixas pugnasque Byzantinas fugisse, ecclesiam orientalem eiusque cum Romana unitatem ante schisma repraesentasse; eandem mentem unitatis universalis etiam VC et VM spirare. Ita A. V. Gorskij (1843), Šafařík, Miklošič, Dümmler, Hergenröther, Rački, Jagić, Vondrák, Pastrnek, Lavrov aliique multi. Hanc sententiam inde ab a. 1920 multis novis argumentis fulsi. Huic sententiae deplorandum acerrimum dissidium inter patriarchas Ignatium et Photium atque Photii pugna contra Romam difficultatem non spernendam parabat. Recentissime V. Grumel Dvorník aliique hanc difficultatem magnopere mitigarunt.

Pugnae inter sequaces patriarchae Ignatii et factionem Photii etiam fontes huius dissidii obscuraverunt; scriptores utriusque factionis nimis subiective scribunt. Hergenröther in causa depositionis Ignatii plus iusto eius sequacibus fidere videtur. Ideo ad fontes recurrendum est atque etiam historici Orientis separati consultandi, inter quos peritissimus *A. P. Lebedev* (*Istorija razdělenija Cerkvej*, 1. ed. Moskva 1900; 2. ed. 1905) eminent. *V. Gru-*

mel et *F. Dvorník* (post *Lebedev*) e fontibus eruerunt, Ignatium a. 858 explicitè vel saltem implicite patriarchatu se abdicasse et episcopis mandasse, ut patriarcham e sua communione (factione) eligerent. Ergo electionem Photii (quasi) legitimam fuisse. Quae conciliatio quidem mox novis pugnis abolita est.¹ Tamen quaestio de legitimitate Photii minime omnibus liquebat, praesertim post epistolam Photii papae Nicolao I. (ineunte a. 860) et post synodum a. 861, in qua, consentientibus legatis papae, Ignatius depositus est. Demum a. 864, postquam Constantinopoli excommunicationem Photii (a Nicolao I.) cognoverunt, patuit, Photium non esse legitimum.

Anno 1920 in dissertatione de orthodoxia ss. Cyrilli et Methodii contra *Snopek* et *Brückner* demonstrabam, nec ss. fratres neque eorum biographum veterem Slavicum Photii sequaces fuisse (BV 1, 1920/21, 1—43). In hac dissertatione (et in libro *Doctrina Byzantina de primatu et unitate* 1921) quidem dixi (hodie non dico), ss. fratres factioni patriarchae Ignatii adhaesisse, attamen disertius asseverabam, eos minime contra Photium pugnasse, sed rixas Byzantinas vitasse, paci studuisse atque ecclesiae ante schisma unitatem repraesentare. Multis argumentis propriam (originalem) doctrinam ac proprium agendi modum ss. fratrum probavi. *Dvorník* autem contra clara VC et VM testimonia asseveranter contendit, ss. C. et M. intimos Photii amicos atque Ignatii adversarios fuisse. Contra clarum textum mearum dissertationum mihi tribuit sententiam, ss. fratres *factiosos Ignatianos* et *inimicos Photii* fuisse (Slaves 180; Legendes 308 e. a.). Gravem errorem methodicum et historicum commisit urgendo dilemma: aut cum Photio et contra Ignatium, aut cum Ignatio contra Photium, non admittendo tertium: moderatissime et pacifice vitando rixas Byzantinas illius temporis. Quod tertium unicum congruit cum fontibus historicis. Uberius de his scripsi in BV 1933, 245 ss et BV 1934, 188 s.

V Grumel merito magni aestimat librum a *Dvorník* scriptum: *Les Légendes des ss. C. et M.* Attamen iuste tamquam errorem fundamentalem reprehendit explicationes exaggeratas et hypotheses non satis probatas, praesertim in causa Photii: „Explications trop forcées et hypothèses insuffisamment justifiées. Ce défaut se présente principalement lorsque Photius est en jeu.“² Quae in BV 1933, 245 ss scripsi, disserte approbaverunt *Ledit* et *Grummel* l. c.

¹ Fr. *Dvorník*, Le premier schisme de Photios (Bulletin de l' Inst. archéol. bulgare IX, 1935, 301—325). — Brevis conspectus ACV 1936, 186 ss. — *V Grumel*, Regestes des Actes du patr. de Constantinople I, 2 (1936), 69—71. *Idem* EO 37 (1934) 346 s. — *E. Herman* OCP 1937, 692 s.

² EO 37, 1934, 353. — E slavistis recentioribus praesertim *I. Ogienko* contendit ss. fratres Photii sequaces amicosque fuisse.

Grumel, rerum Byzantarum peritissimus, de hac quaestione censet: „Minime necesse est Photio tribuere maiorem partem quam qualem in Legendis (Slavicis vet.) habet; minime necesse est sanctos fratres sequaces Photii facere. Legendae eos liti (inter Photium et Ignatium) non immiscent; nec nos eos immisceamus.“ Aequaliter etiam *J. Ledit* (Gregorianum 14, 1933, 540—563).

Unicus testis amicitiae Cyrilli cum Photio est Anastasius Bibliothecarius. Audiamus eius testimonium:

Photius duarum unumquemque hominem animarum consistere praedicabat. Qui quum a *Constantino Philosopho*, magnae sanctitatis viro, fortissimo ejus amico, increpatus fuisset, dicente: cur tantum errorem in populum spargens, tot animas interfecisti? Respondit: non studio quemquam laedendi, talia, inquit, dicta proposui; sed probandi, quid patriarcha Ignatius ageret, si suo tempore quaelibet haeresis per syllogismos philosophorum exorta patesceret, qui scilicet viros exterioris sapientiae³ repulisset; verum ignoravi me sub hujus fomite propositionis tot animos fore laesurum. Ad quod ille: *o sapientia mundi, quae infatuatur et destruitur* (1 Cor 2, 6)! Jactasti sagittas in multitudinem copiosae turbae, et ignorasti quemlibet ex his omnibus vulnerandum. Certe omnibus liquet, quia sicut oculi quantumlibet sint magni et aperti, si fumus palearum interjacuerit, videre ultra non possunt; ita *oculi sapientiae tuae*, quantumlibet sint ampli et patuli, *avaritiae tamen et invidiae fumo penitus obcoecati, tramitem iustitiae videre non possunt*. Ac per id verum est, quod dicis, neminem ictu tuo putasse esse laedendum, quum sic *obcoecatum sensum* praedictis adversum Patriarcham *passionibus* habens, nec quid emiseris praevidisti (*Mansi* 16, 6).

Ex hoc testimonio luce clarius patet, Cyrillum suo iudicio stetit nec veritatem et iustitiam propter magistrum suum negavisse. Qui ipsam theoreticam Photii contentionem contra Ignatium tam severe reprehendit (attendatur ad verba notata), certe improbavit eiusdem posteriorem pugnam contra venerandum patriarcham depositum, exilio carcereque afflictum. Anastasius, Romae plurimum cum Cyrillo conversatus, hoc testimonium suum certe non temerarie conscripsit.

Testimonium Anastasii Bibliothecarii certe fide dignum est, etsi auctor ceterum vir dubiae indolis sit. Tam vivide tamque definitis circumstantiis narrata nequaquam fingere potuit. Neque ulla fictionis ratio statui potest, sed e contrario multae rationes

³ VC 4, 23.

testimonii veritatem roborant. Tempore commorationis Romanae ss. Cyrilli et Methodii ab exeunte a. 867 usque ad ineuntem a. 869 (Methodius usque ad a. 870), agitatis causis liturgiae Slavicae, consecrationis (ordinationis) s. Methodii et discipulorum atque erectionis novae provinciae ecclesiasticae, postquam Roma per plures annos rumoribus de Photio concitata erat, certe multi serio de relatione ss. fratrum ad Photium sciscitabantur; imo Sedes apostolica hanc relationem necessarie scrutata est. Anastasius multum cum ss. fratribus aliisque Graecis conversatus est. Exeunte a. 869 et ineunte 870 Constantinopoli moratus est. Igitur de collisione Cyrilli cum Photio relata et scire potuit et veraciter narrare debuit. Romae enim plures monachi et exules Graeci aderant, eventum Byzantinorum recentium haud ignari.

Anastasio testimonium praeterea cum aliis factis praeclare congruit eaque non parum illustrat. Concilium Constantinopolitanum IV. (869/70) reapse damnavit haeresim de duabus hominis animis (canon 11), quae a concilio saltem indirecte Photio eiusque quibusdam sequacibus tribuitur (Mansi 16, 157 et 166 et 404), ast in scriptis Photii non invenitur. Res obscura testimonio Anastasio apte illustratur; eodem testimonio convenienter explicatur narratio Symeonis Magistri (PG 109, 736), qui hanc doctrinam Photio quidem tribuit, ast etiam testatur, Photium ipsum hanc criminationem tamquam immeritam repullise.⁴ Hoc testimonium Anastasius congruenter in praefatione suae versionis actorum concilii Constantinopolitani IV. allegat. Eius narratio enim non solum re, sed quasdam etiam canoni 11, huius concilii similia habet, e. gr.: „ut . . . quibusdam irrationabilibus conatibus per sapientiam, quae stulta facta est (1 Cor 1, 20), propriam haeresim confirmare pertentent“; haeresim paleam appellat. — Veritas testimonii etiam contextu remoto confirmatur. Certo enim constat, Cyrillum etiam de aliis quaestionibus theologicis a Photio dissensisse, e. gr. de unitate et primatu ecclesiae, de numero conciliorum. — Hergenröther (l. c.) et Ledit censent, post factum ab Anastasio narratum, amicitiam Cyrilli cum Photio dimissam esse.

Relatio Methodii ad Photium circa a. 882 eiusque iter Constan-

⁴ Hergenröther III, 444 ss. — DTC III, 1301.

tinopolim nullam parat difficultatem. Hoc iter enim non propter patriarcham fecit, sed propter imperatorem. Ceterum secundus Photii patriarchatus (877—886) post obitum Ignatii distinguendus est a primo. Photius saltem aliquot annos cum Roma reconciliatus pacem servabat, prout *Lapôte*, *Amann* (DTC 8, 607 ss), *Dvorník*,⁵ *Grumel*⁶ demonstraverunt. Iter s. Methodii Constantinopolim, quod VC 13 narrat, ergo nihil contra primatum Romanum involvit; imo nonnulli historici (*Lapôte*, *Dvorník*, *Bidlo*) putant, Methodium hoc iter fecisse approbante et volente papa Joanne VIII.

Hanc pacificam, aequam sobriamque ss. fratrum in litibus Byzantinis conditionem eorum propria (originalis) evangelizandi methodus (liturgia Slav.) et cogitandi ratio (theologia) abunde approbat et illustrat. Hodie etiam repeto, quae a. 1920 scripsi: Ss. Cyrillus et Methodius Orientis monachos secuti, traditionibus Orientis inhaerentes, agendo docendoque Orientem et Occidentem connexerunt (BV I, 2 et 42). Patriam quidem Byzantinam amabant, doctrinam vero Byzantinam aulae patriarchalis (et Photii) de ecclesiae primatu non sunt secuti.

Recenter *N. Nikolskij* acute ac fortiter effert, ss. Cyrillum et Methodium praeclare eminuisse insigni idea unitatis et universalitatis (všemirnost) ecclesiae, ac diserte memorat, *Photium* huic ideae *nequaquam* fuisse.⁷

Extrema doctissimi *Dvorník* hypothesis de intima ac factiosa ss. fratrum cum Photio amicitia non solum fontibus historicis, sed etiam factis historicis et veritatibus theologis exacte probatis acriter contradicit. Hac contradictione coactus *Dv.* testimonia propriae theologiae s. Cyrilli negligit vel negat, imo etiam distinctionem inter (officialem) Byzantinam et inter orientalem (monasticam) theologiam pernegat. Quae negatio equiparari potest negationi discrepantiae inter theologiam gallicanam et inter Romanam. Inde multi errores graves sequuntur. Vere dolendum est, quod in hac re viam acerrimae polemicae contradictionis elegit. Non pauca enim contulit, quae mea argumenta suppleant, collustrant ac roborant, nihil autem grave attulit, quod illa labefactare possit.

⁵ Le seconde schisme de Photios. Une mystification historique (Byzantion 8, 1933, 425—474).

⁶ La liquidation de la querelle photienne. EO 1934, 257—288.

⁷ Известия по русс. языку и словес. 1928, I, 415s. — De eius testimonio uberius infra in capite de Liturgia Slavica.

DE FONTIBUS THEOLOGIAE SS. CYRILLI ET METHODII

De fontibus theologiae ss. Cyrilli et Methodii sensu duplici loqui possumus, nempe: 1. de documentis, in quibus vestigia theologiae ss. fratrum supersunt; 2. de fontibus, ex quibus ss. fratres ipsi doctrinam theologiam hauserunt.

Praecipua documenta theologiae ss. Cyrilli et Methodii sunt: 1. Vita Constantini-Cyrilli et Vita Methodii, 2. S. scripturae versio palaeoslavica, 3. Scholium palaeoslavicum de primatu, 4. Napisanie o pravěj věřě izuščennoe Konstantinom blaženym filosofom (Scriptum de vera fide, oretenus traditum a beato Constantino philosopho). De hoc documento dubio infra agam.

Ex his documentis theologiae ss. fratrum patet, ipsos doctrinam ex quattuor praecipue fontibus hausisse: 1. E s. scriptura, 2. E s. Gregorio Nazianzeno, 3. E liturgia, 4. Ex antiquioribus traditionibus ecclesiae orientalis.

I. S. SCRIPTURA

Praecipuum fontem theologiae ss. Cyrilli et Methodii esse s. scripturam, facile patet. In hac re cum scriptoribus antiquioribus christianis concordant eosque communiter non parum superant. S. scripturae enim tanto maiorem dabant operam, quia in versione librorum s. scripturae exaranda et expolienda omni tempore missionis Slavicae occupati erant. Sermonibus et orationibus ss. Cyrilli et Methodii in eorum Vitis palaeoslavica verba s. scripturae miranda arte intexta sunt. Gravior pars harum citationum biblicarum slavistas et theologos hucusque latuit, magno scientiae incommodo. Multi enim loci Vitarum difficiles gravesque nonnisi auxilio harum citationum recte explicari possunt. In solo 1. capite VM septem citationes biblicae graves neglectae sunt, quae ad rectam interpretationem necessariae sunt.

Caput 1. VM non solum multis citationibus biblicis accuratissimis magnaue arte intextis prae omnibus aliis capitibus VC et VM eminet, non solum argumento electissimo, sed etiam stylo mira arte excusso, imo rhythmico-poëtico. Gemma litterarum christi-

anarum antiquiorum, cui in hoc genere nec in Patrologia Graeca nec Latina fragmentum ullum simile occurrit.

Magnificum prooemium (VM 1, 1) de Deo creante et trino, citationibus biblicis exornatum, sollemnes longioresque praefationes sermonum s. Gregorii Naz. aemulatur. Post haec sequitur poëtica et rhythmica de creatione et lapsu hominis narratio, per sententiam de misericordia Dei cum historia biblica et cum ipsa vita Methodii iuncta (VM 1, 2). Historia biblica Antiqui Testamenti (VM 1, 3) ab Enos usque ad Ioannem Baptistam, mirandum opus magnae artis, verbis biblicis ingeniose electis, concinne atque rhythmice compositis, patriarchas, iustos et prophetas depingit; verba narrationis biblicae antiquioris commodissimis vocabulis et sententiis e posterioribus libris s. scripturae (ex psalmis, e libro Ecclesiastici atque ex libris N. T.) complentur et ornantur. Ita Abraham *amicus Dei* celebratur, quae appellatio aptissima et divinitus inspirata hodie ab eruditissimis viris nimis negligitur. Jacob et Elias vivide describuntur, Moyses verbis ingeniose e pentateucho et e psalmis electis depingitur, David brevissime et pulcherrime canitur ut populi sui pastor, qui cantica divina docuit. Sub fine historiae biblicae auctor VM brevitati studens certe quaedam omisit. Historiae biblicae simili stylo adnexus est elenchus conciliorum. Studium huius catechesis biblicae non solum doctis theologis, sed etiam pastoribus animarum et catechetis commendandum est.

Unde haec gemma? E legendis hagiographicis byzantinis saeculi VIII. et IX.? Minime gentium. Forsan in litteris Orientis christiani antiquioribus simile compendium doctrinae christianae et historiae biblicae existebat. Ast nullum hucusque exemplar inventum est atque vix unquam invenietur. Possumusne supponere, hoc artificium mirandum theologicum et litterarium ignotum fuisse ss. Cyrillo et Methodio atque demum ab eorum discipulis ad exemplar documenti antiquioris compositum? Minime. Potestne poni opus tantae artis a discipulis ss. fratrum post obitum Methodii e textu Graeco tam singulari artificio translatum et concinnatum esse? Impossibile. Forma litteraria egregia et argumentum (Inhalt) insigne characterem magni s. Cyrilli prae se ferunt. Ergo caput 1. Vitae Methodii est pretiosa haereditas e thesauro ss. Cy-

rilli et Methodii. Quod etiam analysi elenchi conciliorum in fine capitis abunde confirmatur, De quo infra.

Gravissimus locus, qui nonnisi auxilio citationis biblicae lim-pide explicatur, sunt sponsalia mystica pueri Constantini-Cyrilli cum Sophia-Sapientia divina in c. 3. VC. In scriptura sacra et in vitis sanctorum somniis saepe significatio prophetica auctoritas-que magna tribuitur. Similiter electio virtutis saepe imagine sponsalium cum virgine honesta depingitur. Ita iam Graeci et Romani de Hercule narrabant. In libro Sapientiae (praesertim c. 8) vita honesta vivide sub imagine sponsaliorum cum Sapientia pingitur. In Vita Constantini utraque imago (somnia et sponsalia) connectitur: Cyrillus somnium vidit atque in somnio Sophiam-Sapientiam sibi despondit. Monitis eius parentum, haec sponsalia laudantium, manifeste innuitur, hanc imaginem e libro Sapientiae desumptam esse. Verba Vitae Constantini: „Si adduxeris eam (Sapientiam) tibi, ut habeas eam coniugem, a multis malis liberaberis per eam“ e duobus versibus libri Sapientiae 8, 9 et 10, 9 compendiose deprompta sunt. Slavistas hoc latuit.

Quae sponsalia mystica s. Cyrilli ex alia parte cum eius relatione ad Gregorium Nazianzenum cohaerent.

II. GREGORIUS NAZIANZENSIS

In eodem capite 3. Vitae Constantini narratur puerum Constantinum-Cyrillum sibi s. Gregorium Nazianzenum tamquam exemplar et patronum elegisse ipsique encomium scripsisse. Quod encomium iterate castitatem angelicam atque divinam s. Gregorii doctrinam laudat. Indubie innuitur s. Cyrillum exemplo s. Gregorii Nazianzeni ad virginitatem et amorem sapientiae motum esse. S. Gregorius Nazianzenus saepe repetit, Christum eum castitati alligasse atque flagrantem amorem sapientiae divinae vitaeque caelibis inspirasse visionibus nocturnis.¹ Visio nocturna sponsa-

¹ *Loci paralleli ad sponsalia mystica s. Cyrilli.*

Liber Sapientiae c. 7. et 8.

Praetuli illam (sapientiam) regnis et sedibus, et divitias nihil esse duxi in comparatione illius (7, 8). Super salutem et speciem dilexi illam, et proposui pro luce habere illam, quia inextinguibilis est splendor illius (10). — Hanc

lium cum castitate et prudentia (continentia) s. Gregorii forma quidem differt a somnio s. Cyrilli, argumento et idea vero similis est. Quae differentia facile explicatur. S. Cyrillus enim erat vir magni propriique ingenii, vere magna propriaque personalitas. Ideo ideas imaginesque religiosas proprio modo percipiebat atque experiebatur, iuxta illud: quidquid recipitur ad modum recipientis recipitur.

Constat quidem, auctoritatem s. Gregorii Nazianzeni a saec. VI. usque ad saec. XIII. apud scriptores et theologos Byzantinos plurimum valuisse; scriptores Byzantini illius aetatis scholiis longe frequentissimis ipsum explicabant.² Ast pariter quoque constat, nexum s. Cyrilli cum s. Gregorio plane propriam atque individualem notam prae se ferre.

S. Cyrillus tempore studiorum Constantinopoli revera exemplum s. Gregorii imitatus est amore scientiae et virginitatis nec non fuga honorum post ordinationem sacerdotalem. Narratio de exemplari discendi studio atque strenuo castitatis amore s. Cyrilli (VC 4) fere ad verbum deprompta est e sermone s. Gregorii

amavi, et exquisivi a iuventute mea, et quaesivi *sponsam* mihi assumere, et amator factus sum pulchritudinis illius (8, 2). Proposui ergo hanc adducere mihi ad convivendum (8, 9). Cf. v. 16 et 18.

S. Gregorii Nazianzeni sermo de pace I, 5.

Preciosam margaritam cum omnibus, quae quondam habui, commutavi, et factus sum vel potius fieri opto magnus negotiator, qui exiguis et omnino perituris rebus magna et non corruptibilia emit... Dixi Sapientiae: Soror mea esto; et colui eam et complexus sum, quantum potui; ac quaero capiti meo coronam gratiarum et deliciarum, nempe sapientiae dona. — PG 35, 728.

S. Gregorii Nazianzeni poemata de seipso.

Virginitatis (*ἀφθορίας*) autem ardentem mihi amorem infudit visio nocturna... Virginitas (*παρθενία*) me amicis amplexa est somniis... (Christus) nocturnis visis tradidit amorem sapientiae (*ἔρον σοφίας*). — PG 37, 1447—1449.

Qui (Christus) manifeste cum servo suo loquebatur, ac me castitati amicae alligavit et carnem frenavit, flagrantemque inspiravit sapientiae divinae (*σοφίας θείας*) amorem, et vitae caelibis, quae vitae futurae praeludium est. — PG 37, 1004.

De visione nocturna vide PG 37, 1367—1375.

² *Krumbacher*, *Gesch. der byzant. Lit.* (1897) 137. — *J. Sajdak*, *Die Scholiasten der Reden des Gregors von Naz.* BZ 1928-1930, 268-274.

Nazianzeni in laudem s. Basilii. Ita ipse auctor Vitae Constantini dependentiam s. Cyrilli a s. Gregorio praedicat, VC 4⁵⁻⁷.

In capite 4. Vitae Constantini attentione digna est eius definitio philosophiae. Similis philosophiae aestimatio etiam in sermonibus s. Gregorii Nazianzeni occurrit, VC 4¹⁰.

Celeberrima est definitio asceseos in eodem capite Vitae Constantini. Haec est idea asceseos apud Patres Graecos non raro occurrens nec s. Gregorio Naz., aliena, VC 4¹⁹.

Vestigia theologiae s. Gregorii Nazianzeni apparent in profunda explicatione s. Trinitatis contra Saracenos (VC 6⁶) et in 1. capite Vitae Methodii. Sententia: *in tribus substantiis, quas quis tres personas vocare potest* fere ad verbum iterate apud s. Gregorium occurrit (VM 1, 1⁹). Similiter VM 1, 1¹¹; 1, 2²; 2, 3¹⁴ e. a.

S. Gregorium Nazianzenum non solum sibi patronum et exemplar elegit s. Cyrillus, sed etiam scholae suae theologiae et litterariae in Moravia et Pannonia illum ut exemplum praeposuit. S. Gregorii sermones et s. Methodius et eius discipuli assidua manu versabant. Quod e c. 4. Vitae Constantini, praesertim vero e Vita Methodii patet. Vide supra Fontes (VM atque de auctore VC et VM).

Palaeoslavica versio (tredecim) sermonum s. Gregorii Naz., superstes in codice saeculi XI. (ed. A. Budilovič 1875) cum vestigiis litterarum glagolitarum, certe iam saec. X. exarata est; quidam sermones fortasse iam saec. IX. exeunte translati sunt. Contra opinionem nonnullorum peritorum, versionem homiliarum Glagolitae Cloziani et codicis Supraslensis iam in Moravia factam esse tamquam partem *librorum patrum* (VM 15⁷), a Methodio versorum, *Kuljbakin* (Leksičke studije) firmiter persuasum habet, orationes s. Gregorii Naz. et dictas homilias demum in Macedonia saec. IX. exeunte vel X. ineunte versas esse. Vestigia aetatis litterariae Moravicae facile explicantur tamquam propria scholae litterariae Clementis Bulgarici in partibus Macedoniae (Ochrid). Mirum non est, nonnullas formas et vocabula antiquiora servata esse e veneranda huius scholae traditione, quamquam a scribis posterioribus haud pauca recentiora inserta sunt. *Kuljbakin* saltem indirecte consentit cum *N. van Wijk*, libros patrum fuisse aliquod *Paterikon* (Vitae et exempla patrum), prout ad VM 15⁷ iam dixi.

Versio sermonum s. Gregorii Naz. non solum linguae proprietatibus, sed etiam imperitia dictionis originem posteriorem prodit, praesertim collata cum citationibus e s. Gregorio Naz. in VC ac VM. Utraque Vita haud ambigue ostendit, discipulos ss. fratrum, praesertim auctorem

VM et VC, opera magni Theologi assidue legisse, ac multa eius dicta memoriae mandasse. Citationes e scriptis Theologi Gregorii utriusque Vitae magna arte intextae sunt ac perite iuxta sensum versae. In dicta collectione autem versio saepius nimis servilis et minus prompta est. Id praesertim in versione sermonis in laudem s. Basilii manifestum est, si cum allegationibus in VC 4^{ss} comparatur. (Versio sermonis in laudem s. Athanasii non exstat.) Auctor versionis longe abest a peritia auctoris VC. Graecum *λοσιτελέστατον* sinistre vertit *strojno zělo*, VC autem *πολιενητικε* (utilius). *Εὐφρονα* serviliter vertit: *blagoveščije* (bonitas naturae, bonitas rei), quod sensum vocabuli Graeci et huius loci obscurat. Alia quoque multa agreste vel inepte vertit. Versio tam imperfecta nequaquam in Moravia, vivo adhuc Methodio ipsoque cooperante, adornata est.

Vestigia doctrinae et sancti exempli Gregorii Nazianzeni totam doctrinam et vitam ss. Cyrilli et Methodii proprio splendore illustrant. Attamen praeter s. scripturam sancta liturgia tamquam fons doctrinae ss. Cyrilli et Methodii praeferenda est s. Gregorio.

III. LITURGIA

Sicut s. scripturae ita ss. fratres eorumque discipuli etiam liturgiae assiduam operam dabant, quia versione slavica librorum liturgicorum occupabantur. Propterea in sermonibus ac precibus ss. Cyrilli et Methodii crebrae sunt sententiae e s. liturgia. Dicta de creatione: „Domine . . . qui omnia, quae existunt, ex non-existentia in existentiam perduxisti“ (VM 1, 1 et VC 18⁶), de ordinibus angelicis (VC 18⁵), de tersancta voce angelorum (VM 1, 1⁸) e. a. iterate occurrunt in liturgiis s. Ioannis Chrysostomi et s. Basilii, ut variis locis VC et VM notavi.

Vestigia artis plenae narrationis de creatione et lapsu hominis atque de misericordia divina per prophetas aliosque viros sanctos (VM 1, 2 et 3) in anaphoris liturgiarum orientalium (s. Basilii e. a.) deprehenduntur.

IV. TRADITIONES ECCLESIAE ORIENTALIS ANTIQUIORES

Individualis atque arctissima ss. Cyrilli et Methodii eorumque discipulorum cum s. Gregorio Nazianzeno connexio iam abunde testatur, illos antiquioribus ecclesiae orientalis vestigiis instituisse.

Plane propria inhaesione traditionibus antiquioribus orientalibus extrabyzantinis inter Byzantinos coevos singulariter eminent, prout etiam agendi ratione et evangelizandi methodo, cum liturgia Slavica arcte connexa, a Byzantinis saeculi IX. discrepant.

Multa quidem communia habent cum monachis Byzantinis, quorum societatem in solitudinibus montis Olympi prae omnibus amabant, attamen etiam ab illis quodam universalismo et archaismo orientali discrepant.

Theologia Byzantina aulae patriarchalis et monachorum (s. Theodori Studitae) consentiebat in theoria *pentarchiae* (i. e. quinque patriarchatus ad essentiam universalis ecclesiae pertinere). Apud ss. fratres autem nullum occurrit vestigium huius doctrinae relative recentioris, ab antiquiore traditione orientali atque a ss. fratrum evangelizandi methodo discrepantis.

Idea *liturgiae Slavicae* strenuaque eius defensio nonnisi ex antiquiore traditione orientali explicari potest. Vide infra dissertationem de liturgia Slavica.

Traditiones orientales antiquiores atque extrabyzantinae in *elencho conciliorum* oecumenicorum VM 1 clarius apparent. Sex tantum concilia in hoc elencho memorantur, quamquam in patriarchatu Byzantino illo tempore fere communiter (nonnullis monachis exceptis) septem concilia agnoscebantur; in aliis vero patriarchatibus orientalibus communis erat doctrina, sex tantum esse concilia oecumenica. In omnibus conciliis VM 1 primo loco ponitur papa eique adiungitur imperator Byzantinus tamquam protector ecclesiae; patriotismus Byzantinus cum primatu Romano iungitur. Vide infra (Elenchus conciliorum).

Ss. Cyrillus et Methodius ergo non solum in methodo evangelizandi et liturgia Slavica traditiones orientales antiquiores proprio modo (originaliter) secuti sunt, sed etiam in theologia et ascési propria ingenuitate (originalitate) eminent.

Pseudo-Dionysius Areopagita

In tractatione de fontibus (Fontes Latini 2) iam mentionem feci, ab Anastasio Bibliothecario de s. Cyrilli magna aestimatione operum Pseudo-Dionysii narrata, probabiliter ad eius disputationes (vel etiam praelectiones) theologicas Romae habitas referri. Auditores, quibus Cyrillus, Anastasio testante, opera Dionysii commendabat, iidem esse

videntur, de quibus in VC 17¹⁵ legimus: „Romani autem non cessabant adire eum et interrogare eum de omnibus, et explicationem duplicem et triplicem accipiebant.“ Inter illa omnia, a Romanis quaesita, certe etiam quaestiones de theologia Dionysii erant. Paulo ante enim operum Pseudo-Dionysii versio Latina, a Scoto Erigena adornata, animos theologorum Romanorum admodum commovit. Ipse Anastasius opera famosi scriptoris Graeci ardenti studio legebat, ut in epistola ad Gaudericum aliisque locis fatetur.¹ De versione Erigenae scribit (regi Carolo Calvo), eam plus iusto verbis inhaerere et sensum parum clare interpretari, „unde factum est, ut . . . quem interpretaturum susceperat, adhuc redderet interpretandum.“² Inde conici potest, multos auditores, praecipue ipsum Anastasium de sensu theologiae Dionysii interrogasse ac Cyrillum movisse, ut Romae saepius uberiusque de Dionysio disse- reret.

Non miramur, in brevibus fragmentis theologiae s. Cyrilli nulla vesti- gia sententiarum Pseudo-Dionysii inveniri. De vestigiis in opere dubio „Napisanie o pravěj věřě“ v. infra.

Ioannes Damascenus

Hic orientalis theologiae scholasticae dux in operibus suis traditio- nes Patrum Graecorum colligebat et in ordinem redigebat; praesertim Gregorium Naz. sequebatur. Unde necesse quidam consensus Cyrilli cum Joanne Damasceno consequitur. Magna utriusque similitudo prae- cipue in definitione philosophiae atque imaginis divinae observari po- test, de quibus in capite de ascési et philosophia Cyrilli plura dicam.

Cui recensio Graecae versio palaeoslavica s. scripturae innitatur

Quaestio admodum ardua, ab aliis aliter soluta. *J. Vajs* censet, tex- tus liturgicos s. scripturae (praecipue evangelia) versos esse iuxta re- censionem quidem Byzantinam (Luciani), ast insolite permixtam lectio- nibus variantibus Palestinensibus (Pamphili, Occidentalis). Nonnullos libros in liturgia non usurpatos autem iuxta recensionem Alexandri- nam versos esse; ita liber Ruth. Ast *A. Mihaljov* contendit, eius argu- menta pro recensione Alexandrina textus Graeci libri Ruth parum suffulta esse.¹

A. Snoj de hac quaestione censet (BV 1934, 190—196): Philologi Slavici ac theologi quasi uno ore docebant, versionem S. Cyrilli ador- natam esse iuxta codices Graecos recensionis Byzantinae, aliquantulum permixtos lectionibus variantibus Alexandrinis et Occidentalibus.²

¹ *Perels* 185 ss; 245 s; 261 s. — PL 129, 737—741.

² PL 129, 740.

¹ Изв. по русс. языку и словес. (Акад. наук СССР), 1928, 1, 292—304.

² Recensio Palestinensis saepe Occidentalis appellatur, quia versiones anti- quiores Latinae iuxta eam adornatae sunt.

Recentiores investigationes peritissimi doctoris Vajs ostenderunt textum slavicum vetustissimum fere 50% lectiones variantes extrabyzantinas continere atque hisce fructum dissertationum mearum (Snoj) quoad substantiam approbaverunt (quae dissertationes investigationi codicum, non vero hypothese de influxu theologiae orientalis monasticae, uti Dvorník vult, innituntur). Quia vero historia s. textus testante codices biblici saec. 9. ad normam recensionis Constantinopolitanae diligentissime corrigebantur et lectiones variantes extrabyzantinae magna ex parte iam amotae sunt, constat hypothesim, textum veteroslavicum affinem esse textui Constantinopolitano mixto (iuxta Soden „Kompromisstext“) aut K^a affirmantem (Vajs), solido fundamento carere. Multa quidem in hac quaestione difficillima adhuc incerta manent (v. gr. relatio inter lectiones variantes Alexandrinas et Occidentales, quae frequenter coincidunt; origo codicum Graecorum, quibus usus est S. Cyrillus, e. a.), attamen certum est, textum Graecum, iuxta quem versio veteroslavica adornata est, non posse dici Byzantinum.

Ex his verbis doctoris A. Snoj colligi potest, eum a J. Vajs magis terminologia quam re dissentire.

Quaestio nondum ad liquidum explorata est ac vix certo solvi poterit. At ex his iam constat, recensionem textus graeci s. scripturae, cui versio palaeoslavica innititur, multa propria et saec. IX. insolita continere. Haec quoque quaestio igitur propriam archaisticam theologiam ss. fratrum quodammodo ostendit.

E multis de hac quaestione dissertationibus (praeter supra iam citatas) paucas graviores hic pono:

A. Snoj, Staroslovenski prevod evangelijev. Njegov pomen za kritiko in eksegezo svetopisemskega teksta. BV 1922, str. 105—115. — Staroslovenski Matejev evangelij (Ljubljana 1922). — Uvod v sv. pismo (1940) 45 s.

J. Vajs, Evangelium sv. Marka a jeho poměr k řecké předloze (Kritické studie staroslovanského textu biblického Č. 1). V Praze 1927. — Byzantská recenze a evangelijní kodexy staroslověnské (BS I, 1—9; IV, 1—12).

J. Vajs, *Kniha Rut v překladě staroslovanském* (Kritické studie staroslov. textu bibl. Č. 2). Praeae 1926.

Textus palaeoslavicus evangeliorum a J. Vajs reconstructus (Praeae 1935 s) recensionem Graecam Byzantinam supponit, at insolite mixtam, ut supra iam memoravi.

LITURGIA SLAVICA

In Oriente iam ab antiquitate christiana multae liturgiae nationales florebant. Postquam vero antiquae gentes eruditae orientales haeresi (saec. V.) atque iugo Arabum (saec. VII.) ab ecclesia

orthodoxa et imperio Byzantino avulsae sunt, ecclesia orientalis orthodoxa, priore universalismo amisso, fere ad solos Graecos (Byzantinos) coarctata est. Quibus factis historicis etiam Byzantina cogitandi ratio coarctabatur. In imperio Byzantino saec. VIII, et IX. certe multi Slavi ad religionem christianam conversi sunt. Attamen clerus Byzantinus de liturgia Slavica minime cogitabat nec liturgiis nationalibus favebat. Liturgia enim nationalis necessario etiam episcopos nationales et quandam autonomiam ecclesiasticam postulabat. Quamquam Byzantini saec. IX. liturgiis nationalibus non favebant, tamen liquet, ideam liturgiae nationalis Byzantinis, in quorum vicinitate variae liturgiae orientales vigeant, non tam alienam fuisse quam Occidenti christiano.

Inde facile solvitur quaestio, utrum liturgia Slavica sit liberale donum Byzantinum, an potius ingenua propria idea ss. Cyrilli et Methodii. Sane quidem generosa idea ss. fratrum, sed Byzantii exorta eorum proprio studio antiquorum traditionum orientalium, discrepante a cogitandi ratione coaevalorum. Opinio Russici historici *E. Golubinskij*,¹ ideam liturgiae Slavicae fuisse plane propriam s. Cyrilli ipsumque fuisse „reformatorem et novatorem“, hoc sensu ex parte approbari potest. *Lavrov* quidem cum *Th. Uspenskij* hanc opinionem reicit contendendo, Cyrillum non esse separandum a fundamento Byzantino; Graecis tribuendum esse nobile meritum, quod suam miram linguam Slavis non vi intruderent, sed ea praeberent fontem litteris Slavicis.² Tamen *Lavrov* approbat iudicium doctissimi *Uspenskij*, Cyrillum esse pergrandem (grandioznaja figura) virum mundi Hellenici mediæ aevi, Origene sane non inferiorem, Methodium autem non minus conspicuum (impozantnaja figura).³ Uterque doctissimus Russus ergo concedit, Cyrillum longe superasse magistrum suum Photium. *Lavrov* minime sibi constat affirmando, Photium Cyrillo ideam linguae Slavicae liturgicae inspirasse.⁴ Certum est, Cyrillum ut auctorem litterarum Slavicarum pergrandem esse Photiumque longe superare, prout *Uspenskij* et *Lavrov* indirecte profitentur.

¹ Istorija russkoj cerkvi. I, 2 (1904) 328.

² LKM 5.

³ LKM 10.

⁴ LKM 39.

A. *Brückner*, ceterum ss. fratribus non nimis favens, censet, Cyrillum ingeniosa proprietate (originalitate), eruditionis amplitudine tantique negotii gerendi studio Photium longe superasse.⁵ N. *Nikoljskij* et A. *Sobolevskij* ideam liturgiae Slavicae acute cum egregia s. Cyrilli mente universali connectunt, ut infra dico.

Cyrillus quidem Constantinopoli eruditus est, sed linguae Slavicae iam a iuventute et peritus et amator, in solitudine internationali montis Olympi, legationibus ad Arabes et Chazaros, antiquas traditiones avide scrutando (Chersone tali studio reliquias s. Clementis invenit), mentem suam ad Slavos, per litteras Slavicas evangelizandos convertit. In imperio Byzantino haud dubie iam inveniebantur clerici, sacerdotes, monachi Slavi, Methodius, praefectus provinciae Slavicae Byzantinae, dein monachus, allicere potuit iuvenes et viros Slavos. E Vita Clementis Bulgarici concludi potest, illum Methodio iam ante a. 863 adhaesisse.⁶ Ita explicari potest, Cyrillum post adventum legatorum Rastislai iam habuisse socios et discipulos Slavos (VC 14⁹, VM 5⁴). Socii tam gravis negotii minime extemplo eligi, sed paulatim tantum parari possunt. Nec inventio litterarum Slavicarum versioque s. scripturae tam perfecta opus unius diei, sed longioris praeparationis esse potest.

S. Cyrillus evangelizationem sine libris linguae nationalis opus cassum esse censuit. Creationem liturgiae Slavicae autem opus periculosum esse sciebat, quo sibi nomen haeretici comparare posset. Certe non temerarie, sed ex experientia ita locutus est (VC 14⁸). Sacerdotes et episcopi Graeci neque a. 863 neque postea liturgiae Slavicae in imperio Byzantino in eiusque proximis confinibus (Bulgaria) favebant, prout e defensione liturgiae Slavicae, a monacho Hrabr ineunte saec. X scripta, apparet. Ita plerique slavistae hanc defensionem explicant, praesertim *Voronov* (102 ss) et *Tunickij* (240). Extra imperium Byzantinum, a missionariis Byzantinis promota, autem socios imperio conciliare potuit, ut VC 14¹¹ notavi. Itaque in imperio Byzantino quaedam inconstantia vel duplicitas (*dvojstvenost'*, ut *Tunickij* 240 s dicit) in hac re

⁵ Die Wahrheit über die Slavenapostel 27.

⁶ N. L. *Tunickij* III—III7.

existebat. Aula imperatoris et patriarchae liturgiā Slavicā extra imperium promovendam approbabat; sacerdotes et multi episcopi autem contradicebant.

Ortus novae liturgiæ nationalis saec. IX, Byzantinis iam fere impossibilis et prorsus insolitus videbatur. Hoc sensu intelligi possunt verba epistolae imperatoris Byzantini ad Rastislaum: „Deus . . . fecit nostris temporibus, litteris pro vestra lingua revelatis, quod antea non erat, sed solum primis (prioribus) temporibus, ut et vos annumeremini magnis gentibus, quae laudant Deum sua lingua“ (VC 14¹²). Cyrillus hoc opus ut instrumentum regni Dei inter Slavos et sanctum esse censebat et propter rei novitatem contra adversarios defendendum praevidebat. Ideo tam caute et circumspecte approbationem imperatoris impetravit atque litteras Slavicās veluti a Deo sibi revelatas declarabat (VC 14⁹⁻¹²). In epistola Hadriani II. certe ex ore s. Cyrilli hoc opus iuvante gratia divina precibus s. Clementis factum esse dicitur. In primo missali Slavico (folia Kievensia), a papa Hadriano II. benedicto, reapse est missa in honorem s. Clementis.

Satis ergo liquet liturgiā Slavicā esse propriam (originalem) ideam ss. fratrum. Concedendum autem est, ss. fratres esse et natione et patriae amore Byzantinos, Byzantii eruditos ibique spiritu traditionum Orientis christiani antiquioris imbutos.

Grandi opere liturgiæ et litterarum Slavicarum non solum inter Byzantinos coevos, sed etiam inter occidentales mirabiliter eminent. VM s. Methodium bis (c. 2 et 17) verbis apostoli Pauli celebrat, eum omnia omnibus factum esse, ut omnes Christo lucrifaceret (1 Cor 9, 22). Idem de Cyrillo praedicari potest. In litteris Slavicis mentem et voces Slavicās, exacte reddentibus, atque in perfectissima versione librorum liturgicorum et s. scripturae magnum Cyrilli ingenium effulget, in liturgiæ Slavicæ institutione et defensione autem amplitudo cordis eius manifestatur, omnium hominum et nationum aequalitas et fraternitas coram Deo atque religionis christianae universalitas praedicatur, prout Cyrillus ardente studio efferebat (VC 16 et 18⁸). Vide etiam VC 15¹⁷.

Cardinalis *Pellegrinetti* hoc Cyrilli opus nitide hisce verbis celebrat:

Cirillo creò la scrittura e letteratura slava: ma ciò non per istinto di glottologo, non per pompa di una maravigliosa facoltà di sentire il genio delle lingue, ma per la profonda e attiva convinzione che il Cristo, che illumina ogni anima che viene a questo mondo, deve venire a contatto d'ogni anima a traverso quello che ogni anima ha di più profondo e connaturale, di più intimamente comunicativo, la lingua materna, la lingua nazionale. Certo questo è anche il concetto d'ogni messaggero di Cristo: certo tutti i grandi apostoli hanno sentito questa verità, memori della Pentecoste, memori del detto di *S. Paolo che in Cristo non c'è greco, nè barbaro*: certo l'evangelizzazione comporta anche come necessità pratica l'uso delle lingue indigene. Ma nei due santi fratelli il concetto della dignità fondamentale d'ogni lingua, fondato sulla dignità della partecipazione alla vita della Chiesa in Cristo, fu più sviluppato e più largamente sentito e applicato che in altri. Altri missionari prima di Cirillo avevano lavorato con frutto, con merito, con sacrificio presso gli Slavi occidentali e sarebbe gran peccato dimenticarlo: ma non avevano avuto la stessa larghezza d'idee, le stesse iniziative ardite e generose di Cirillo.⁷

N. Nikoljskij (pg. 415 s) cum *E. Golubinskij* e narratione 5. capituli VM de sociis, qui eiusdem erant sententiae ac ss. fratres, acute conicit, viros cum litteris Slavicis consentientes Byzantio raros et exceptionem fuisse (почти особенное и исключительное). Ss. Cyrillus et Methodius illa mente universalitatis et unitatis eminent, quam sanctus Paulus Thessalonicensibus praedicabat. Inventione reliquiarum s. Clementis earumque Romam translatione in Slavis nexum cum Roma et Byzantio ac vincula unitatis universalis, tunc graviter periclitatae, confirmabant et roborabant. VC et VM eandem mentem universalem s. Pauli spirant. In exordio VC verba s. Pauli allegantur: Imitatores mei estote, sicut et ego Christi (1 Cor 11, 1). VM 1 celebrat ss. Petrum et Paulum, qui tamquam fulgur universum orbem terrarum permeaverunt et illustraverunt. Item officium liturgicum et sermo panegyricus Cyrillum s. Paulo aequiparant. Hac mente catholica (oecumenica) s. Pauli institutio liturgiae Slavicae explicatur. Ita *Nikolskij. A. Sobolevskij* similiter in ss. fratribus illam universalem religionem christianam spectat, in qua non est distinctio Barbari et Judaei, sed omnes fratres sunt in Christo. Eius verba allegat *G. Voskresenskij* (285 s) e *Киев. ун-в. Изв.* 1885, sept., 298.

⁷ *E. Pellegrinetti*, Catechesi Cristologica dei ss. C. e M. Milano 1939, 26 s.

RITUS LITURGIAE SLAVICAE

Kopitar et Miklošič⁸ multum haesitabant, utrum nobile Graecorum par Moravis sacra celebraverint linguâ rituque Graeco, an Latino, cui assueti erant Moravi. Ginzel defendebat thesim, Cyrillum in Moravia lingua Latina missam celebrasse, Methodium autem liturgiam Slavica quidem lingua, sed ritu Romano celebrasse. Quod praesertim testimonio „Conversionis Bag. et Carant.“ demonstrabat, ubi Methodius non de ritu, sed de lingua tantum accusatur.

Detectis fragmentis liturgiae s. J. Chrysostomi et s. Basilii in Euchologio Sinaitico (cod. e saec. XI.)⁹ atque fragmentis liturgiae Slavicae ritus Romani in foliis Kievensibus (e saec. X.) constat, liturgiam utriusque ritus iam tempore ss. Cyrilli et Methodii in lingua Slavica celebratam esse. Ss. fratres haud dubie primo liturgiam Graecam (Byzantinam) in linguam Slavicam verterunt vel iam Constantinopoli vel statim in Moravia. Mox perspexerunt in Moravia et praesertim in Pannonia ritum Romanum servandum esse. Quapropter etiam sacramentarium (missale) Romanum iam tempore ss. fratrum in linguam Slavicam versum est. Quod foliis Kievensibus iam manifeste probatum est. Post varias haesitationes de tempore versionis liturgiae Romanae, aut iam a Cyrillo, aut post eius obitum, demum *Vašica* omnia dubia dissipavit.¹⁰ Exacte enim probavit, Cyrillum vertisse sic dictam liturgiam s. Petri, i. e. liturgiam Gregorii Magni, translata in linguam Graecam atque saec. VIII. in Illyrico (ad quod etiam Thessalonice pertinebat) usitatam. *Vašica* insuper demonstravit, versionem s. Cyrilli illarum partium, quas e lingua Latina transtulit, multis locis ingeniose liberam esse. Cyrillus enim a textu Latino saepe consulto declinavit, ut textus Slavicus melius sonaret atque cantui accommodatior esset; ita factum est, ut textus Slavicus nonnullis locis sublimitate et formae elegantia prototypum Latinum superaret. Id iam *A. Baumstark* suspicatus est, qui dicit hanc versionem esse

⁸ *Miklošič*, Slavische Bibliothek (Wien 1851) 51. — De his perite *J. Vajs* in ACV 1936, 75—82.

⁹ *R. Nahtigal*, Starocerkvenoslovanski evhologij (Razprave II, 1925, 221—286).

¹⁰ Slovo a slovesnost 1940, 65—77.

potius „eine nachschaffende Umschreibung“, quam versionem proprie dictam. Hac exacta argumentatione Vašica refutavit opinionem de imperfecta Slavica versione, quae Cyrillum non potuisset habere auctorem, atque ostendit, versionem Slavicam notam magni ingenii s. Cyrilli prae se ferre, prout iam Baumstark suspicatus est.

Haec definitiva quaestionis solutio apprime cum contextu historico congruit. *Vašica* putat discipulos s. Cyrilli Romae primas missas Slavicas e hoc missali cecinisse; attamen minus sibi constans putat, Cyrillum hanc versionem demum Romae a. 868 exarasse. Certum est, ss. fratres cum discipulis Romam non ante diem 15. Decembris 867 pervenisse. Hadrianus II., qui eos solemniter salutavit, enim die 14. Dec. 867 inthronisatus est. Discipuli certe iam exeunte Februario vel ineunte Martio 868 ordinati sunt; episcopus Arsenius enim, qui Cyrillo eiusque discipulis liturgiam Slavicam celebrantibus assistebat, die 7. Martii Roma fugit et obiit (VC 17¹⁴).¹¹ Ergo Romae non remanet tempus ad versionem perficiendam, tot exemplaribus transcribendam atque a discipulis discendam. Cur demum Romae hoc opus faciendum, cum in Pannonia (nisi iam in Moravia) commodissima fuisset opportunitas ad versionem parandam? Si libri Slavici mox post adventum Romae iam a papa approbati et benedicti sunt, certe iam antea parati et exarati erant.

Ex his liquet, non esse probandam hypothesim peritissimi *C. Mohlberg*, qui dicit, versionem Slavicam liturgiae Romanae esse tamquam consequentiam approbationis liturgiae Slavicae Romae a. 868 exaratam.¹² Erronea est opinio slavistae *Weingart*, versionem (ob exaggeratas opinatas imperfectiones) non esse opus Cyrilli, sed cuiusdam discipuli (Gorazd) a. 870 factam. Obsoletum est praeiudicium, quod recenter renovavit *G. Iljinskij* (BS 1931, 542), precibus a moribundo Cyrillo fuis atque amica relatione s. Methodii ad aulam Constantinopolitanam psychologicè excludi omnem cogitationem de versione libri liturgici Romani. Ss. fratres non tanta mentis arctitudine laborabant, sed ea animi

¹¹ Slov. knez Kocelj 243 ss.

¹² Atti della Pontificia Accademia Romana di Archeol. (Serie 3) Memori vol. 2. Roma 1928, 207—320. — *F. Ušeničnik* in BV 1930, 235—253.

magnitudine et amplitudine excellabant, quam s. Paulus Romanos, Corinthios, Galatas, Colossenses atque certissime etiam Thessalonicenses, avos ss. fratrum, verbis et exemplo docuit: Coram Deo et philanthropa humanitate Christi (Tit 3, 4) non est distinctio Judaei et Graeci, Barbari et Scythae, servi et liberi, sed omnes unum sunt in Jesu Christo (Rom 10, 12; 1 Cor 12, 13; Gal 3, 28 s; Col 3, 10 s). Hic est sensus precum moribundi s. Cyrilli (VC 18⁸) eiusque defensionis liturgiae Slavicae (VC 16).

QUOMODO SS. CYRILLUS ET METHODIUS LITURGIAM SLAVICAM DEFENDERENT

Ss. fratres liturgiam Slavicam fundamentum et necessariam condicionem missionis Slavicae censebant, prout e c. 14—16 VC et ex agendi ratione utriusque fratris elucet. S. Cyrilli argumenta, in disputatione Venetiana (VC 16) collecta, ex universalitate religionis christianae et ex aequali iure omnium nationum coram Deo (VC 15¹⁷) necessitatem praedicationis evangelicae in omnibus linguis, non vero strictam necessitatem liturgiae nationalis probant (VC 16³). Quod epistolis Ioannis VIII. et Stephani V. acriter illustratur. Iisdem verbis biblicis, quibus Cyrillus necessitatem liturgiae nationalis demonstrabat, papa Ioannes VIII. in epistola ad Methodium (879) necessitatem praedicationis evangelicae lingua Slavica probabat, liturgiam autem Slavicam vetabat. Similiter Stephanus V. (885, ad Sventoplk). E contrario autem in epistola Hadriani II. (Gloria in excelsis Deo) et Ioannis VIII. (Industriae tuae) argumenta s. Cyrilli eodem sensu adhibentur, quo a Cyrillo prolata sunt. Inde haud dubie colligitur, argumentationem harum duarum epistolarum Romanarum e demonstratione s. Cyrilli depromptam eique accommodatam esse. Quod tam insolitum est, ut nonnulli historici hinc argumentum contra authenticitatem harum epistolarum deducerent.

Miranda sane est opinata repugnantia epistolae Ioannis VIII. a. 879 ad Methodium contra litteras „Industriae tuae“ eiusdem papae anno sequenti. Papa Methodium monuit, iam litteris per legatum suum Paulum Anconitanum (873) missae celebrationem in lingua barbara Slavica prohibuisse; missam igitur lingua Latina vel Graeca celebrandam esse. Anno sequente autem idem papa missam Slavi-

cam concedit, litteras Slavicas, quibus „Laudes debitae Deo resonent *iure* laudat“; imo doctrinam de tribus solum linguis liturgicis iterato diserte negat: „Neque enim *tribus* tantum, sed omnibus linguis Dominum laudare auctoritate sacra monemur, quae praecipit dicens (citantur: Ps 116, 1; Act 2, 11; Philipp 2, 11; 1 Cor 14, 5 ss) . . . Nec sanae fidei . . . obstat missas in eadem Sclavinisca lingua canere . . . quoniam qui fecit *tres* linguas principales, Hebraeam scilicet, Graecam et Latinam, ipse creavit et alias omnes ad laudem et gloriam suam.“ Tanta sententiarum, imo ipsius dictionis¹³ cum vivida argumentatione s. Cyrilli consonantia ac tam acris ab epistola a. 879 discrepantia ex eo solum explicari potest, quod scriptor huius epistolae illas sententias ex argumentatione ss. Cyrilli et Methodii deprompsit suasque fecit. Cancellaria Romani Pontificis in allis quoque documentis non raro sententias approbatas re et dictione aliquatenus suas facit. Ita quoque Hadrianus II, et Ioannes VIII, liturgia Slavica approbata, etiam argumenta et nonnulla verba ss. fratrum sua fecerunt.

Ex eo colligi licet, ss. fratres causam liturgiae Slavicae Hadriano II. et Ioanni VIII, non solum viva voce, sed etiam scripto proposuisse, prout in rebus tam gravibus fieri solet. Illa miranda similitudo aliter explicari non potest.¹⁴

Haec miranda similitudo igitur magna saltem probabilitate demonstrat, aliquod scriptum (vel commentarius) s. Cyrilli (et Methodii) de liturgia Slavica extitisse. Talis scriptus commentarius non solum ad discipulos instruendos sed etiam ad causam liturgiae Slavicae coram Sede apostolica agendam necessarius erat. E capite VC 16 atque ex laudatis epistolis Hadriani II, et

¹³e. gr. Paulus coelestis tuba insonat; repudiatio doctrinae de tribus linguis liturgicis, quae aliquatenus epistolae a. 879 contradicit. Notatu dignum est, Ioannem VIII. a. 879 monuisse, missam solum lingua Latina vel Graeca celebrandam esse. Ast inde non licet conicere, cancellariae Romanae doctrinam de tribus linguis liturgicis alienam fuisse. Hic enim contextus solum linguas Graecam et Latinam postulat. Agitur enim de quaestione practica, quamquam lingua missa a Methodio celebranda sit; lingua Hebraea in hoc contextu nequaquam memorari potuit. Hoc sensu supplenda sunt ea, quae in JIČ 1939, 22 scripsi.

¹⁴ F. Hýbl in ČČH 1908, 165 s ex hac similitudine arguebat, epistolam Industriae tuae non esse authenticam. Mea refutatio in JIČ 1939, 22.

Ioannis VIII. definiri possunt, quae commentarius ille continebat. Ita etiam VC 16 convenienter illustratur, praecipue longior citatio 1 Cor 14, cuius etiam epistola Industriae tuae mentionem facit. Cf. VC 16^s.

In dictis iam attacta est ardua quaestio de dubia s. Methodii Romano Pontifici oboedientia. Ioannes VIII, enim a. 873 liturgiam Slavicam haud ambigue prohibuit, Ioannes VIII, post tantam repugnantiam episcoporum Germanicorum tali compromisso Methodium servare ac tueri conatus est. Methodius autem hoc mandatum non observavit, sed Slavice liturgiam celebrare continuavit. Haec obscura quaestio epistola Industriae tuae liquido soluta est. Ipse Ioannes VIII. Methodii agendi rationem profecto comprobavit. Aliquam solutionem huius quaestionis grave factum historicum, hucusque a peritis neglectum, innuit. Anno 873 enim archiepiscopus Salisburgensis quoddam fundamentum repugnantiae contra Methodium in Pannonia habuit, Ast Pannonia iam exeunte a. 873 vel ineunte 874 via facti iurisdictioni Salisburgensi restituta est. Methodius, e Pannonia expulsus, in Moraviam cessit. Igitur potissima ratio contra Methodium hoc facto iam vi rescissa est. Compromissum, a papa intentum, Pannonia amissa fere aequivalenter servatum est. In Moravia ipse populus (principe saltem tacite approbante) sacerdotes Latinos (Germanicos) expulit ac Methodium postulavit. Per epistolam Industriae tuae, principe Sventoplk, qui ante liturgiam Slavicam approbavit, iam ambigue machinante, quaestio novo compromisso soluta est: Ioannes VIII, Vichingum Latinum episcopum, Methodio quidem subiectum, constituit ac principi Sventoplk liturgiam Latinam ad libitum concessit. At quidquid sit, certo constat, Ioannem VIII. Methodii agendi rationem comprobasse neque eum a. 880 de inoboedientia criminatum esse.

Ex agendi modo et epistolis Romanorum Pontificum liquet, Sedem apostolicam quidem liturgiam Slavicam approbasse, ast potius insigni ss. Cyrilli et Methodii auctoritate sanctoque eorum studio efficaci quam rationibus internis permotam. Ex epistola Ioannis VIII, a. 880 colligitur, cauta ac fere frigida Romana aestimatione liturgiam Slavicam doctrinae fidei non repugnare, ideoque licitam esse, nisi circumstantiae graves eius opportunitati obstant; ergo potius methodi apostolatus et opportunitatis quam fidei

quaestio est. Hinc illa inconstantia Sedis apostolicae ab a. 867 usque ad a. 885. Epistolam Ioannis VIII. a. 879, liturgiae Slavicae non faventem, princeps Sventoplk per Ioannem presbyterum suum provocavit, de cuius (Sventoplki) vili liturgiae Slavicae aestimatione epistola Industriae tuae haud ambigue testatur: „Si tibi (Sventoplko) et iudicibus tuis placet, missas Latina lingua magis audire, praecipimus, ut Latine missarum tibi solemnia celebrentur.“

ELENCHUS CONCILIORUM

Historia biblica in VM 1 artis plena dictione politissima atque vestigiis s. Gregorii Naz. ingenium et manum s. Cyrilli prodit. Elenchus vero conciliorum ob singulare suum argumentum (Inhalt) priores partes VM 1 formae elegantia quidem non attingit, attamen sensibus suis manifestiorem s. Cyrilli notam propriam ostendit.

Sicut historia biblica ita etiam index conciliorum ad praecipuas partes catecheticae instructionis pertinent, qua ss. fratres discipulos suos erudiebant. Magnum pondus conciliorum in traditione orientali e vitis sanctorum, ex epistolis patriarcharum orientalium, e chronographis aliisque scriptoribus effulget; in variis documentis orientalibus plures huius generis indices occurrunt. Nexum cum historia biblica in VM 1 ipse quidem auctor Vitae minus eleganti manu texuit. Ast iam primus auctor huius elenchi concilio Nicaeno indicium suae dictionis intexuit, quo eadem manus atque quidam nexus cum historia biblica ostenditur. Narrationem de primo concilio enim, quamquam brevitati studebat, comparatione patrum concilii Nicaeni cum Abraham ornavit eadem eleganti rhythmica dictione, qua historia biblica excellit. Quam comparationem neque occidentales neque orientales scriptores ignoraverunt, sed nullus eam tam eleganter concinnavit, neque ullo in dicitur conciliorum intexta est. VM 1, 4³. Hac rhetorica forma elenchus et discendo aptior et cum historia biblica coniunctus est.¹

Aliae huius indicis partes stylo quidem non tanta Cyrilli nota propria excellunt, iam vero dictio multis numeris similis est dictioni brevioris elenchi versione si in Ustjužskaja kormčaja

¹ Grivec, Doctrina Byzantina 86.

saec. XIII. existentis, cuius prototypon Graecum ignoratur.² Per se patet, auctorem in enumerandis et describendis conciliis a fontibus historicis et canonicis dependere. VM 1 reapse praecipue in descriptione quinti ac sexti concilii maxime ex illo indice Graeco pendet, cuius vestigia in indice Slavico breviori supersunt. Hoc notatu dignum factum facile explicatur. In sexto concilio enim multa nomina haereticorum enumerantur, quae e fontibus haurienda erant. Magna similitudo descriptionis quinti concilii autem ex difficili et contorta historia trium damnatorum capitulorum (variorum scriptorum) intelligi potest.

Quattuor prima concilia liberius et magis proprie adumbrantur, quia de gravioribus notissimis haeresibus atque de fundamentis fidei agunt. Auctor elenchi de primo concilio apte dixit, Nicaeae Arium *victum* esse, ut narratio congruenter ligaretur cum comparatione de Abrahami victoria. Epica dictio ornata est parallelismo: Arium vicit et damnavit eum et haeresim eius, quam excitabat . . . Macedonium excommunicatum damnarunt eum et blasphemiam eius, quam loquebatur . . . Nestorium destruxerunt cum omni errore, quem pronuntiabat contra Christum . . . Eutychie amentiam et errorem damnarunt. Hoc epico parallelismo elenchus cum historia biblica sociatur. Manum s. Cyrilli etiam exacta vocabula Slavica produnt, e. gr. *potvьrdiša* et *utvьrdiša* VM 1, 4¹⁴.

Ex congruentiis utriusque indicis, quorum uterque Graecum dicendi genus prodit,³ sequitur, duos textus Graecos non valde differentes aut unum commune exstitisse prototypum, ab auctore elenchi propria dictione mutatum et ornatum. Certo constat, nullum exstitisse indicem Graecum, talem comparisonem cum Abraham continentem.

Similitudine cum Byzantinis elenchis conciliorum pondus priorum sensuum in indice VM 1 magnopere augetur. Manifestius enim elucet, auctorem huius indicis singularem cogitandi rationem non ex aliis fontibus hausisse, sed propriam suam mentem strenue servasse, non obstantibus contrariis exemplaribus, quibus usus est.

Praeter propriam dictionem etiam prorsus propriae sententiae

² Textus et litteratura in AAV 1937, 200 ss. (Kurent). — LKM 56—59.

³ Tituli imperatorum VM I, 4⁹—12; Theolog Grigorij (dum VC 3, 3 Gr. Bogoslov).

mentem s. Cyrilli produnt: 1. Numerus conciliorum, 2. Primatus. 3. Imperatores.

I. NUMERUS CONCILIORUM

VM sex tantum concilia oecumenica numerat. Concilium Nicaenum II. (787) non memorat. Unde haec proprietates? Forsan e breviori Byzantino indice, de quo supra narraui. Ille index iam ante septimum concilium exaratus et collectionibus canonum annexus est. Sed auctor elenchi conciliorum sat in theologia eruditus erat, ut sciverit, elenchum obsoletum hic supplendum esse. Elenchus utpote ad discipulos in vera fide erudiendos et ad professionem fidei statuendam exaratus est. Causa huius proprietatis alibi quaerenda est.

Constantinopolitana ecclesia concilium septimum certe iam ineunte saec. IX. oecumenicum censuit. Ita patriarcha Nicephorus in fidei professione a. 806 Romam missa.⁴ Item eius successores. Patriarcha Ignatius in concilio octavo oecumenico (Constantinopoli 869) episcopis suis mandavit, ut illud agnoscerent.⁵ Photius in epistola encyclica a. 867 patriarchis orientalibus commendat, ut oecumenicitatem huius synodi agnoscant. In synodo 880 Photius iterum conquestus est, patriarchas orientales de hoc concilio dubitare, dum Graeci illud communiter iam agnoverint. Agitur ergo de traditione orientali extrabyzantina, quam rari tantum monachi Graeci usque ad 869 secuti sunt contra consensum ecclesiae Byzantinae utriusque factionis, Ignatii et Photii. Ex parte Byzantina haec singularitas archaismus dici potest; ex alia parte autem eo traditiones orientales extrabyzantinae ostenduntur, similiter ac liturgia Slavica.

Nec dici potest auctorem elenchi in hac re pendere a traditione occidentali, septimum concilium negante vel negligente. Ioannes VIII., quidem a. 880 Sventoplko scribit, se Methodium de fide sex universalium synodorum examinasse. Ast post 869 et 880 Romae oecumenicitatem septimi concilii confidenter negare non potuerunt; neque a. 869 negationem huius synodi postulabant. Cy-

⁴ PG 100, 192.

⁵ Mansi 16, 189

rillo et Methodio certo licitum erat, traditionem Byzantinam sequi, quam haud dubie strenue tenuissent, nisi propria theologia imbuti essent.

II. PRIMATUS

Neque in Oriente neque in Occidente aliud existit documentum, in enumerandis conciliis nomen Romani pontificis tam constanter primo loco ponens et tam diserte ei totum concilii laborem effectumque tribuens. Agitur utpote de synodis orientalibus, quas pontifices Romani nec convocabant neque in iis aderant, ideoque neque propria persona, sed per legatos praesidebant. Synodos orientales imperatores convocabant, papae autem convocationem legatis missis vel etiam expresse approbabant atque acta synodica sanciebant. Tam in Occidente quam in Oriente illa tantum concilia, ut oecumenica censentur, quae a papis approbata sunt. Ita concilium secundum (Constantinopolitanum I., a. 381), a papa Damaso nondum approbatum, usque ad saec. V. nec Romae neque in Oriente oecumenicis annumerabatur.⁶

Indices Byzantini in enumerandis conciliis oecumenicis primo loco nomen imperatoris ponere solent, quo regnante concilium celebratum est; ita chronographi Byzantini et collectiones canonum et uterque index Slavicus. Enumerando patriarchas praesentes, legatos papae (vel papas) primo loco ponere solent, quia in Oriente usque ad Photium ius in concilio praesidendi Romanis pontificibus (vel eorum legatis) nemo orthodoxus negabat. Tamen hoc ius raro tam diserte extolitur ut in VM, sed saepe variis modis (theoria pentarchiae e. a.) obscuratur.

In Oriente extra patriarchatum Byzantinum haeretici orientales (monophysitae, nestoriani, monotheletae) auctoritatem synodorum oecumenicarum negabant contendendo, illas fuisse synodos potius imperiales quam ecclesiasticas. Orthodoxos, qui synodos

⁶ Photius quidem dicit (Mansi 3, 596), papam Damasum iam hoc concilium approbasse, sed id demonstrari non potest, saltem non constat, quam formam et quos canones approbaverit. Certo autem constat, illud demum in synodo Chalcedonensi (451) conciliis oecumenicis annumeratum esse. VM I, 4⁴. — De Honorio VM I, 4¹³; AAV 1937, 210 ss; BV 1933, 250.

ut regulam fidei aestimabant, christianos imperiales appellabant. Inde christiani orthodoxi in patriarchatibus orientalibus melchitae (melek = rex, imperator) dicebantur et hodie adhuc dicuntur. Contra hanc criminationem nota ecclesiastica et religiosa conciliorum extollenda et inculcanda erat. Ideo liturgia orientalis pontifices Romanos imprimis ss. Silvestrum et Leonem M., diserte ut praesides conciliorum celebrat iisque totum laborem effectumque tribuit.

Hanc quaestionem methodicam et theologiam exacte dilucidare explanavit Abu Kurra, celeberrimus apologeta orientalis saeculi VIII, exeuntis et saeculi IX, ineuntis, E s. scriptura probat magisterium ecclesiae apostolis collatum esse eorumque capiti s. Petro. Christus non soli Petro, sed per eum etiam eius successoribus supremam magisterii potestatem contulit, qui usque ad finem mundi fratres in fide confirmare non cessabunt. Hoc ecclesiae magisterium in conciliis oecumenicis exercebatur. In enumerandis conciliis de unoquoque affirmat, illud esse convocatum iussu Romani pontificis.⁷ Oecumenica concilia esse concilia episcopi Romani. Ita historia conciliorum dogmatice potius collustratur quam historice narratur. Concilia orientalia utpote minime iubentibus papis congregata sunt, sed convocatio post factum directe vel indirecte approbata est. Vocabulo moderno hoc dicendi genus dogmaticam „stylisationem“ historiae conciliorum appellare possumus. Eadem mens in liturgia orientali et in prooemio VM repetitur, ast in VM prorsus proprio modo. In VM non solo ordine personarum constanter disposito, sed potius contextu et expressis verbis primatus papae effertur. Nonnulli annales Serbici antiquissimi (codices autem demum e saeculo XVII.) Byzantinos indices conciliorum ita Slavis adaptaverunt, ut omissis nominibus imperatorum, pontifices Romanos primo loco posuerint. Primatus minime effertur vel saltem non expresse notatur, sed solum historica veritas narratur, concilium celebratum esse tempore illius pontificis.⁸

⁷ G. Graf, Die arabischen Schriften des Abu Qurra (Paderborn 1910) 113—117. Immediate post hanc sententiam Abu Kurra concedit, concilia ab imperatoribus convocata esse, sed imperatores ecclesiae servisse.

⁸ Solum de primo concilio dicitur: caput (načelnik) concilii Silvester. LKM 59. — In annalibus Russicis Nestoris primatus papae iam obscuratur. AAV 1937, 264.

Eodem modo etiam auctor indicis in prooemio VM narrationem Byzantinam Slavis accomodare potuisset. Ast auctor nomina imperatorum nequaquam omisit, sed papae postposuit eique subordinavit. Quod considerate et consulto factum esse, clare elucet e forma prorsus singulari, quae auctorem magni proprii ingenii ostendit. Cuius nationis? Non Slavum, sed Graecum, patriam Byzantinam amantem; attamen arcta Byzantina mente non laborantem, sed animi ingeniique magnitudine excellentem.

Studio brevitatis auctor titulos honorificos R. pontificum omisit. Solum papam Silvestrum venerandum appellat. Honor et potestas R. pontificum ipso contextu et expressis verbis sat manifeste notatur.

Praeter illos elenchos, qui in LKM (55 ss) et AAV (1937, 199 ss; 260 ss) recensentur, iuvat etiam elenchum conciliorum in sermone acclamatorio (prosphonetico) concilii oecumenici sexti cum VM 1 comparare. Similitudo quaedam est in honorificis titulis imperatorum et in ipsa narratione, ex qua elucet, Byzantii existisse quandam constantem formam elenchi conciliorum. Etiam in hoc elencho solus Silvester *celebrandus* dicitur. Sed in recensendis prioribus tribus synodis imperator ante papam ponitur; in tribus posterioribus vero papa primo loco nominatur, sed potius propter contextum rhetoricum. Toto contextu primatus agnoscitur.⁹

Nullus igitur exstat index conciliorum, qui tam constanti ordine primatum papae effert. Quae singularis proprietas tam manifeste effulget, ut eam etiam *Lavrov* (LKM 59) efferat notando, auctorem VM hac in re elenchos Byzantinos mutavisse.¹⁰ Haec proprietas eo egregius elucet, quia cum magna reverentia erga imperatores Byzantinos sociatur.

III. IMPERATORES IN VM 1

Nullus index conciliorum, quamquam multi uberiores sunt, imperatores titulis quibuscumque honoratur, excepto sermone pros-

⁹ *Mansi* II, 661.

¹⁰ *Dvornik* 300 s et 308—310, pugnandi studio abreptus, in hac quaestione valde errat.

phonetico concilii sexti, in quo tamen sermone, coram imperatore (vel coram legatis eius) dicto, elenchus conciliorum rhetorice admodum exornatus est. Fragmentum de conciliis in exordio VM, etsi summae brevitati studeat, autem quinque imperatores amplis titulis Byzantinis honorat. Titulus omissus est solum apud Theodosium II., cuius nec nomen memoratur, forsitan ideo, quia post Theodosium I., ut secundus huius nominis adducitur, vel propterea, quia et tempore concilii Ephesini et postea haeresi favebat. Qui tituli excelsi minime fortuito vel temere, sed considerate et consilio appositi sunt.

Hucusque non animadvertimus, iam in conclusione historiae biblicae rationem huius reverentiae dictam esse. Post apostolos Petrum et Paulum atque post martyres successores sanctorum apostolorum (VM 1, 3³⁷) celebrantur, qui „imperatores baptizantes (si part. pf.: postquam imperatores baptizaverunt, imperatoribus baptizatis), multo labore et certamine paganismum destruxerunt.“ Quibus verbis non obscure innuitur in conversione imperii Romani etiam imperatores magnas partes habuisse ipsosque de religione christiana bene meritos et quasi protectores ecclesiae esse. Ita inducitur idea imperii christiani in adumbratione concilii Nicaeni tam praeclare enuntiata.

Supra allegatam conclusionem historiae biblicae opportune consentaneeque consequitur epica narratio de primo concilio cum praeclarissima concinnaque explanatione ideae imperii christiani. Abu Kurra theoretice explanavit, imperatores christianos operam praestitisse ecclesiae, eam iuvisse eique se subiecisse. Imperatores patres concilii hospitio recipiebant, ordinem et pacem curabant, decretis concilii se subiciebant eaque executioni mandabant.¹¹ Quae omnia VM praeclarissime et acute perstrinxit dicendo: Silvester magnum imperatorem Constantinum in adiumentum accipiens, Leo cum orthodoxo imperatore etc. VM 1, 4². Pauci loci in litteris christianis occurrunt, ideam imperii christiani, imperatorem protectorem ecclesiae esse, tam praeclare enuntiantes. Perfecta mentis cum Abu Kurra consonantia quaestionem movet, an Cyrillus hunc scriptorem orientalem noverit. Quod probabile est.

¹¹ Graf o. c. 118—121.

Ast hoc supponere nequaquam necessarium est. Cyrillus utpote tam multum cum christianis extra imperium Byzantinum conversatus est, ut eorum mentem et cogitandi rationem sat perspexerit.

Qui dicendi modus prorsus congruit cum Byzantinae patriae amore, a Cyrillo saepius manifestato. Imperium Byzantinum imperium Christi esse, imperatores Christi nomine regnare dicit, VC 10^{5s}, 9^{2a} e. a. Diserte locutus est: Imperatori christiano dedit Deus potestatem super omnes gentes et sapientiam perfectam, ita etiam (veram) fidem (VC 11⁷). Moribundus dixit, se imperatoris servum fuisse. VC 18¹. Ss. fratres quidem etiam discipulos hac mente aliquatenus imbuerunt, ut e VM 5 et 13 e. a. elucet. Attamen nullo pacto poni potest, discipulum Slavum talem dicendi modum formasse.

Minime concedi potest, auctorem VM, discipulum Slavum, talem indicem conciliorum exarasse vel ita adaptasse. Tanta imperatorum veneratio, qualis in nullo Byzantino synodorum indice reperitur, cum tam singulari primatus Romani enuntiatione sociata, nemini nisi Cyrillo tribui potest. Quem etiam forma elegantissima manifeste prodit.

Satis et sine ulla dubitatione ergo constat hoc fragmentum exordii VM esse opus Cyrilli. Ex connexionione huius indicis cum historia biblica autem sequitur, etiam historiam biblicam ab ipso exaratam et politam esse.

Numerus conciliorum ac similitudo huius indicis cum ideis Abu Kurrae et aliae proprietates ostendunt, s. Cyrillum traditionibus antiquioribus Orientis christiani inhaesisse atque verae fidei praedicationem congruenter cum propria liturgia Slavica acute ingenioseque redegisse.

НА СЕМЬ ПЕТРЪ

Post *I. Gagarin*¹ multi catholici auctores² iam de s. Cyrilli plane propria ac singulari versione huius loci (Tu es Petrus, et super

¹ Le texte Tu es Petrus (ed. in collectione Omaggio cattolico, Roma 1867, 296).

² E. gr. *D. Palmieri*, De Romano Pontifice, 3. ed. Prati 1902, 304. *Th. Kurent* in AAV 1937, 184 s.

hanc petram aedificabo ecclesiam meam — Mt 16, 18) scripserunt.

Palaeoslavicum glagoliticum evangeliarium Assemani, codex saec. XI., hoc loco antiquiorem servavit lectionem: **ГѢ ѡСИ ПЕТРЪ, И НА СЕМЬ ПЕТРЪ**... Item cod. monasterii s. Nicolai (Nicoljski s. XIV.) et viri Hval (a. 1404). E contra codices Marianus et Zographensis, eiusdem aetatis sicut Assemani, iam habent: **НА СЕМЬ КАМЕНЕ**, quod etiam omnes alii codices servaverunt. Iam firmiter demonstratum est, in versione sl primigena nonnulla vocabula Graeca translata non esse, quae in codicibus posterioribus iam Slavice versa sunt. Igitur tuto supponi potest lectionem codicis Assemani esse primigenam. Id satis confirmatur facto, quod hic codex etiam aliis locis formas antiquiores servavit. J. Vajs (et alii) iam saepius hoc factum ostendit; recentissime autem exacte probavit³, codices Assemani et s. Nicolai et Hvali multo plures antiquiores lectiones servasse quam cod. Marianus et Zographensis, quamquam hi duo codices phonetice et graphice a peritis paulo antiquiores censentur quam cod. Assemani. Graecum vocabulum *πέτρα* hic consulto tali forma expressum esse, inde probatur, quod idem codex pro hoc vocabulo Graeco aliis locis (Mt 7, 24 et 25; Lc 6, 48) **НА КАМЕНЕ** posuit. Consilio nomen Graecum servatum esse, etiam inde conici potest, quod loco formae Graecae generis feminini forma masculina **НА СЕМЬ** posita est.

Textus codicis Assemani Mt 16, 18 igitur haud ambigue doctrinam ss. Cyrilli et Methodii de primatu s. Petri prodit. Contra dubia, quae de fundamento primatus Romani aetate Photii movebantur, consulto fundamentum iuris divini per verba Christi Mt 16, 18 effertur. Fatendum tamen est (quod theologi catholici hucusque non observaverunt), versionem primigenam s. Cyrilli hoc loco non omni ex parte approbandam esse. Dilucide quidem effertur, verba *super hanc petram aedificabo ecclesiam meam* ad Petrum (ad Petri personam) referenda esse. Ast hoc etiam lingua Graeca exprimi potuit verbis *ἐπὶ τούτῳ τῷ πέτρῳ*; nam *πέτρος* lapidem significat. In Graeca versione Aramaei textus s. Matthaei autem consulto forma generis femini *ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρῳ* electa est, ut firmitas fundamenti clarius enuntiaretur; *πέτρος* enim lapidem

³ BS 7, 151 s et 156.

minorem, mobilem significat, *πέτρα* autem petram naturalem immobilem prout Mt 7, 24 s et Lc 6, 48 de domo supra petram aedificata dicitur. Versione primigena s. Cyrilli ergo sensus verborum Christi ex hac parte obscuratur, quia sententia de firmo petroso fundamento prorsus negligitur. Textus Graecus nec formam *πέτρος* passus est, quia petram maiorem naturalem non sat clare significat, etsi lapidem notet. Versio s. Cyrilli autem non solum petram naturalem, sed etiam lapidem neglexit, ut personam Petri significaret. Primatum s. Petri ex una parte quidem dilucide enuntiat, ex alia autem parte petrosorum ecclesiae fundamentum prorsus negligit. Catholicam exegesis huius loci haec versio quidem clare enuntiat, attamen ex alia parte parum exacta ideoque merito corrigenda erat.

Versio singulariter propria Mt 16, 18 profecto eandem mentem s. Cyrilli prodit, quae testimoniis VC, VM aliorumque documentorum manifestatur. Ratio tam diserte doctrinae de primatu autem non solum in traditione monachorum Graecorum vel in oppositione contra Photium quaerenda est, sed iuxta acutum periti *N. Nikoljskij* monitum (supra pag. 178) saltem magna ex parte cum Cyrilli erga s. Clementem Romanum veneratione cohaeret. Inventione reliquiarum s. Clementis, compositione sermonis et hymni in eiusdem laudem, veneratione reliquiarum praesentium earumque in Moraviam translatione mens s. Cyrilli Romam ad Petrum, cuius s. Clemens proximus successor erat, dirigebatur. Inde *Nikoljskij* et *Lavrov* coniciunt, Cyrillum iam Constantinopoli ante profectionem in Moraviam etiam iter Romanum in mente habuisse. Ita *Nikoljskij* tantam primatus Romani et tantam universalis ecclesiasticae unitatis aestimationem perseverantesque erga Constantinopolim atque Romam amicas relationes explicat.

Hanc opinionem sermo Clementis Bulgarici in laudes s. Clementis Romani confirmat, qui s. Clementem ut successorem supremi apostoli Petri in throno Romano celebrat Petrumque saepius supremum (*Κορυφαῖος*) et magnum apostolum appellat.⁴

Laudata s. Cyrilli exegesis Mt 16, 18 dilucide approbatur identificatione Romani pontificis cum Petro; haec etenim identificatio

⁴ Ed. *Lavrov* in *Čtenija v Imp. obč. istorii*, Moskva 1895, I.

e verbis Mt 16, 18 consequitur. Quae identificatio s. IX. in Occidente usitatissima erat; in Oriente autem praesertim apud s. Theodorum Studitam recurrit. VM 8 responsum papae principi Koceli refert: (Methodium) mitto magistrum a Deo et s. apostolo Petro. Methodius episcopis Germanicis respondit, Pannoniam esse provinciam s. Petri (VM 9). Auctor VM 10 dicit, episcopos Germanicos non esse absolutos a iudicio s. Petri, Moravi (VM 10) autem Romano pontifici nuntiaverunt, patres Moravorum baptisma a s. Petro accepisse. Inde elucet, ss. fratres eorumque discipulos modum loquendi occidentalem, e Mt 16, 18 consequentem, suum fecisse. Haec loquendi ratio a traditione orientali non discrepat; apud Theodorum Studitam recurrit.

APOSTOLICUS

Titulus *apostolicus* dominus, *apostolicus* papa, *apostolicus* (substantive) cum nominatione *Sedes apostolica* arcte quidem cohaeret, attamen usu atque historia multis ab ea differt ideoque sedulo ab ea distinguendus est. Quod hodierno usu manifeste ostenditur. Sedes apostolica etenim hodie adhuc proprius titulus (ex officio) sedis Romanae (cathedrae Petri) est, usus tituli *apostolicus* vero iam medio aevo extinctus est.

Nominatio *Sedes apostolica* a saeculo IV. invaluit. Eadem aetate episcopi Constantinopolitani primatum in Oriente ambiebant eamque ambitionem ratione politica fulciebant. Episcopo capitis imperii primatum competere: sicut episcopus veteris Romae primatum in Oriente obtineat. Hac ambitione origo humana et politica primatus Romani innuitur. Contra quam erroneam ac periculosam opinionem titulo *Sedes apostolica* divina (iure divino) et apostolica primatus Romani origo effertur. Ideo usus huius tituli Romae frequentissimus erat, in Oriente autem rarior.¹ Curia pa-

¹ Grivec, Doctrina Byzantina 44—51. — P. Batiffol, Cathedra Petri (1938) 150—168 pariter scribit: Orientales hunc titulum raro Romae tribuebant (pg. 157). Romani sedem Romanam appellabant Sedem apostolicam simpliciter (per excellentiam); Orientales hunc titulum Romae non denegabant, attamen eundem titulum etiam aliis ecclesiistribuendum esse contendebant (pg. 164).

triarchatus Constantinopolitani saec. IX, non solum sub Photio, sed etiam sub Ignatio aliisque Romae fidelibus patriarchis, hunc titulum sedis Romanae vitabat; sedem Romanam sedem veteris Romae appellare solebat.

Cum nominatione *Sedes apostolica* iam saeculo IV. titulus *apostolatus vester* connectebatur, imo hic titulus paulo antiquior quam illa nominatio esse videtur.² Titulus *apostolicus* (dominus) autem demum saec. VI. vel VII. ortus est. Antiquissimum huius tituli testimonium est Liber diurnus Romanorum pontificum.³ Saeculis VIII. et IX. usus iam frequentior est, praesertim in monasteriis occidentalibus; inde huius tituli usus invaluit etiam apud monachos Graecos, quibus frequens cum Roma commercium erat, prout ex scriptis Theodori Studitae conici potest. Usus adiectivus (apostolicus dominus, rarius: apostolicus papa) multo frequentior est quam usus substantivus. Hic rarior usus relative frequentissimus est in VC et VM atque in Leg. Italica.⁴ Ex hoc titulo, usui et terminologiae curiae patriarchatus Constantinopolitani contrario, clare patet et firmiter constat, ss. fratres eorumque biographum non fuisse patriarchae Photii sequaces. Tam frequenti usu huius appellationis persuasio de apostolica primatus origine nitide enuntiatur, eo magis, quia illa aetate hanc originem nonnulli Byzantini iam diserte denegabant; neque nuda relatio legalis, sed sincerus devotusque erga pontificem Romanum animus proditur.⁵

² Doctrina Byzantina 51 s.

³ *Ed. Th. Sickel* (Vindobonae 1889); occurrit pg. 3 et 79.

⁴ Hoc titulo arctus nexus inter VC et Leg. Ital., aliis indiciis iam probatus, confirmatur.

⁵ *Dvorník* 295—300 hac in re multa confudit multosque errores historicos et methodicos commisit; quaestionem theologiam non sat perspexit. Testimonium Libri diurni neglexit. Alia testimonia sinistre, adhibet, quia titulum *Sedes apostolica*, reapse (hodie adhuc) frequentissimum, a ceteris appellationibus non distinguit; neque ad distinctionem usus adiectivi atque substantivi attendit. Nonnullos eius errores correxit *Th. Kurent* in AAV 1937, 187—193. Respuenda est arbitraria opinio, titulum *apostolicus* in Moravia iam a clero Germanico introductum esse. Pg. 298 s nonnulla e mea disertatione deprompta contra me directa sunt, ac si mihi ignota essent. Quaedam in BV 1933, 248 s et 1934, 189 explicavi.

SCHOLIUM SLAVICUM CONTRA 28. CANONEM CHALCEDONENSEM

Scholii Slavici contra sic dictum 28. canonem concilii Chalcedonensis tres exstant codices posterioris quidem aetatis (saec. XVI.), sed cum vestigiis linguae vetustioris (forsan saec. IX.).¹ Quia de his iam saepius disserebam, hic breviter tantum fructus meos aliorumque perstringo, paucis novis adiectis.

Benešević codice Slavico (tertio), prius ignoto, in Bibliotheca publica Leningrad 250 detecto, textum sl emendavit, retro in linguam Graecam vertit ac multa antea ignota observavit. Praeprimis statuit, non esse duo, sed unum tantum scholium. De origine scholii autem censet, scholium quidem esse originis Graecae, versionem sl autem post obitum s. Methodii exaratam esse censet. Ast haec eius opinio cum argumento scholii theologico componi non potest.²

Verum quidem est, Slavicam scholii versionem rudiores esse quam versionem evangeliorum, ast multi defectus negligentia scribarum codicumque corruptione explicari possunt. Nihilominus nonnullae formae aetatis Moravicae servatae sunt (papež, variti, svjatitel, pričet). Ex methodo argumentationis et ex loquendi modo autem maxima probalitate conicere possumus, hoc scholium a s. Cyrillo Romae a. 868 lingua Graeca exaratum esse, prout in BZ 30 (1929) 290 ss ostendi atque Th. Kurent (l. c.) novis rationibus comprobavit.

Scholium mentem ss. Cyrilli et Methodii spirat. Ab epistolis Leonis Magni (ad quas diserte provocat) et Nicolai quidem dependet, ast ideas Romanas eodem modo, quo fragmenta theologica VC et VM cum traditionibus orientalibus connectit.

Scholium divinam apostolicamque Romani primatus originem

¹ *Grivec*, *Doctrina Byzantina* 81—98. — *Idem*, *Orient. und Röm. Einflüsse in den Scholien der Slavenapostel*, BZ 30 (1929) 287—294. — *A. Pavlov* in *Vizant. Vremennik* 4 (1897) 143—159. — *N. Rutkovskij* in *Semin. Kondakov* 3 (1929) 149—168. — *Th. Kurent* in *AAV* 1937, 269—297; 1938, 1—19. — *Benešević* in BZ 36 (1936) 101—105, textus sl emendatus et versio Graeca.

² *Weingart* (BS 5, 448) scholium non sat examinavit. — *Dvornik* (301—304) solum de opinionibus aliorum refert; suam opinionem nullo argumento probavit.

diserte defendit atque acriter contendit, primatum utpote iure divino institutum, transferri non posse. In hac argumentatione nonnulla ad verbum fere repetuntur ex epistola papae Nicolai I., inconcussam stabilitatem primatus Romani contra Photium nervose defendentis (865): „Praesertim cum ecclesiae Romanae privilegia, *Christi ore in b. Petro firmata* . . . nullatenus possint minui, nullatenus infringi . . . divinitus radicata atque plantata sunt . . . *transferri non possunt*.”³ Similia Leo M. de stabilitate canonum concilii Nicaeni I. asseverabat, videlicet de canone VI., quo iuxta traditionem Romanam tres patriarchatus (Roma, Alexandria, Antiochia) constituti sunt: „Venerabiles Patres, qui in urbe Nicaena . . . mansuras usque *ad finem mundi* leges ecclesiarum canonum condiderunt; . . . nulla commutatione varientur . . . *manentibus terminis, quos constituerunt patres*.”⁴ His et similibus verbis arguit, sic dictum 28. canonem Chalcedonensem decreto concilii Nicaeni contradicere.

Canon 28. Chalcedonensis false asserit, Romam propter suum principatum politicum (*διὰ τὸ βασιλεύειν*) primatum ecclesiasticum obtinuisse, atque ideo imperiali urbi Constantinopoli eadem privilegia competere. Inde tempore Photii (probabilissime ipse Photius) deducebant, translatione sedis imperatoris etiam primatum ecclesiae Constantinopolim translatum esse. Hunc errorem Nicolaus I. in epistola ad imperatorem Michaellem a. 865 (28. Sept.) et in epistola ad Hincmarum a. 867 diserte redarguebat: „Cum etiam gloriantur atque perhibeant (Byzantini), quando de Romana urbe imperatores Constantinopolim sunt translati, tunc et primatum Romanae ecclesiae ad Constantinopolitanam ecclesiam transmississe et cum dignitatibus regiis etiam ecclesiae Romanae privilegia translata fuisse.”⁵ Idem error scholio Byzantino, illi canoni adiecto, enuntiatur. Contra hoc scholium Byzantinum dirigitur argumentatio scholii Slavici.

Ex epistolis Nicolai I. haud ambigue elucet, doctrinam de translatione primatus aetate Photii ortam esse. Alia documenta histo-

³ AAV 1937, 294 ss. — PL 119, 948; *Mansi* 15, 204. — *Hergenröther*, Photius I, 570 s.

⁴ Ep. ad Anatolium. *Mansi* 6, 203.

⁵ AAV 1937, 294.

rica testantur, primatum Romani pontificis ante Photium tam directe atque diserte negatum non esse. Ergo scholium Slavicum, hanc opinionem oppugnans, non est versio scholii Graeci antiquioris, sed scholium hoc lingua Graeca circa a. 868 compositum et postea in linguam Slavicam versum est. Auctor revera non solum epistolas Leonis (ad quas provocat), sed probabilissime etiam epistolas Nicolai I. legit, ut iam dixi et infra in adnotationibus ad versionem scholii Latinam dilucide ostendi. Scholium patriarchatum Hierosolymitanum diserte negat. Ergo ante concilium VIII. (869—870) scriptum est; hoc enim concilium patriarchatum Hierosolymitanum solemniter approbavit. Dictio scholii (praesertim sententia de palatiis imperatorum Ravennae et Mediolani atque de Hierosolyma) similis est stylo elenchi conciliorum in VM 1.

Quae indicia Cyrillum auctorem scholii ostendunt. Roma a. 867 et 868 revera rumoribus de Photii pugna contra primatum tam perturbata est, ut Cyrillus et Methodius tamquam legati imperatoris Michaelis, socii Photii, necessarie doctrinam suam de primatu profiteri debuerint. In hisce circumstantiis scholium ortum esse videtur,⁶ lingua Graeca primitus exaratum ac postea in Moravia Slavice versum.

Sequens versio Latina quoad substantiam eadem est, quam in BZ 30 (294) vulgavi. Th. Kurent in AAV 1937 (282 s) eam in multis secutus est, paucis iuxta emendationes Beneševič mutatis.

Scire vero oportet,¹ quod hoc decretum² (28. Chalcedonense) non sit receptum a sancto papa Leone, tunc veteris Romae thronum administrante. Nec consensit hac in re sancto Chalcedonensi concilio, sed scripsit concilio, nihil tale sibi recipiendum, quia innovatione ambiguitatis (ambitionis)³ Anatolii, tunc temporis episcopi Constantino-
politani, id factum est. Quapropter episcopi nonnulli, in concilio praesentes, non subscripserunt huic decreto. Nec sicut hoc decretum dicit:

⁶ BZ 30, 290 ss. AAV 1938, 13 ss.

¹ Podobaet že věděti — δεῖ δὲ εἰδέναι; hac formula scholia incipere solent.

² Přičet — ψῆφος; ergo illud decretum ab auctore scholii non ut verus canon agnoscitur; vocabulum canon enim Slavice eodem vocabulo Graeco redditur (AAV 1937, 280).

³ Dvověrie — ambitio; in textu Graeco epistolarum Leonis M. saepe latinismus ἀμβίτιω occurrit (Doctrina Byzantina 84 et 95). Innovatio — Leo M. saepius tentamina *novitatis* contra canones Nicaenos vituperabat ac vetabat (o. c. 88 s).

Quia regnat vetus Roma, (ideo) honorem ipsi tribuerunt sancti patres. Sed desuper ab initio gratia divina, propter fidei gradum, id est supremo apostolorum Petro; nam ab ipso Domino Iesu Christo vocem audiens:⁴ Petre amas me? Pasce oves meas, honorem praecedentium in sacerdotibus, ordinem et primam sedem⁵ obtinuit. Si enim, sicut dixerunt sermonem (scholion) antecedentem componentes, „quia regnavit vetus Roma, et honorem obtinuit“, nunc vero Constantinopoli regnante, haec (Cpolis) succedit honori, sciendum est, Mediolani et Ravennae imperatores sedisse, quorum palatia usque ad hunc diem stant, tamen hisce urbibus huius rei gratia honor non est collatus. Sacerdotalis enim ordinis honor principatusque non mundi gratia, sed divina electione atque apostolica potestate honoratus est.

Si enim sancti patres Hierosolymam urbem propter regem regnantium, Deum Dominum nostrum Iesum Christum gloriosamque eius passionem honoraturi, metropolis honorem ipsi firmaverunt,⁶ non vero patriarchale privilegium contulerunt,⁷ quia non potuerunt terminos amovere,⁸ quos veri fidei praedicatores⁹ posuerunt; quomodo fieri potest, ut propter imperatorem terrestrem dona divina atque apostolici honores transferantur, fideique immaculata praecepta mutantur. Immobiles itaque usque ad finem sunt veteri Romae honores. Ideo, quia praesidet omnibus ecclesiis eius episcopus propter honorem non cogitur, ut conveniat ad sancta universi mundi concilia. Ast sine eius consensu, per nonnullos ab ipso missos suo throno subditos (legatos) universi mundi

⁴ Ep. Nicolai supra citata: Ecclesiae Romanae privilegia *Christi ore* in beato Petro fundata.

⁵ Πῶτος θρόνος, πρωτόθρονος — titulus s. Petri et successorum eius.

⁶ Nicaenus canon VII. privilegia quaedam honoris episcopo Hierosolymitano contulit, salva metropoli (Caesareae) propria dignitate. Hic textus saec. IV. sine difficultate ad Caesaream referebatur. Saeculis posterioribus hoc facto obscurato, Romae haec verba minus dilucida ad Hierosolymitanam ecclesiam referebant (Responsum 92 Nicolai ad Bulgaros). Scholium in hac re traditionem Romanam sequitur, at argumentatio ex dignitate Christi regis prorsus orientalis est; dictio quoque orientalis (Cyrilli) esse videtur.

⁷ Hac negatione patriarchatus Hierosolym. innuitur, scholium ante concilium VIII (869—870), exaratum esse, ut supra monui.

⁸ Μὴ μεταίρει ὄρια αἰώνια ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου. — Ne transponas (Vulg. minus exacte: nec transgrediaris) terminos antiquos, quos posuerunt patres tui. Prov 22, 28. Haec citatio biblica omnes peritos hucusque latuit. Ast etiam Leo M. ad hunc locum biblicum alludit: manentibus terminis, quos constituerunt patres (Mansi 6, 203; v. supra). Conc. Lateranense a. 649, can. 20: terminos removens, quos posuerant patres. *Citatio gravis*; ea neglecta hic locus recte intelligi et verti non potest.

⁹ Apostoli; patriarchatus Romanus, Alexandrinus, Antiochenus ex nexu cum Petro apostolo explicabantur.

concilium non existebat; et quod ipse disponebat, inchoandum¹⁰ (praesidere) in concilio. Si qui contradicunt huic sermoni, non ita rem se habere, exquirant ab eodem sanctissimo papa Leone scriptum Marciano et Pulcheriae, piae memoriae, atque etiam ad dictum episcopum Constantinopolitanum, et ex his veritatem discat.

DE PHILOSOPHIA ET ASCESI CONSTANTINI-CYRILLI

Dissertatio in sex distribuitur capita: 1. Sponsalia mystica 2. Definitio philosophiae. 3. Imago Dei. 4. Honores divitiæque avi. 5. Vestigia asceseos Constantini in litteris palaeoslavicis. 6. Secundum Monumentum Frisingense Slovenicum.

I. SPONSALIA MYSTICA

Multi sancti orientales et occidentales iam tenera iuventute votum virginitatis emiserunt. Verum tamen nulla vita sancti neque in Oriente neque in Occidente tam acriter et ingeniose virginitatis et Sapientiae amorem adeo splendida imagine comprehendit, sicut somnium pueri Constantini. Pallida quaedam similitudo nuptiarum mysticarum cum Sapientia divina occurrit in vita Germanici mystici b. Henrici Suso, cui in monasterio lectio librorum sapientialium Antiqui Testamenti ideam nuptiarum cum Sapientia aeterna excitavit (innigliche Vereinigung mit der ewigen Weisheit . . . Gemahlschaft der ewigen Weisheit).¹

Somnium septennis Constantini cum sequente eius vita maturiore et cum eius actione apostolica intime cohaeret.

Idea nuptiarum mysticarum cum Sapientia aeterna, lectione librorum Sapientiae et Proverbiorum s. scripturae excitata (VC 3³), lectione carminum et sermonum s. Gregorii Nazianzeni alebatur et

¹⁰ Ius inchoandi, ius praesidendi, ordinem rerum agendarum determinandi. Idem verbum *načinati* in propositione antecedenti (Ideo, quia praesidet) praesidere significat. Hic autem contextus alius est. Kurent vertit (iuxta Benešević): quod ipse disponebat, primas partes in concilio obtinebat (inchoabat). Pontifices Romani reapse res in concilio agendas (programma) determinabant. PL 54, 958.

¹ H. Denifle, Die deutschen Schriften des sel. Heinrich Seuse. München 1880, 20—26.

illuminabatur.² Constantinus puer Gregorium Theologum (Naz.) sibi patronum elegit, non tantummodo ut exemplum castitatis et virginitatis, quod bis effertur (O Gregori, corpore homo, anima vero angele! Tu qui corpore homo es, angelus apparuisti), sed etiam verae philosophiae (sapientiae) et theologiae ducem ac magistrum, qui „verae fidei expositione orbem terrarum illuminat“, ut sit sibi „magister et illuminator“.³ Fervens pueri desiderium artem grammaticam ediscendi nil aliud est nisi desiderium profundos sermones s. Gregorii intelligendi, ergo theologiae et philosophiae desiderium, quod Constantinus adhuc puer omnibus huius mundi divitiis praeferebat; ideo magistrum grammaticae cum lacrimis obsecrabat eique omnes suas opes offerebat (VC 3^s).

Quod puer ferventer amabat et desiderabat, id iuvenis Constantinopoli, omnibus mundi illecebris et tentationibus fortiter resistendo, heroice ac perseveranter exsequebatur. Constantini, auditoris universitatis litterarum Constantinopolitanae, definitio philosophiae eandem mentem spirat, quam mystica cum Sophia sponsalia. Sicut asceticum votum castitatis forma philosophica (amor Sapientiae, philo-Sophia) emisit, ita philosophiam ascetice definiuit.

Votum virginitatis Constantini arcte cum eius philosophia connectitur. Sophia, sponsa Constantini, aemulam non patitur. Ideo Constantinus nuptias divitiis et honoribus sociatas, a Theoktisto cancellario sibi oblatas, recusavit verbis pergravibus (VC 4¹⁹). Hisce verbis et factis votum virginitatis et philosophiae studium ingeniose cum asceseos idea copulatur.

Poëtica ac mystica Constantini sponsalia ergo nequaquam in nubibus haerent, sed in rerum vitaeque veritatem transferuntur.

Ita sponsalia mystica Constantini eiusque encomium in honorem s. Gregorii cum definitionibus philosophiae et asceseos in unam magnificam speciem theologiae et philosophiae et asceseos s. Cyrilli coalescunt, quae simul profundam eius vitam internam illustrent, vitam internam poëtae, magni theologi, magni philosophi, magni apostoli, magni sancti: definitio philosophiae ascetica, definitio asceseos philosophica, sponsalia simul et poëtica et

² V. supra dissertationem: De fontibus theologiae ss. C. et M. (c. 1. et 2.).

³ Supra l. c. et VC 3^s (pg. 54).

theologica et philosophica et sancta. Quae scriptor eius Vitae minime confingere potuit. Quae *conficta non sunt*,⁴ sed intime in vita interna experta et in vita externa factis exercita sunt a viro adeo magno et sancto, quem Romani teste Anastasio Bibliothecario mirabantur: virum magnum, virum apostolicae vitae, mirabilem vere philosophum.⁵

II. DEFINITIO PHILOSOPHIAE

Constantini definitio philosophiae elementa (ideas) stoica et platonica cum idea christiana consociat: Divinarum et humanarum rerum cognitio (1. elementum stoicum), - quantum homo Deo appropinquare potest (2. elementum platicum), - et quod opere docet hominem ad similitudinem et imaginem esse creatori (3. idea christiana).

Jam supra in adnotationibus ad VC 4⁹⁻¹² (pg. 56) dixi, secundum elementum definitionis philosophiae non pure platicum esse, sed etiam idea christiana permixtum esse. Apostolus Jacobus monet christianos, ut Deo appropinquent (Jac 4, 8); Patres (praecipue Gregorius Naz.) id saepe repetunt. Peccato a Deo removemur, *imaginem* Dei obscuramus, vita christiana sancta autem iterum Deo appropinquamus imaginemque divinam renovamus.

In tertia parte definitionis idea de assimilatione Deo virtutis operibus, e philosophia Platonis desumpta, forma christiana et biblica expressa et cum christiana idea creatoris coniuncta est. Hominem ad *imaginem et similitudinem* Dei creatum esse, Genesis 1, 26 docet. Paulus vero monet: Expoliantes vos veterem hominem *cum actibus suis*, et induentes novum, qui renovatur in *agnitionem*, secundum imaginem eius, qui creavit illum (Col 3, 9 s). Textu Slavico eadem constructione participii repetitur extrema pars huius sententiae s. Pauli: *κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν* De quo infra.

Constantini definitio philosophiae quidem elementa platonica

⁴ *Dvornik* pg. 19—22 errat, somnium Constantini ut legendarium imitationem cuiusdam consuetudinis aulicae Byzantinae interpretando. Cf. AAV 1937, 4 et meum opus *Slov. knez Kocelj* 282 s.

⁵ V. supra pg. 36.

cum idea christiana consociat. Ast inde non sequitur, eum Platonis sectatorem atque Aristotelis adversarium fuisse. Saeculis VIII. et IX. Byzantii quidam eclecticismus in philosophia florebat, qui nec Platonem nec Aristotelem respuebat, sed potius utriusque ideas eligendo consociabat. Photius, magister Constantini, quidem Aristotelem Platoni longe praefererat, praesertim Platonis doctrinam de ideis vituperabat atque platonismi adversarius erat.⁶ Sed inde non sequitur, Photium etiam definitionem philosophiae platonico-christianam respuisse.

Saeculo IX. Byzantii probabiliter variae viguerunt philosophiae definitiones, quae Joannes Damascenus collegit. In Capitibus philosophicis (c. 67) sex profert definitiones philosophiae, quarum duae in definitione Constantini coniunctae sunt, nempe secunda (stoica) et quarta (platonica): 2. Philosophia est rerum divinarum humanarumque cognitio. 4. Philosophia est assimilatio (ὁμοίωσις) Deo, secundum quod homini possibile est.⁷ Quinto loco J. Damascenus definit philosophiam: Ars artium et scientia scientiarum. Constantinus itaque in prima parte suae definitionis ad verbum repetit definitionem stoicam, quam J. Damascenus secundo loco affert. Secunda pars definitionis Constantini ad sensum aequivalenter quartam J. Damasceni definitionem comprehendit. Tertia pars eius definitionis philosophiae autem apud J. Damascenum non invenitur. Inde concludere licet, hanc definitionis partem tritam non fuisse.

Secundam partem definitionis Constantinus non frustra paulo mutavit. Loco *assimilationis* (ὁμοίωσις) platonicae posuit christianam (biblicam) *appropinquationem* Deo. Plato eiusque sectatores docuerunt, philosophiam (ac vitam moralem) esse *assimilationem* Deo, quantum homini possibile est. Sed vocabulum ὁμοίωσις (assimilatio, similitudo) in s. scriptura et apud Patres iam paulo diverso sensu et contextu adhibetur, nempe hominem ad imaginem et similitudinem (ὁμοίωσιν) creatum esse eamque imaginem (similitudinem) redemptione Christi ac vita christiana renovari. Ideo Constantinus ὁμοίωσιν apte e contextu platonico seiunxit eamque cum terminologia biblica christianaque consociavit. Sicut iuxta

⁶ Hergenröther, Photius III, 342.

⁷ Pg 94, 669.

Patres philosophia Graeca dux (paedagogus) est ad Christum, ita etiam platonica definitio philosophiae paulo emendata, gradum facit ad definitionem philosophiae proprie christianam eique viam parat.

Tertia, christiana et ascetica pars definitionis philosophiae, separatim considerata, adhaeret sententiae ss. Patrum, qui frequenter praedicant, hominem operibus virtutis Dei imaginem imitari oportere. Ita praeclare s. *Joannes Chrysostomus*. In homilia 21 in Genesim de Seth, filio Adami, verba *ad imaginem et similitudinem* collustrando, ait: *Qui paternam imaginem operibus ostendebat ac virtutis characteribus.*^{7a} In sermone 3. in Genesim autem praedicat: *Ad similitudinem* indicat, nos oportere Deo assimilari pro ratione *virtutis*, sicut Christus ait, nos debere operibus virtutis imitari Patrem, ut tamquam filii Patri similes simus^{7b} (qui solem suum oriri facit super bonos et malos — et nos ita exemplo suo docet diligere inimicos; Mt 5, 45). Ista sententiae Constantinus in tertia parte definitionis philosophiae proxime adhaesit.

Ast conexio huius partis cum definitione philosophiae ac cum secunda parte definitionis Constantini propria (originalis) videtur, saltem relative. Sic quaedam concinna gradatio trium definitionis partium obtinetur. Secunda tertiaque pars autem terminis biblicis et christianis perpoliuntur et illuminantur et unguuntur. Tertia pars est veluti gradatio et explicatio secundae partis. Insuper Constantini sponsalibus cum *Sophia* adeo cohaeret atque tam arcte cum eius ascensi iuncta est, ut saltem hoc contextu psychologico et historico ipsi Constantino propria dici possit. Imagine Dei peccato originali obscurata, a Deo remoti sumus; amore divinae Sapientiae, philosophia ac vita virtute praedita autem iterum Deo *appropinquamus* (assimilamur) atque imaginem divinam renovamus. Divina Sapientia subsistens, perfectissima imago Dei, enim imaginem divinam in homine renovavit, novam viam ad philosophiam stravit eamque novo splendore illuminavit.

Christiani Graeci iam a saeculo IV. Sapientiam Sophiam divinam colebant eique pulcherrimas ecclesias dedicabant. Hoc titulo

^{7a} I. *Chrysostomus*, Hom. 21. in Genes.; PG 53, 178.

^{7b} Sermo 3. in Genes.; PG 54, 591. Has sententias deinde collegit J. Damascenus v. infra n. 12 et 13.

Verbum divinum incarnatum, Christum, Filium Dei venerabantur. Sicut in Occidente ita etiam in Oriente Christus ut sponsus animarum castarum colebatur. Itaque idea sponsalium cum Sophia et in s. scriptura et in cultu Sophiae fundatur.

Christum iam apostolus Paulus bis sapientiam (*σοφία*) Dei appellat (1 Cor, 1, 24 et 30) atque docet, in ipso omnes thesauros sapientiae et scientiae absconditos esse. Expositio fidei s. Gregorii Thaumaturgi (saeculo III.) Filium Dei iam sapientiam subsistentem dicit (PG 10, 984). Traditio theologiae christiana docet, Filium, secundam personam divinam, ex intellectu Dei Patris processisse ut eius idea vel *verbum* infinitae sapientiae divinae. Itaque amor Sapientiae (Sophiae) hoc sensu amori erga Christum atque consequenter etiam amori Dei aequiparatur. Sic Patres ecclesiae philosophiam saepe cum amore Dei identificant. J. Damascenus (l. c.) scribit: Charitas erga Deum ipsa vera philosophia est. Ita ss. Patres etiam Platonem explicabant. S. Augustinus dicit: Non dubitat Plato, hoc esse philosophari — amare Deum.⁸

Eodem sensu etiam Constantinus Sophiam et philo-Sophiam intelligebat. Septennis puer (si reapse iam septennis votum castitatis emisit) nondum omnia haec perspexit. Iuvenis auditor philosophiae Constantinopoli autem certe iam hunc nexum profundum percepit atque definitionem philosophiae eo sensu cum suis nuptiis mysticis et cum sua ascensi sociavit.

Libri s. scripturae sapientiales, qui in Constantino ideam nuptiarum cum Sophia excitaverant, sapientiam vitae honestae et virtute praeditae aequiparant: Initium sapientiae timor Domini. Hunc primum Constantini sapientiae conceptum doctrina s. Pauli, verba exemplaue Patrum, praepremis s. Gregorii Nazianzeni amplificabant ideis amoris Dei, castitatis, virginitatis, asceseos atque imaginis Dei, a primo Adam maculatae et a Christo redintegratae.

Hoc conexu idea imaginis Dei in definitione philosophiae illuminatur atque nexus cum definitione asceseos ostenditur. Studio philosophiae et amore Sophiae enim Constantinus avitos honores et divitias quaerit, quibus eius idea asceseos comprehenditur. Eius sponsalia mystica cum eius idea philosophiae et asceseos coa-

⁸ De civitate Dei 8, 8; PL 41, 233.

lescunt atque invicem se collustrant. Imago Dei, in definitione philosophiae enuntiata, non solum cum Constantini sponalibus mysticis, sed etiam cum eius idea honorum avitorum, in eius definitione asceseos expressis, intime cohaeret atque Constantini vitam internam veluti sublimi fascia complectitur.

III. IMAGO DEI

Plato iam docuit, hominem philosophia et actibus virtutum Deo assimilari. S. scriptura et traditio christiana autem exactius docet, hominem imaginem Dei esse, *ad imaginem et similitudinem* Dei creatum esse. Hanc ideam, in primo capite Genesis (1, 26) consignatam, apostolus Paulus ulterius exposuit et illuminavit. Traditio et theologia christiana, praeunte s. Irenaeo, doctrinam s. Pauli de Christo veluti novo Adamo (Rom 5, 11—21 e. a.) atque de renovatione imaginis divinae in homine per Christum secuta, imaginem Dei naturalem atque supernaturalem in homine distinguit.⁹ Verba Graecae et Latinae versionis Genesis 1, 26 (*Κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν*, ad imaginem et similitudinem) iam s. Irenaeus (at non constanter) et post eum multi alii Patres ita distinguebant, ut primum nomen (imago) de imagine naturali (intellectus, voluntas, dominium), alterum autem de supernaturali (gratia, consortium divinae naturae) explicarent. In definitione philosophiae VC 4 indicia talis distinctionis nec expresse proferruntur nec negantur.

S. Paulus verbis nequivalentibus docet, imaginem Dei in homine peccato originali et peccatis personalibus corrumpi vel obscurari, Christi redemptione (et baptismo) atque renovatione mentis humanae autem renovari: „Deponere vos veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria fallacia (*ἀπάτης*). Renovamini autem spiritu mentis (cogitationis, *τοῦ νοός*) vestrae, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia et sanctitate veritatis“ (Ep. 4, 22—24). „Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, et induentes novum, qui renovatur in agnitionem (cognitionem, *ἐπίγνωσιν*), secundum *imagi-*

⁹ A. Strucker, Die Gottebenbildlichkeit des Menschen in der christl. Literatur der ersten zwei Jahrh. Münster 1913.

nem eius, qui creavit illum" (Col 3, 9 s). Gloriam Dei specularantes, in eandem imaginem transformamur, a gloria in gloriam, tamquam a Domini Spiritu" (2 Cor 3, 18). Gratia Spiritus sancti et per consequentiam vita virtute praedita transformamur in imaginem Dei. S. Paulus itaque saltem implicite docet, actibus virtutis et honesta cogitatione imaginem Dei in homine renovari. Inde obvia est deductio, vitam honestam ac praecipue veram philosophiam hominem Deo assimilare, imaginem Dei in homine renovare et illustrare, sicut definitio philosophiae VC 4 enuntiat.

Hanc imaginis divinae cum vera philosophia connexionem Constantinus iam e s. scriptura deducere potuit. At praeter s. scripturam etiam doctrinam Patrum noverat, qui frequenter ac disertius illum nexum imaginis divinae cum vera philosophia laudant. Hanc Patrum doctrinam s. Joannes Damascenus uberrime collegit. Professores universitatis Constantinopolitanae saeculo IX. haud dubie systematicis et eclecticis collectionibus doctrinae christianae in praelectionibus usi sunt. Constantinus sane s. Joannem Damascenum legit. Constat etenim, ipsum Photium saepissime vestigia s. J. Damasceni premere ac frequenter non solum sententias, sed etiam textus eiusdem repetere.¹⁰ Ita etiam Photii et J. Damasceni expositiones imaginis divinae valde similes sunt.¹¹

Joannes Damascenus verba s. scripturae *εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν* (imaginem et similitudinem) distinguit quidem, sed sibi non constat. Imaginem naturalem a similitudine supernaturali non expresse discernit; *imaginem* frequenter de physica hominis praesentia explicat (dominium, intellectus, voluntas), *similitudinem* autem ad ordinem moralem referri docet, e. gr.: *Ad similitudinem* significat similitudinem *virtutis*, quantum fieri potest . . . Fecit illum ad similitudinem suam, id est in virtutibus perfectum, quantum quidem humanae naturae consequi datum est . . .¹² Secundum imaginem Dei dicitur quilibet homo secundum mentis et animi dignitatem . . . Secundum eiusdem vero *similitudinem*, *ratione virtutis* (J. Chrysostomus) et illarum actionum vere divinarum, quibus Deum imitamur . . . Et *imaginem* sane *quilibet homo possi-*

¹⁰ *Jugie* in DTC 8, 748.

¹¹ V. infra n. 14.

¹² De fide orth. 2, 12; PG 94, 920 s. - V. supra n. 7^a et 7^b (*J. Chrysostomus*).

*det . . . similitudinem vero rarissimi, et soli illi, qui virtuti operam navant, et sancti sunt, et Dei bonitatem . . . aemulantur.*¹³ — Haec similitudinis Dei expositio, etsi non expresse, tamen aequivalenter eam ad ordinem supernaturalem refert. In ordine salutis enim virtus et sanctitas cum gratia supernaturali cohaeret.

Similiter docuit Photius, qui varias Patrum de hac quaestione sententias diligenter conguessit. Imaginem et similitudinem perspicue non distinguit.¹⁴ J. Damasceni et Photii opera ostendunt, quaestionem de imagine et similitudine Dei saeculo IX, Byzantii animos theologorum et philosophorum movisse.¹⁵

Constantinus in hac quaestione traditionem Patrum Graecorum secutus est, at non serviliter. Ideam imaginis proprio (originali) modo cum Sophia et cum idea honorum avitorum consociavit.

Idea imaginis Dei in homine a Christo separari non potest. Christus enim non solum imaginem Dei in homine instauravit et redintegravit, sed etiam ipse tum ut homo et novus Adam cum ut Deus et Dei Filius perfecta Dei imago est. S. Paulus, qui Christum sapientiam divinam appellavit, ipsum tamquam Verbum divinum *imaginem Dei invisibilis* (Col 1, 15) *splendorem* gloriae et figuram substantiae eius (Dei) dicit (Hebr 1, 3). Idem Patres ecclesiae docent: Filius Dei est verbum, sapientia, *imago, splendor, figura* Patris (J. Damascenus; PG 94, 849).

Multi Patres Christum tum ut Dei Filium cum ut verum hominem perfectissimam atque eo sensu unicam veram imaginem Dei dicunt. Ita iam Irenaeus (Adv. haer. 5, 16, 3; PG 7, 1167). Similem sententiam s. Ambrosius concinne enuntiavit: „Non ergo aequalitatis hominis ad Deum, sed similitudinis aemulatio est. Solum enim Christus est plena imago Dei, propter expressam in se Paternae claritudinis unitatem. Iustus autem homo ad imaginem Dei est, si propter *imitandam divinae conversationis similitudinem*

¹³ De institutione elementari, PG 95, 97. Textus varios recensuit Jugie, Theol. dogm. orient. II (1933), 571—574 et 579 ss.

¹⁴ Ad Amphilochem qu. 36 et 253; PG 101, 252—261; 1060 s. - Hergenröther III, 446—451 (Conspectus doctrinae Photii de imagine Dei).

¹⁵ Patres Latini quoque saepe de imagine Dei disserebant. - S. Ambrosius, *Hexaemeron* 6, 7 s (PL 14, 257—260); Liber 10. Lucae c. 22, v. 29 (PL 15, 1816); In Ps 118, v. 73 (PL 15, 1333 s). S. Leonis M. sermo 1. de ieiunio 10. mensis; PL 54, 168 s e. a.

mundum hunc *Dei cognitione* contemnat, voluptatesque terrenas despiciat."¹⁶

Constantinus, qui Sapientiam Dei sibi sponsam elegit, haud dubie hunc nexum imaginis divinae cum Christo et Sapientia percepit vel saltem non ignoravit. Ideo philosophia ipsi tanto potius appropinquatio Deo et aemulatio imaginis divinae erat, vera philo-Sophia verusque Dei amor, ascési et operibus virtutis nutritus ac manifestatus. Hunc sensum spirant eius verba: philosophia hominem opere (virtute) docet ad imaginem et similitudinem creatoris esse.

Verba *ad imaginem et similitudinem* (Dei esse) probabiliter etiam Constantinus ad mentem traditionis et s. Joannis Damasceni distinguebat. *Similitudinem* praecipue ad ordinem moralem et ad opera asceticae virtutis referebat. Eius definitio philosophiae (2. et 3. pars) fere respondet supra citatis verbis J. Chrysostomi et J. Damasceni de virtutis actionibus, quibus Deum imitamur atque similitudinem Dei acquirimus; attamen illam distinctionem imaginis ac similitudinis expresse non exprimit, ut iam supra dixi. Adeo breve fragmentum tam subtiles distinctiones perspicue exprimere nequit.

Imago et similitudo Dei autem vicissim interius conexa est cum creatione hominis eiusque statu in paradiso ante peccatum, quem statum Constantinus significanter divitias honoresque avitos appellavit.

IV. HONORES DIVITIAEQVE AVI

Definitio philosophiae contextu proximo totius quarti capitis VC asceseos luce completur. Integrum caput quartum asceticam sanctimoniam et virtutem Constantini fervide depingit. Ante definitionem philosophiae narrat, Constantinum humilitatem praetulisse scientiae et ea tantummodo spectasse, qualiter ad caelestia erigeretur, e corpore evolaret ac cum Deo viveret. Post definitionem philosophiae eius castitas laudatur, qua Deo et hominibus gratus erat. Praeprimis adeo gratus erat cancellario Theoktisto, ut ipsi sponsam pulchram divitemque atque honores et divitias

¹⁶ PL 15, 1816 (cf. PL 15, 1333 s; supra n. 15).

obtulerit. Quae omnia Constantinus fere heroice renuit verbis: „Mihi autem doctrinâ nihil maius est, qua scientiam colligere atque avitos honores et divitias volo quaerere.“

Ista asceseos definitio arcte cum eiusdem Constantini philosophiae conceptu copulata est. Juvenis philosophus scientiam (philosophiam) nuptiis et honoribus praetulit. Scientia ipsi ad virtutem et ascetim viam sternebat. Philosophiam definivit tamquam viam ad Deum et ad imaginem Dei redintegrandam. Hic autem eâdem philosophiâ (doctrina et scientia collecta) avitos honores et divitias quaerit. Ergo isti opulenti honores non longe ab imagine Dei distant, sed ad eundem asceticum ordinem referuntur, prout etiam cancellarius post ista verba enuntiavit: „Hic philosophus non amat hanc vitam.“

Honores aviti slavistis magnam parabant difficultatem,¹⁷ quia nexum contextus proximi et remoti non perspexerunt. De contextu proximo VC 4 iam dixi. Quae contextu quoque remoto abunde illustrantur.

Contextu VC 4 ascensis Constantini cum eiusdem philosophia copulatur. Contextu remoto autem honores aviti clara luce perfunduntur. In capitibus enim nono et undecimo VC Constantinus vivide Adamum illum declarat avum, cuius pristinos honores quaerit.

Constantinus philosophus, cuius philosophia amor divinae Sapientiae erat, varias vitae occasiones nactus est, ut amorem Dei et mysteria fidei christianae praedicaret. Profecto vir iustus, qui ex fide vivebat (Gal 3, 12). Ad coenam apud principem (kaganum) Chazarorum iudaizantem interrogatus, qualis dignitas sua sit, perbella oratione metaphorica respondit, se esse nobilis Adami nepotem, sed natum, postquam Adam pristinam nobilitatem iam amiserat; se non nisi pristinam Adami dignitatem ambire, neque aliam aemulari. Hic locus VC 9³⁻⁷ cum Constantini sponsalibus mysticis atque cum eiusdem philosophiae et asceseos conceptu (VC 4) connexus est. Similia VC 11³ repetuntur.

Ob tantam huius doctrinae gravitatem singula vocabula examinanda sunt singulaeque sententiae perquirendae. Quae iam in

¹⁷ AAV 1937, 9; ACV 1936, 17.

adnotationibus ad illos locos VC collegi, hic breviter perstringam, disponam ac supplebo.

VC 4 et 9 et 11 repetitur vocabulum чьстьи quod et *honorem* et *dignitatem* (čín, san) notat. VM 3² autem ,чьстныи pro Graeco τὸ εὐγενές (nobilitas) ponitur. VC 9 vox чьсть bis repetitur. Primo loco¹⁸ *dignitatem* (Rang, čín) significat, altero loco чьст autem *honores*, nobilitatem. Hunc sensum vocabula *slava* et *slavn* in contextu VC 9³ exactius denotant, quae etenim simul et gloriam caelestem (splendorem Dei) et splendorem nobilis generis sonant, sicut VC 9⁴ adnotavi. VC 4¹⁹ et VC 9⁶ eadem appellatio дѣдъніе чьсти (VC 4 předědъnie) repetitur. Hoc parallelismo et contextu locus VC 4, per se obscurus, clarissima luce circumfunditur.¹⁹ VC 9⁶ verus sensus insuper pleonastice illustratur: дѣдъніе чьсти дrevъніеie (vaz. чьсть preždnjuju). VC 11³ autem felix status protoparentum in paradiso пръвыи чин (primus ordo, pristina dignitas) appellatur. Praeterea initio capitis undecimi VC de protoparentibus narratur, illos fuisse in magno honore apud imperatorem et *amatos* valde (v čьsti velicě i ljubima zělo). Hic ad alias proprietates felicitatis additur etiam *amor* Dei.

Ita tribus locis parallelis VC 4 et 9 et 11 idea et norma asceseos exacte et dilucide undique circumscribitur. Eximiae proprietates status gratiae supernaturalis, ad quem Adam evector erat, variis nominibus exponuntur: (supernaturalis) nobilitas, splendor (glo-

¹⁸ Qualis est tua dignitas (чьсть), ut te collocemus secundum tuum ordinem (čín)?

¹⁹ Quae supra VC 9⁴ (pg. 69) adnotavi, verbis s. Pauli 2 Cor 3, 7—18 perspicue illustrantur et suppleuntur. S. Paulus *splendorem* vultus Moysis (Ex 34, 29—35) *gloriam* vultus eius appellat atque arguit, multo maiorem *gloriam* (splendorem) praeberi religione (et statu gratiae divinae) Novi Testamenti. Moysis facies *ex consortio sermonis Domini* (Ex 34, 29) splendore fulgebat. Quanto gloriosior est status gratiae NT, quo consortes sumus *naturae divinae*. Ideo Paulus veluti in extasi exclamavit: Nos revelata facie gloriam (splendorem) Domini specularantes, in *eandem imaginem transformamur, a gloria (splendore) in gloriam*, tamquam a Domini Spiritu (v. 18). Haec s. Pauli visio imaginis Dei redintegratae (honorum avitorum) Constantinum fascinavit. Istis verbis s. Paulus implicite praedicat, nos virtute christiana (gratia s. Spiritus) in gloriosam imaginem Dei transformari, ut supra in capite praecedente huius dissertationis notavi. De voce doxa v. J. Schneider, *Doxa*. Gütersloh 1932.

V. infra huius tractatus caput sextum II, 3 (*Gloria Dei*).

ria), pulchritudo, divitiae, honores, dignitas, imago et similitudo Dei. Hisce adiungitur idea honorum pristinorum nostri avi (Adam) ac redintegratio aviti honoris imaginisque divinae per novum Adam-Christum, Sapientiam subsistentem.

Gratia, qua divinae naturae consortes efficimur (2 Petr 1, 4) et ideo filii Dei adoptivi, omnes *divitias* terrenas longe superat. Regnum gratiae Jesu Christi simile est thesauro abscondito in agro ac margaritae pretiosissimae (Mt 13, 44—46). Ideo eiusdem pretii est ac sapientia divina, infinitus thesaurus, omnibus divitiis praefendus (Sap 7, 8 et 14), melior cunctis pretiosissimis; cum ipsa sunt divitiae spesque (Prov 8, 11 et 18 e. a.). Hoc igitur significant illae divitiae avitae, quas Constantinus sibi quaerendas proposuit (VC 4¹⁹). Constantinus quidem divitias supernaturales divitiis terrenis, a cancellario sibi oblati, opposuit, at neque s. scripturae Patrumque laudes gratiae divinae neglexit.

Patres ecclesiae et theologi tam antiqui quam recentiores divitias honoresque gratiae divinae frequenter iisdem verbis celebrant,²⁰ quibus in s. scriptura sapientia divina laudatur. Illum nexum gratiae et sapientiae divinae noster Constantinus sane singulariter insigniterque adumbravit. Gratiam amoremque Dei omnibus bonis huius saeculi prorsus propria forma, sed eodem spiritu omnibus bonis mundi praeferebat, quo s. Ignatius Deum precatus est: *Amorem tui solum cum gratia tua mihi dones, et dives sum satis, nec aliud quidquam ultra posco!*

Pulchritudinem gratiae supernaturalem pulchritudini sponsae oblatae expressis verbis non opposuit. Formam speciosam suae sponsae mysticae (Sophiae) iam satis laudavit: pulcherrimam, vultu splendentem et ornatam monilibus aureis et margaritis (VC 3²), sicut divina sapientia in s. scriptura²¹ et gratia divina a Patribus laudatur.

VC 11⁵ perbella metaphora via ostenditur, qua dignitas nobilitasque pristina (avita) ac gratia divina quaerenda sit. Protoparentes nostri splendorem pristinum immoderata cupidine dulcis fructus et superbo desiderio divinitatis amiserunt. Igitur via con-

²⁰ E. gr. *Scheeben* in praeclearo illo opere: Die Herrlichkeiten der göttlichen Gnade.

²¹ Sap 7, 25—29; 8, 2; Prov 8; Eccli 24.

traria, sui abnegatione et humilitate, id est via asceseos ad statum gratiae pristinae revertendum est.

Quae viae ad gratiam regnum coelorum monstratio per se quidem communis est et s. scripturae et traditioni christianaе. Patres frequenter hanc viam commendant, e. gr. Gregorius M.²² Verumtamen Constantinus non pauca propria habet, non solum forma parabolica, sed etiam contextu cum imagine divina, honoribus divitiisque praeavitis ac praeprimis sublimi nexu cum nuptiis mysticis et cum fervido sapientiae (philosophiae) studio.

E traditione de imagine divina, a Joanne Damasceno collecta, perspicere possumus, hanc ideam decursu temporis iam palluisse. Imaginem divinam antiquiores Patres perspicacius ut ideam et normam asceseos praedicabant quam posteriores. Praeclara de hac norma vitae christianaе apud s. Gregorium Nazianzenum occurrunt, ex cuius scriptis Constantinus et ideam et formam partim deprompsit, ut in adnotationibus ad VC dixi.²³ Pauca similia et Patres Latini repetunt, e. gr. s. Ambrosius: Iustus homo ad imaginem Dei est, si propter imitandam divinae conversationis similitudinem mundum hunc Dei cognitione contemnat, voluptatesque terrenas despiciat.²⁴ Oratio liturgica feria quinta post Dominicam Passionis: Quaesumus, ut dignitas conditioni humanae, per immoderantiam sauciata, medicinalis parsimoniae studio reformetur. - Preces ad offertorium missae Romanae (contextu diverso): Deus, qui humanae substantiae dignitatem mirabiliter condidisti, et mirabilius reformasti.

Quia haec doctrina versus saeculum IX. iam pallecebat, apud Constantinum etiam in hac idea (sicut in aliis)²⁵ quidam archais-

²² Regio nostra paradisi est; ad quam, Jesu cognito, redire per viam, qua venimus prohibemur. A regione etenim nostra superbiendo, inoboediendo, visibilia sequendo, cibum vetitum gustando discessimus; sed ad eam necesse est, ut flendo, oboediendo, visibilia contemnendo atque appetitum carnis refrenando redeamus... Quoniam a paradisi gaudiis per delectamenta discessimus, ad haec per lamenta revocamur... Baptizemus lacrimis conscientiam, quatenus (ad regionem nostram) malis amaricati redeamus. Hom. 10 in evangelia; PL 76, 1113 s; alius locus eiusdem supra pg. 79 VC 11⁵.

²³ Supra pg. 57 et 69 (VC 4¹⁹ et 9³⁻⁶ et 11³⁻⁵).

²⁴ PL 15, 1816; similiter *Leo M.*, PL 54, 169 (v. supra n. 15).

²⁵ V. supra dissertationem: De fontibus theologiae ss. C. et M.

mus statui potest. Ast alia quoque propria habet. Propria est forma et dictio iam in singulis partibus, eo potius in toto partium contextu. Prorsus propria est forma definitionis asceseos; etiam nucleus definitionis proprietate excellit. Honores divitiaeque avi philosophiae studio scientiaeque collectione quaerendae proponuntur. Viva proprietate (originalitate) conceptus asceseos cum evangelisatione Chazarorum copulatur (VC 9 et 11). Constantinus ideam asceseos Chazaris admodum acute veluti medullam notamque distinctivam verae religionis exposuit. Etenim Chazaris et Judaei et Mohammedani religionem suam intrudebant. Utrique s. scripturam Veteris Testamenti et traditionem de pristina felicitate noverant. In tali condicione Chazarorum ingeniosa Constantini idea asceseos eiusque locutio parabolica singulari convenientia viam veritatis monstrabat.

V. VESTIGIA ASCESEOS CONSTANTINI IN LITTERIS PALAEOSLAVICIS

In litteris palaeoslavicae, praecipue in VC et VM pauca fragmenta theologiae Constantini supersunt. Non omnia conscripta sunt, quae Constantinus docuit; quae autem consignata sunt, fini scriptoris accomodata sunt. In exordio VC et VM *veneratio sanctorum* effertur, prout contextus poscit. Ideo merita sanctorum pro salute humana verbosius quam Christi merita laudantur. Sed praeterea etiam Christi obiter mentio fit: Verbum divinum caro factum est propter nostram salutem (VM 1, 1¹²). Christum reapse solem et centrum theologiae et asceseos Constantini esse, etiam sponsalibus cum Sophia (Christo) atque definitione philosophiae asceseosque non obscure innuitur. Imago divina, studio philosophiae redintegranda, dignitas divitiaeque avitae, philosophia et ascési quaerendae, a Christo seiungi non possunt.

Itaque e fortuitis theologiae et asceseos fragmentis, quae in VC et VM supersunt, minime inferre licet, Constantinum Christum non iuste coluisse vel eum cultu sanctorum obumbrasse. Vitae fratrum Thessalonicensium ab eadem schola litteraria concinnatae sunt ac scripta Clementis Bulgarici aliaque eius aetatis. Eadem aetate, qua Vitae, etiam sermones in laudem Cyrilli atque Cyrilli et Methodii conscripti sunt. In his multa continentur, quae

theologiam et ascetim Vitarum ss. fratrum suppleat luceque illustriore complent.

Sermo in laudem ss. Cyrilli et Methodii in exordio disertius Christi incarnationem, redemptionem per crucem atque resurrectionem effert verbaque s. Pauli allegat: Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes vivificabuntur (1 Cor 15, 22). Haec eodem contextu comprehenduntur, quo VC 1 et VM 1 merita sanctorum pro nostra salute praedicantur. Sermo consulto supplere videtur ea, quae in VC et VM omissa sunt, prout supra memoravi.²⁶ Eadem instantius in sermone Clementis Bulgarici de s. Trinitate et creatione notantur: Hominem in vulneribus peccati originalis iacentem nec patriarchae nec prophetae sanare poterunt, sed solum Filius Dei, qui incarnatus est ac pro sanitate hominis vulnerati *baptismum* instituit.²⁷ Idem etiam in aliis sermonibus redemptionem atque instaurationem pristinae dignitatis humanae per Christum celebrat, praecipue in sermone Dominica Pentecostes.²⁸ Hisce ea suppleantur quae in definitione asceseos VC 4 et 9 et 11 non adeo expresse continentur, nempe redemptio per *Christum* et redintegratio similitudinis Dei sacramento *baptismi*. Etiam *Gregorius Nazianzenus* in hoc contextu disertius praedicat, pristinam dignitatem hominis imaginemque divinam redemptione in cruce atque sacramento baptismi instaurari.²⁹ Ex quibus elucet, Constantinum hanc doctrinam discipulis exacte exposuisse atque in Vitis Constantini et Methodii fortuita tantum fragmenta eius theologiae superesse, aliis documentis eiusdem aetatis eiusdemque scholae supplenda.

Clemens Bulgaricus saepe aequivalenter de imagine Dei pristina instauranda loquitur, sed vocabulum *honores* numquam adhibet. Statum illum gratiae *primum (pristinum) locum* plerumque appellat.³⁰ In sermone de s. Demetrio, patrono Thessalonicensi, autem singulari modo dicit, s. Demetrium quaesivisse *aviti loci dignitatem*, ex quo avus Adam excidit (*pradědnago města sana išča*, iz

²⁶ Pg. 25 et 116 (VM 825).

²⁷ Извѣстія Акад. наук IX (Птб 1904) 3, 219.

²⁸ Л. Стоянович, Новыя слова Климента Сл. Птб 1905, 26; 49; 68; 89; 132; 237 е. а.

²⁹ Slov. knez Kocelj 286—288 е. а.

³⁰ *Stojanovič* l. c. (supra n. 28).

negože ispade praděd Adam).³¹ In hoc sermone de sancto Thessalonicensi igitur illustriora vestigia mentis et dictionis Cyrilli Thessalonicensis supersunt. Duo praecipua elementa recurrunt: *avitus*, dignitas (san fere idem ac *čin*). Vocabulo *locus* autem haec sententia cum VM 1, 2⁵ (supra pg. 102) coniungitur; item verbum *exdicit* eodem loco VM 1 (decidit) recurrit. Utrumque vocabulum in sermonibus Clementis Bulgarici crebro repetitur.

Praeterea in hoc sermone etiam contextus illis locis VC similior est, ubi *primi honores* memorantur. In VC enim mentio fit honorum avitorum, a sanctis quaerendorum; ita etiam in sermone de s. Demetrio. In aliis autem sermonibus Clementis *locus primus* cum opere redemptionis (Christi) conectitur. Sic in Laude s. Cruci: (Cruce) Adam redemptus est a maledicto . . . gaudens introivit in paradisum, recepta iterum *dignitate* (san) *prima* (Stojanovič 237).

Insignia elementa theologiae s. Cyrilli coacervata sunt in exordio sermonis Clementis Bulg. Dominica Pentecostes (Stojanovič 68): „Deus semper expectans nostram salutem, voluit iterum renovare naturam nostram . . . Consort factus nostrae carnis . . . Non enim passus est *imaginem* suam in corruptione spectare, sed *primo cibo paradisiaco* (pišči rajstě); et iterum Dominus creat hominem, voluntarie passus pro eo.“ Illa sententia, quae in VC 1 et VM 1, 2 cum operibus et exemplis sanctorum conectitur, hic exactius ad opus redemptionis refertur. *Deus non patitur*, hominem putredine perire, sed vult *primo cibo paradisiaco* (pišči rajstě) eum nutrire. Idem cibus simili contextu offertur in sermone Nativitate Domini: „Homo *invidia decidit e gloria divina*, et *cibo paradisiaco* privatus est“ (O. c. 89, v. 9; cf. pg. 100, v. 81). Illud proprium adiectivum *primus* hanc locutionem mysticam arctius cum verbis VC de *primo* honore iungit. *Imago* Dei, peccato corrupta (vulnerata), redemptione Christi redintegratur; natura humana renovatur per Christum, qui consort factus est naturae humanae, ut nos consortes fieremus naturae divinae, cibo paradisiaco nutriendi.

³¹ *Vondrák* 17. - Nomen *san* eodem contextu repetitur in sermone Dominica Palmarum: homo *excidit e dignitate regia*. Stojanovič 32, v. 141. Status primae gratiae dicitur *regia dignitas*, i. e. consortium regia (divinae) naturae.

Post obitum Cyrilli (et Methodii) ea locutio de Constantini norma asceseos invaluisse videtur, quae in VM 1 et sermonibus Clementis Bulgarici servata est. Itaque locutio s. Cyrilli de ascési in eius Vita palaeoslavica plenius servata est quam in VM 1 et in sermonibus Clementis Bulgarici, ast in sermonibus Clementis quoque nonnulla insignia vestigia supersunt.

Gravia vestigia theologiae s. Cyrilli in sermonibus Slavicis panegyricis de Cyrillo atque Cyrillo et Methodio supersunt; in iis conceptus imaginis pristinaeque dignitatis humanae instaurandae aptissime suppletur. Sermone in laudem Cyrilli³² sponsalia mystica pueri Constantini commode illustrantur. Nuptiae symbolicae cum Sophia perspicue tamquam gratiae divinae amor ac possessio celebrantur verbis: „Sapientia divina in corde eius domum sibi aedificavit et in lingua eius sicut super Cherubim quievit Spiritus sanctus, dividens dona iuxta gradum fidei, sicut dixit Paulus apostolus: Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi (Eph 4, 7). Qui enim diligit me, dixit Dominus, et ego diligam eum et ipse manifestabo me ei, et mansionem meam apud eum faciam (Jo 14, 23), et erit mihi *in filium*, et ego ero illi in *patrem* (Hebr. 1, 5). Hanc *paternitatem* (igitur et *filiationem*) quaerens, beatissimus pater et doctor noster reliquit totam pulchritudinem vitae huius . . .“

Sermo in laudem Cyrilli et Methodii autem loquitur: (Cyrillus et Methodius) sapientiam sibi sicut sororem fecerunt et illâ ornaverunt animum et intellectum.

Consortium Sapientiae divinae igitur gratiae divinae aequiparatur. Studium honorum praeavitarum quaerendarum idem est ac studium gratiae acquirendae. Similitudo Dei redintegrata est filiatio Dei vel paternitas Dei vel paternitas Dei adoptiva, consortio divinae naturae fundata. Igitur eadem locutio, qua traditio christiana theologiaeque catholica gratiam divinam exponit.³³

Singularis locus, quo locutio Constantini magis propria recurrit, est *Napisanie o pravěj věřě* v. 154—157: „(Christus) antiquum Adam damnavit et nostram naturam redintegravit et in *primum honorem* restituit.“ Locus eo singularior, quia versus antecedentes

³² V. supra pg. 23.

³³ Praeclare *Scheeben* o. c.

(v. 141—153) primum honorem exacte cum Christi satisfactione vicaria et redemptione coniungunt. In tali contextu Clemens Bulgaricus fere semper locutionem *primus (pristinus) locus* adhibet. VC autem locutionem *primi honores* numquam directe cum redemptione, sed semper cum studio sanctitatis asceseosque sociat. *Napisanie* itaque hic non solum propriam Constantini dictionem (terminologiam) servavit, sed etiam fragmenta asceseos, quae in VC supersunt, praecipue graviter supplevit.³⁴ Grave indicium traditionis ss. fratrum Thessalonicensium.

Illae partes doctrinae s. Cyrilli, quae non in ipsa VC, sed in variis documentis palaeoslavice consignata sunt, non minus fide dignae sunt. Istae partes dispersae enim notam Cyrilli sat insignem prae se ferunt. Facile autem probatur, cur adeo gravia capita doctrinae s. Cyrilli in eius Vita Slavica non contineantur.

In Vita Constantini illorum tantum capitum theologiae et asceseos s. Cyrilli mentio fit, quae cum fine et contextu huius Vitae aptius conveniunt; devotio et ascesis iuvenis Cyrilli praecipue narratur. In capitibus de eius actione apostolica solum eius disputationes cum adversariis verae fidei atque liturgiae Slavicae narrantur. In disputationibus cum Judaeis et Mohammedanis atque cum Chazaris iudaizantibus praecipue Antiqui Testamenti ratio habetur, quia hi s. scripturam AT aliquatenus agnoscebant, Novum Testamentum autem recusabant. Ideo etiam illae pulchrae enarrationes asceseos in VC 9 et 11 plus de Adam quam de Christo continent. Cyrillus haud dubie multa similia de Adam et uberiora de Christo in Moravia et Pannonia quoque narrabat. Ast post longissimas disputationes orientales ac de liturgia Slavica iam deerat locus ad illa narranda. Ideo graves partes doctrinae s. Cyrilli in VC omissae sunt, quae ex aliis documentis palaeoslavice supplendae sunt.

VI. SECUNDUM MONUMENTUM FRISINGENSE SLOVENICUM

In litteris palaeoslavice non pauca vestigia propriae normae asceseos s. Cyrilli Thessalonicensis reperimus. Mirandum est,

³⁴ V. infra dissertationem: *Napisanie o pravěj věřě.*

vestigia esse tam insignia. Eo potius miranda sunt vestigia in antiquissimis documentis litterarum Slovenicarum, in sic dictis *Monumentis Frisingensibus* saeculo X. exeunte conscriptis; eorum archetypum saltem partim saeculo IX. exaratum est. In ipsis superest lingua Slovenica — Carantana saeculi IX. et X. Tria exstant monumenta Frisingensia. Vestigia traditionis Constantini-Cyrilli in secundo occurrunt monumento, quod adhortationem rhetoricam ad poenitentiam et ad confessionem sacramentalem continet; ideo illud etiam adhortationem Frisingensem appellabo. Multi rerum Slavicarum periti iam statuerunt, adhortationem Frisingensem ideis et verbis similem esse veteroslavico *sermoni Clementis Bulgarici in memoriam apostoli vel martyris*. Jagić sobrie censet, dependentiam mutuam esse.³⁵ *Vondrák et J. Grafenauer* autem contendunt, dictum sermonem Clementis adeo serviliter textum Slovenicum (Monumenti II. Frisingensis) imitari, ut ex eo depromptas sententias inconvenienter insereret ac false cum suis sententiis coniungeret.³⁶ In dissertatione de ascési s. Cyrilli, meo libro de principe Kocelj adiecta (pg. 276—294), exacte ostendi, professores *Vondrák et Grafenauer* errasse. Illae sententiae, quas incongruenter insertas esse censent, sublimem Constantini ascésim reddunt. Hic pauca repetam novaque argumenta addam:

I. Sermo Clementis nequaquam serviliter a Monumento II. Frisingensi dependet, sed multa propria (originalia) continet.

II. In Monumento Frisingensi II. multae locutiones et ideae Clementis Bulgarici et s. Cyrilli occurrunt.

III. Utrumque documentum quaedam communia continet.

I. Sermo Clementis in honorem apostoli vel martyris exordio praedicat, regnum coelorum, ex quo post peccatum Adami *excidimus*, operibus *continentiae* (vzdržanie), charitatis, misericordiae ac poenitentiae quaerendum esse, quemadmodum exempla *sanctorum* (praecipue apostolorum et martyrum) nos hortantur,

³⁵ Jagić, Entstehungsgeschichte 255.

³⁶ J. Grafenauer, Karolinška kateheza ter izvor brižinskih spomenikov. Ljubljana 1936. - Liber multa gravia continet, at dependentiam a documentis occidentalibus exaggerat, parvas similitudines ultra modum extollit, neque ad traditionem orientalem (cum occidentali crebro communem) neque ad sermones Clementis Bulg. et s. Cyrilli animum advertit.

In isto sermone multae sententiae Gregorii Nazianzeni et Constantini-Cyrilli et Clementis Bulgarici repetuntur:

Adam per *incontinentiam* e paradiso *excidit*.³⁷ Hunc *locum*, ex quo Adam *invidia diaboli* exdidit, exemplo sanctorum operibus poenitentiae et virtutis quaeramus, ut in *primum* (priorem) *paradisum* ingrediamur. Adiectivum *primum* hic per se minus congrue insertum est. Ast Clemens isto adiectivo suam et Constantini locutionem de *primo* honore (*primo* loco) retinuit. Beatitudo aeterna iterato beatitudini *primi paradisi* aequiparatur; beatitudo paradisi et coelorum *gloria Dei* dicitur. In via ad salutem quaerendam exemplum *sanctorum* commendatur, Christi redemptio ac sacramentum *baptismi* autem fere negligitur, sicut in VC et VM. In fine exhortatur, ut simus *filii Dei*, sicut in exordio sermonis in laudem Cyrilli.

Nulla harum sententiarum et locutionum ex archetypo adhortationis Frisingensis serviliter deprompta est, quia notam scholae s. Cyrilli prae se ferunt atque in aliis sermonibus eiusdem Clementis crebro modoque proprio recurrunt.

Vondrák praecipue contendebat Clementem ideam peccati originalis ex adhortatione Frisingensi serviliter transtulisse illamque inconvenienter suo sermone inseruisse atque peccatum Adami incommode *nobis* adscripsisse.³⁸ At econtra liquet, illam nostram cum Adamo identificationem non solum cum locutione ss. Patrum, sed etiam cum Cyrilli norma vitae christianae apprime congruere. *Grafenauer* errorem professoris *Vondrák* novis rationibus eiusdem vel similis generis instanter augebat.³⁹ Alii quoque rerum Slavicarum periti non pauci in hac quaestione a veritate aberraverunt, quia ascensum et theologiam et dictionem s. Cyrilli eiusque scholae ignorabant ac multos sermones Clementis Bulgarici neglexerunt, praesertim *Grafenauer*, qui hanc quaestionem tractabat, postquam *Stojanovič* aliique viri periti sermones graves Clementis eiusque scholae iam ediderant.

Sermo Clementis Bulgarici utique quaedam communia cum adhortatione Frisingensi habet. Ast multo insigniora vestigia non

³⁷ Greg. Naz. Sermo 16, 15; PG 35, 955 s. VM 1, 25. Clemens Bulg. saepe (bis apud *Vondrák* 17).

³⁸ Studie 10. - Conspectus controversiarum et litteraturae in BS 4 (1932) 303—334 (J. Stanislav).

³⁹ Grafendauer 38—42 e. a.

solum linguae et dictionis, sed etiam idearum s. Cyrilli eiusque scholae, praecipue Clementis Bulgarici in Frisingensi documento occurrunt.

II. Initium adhortationis Frisingensis ideis et locutione simile est dictioni Clementis Bulgarici et s. Cyrilli. Idea peccati originalis cum argumento (contento) et corpore (substantia) adhortationis conexa est. Ista idea talisque eius conexio s. Cyrillo propria est; tali contextu et forma in litteris christianis vix reperitur.

Locutio: *si avus noster non peccasset*, dictionem s. Cyrilli redolet. Nomen *avus*, omisso nomine proprio *Adam*, rarissime apud ss. Patres occurrens, crebra propria Cyrilli dictio est: *Avum* habui magnum et illustrem (VC 9³), honores *avi* (VC 4 et 9), *Adami nepos sum* (VC 9), *Adami liberi* (progenies, VC 11²). Clemens Bulgaricus saepissime *avi* Adam mentionem facit;⁴⁰ saltem bis omisso nomine Adam. In contextu sermonum s. Cyrilli eiusque scholae, ideam peccati originalis veluti medullam asceseos et notam distinctivam religionis christianae proponentis, talis adhortatio ad poenitentiam plane conveniens ac captu facilis est. Extra hunc contextum psychologicum autem talis adhortatio difficilius explicatur. Saltem nomen Adam addendum esset. Nec conexio huius initii cum corpore adhortationis explicari potest, nisi ideis scholae s. Cyrilli illuminatur. Cyrillus honores pristinos Adami quaerendos veluti normam notamque distinctivam religionis asceseosque christianae praedicabat, illosque operibus virtutum et poenitentiae acquirendos esse. VC et VM atque sermo in laudem ss. Cyrilli et Methodii autem etiam exempla sanctorum imitanda tamquam remedium contra consequentias peccati originalis commendantur. Istae sententiae talesque earum conexiones in adhortatione Frisingensi recurrunt. Talis nexus idearum tantummodo luce scholae s. Cyrilli explicari potest; extra hunc contextum historicum autem perspicuitati potius obest quam prodest ideoque in populari adhortatione opportune explicari non potest.

In occidentalibus admonitionibus ad poenitentiam utique idea peccati originalis adhibebatur, ast alio contextu.

⁴⁰ In indice verborum apud *Stojanovič* o. c. 202 septies; insuper bis apud *Vondrák* (supra n. 37). Maria praeterea *neptis* avi Adami dicitur (*Stojanovič* 114).

In occidentali ordine poenitentiae (publicae) libri Pontificalis Romani episcopus poenitentes monebat, „qualiter Adam pro peccatis eiectus est de paradiso et multa mala deinde in eum coniecta sunt et qualiter illius exemplo ipsi de ecclesia ad tempus eiiciendi sunt“.^{40a} Idea ipsa profecto orientali et occidentali traditioni communis est. Sed in adhortatione Frisingensi propria forma scholae s. Cyrilli induta est. *Vondrák* (Studie 91) locis similibus librorum poenentialium occidentalium nimis confisus, ad dictionem Clementis et Cyrilli animum non sat advertit. Multos locos parallelos Clementis neglexit, nonnullos autem false explicavit. E. gr. adhortatio Frisingensis habet *děd* (avus), Clemens autem semper *prěděd* (praeavus). Sed *Vondrák* ignorabat veram significationem loci paralleli *děd* VC 9³ et *dědnie* čbsti 9⁶. Profecto videtur *děd* forma Pannonica esse, *prěděd* autem Macedonica; sed haec parva diversitas non est premenda.

Singulas similitudines in sequente conspectu adhortationis Frisingensis notavi:

Si avus noster non pecasset, tum *in saecula ei fuisset vivere, senectutem non capienti, numquam curam habenti, nec lacrimabile corpus* (1) habenti . . . Postquam *invidia diaboli expulsus erat* (2) a *gloria divina* (3), tunc in genus humanum passiones et curae incubuerunt . . . Et iterum fratres recordemur, nos et *filios Dei vocari* (4) . . . *Sancti* (priores homines) *erant tales homines sicuti nos* (5), et diaboli opera oderunt et divina (opera) dilexerunt. Propterea eos in eorum ecclesiis veneramur et vota (preces) nostra iis offerimus pro salute corporum (7) et animarum nostrarum (5). Tales et nos fieri possumus, si eadem opera coeperimus facere, quae illi faciebant (5) . . . His operibus illi (*sancti*) *Deo appropinquabant* (6) . . . Ita et nos oremus eundem Patrem coelestem, ut nos collocet *in regno suo* (5) . . . Dominus noster, sanctus Christus, qui est *medicus corporum nostrum et salvator animarum nostrarum* (7) tandem extremam medelam (medicamen) constituit [sacramentum confessionis] . . . Nos vera *fide* et vera *confessione* possumus id facere, quod illi tam magna *passione* (strast, Leiden) effecerunt. (8.)

1. *Slzno telo K o p i t a r* vocabulo *lacrimabile* (corpus) vertit; melius vocabulo *lacrimans* vel *lacrimosum* vertendum esset. Iam ipsa difficul-

^{40a} H. J. Schmitz, Die Bussbücher und die Bussdisziplin der Kirche I. (Mainz 1883) 76 s et 775.

tas versionis Latinae⁴¹ ostendit, hanc locutionem minime e fonte Latino (occidentali) depromptam esse. Locutio haud dubie est originis orientalis, vel propria scholae s. Cyrilli vel e Patribus Graecis deprompta. Adiectivae constructioni Slavicae varia adiectiva Graeca apte respondent (praecipue *δακρῳόεις*). Sed talis locus apud Patres Graecos hucusque reperiri non potuit. Nec *Stephanus* (Thesaurus Graecae linguae), qui plures phrases similes profert, hanc locutionem notavit. Quidquid sit, locutio scholae s. Cyrilli iam id proprium habet, quod tam raram pulchramque metaphoram selegit atque Slavice concinne expressit. In supra citato sermone Clementis (in memoriam apostoli) eodem contextu recurrit. In simillimo sermone in memoriam s. Marci autem omissum est. In sermone eiusdem Clementis de s. Trinitate et creatione cum conveniente explicatione repetitur: „(Post peccatum originale) corpus nostrum *lacrimans* (slzno) factum est et senectuti obnoxium.“⁴²

Adiectivo *σλαβικῶ* frequenter Latina et Graeca constructio genitiva *lacrimarum* — *δακρῳών* vertitur, e. gr. panis lacrimarum (Ps 79, 6) ac maior pars locutionum, quas *Miklošič* (Lexicon 861) et *Jagić*⁴³ citant. Ast *slzno telo* nonnisi adiectiva constructione exprimi potest prout patet ex explicata locutione Clementis: Corpus nostrum *lacrimans factum est*. Usitata recentior dictio sl *slzno oko* (oculus lacrimans) iam in documentis sl medii aevi reperitur, ut *Miklošič* (l. c.) notat; cum ista dictione *slzno telo* cohaerere (metonymia) videtur.

2. S. scriptura diserte narrat, protoparentes diabolica fraude et *invidia* seductos esse (Gen. 3, 1—24); *invidia diaboli* mors introivit in orbem (Sap 2, 24). Sic etiam ss. Patres occidentales et orientales. In libris poenitentialibus occidentalibus legitur: Diabolus *invidia* expulit hominem de paradiso (Vondrák 10). Ast similiter etiam Patres Graeci scribunt. Clemens Bulg. hanc sententiam crebro repetit contextu plane proprio: *Invidia diaboli* (Adam) defecit a *gloria divina*, ut in sequente pericopa ostendam. In citato sermone de s. Trinitate et creatione (pg. 218): (Diabolus) *invidia* fecit hominem transgressorem (prěstupnika = violatorem legis). De nexu cum *gloria divina* v. sequentem pericopam.

3. Locutionem praecedentem revera propriam Clementi esse, e contextu cum vocabulis *a gloria divina* liquet.

Patres Graeci dictionem biblicam *gloria Dei*, quae *splendorem* significare solet (2 Cor 3, 7 ss; supra n. 19 huius dissertationes) concinne ad imaginem Dei pristinam in paradiso applicabant. Non tantum ani-

⁴¹ *Miklošič* (Lexicon 861) hoc adiectivum non est ausus vertere adiectivo Latino. Nec Germanice commode verti potest (thränend, thränenreich).

⁴² *Izvēstija* IX, 3, 218.

⁴³ *ASPh* 1905, 403.

ma, sed etiam corpus protoparentum gloria (splendore) Dei circumfusum erat; gloria Dei induti, aliis vestibus non indigebant. Sic *Joannes Chrysostomus*: Adam et Eva post lapsum *nudati sunt illa gloria* (δόξα) ineffabili; indigni *indumento splendido* (λαμπροῦ; Homilia 18 in c. 3. Genes.; PG 53, 148 s). *Cyrillus Alexandrinus*: (Homo) erat *supremae gloriae* simulacrum et divinae potestatis imago; adeo *splendidum* (λαμπρόν) constituit eum Deus (Glaphyr. in Genes. 1, 2 s; PG 69, 20 s). Eundem splendorem (λαμπρότης) pristinae nobilitatis et dignitatis humanae *Gregorius Nazianzenus* celebrat (VC 94; supra pg. 69). Quae insignes notae apud Constantinum-Cyrillum abunde recurrunt. Istud eius *honores aviti*, divitiae et *illustris* nobilitas eius avi (VC 94 et 112), splendor Sophiae, imago Dei, studio et amore philosophiae instauranda, denotant.

Hanc locutionem sui magistri et Patrum Graecorum Clemens Bulg. suam fecit. In eius sermone in memoriam apostoli (et in sermone in memoriam s. Marci) legitur: (Homo) invidia diaboli separatus est (defecit) a *gloria Dei*. Itaque fere aequaliter ac in adhortatione Frisingensi. In sequente parte eiusdem sermonis appellatio *gloria Dei* forsam gloriam coelestem significat, quaemadmodum etiam in eadem parte sermonis coelum iterato cum primo paradiso identificatur et exordio sermonis regnum coelorum aeternum regno (Dei) paradisi aequiparatur. Contextu proximo et remoto gloria pristini paradisi cum beatitudine coelesti manifeste identificatur. Sermo Clementis in Nativ. Domini autem significanter praedicat: Homo invidia decidit a gloria divina... *nudatus gloria divina* (Stojanovič 89, v. 9 et 11), fere iisdem verbis ac *J. Chrysostomus*.

Patres Latini (et scriptores medii aevi) isto contextu verba *gloria Dei* de corpore protoparentum in paradiso adhibere non solent. *Hrabanus Maurus* († 856) ait: (Adamus) *gratia* Dei vestitus — (post peccatum) *gratia* Dei nudatus (PL 107, 491).^{44a} *S. Ambrosius* dicit, protoparentes in paradiso *velamine virtutum* indutos esse (PL 14, 307). Splendorem gloriae non corpori, sed solum animae in isto contextu tribuit: Illam *animam* bene pictam esse, in qua est *splendor gloriae* (o. c. 258). Patres Graeci et scriptores orientales autem significanter de splendore (gloria) corporis in paradiso loquuntur.

Haec locutio adhortationis Frisingensis et Clementis itaque manifeste orientalis est, vestigia Constantini et Patrum Graecorum premens.

Supplementum. *Gloria Dei* proprium attributum Dei evenit, postquam Deus Israelitis in nube et igne apparuit (in monte Sinai). Liber Leviticus narrat (9, 6 et 23 s), *gloriam Domini* apparuisse e nube praesentiae divinae in sancto tabernaculo. *Gloria* adeo essentialiter Deo propria est, ut ipse dicatur

^{44a} Secutus locutionem s. *Augustini*: indumentum *gratiae*; (Adam et Eva) nudati *gratia*. De civ. Dei 14, 17; PG 41, 425 s.

Deus gloriae (Ps 28, 3 e. a.) et *Rex gloriae* (Ps 23, 7 ss). NT cantu angelico *gloriae Deo* incoepit. Praeter *Deum (Patrem) gloriae* (Act 7, 2) etiam Christum *Dominum gloriae* (1 Cor 2, 8; Tit 2, 13 e. a.) celebramus. S. Paulus autem diserte effert etiam *gloriam gratiae divinae* (Eph 1, 6—8), qua iam in terra *gloriae divinae et coelestis* participamus.

Gratia divina christianos *gloria divina* perfundit maiore quam Moysem in monte Sinai, prout s. Paulus dicit (v. supra nota 19). Eo potius non solum animae, sed etiam corpora protoparentum *gloria Dei* fulserunt. *Post peccatum* autem hac *gloria privati sunt*, ut s. Paulus (Rom 3, 23) expresse docet. Ergo locutio II. fragmenti Frising. et Patrum Graecorum fere ad verbum doctrinam s. Pauli repetit. Eandem doctrinam Cyrillus Chazaris praedicabat, se ipsum nepotem *gloriosi* avi appellando, qui post peccatum e gloriosa aula regia expulsus est (VC 9 et 11). Fragmentum Frising. testatur, Cyrillum istam insignem ideam in Pannonia minime celasse.

Cum ista *Gloria Dei* etiam *imago Dei* conectitur. *Gloria* (splendor) apud Paulum iterato imaginem Dei in homine significat: 2 Cor 3, 18 (supra n. 19) et 1 Cor 11, 7 (vir imago et gloria Dei est). Gloria atque imagine Dei autem Deo *appropinquamus*.

Fragmentum Frising. igitur insignia vestigia sublimis doctrinae biblicae et orientalis servavit.

De significatione *gloriae Dei* plura invenies apud: G. Kittel, Theol. Wörterbuch NT II (1935) 236—256; J. Schneider, Doxa (1932), H. Kittel, Herrlichkeit Gottes (1934); Theol. Revue 1933, 142 et 1934, 494 (Vogels).

4. Nos per gratiam divinam *filios Dei* (adoptivos) *vocari et esse* (1 Jo 3, 1 s e. a.) communis quidem idea biblica et christiana est, sed in his verbis documentum Frisingense haud dubia est nota scholae s. Cyrilli. In saepe citato sermone Clementis opportuniori contextu in fine occurrit. In aliis sermonibus Clemens frequenter praedicat, *poenitentia et bonis operibus* nos *filios Dei* fieri (Stojanovič 43, v. 129; 95, v. 57—58; 71, v. 100). Eodem sensu et contextu repetitur appellatio *filius lucis* (o. c. 104, v. 105; 125, v. 56 *filius lucis meae-Dei*; 133, v. 117); haec appellatio in ordine baptismi ritu Byzantino occurrit. Non solum singulae partes huius dictionis, sed integra phrasis eodem fere contextu in sermone Clementis in laude s. Nicolao reperitur (o. c. 78, v. 114 ss); *Nos christiani, qui filii Dei vocamur . . .* (per poenitentiam ingrediemur in coelum . . . in *paradisum*). Similiter etiam exordium sermonis panegyrici de s. Cyrillo praedicat, illum *filiationem* Dei quaesivisse et obtinuisse (v. in hac disertatione supra pg 217). Hac dictione adhortatio Frisingensis itaque cum sublimibus ideis s. Cyrilli consociatur.

5. Documentum Frisingense et sermones Clementis iisdem fere verbis ad sanctos imitandos exhortantur. Frisingense: *Sancti tales homines erant sicut nos*, et opera satanae odio persecuti sunt atque divina adamaverunt. Clemens in sermonibus in memoriam s. Marci atque apostoli vel martyris: *Et hic homo erat sicut nos*, et omnem malitiam odio

persecutus est et gratiam (voluntatem) Dei adamavit. Istam communem sententiam christianam in eodem contextu peccati originalis et admonitionis ad poenitentiam reperimus iam apud *J. Chrysostomum: (Sancti), licet eiusdem fuerint naturae*, virtutem tamen omnem exhibuerunt, *ne nos simus ignavi (segnes; ῥαθυμῶμεν)*.⁴⁴ Probabilius est, Clementem hanc sententiam iterato repetitam, ex eadem traditione orientali mutuasse, ex qua ideas cum ea conexas deprompserat; forma enim orientalis esse videtur, prout sermones J. Chrysostomi testantur.

Altera pars huius sententiae formaeque s. J. Chrysostomi vel orientalis in VC et VM sermonibusque Clementis Bulgarici frequenter recurrit. VC 1 (supra pg 51) Constantinum-Cyrillum ad imitandum proponit: Vita eius (Constantini) ostendit, qualis fuerit, ut qui voluerit, hoc audiens, similis fiat ei, *alacritatem* assumens et *segnitiam* (ΛΚΗΝΟΤΥ) abiciens, sicut dixit apostolus 1 Cor 11, 1 (imitatores mei estote, sicut et ego Christi). Itaque forma et positiva (alacritatem assumens) et negativa (segnitiam abiciens) ad sanctos imitandos exhortatur. Forma negativa (segnitiam abiciens) idem vocabulum (etymon) repetitur. *J. Chrysostomus* adhibet verbum *μὴ ῥαθυμῶμεν* — *ne segnes* (pigri) simus; VC 1 autem nomen ΛΚΗΝΟΤΥ — ῥαθυμία, *segnities*. In sermonibus Clementis Bulgarici in adhortationibus ad poenitentiam atque ad opera salutaria et verbum ῥαθυμεῖν — *lēniti se*⁴⁵ et nomen *lēnostb*⁴⁶ crebro recurrit. In VM 1, 2 (supra pg. 102) eadem sententia s. J. Chrysostomi positive praedicatur: Deus . . . quovis tempore elegit viros et ostendit opera et certamen eorum, ut illos imitantes omnes *ad bonum excitarentur*. Primum caput sermonis in laudem ss. Cyrilli et Methodii autem hanc sententiam ulterius evolvit: „Ut illos (sanctos) imitando vitam aeternam acquiratis.“ Hae sententiae etiam in adhortatione Frisingensi exponuntur atque applicantur.

Sed VC et VM ac sermones Clementis, ulterius progrediendo, cultum sanctorum exaggerare videntur, quem admodum iam supra in exordio praecedentis capituli huius tractatus exposui. Similiter in adhortatione Frisingensi ad poenitentiam sententia de cultu sanctorum non sat conveniens videtur. Item in sermonibus Clementis in memoriam s. Marci (Stojanovič 104) atque in memoriam apostoli vel martyris praedicatur per se minus exacta sententia: „Qui fide veneratur memoriam huius sancti, is a peccatis et a qualibet tentatione liberatur.“ Sed immediate sequentibus verbis monentibus, ut hunc sanctum bonis operibus, gratiae amore odioque peccati imitemur, praecedens sententia praeclare illustratur atque illa, quae in VC 1 et VM 1 minus exacta viderentur, convenienter suppleantur. Adhortatio Frisingensis

⁴⁴ Hom. II in Genesim; PG 53, 95.

⁴⁵ Stojanovič 70, v. 57; III, v. 49; 126, v. 102.

⁴⁶ O. c. 34, v. 201; 35, v. 237; 94, v. 46; 125, v. 77.

autem similem sententiam apte explicat admonitione ad confessionem sacramentalem. Alia infra in pericopis 6 et 8 exponam.

6. Nos operibus virtutis *Deo appropinquare* insignis propria locutio s. Cyrilli est, eius definitioni philosophiae intexta, prout supra in hac dissertatione (de definitione philosophiae) et in adnotatione ad VC 4¹⁰ (pg. 56) ostendi. Locutio in occidente olim et hodie rarissima, in sermonibus Clementis Bulgarici autem non solum frequenter, sed etiam eodem contextu sicut in adhortatione Frisingensi occurrens: Virtutibus Deo appropinquamus (Stojanovič 34, v. 186); amore *fratrum, peregrinorum* (aliisque bonis operibus) Deo appropinquantes, bonis operibus Deo appropinquantes (o. c. 95, v. 54—56 et v. 73 s); casta vita Deo appropinquemus (o. c. 100, v. 71 s). Clemens non solum Jac 4, 8, sed potius versionem veteroslav. ps 148, 14 secutus est: *sanctis* eius... populo *appropinquant* sibi. Profecto insignia documenta mentis s. Cyrilli, praeclare et eiusdem asceticam definitionem philosophiae et adhortationem Frisingensem collustrantia. Quae Deo appropinquatio iuncta est cum imagine divina renovanda et cum dignitate avi pristina quaerenda; quare etiam nexum exordii de peccato originali cum corpore adhortationis apte collustrat. Sane bona opera, quae in adhortatione Frisingensi veluti opera sanctorum, Deo appropinquantium, enumerantur, eadem sunt, quibus in definitione philosophiae ad imaginem et similitudinem Dei sumus. Manifestus nexus appropinquationis Deo cum imagine divina, bonis operibus instauranda.

7. Singularis sententia est, Christum esse *salvatore* *animarum nostrarum* et *medicum corporum nostrorum*; nos *sanctos venerari* iisque sacrificia offeri pro salute *corporum et animarum*. Cur etiam corporum? Quia Cyrillus adeo instanter de imagine Dei renovanda disseruit. At hanc explicationem nolo obtrudere. Christus non solum animam, sed etiam corpus humanum redemit eique resurrectionem impertivit; gratia et sacramentis etiam corpus refrenatur. Christiani Christum et sanctos non tantummodo animae bona, sed frequenter etiam corporis sanitatem precantur.

8. Admodum rara est extrema sententia: Nos vera fide et confessione (sacramentali) id adipisci possumus, quod *sancti martyrio* (cruciatibus) *assecuti sunt*. Similis idea in VM 1, 3³⁶ enuntiata est: *Martyres sanguinibus suis maculam abluerunt*. Martyrium eandem vim expiandi habet sicut baptismus (supra pg. 106), igitur maiorem quam poenitentia sacramentalis. Ideo sententia Frisingensis exhortationis non omnino exacta est, ast contextu sat explicatur. Contextus haud dubie ostendit sanctos hic martyres significari. Reapse ineunte medio aevo praecipuis apostolos ac martyres primorum saeculorum ut sanctos venerabantur. Inde patet, cur sancti hic *primi (prios)* *homines* dicantur.

Quibus omnibus consideratis, quamvis non omnia aequalem vim

demonstrativam habeant, manifeste liquet, adhortationem Frisingensem insignia vestigia theologiae, dictionis linguaeque s. Cyrilli eiusque scholae servasse.

III. Vondrák instanter contendebat, Clementem Bulgaricum quoddam documentum Slovenicum e Carantania (vel Pannonia) saeculi IX. imitatum esse, cuius vestigia in eius sermone manifesta essent. *Jagić* in hac quaestione professori Vondrák fortiter resistebat.⁴⁷ Tandem cunctanter assensit argumento sui discipuli (Vondrák), locutionem Clementis: (Si Adam non peccasset) *in aeternum ei fuit (fuisset) vita* (v věky jemu bylo žítie) - dependere a locutione adhortationis Frisingensis: v veky jemu bě žiti (fuisset vivere).⁴⁸ - Alia quoque communia vocabula et dictiones similes reperiuntur, sed singula difficulter definiri possunt.

Multae sententiae ideaeque *communes* quoque sunt. Enumeratio peccatorum et salutarium operum in laudato sermone Clementis ex indice peccatorum et bonorum operum archetypi adhortationis Frisingensis partim deprompta est. Admonitio Clementis, ut recordemur, quae in baptismo sponderimus, abrenuntiando satanae eiusque operibus, communis est ordini baptismi et Romani et Byzantini ritus, attamen haec admonitio potius cum usu occidentali congruit. Ex eodem communi ordine baptismi sumpta est appellatio: opera satanae.

Firmiter itaque constat Monumentum Frisingense secundum et sermonem Clementis Bulg. in memoriam apostoli non pauca communia habere ac vicissim dependere.⁴⁹ Item constat adhortationem Frisingensem vestigia scholae Cyrilli et Methodii servasse.

Certum est, in mutua dependentia II. Monumenti Frisingensis et supra laudati sermonis Clementis Bulgarici, scholam s. Cyrilli multo maiorem evidentioreque partem habere quam illud vetus

⁴⁷ ASPH 1905, 395—412.

⁴⁸ ASPH 1906, 260 s.

⁴⁹ Edidit *V Vondrák*, Frisinské památky. Praha 1896. De dependentia autem idem in libro *Studie* (1903). Recentissima editio: *Fr. Ramovš* et *M. Kos*, Brižinski spomeniki. Ljubljana 1937. Hic brevis conspectus litteraturae praebetur. Mea recensio in JIČ 4 (1938) 102—106. - Antiquior editio est: *B. Kopitar*, Glagolita Clozianus. Vindobonae 1836. Monum. Frising. textus Slovenicus cum versione Latina pg. XXXV—XLI.

documentum Slovenicum. Talis mutua relatio cum contextu historico apprime congruit.

Viri periti communiter censent, missionarios Germanos (Latinos) gentem Slovenam in Carantania et Pannonia iam ante adventum s. Cyrilli nonnullas preces lingua Slovenica docuisse. Rudimenta talium precum e seculo IX, archetypum Monumentorum Frisingensium sunt. Sloveni Pannonici, religione iam mediocriter eruditi, Cyrillum et Methodium tanto pluris aestimare potuerunt, praecipue princeps Kocel, religione litterisque christianis penitus eruditus. Nonnulli historici Germani censent, Kocelem litteris librisque Slavicis, theologica eruditione, asceti mystica sanctoque vitae exemplo Cyrilli captum ac veluti fascinatam fuisse.⁵⁰ Id fontes contextusque innuunt. VC 15, 3 narrat, Kocelem litteras Slovenicas admodum adamasse.⁵¹ Conversio Bag. et Carant. autem de consequentiis huius amoris scribit.⁵²

Cyrillus eiusque discipuli in Pannonia christianam liturgiam et preces iam ritui Romano accommodaverunt (quod Cyrillus probabiliter iam in Moravia incepit); preces Slovenicas in populo iam tritas perpoliverunt. Ita illa copulatio dialecti Slovenicae et linguae Slavicae s. Cyrilli, precum idearumque occidentalium et orientalium evasit, quam II. Monumento Frisingensi miramur. Similia in Euchologio Sinaitico (palaeoslav.) quoque occurrunt.

CONCLUSIO

Parcis fragmentis et vestigiis philosophiae et asceseos s. Cyrilli Thessalonicensis insigne sigillum magni ingenii et viri sancti adeo manifeste impressum est, ut hodie adhuc dignosci possint atque imo notam distinctivam praebeant, quae scripta eius discipulorum proximorum ab aliis discernuntur. Vis demonstrativa huius notae eo maior est, quia minuta fragmenta, etsi late dispersa sint, mira aptitudine inter se et cum ceteris fragmentis doctrinae vitaeque

⁵⁰ *A. Brückner* (pg. 49): Kocel fing Feuer und Flamme für die slavische Liturgie. *A. Hauck*, Kirchengesch. Deutschlands II (1912) 721 scite hoc factum collustrat.

⁵¹ V. supra pg. 89.

⁵² Supra pg. 47.

laboribus s. Cyrilli consonant atque in splendidam magni viri faciem coalescunt. Aliquae partes huius demonstrationis cuidam forsitan tenues viderentur; tanta minutarum partium convergentia atque adeo insignis earum congruentia autem magno pondere et forti evidentia probat, in documentis litterarum palaeoslavicarum, imo et antiquarum Slovenicarum (dialecti Slavicae Carantano-Pannonicae) praeclara vestigia mentis et dictionis s. Cyrilli superesse. Quod factum contextu historico quoque suadetur.

Constantinum-Cyrillum fontes Slavici et Latini philosophum appellant. Hunc philosophi titulum non solum ut professor philosophiae, sed etiam propria electione ut sponsus et amator Sophiae (philo-Sophia) atque sanctae apostolicae vitae et praeclarus praedicator et illustre exemplar, sane meruit. Sensum huius tituli probabiliter discipulis Macedonibus, Moravis Pannoniisque enarrabat atque cum enarratione dignitatis suae sociabat. Sicut coram principe Chazarorum *nepotem* avi Adami, primo nobilis, beati ac divitis, deinde post peccatum miseri, seipsum appellavit atque nonnisi Adami primos honores se quaerere praedicabat, similiter probabiliter principibus Rastislavo et Koceli, dignitatem suam enarrando, fundamenta fidei asceseosque christianae illustrabat. Quae in VC de philosophia et de norma asceseos christianae narrantur atque in aliis documentis palaeoslavicis occurrunt, Cyrillus discipulos suos saepius docebat, primos honores quaerendos cum imagine et similitudine Dei renovanda, cum redemptione per Christum ac filiatione divina per gratiam divinam acquirenda sociabat, gloriam vitae aeternae cum gloria divina in paradiso iungebat. Discipuli s. Cyrilli, verbis et vitae exemplo sui magistri ideis proprii eius systematis fidei et asceseos christianae imbuti, eas in VC et in aliis documentis litterarum palaeoslavicarum posteris tradiderunt.

NAPISANIE O PRAVĚJ VĚŘĚ - SCRIPTUM , DE VERA FIDE

Hic tractatus in quinque distribuitur partes (capita): 1. Status quaestionis. 2. Argumenta pro genuinitate. 3. Vestigia doctrinae s. Cyrilli. 4. Difficultates et dubia. 5. De auctore.

I. STATUS QUAESTIONIS

In codice Bulgarico saeculi XIV. (a. 1348) exstat documentum inscriptum: *Napisanie o pravěj věřě, izuščenoje Konstantinom blaženym filosofom, učiteljem o Božě slověnskomu jeziku - Scriptum de vera fide, ore prolatum a beato Constantino philosopho, doctore in Deo nationis Slovenicae*. Idem documentum in codice Russico saeculi XVI. repetitur, a codice Bulgarico solum orthographia redactionis Russicae diverso. Inscriptio iuxta sensum verti potest: *Scriptum de vera fide Constantino philosopho dictante exaratum*. Documentum hoc igitur expresse Constantino-Cyrillo ascribitur. Si verba inscriptionis fide digna sunt, hoc documentum est unicus libellus a s. Cyrillo lingua Slavica exaratus (dictatus), hodie superstes. Ultimi versus documenti autem clare innuunt, hoc veluti testamentum spirituale esse, discipulis commendatum:

Sic ego fidem meam profiteor simul cum genuino fratre meo Methodio et socio in servitio divino. In hac enim est salus et spes, et hanc discipulis nostris tradimus, ut ita credentes salventur, et in tremendo die iudicii eam iterum tradant nobis immutatam perfectam, in parte dextera stantes ante Jesum Christum Dominum nostrum, cui gloria in omnia saecula. Amen.

Ex inscriptione et peroratione ergo concludere licet, hanc fidei professionem potius esse verae fidei ultimam explicationem, ab aegrotante moribundoque iam Cyrillo discipulis traditam.

Documentum, in codice XIV. saeculi 374 breves versus complectens, multa continet, quae scripti genuinitatem probare videntur. Alia vero genuinitati contradicunt. In fidei professione enim nonnulla minus recta vel erronea occurrunt. Attentionem praesertim movet Photiana doctrina, Spiritum sanctum e Patre solo procedere. Quidam scriptores orientales (Malyševskij, Djulgarov, Gošev e. a.) ob hanc de processione Spiritus sancti sententiam

documentum hoc eo pluris aestimant illudque eo asseverantius s. Cyrillo tribuunt. Alii autem viri periti tam orientales quam occidentales ex his deducunt, documentum minime genuinum, sed potius posterioris originis esse. Hanc opinionem peritissimus *A. Voronov* (a. 1877) tanta fulsit auctoritate,¹ ut eo duce principes scientiae rerum Slavicarum (*Jagić, Murko, Weingart* e. a.) authenticam huius scripti reiecerint. Recentiore demum tempore slavistae graviores Russici (*Lavrov, Iljinskij*) genuinitatem defendebant.

Praeter rerum Slavicarum peritos de hac quaestione scripsit *V. Grumel* in *EO* (t. 28, a. 1929, 283—294), qui cum *Voronov* censeret, hoc documentum saeculo XII. demum exaratum esse. Attamen contra *Voronov* contendit, illud primitus lingua Graeca exaratum esse a Constantino, episcopo Corcyraeo, atque saeculo XIV. in linguam Slavicam verum esse, *F. Snopce* autem opinionem, a *Voronov* propositam, repetivit et illustravit.²

Argumenta a *Voronov* et *Grumel* contra genuinitatem documenti prolata, *J. Trifonov* refellere tentavit in *Actis Academiae scientiarum Bulgaricae*.³ Quam dissertationem in *JiČ* 1937, 362—367 recensui atque illa occasione breviter hanc quaestionem tractavi. Eodem tempore illam dissertationem recensuit *J. Vajs* in *Slavia* 1938 (15) 235—237; independenter a me scribens, mecum consentit, argumenta a *Voronov* et *Grumel* prolata, a *Trifonov* refutata vel labefactata esse. *J. Vajs* cum *Trifonov, Lavrov* et *Iljinskij* censet, linguam documenti antiquissimam esse; documentum certo iam saeculo X. scriptum esse, *M. Weingart* econtra in epistola ad *S. Salaville* (*ACV* 1936, 55) censet, *Trifonov* sententiam de genuinitate documenti non sat probasse („l'opinion de *M. Trifonov*, très audacieuse, n'est pas suffisamment prouvée"); indolem linguae accuratius investigandam esse. Ast post recensionem periti *J. Vajs* de antiquitate linguae dubitari non potest.

Recentissime istam arduam quaestionem pertractavit *Stanislaus*

¹ *A. Voronov*, Главнѣйшіе источники 250—266.

² *Sborník Velehradský* II (1881), 86—140.

³ Списание на Вѣлг. Академия на наукитѣ. Кн. 52. Sofia 1935. Separatim quoque editum: Съчинението на Константина Философа „Написание о правѣй вѣрѣ“ (pg. 85).

Kos in dissertatione ad lauream theologiae⁴ (Universitas Gregoriana, Romae).

II. ARGUMENTA PRO GENUINITATE

In *Napisanie* multa sunt indicia, quae suadent, hoc documentum genuinum esse, id est, vere primitus Cyrillo dictante scriptum esse. Talia indicia sunt: 1. Antiquitas linguae; inscriptio et conclusio. 2. Vestigia doctrinae s. Cyrilli, s. Gregorii Nazianzeni ac Pseudo-Dionysii Areopagitae.

1. *Lingua* documenti in codice saeculi XIV. adhuc multa vocabula antiquissima e saeculo IX. vel X. nec paucas formas antiquas servavit. Inde viri periti genuinitatem documenti arguunt, praecipuis Iljinskij, Lavrov, Vajs, de quorum auctoritate dubitari non potest.

*G. Iljinskij*⁵ ex antiquitate linguae deducit, documentum Cyrillo dictante esse scriptum in Moravia immediate ante iter Romanum. Tempus conscriptionis ita quidem determinari nequaquam potest. Tamen cum Iljinskij consentire possumus, saltem valde probabile esse, documentum hoc iam saeculo IX. exaratum esse.

P. Lavrov, postquam linguam huius scripti iterum perite recensuit⁶ atque textum edidit,⁷ sobrius quam Iljinskij censet, documentum hoc iam IX. vel X. saeculo exaratum esse; genuinitatem probabilem esse.

Fructibus ab Iljinskij et Lavrov collectis *Trifonov* usus est atque nonnullas novas adiecit animadversiones; insuper argumenta, a Voronov et Grumel contra genuinitatem prolata, haud leviter redarguere conatus est.

M. Weingart post has peritorum observationes antiquitatem vocabulorum et formarum quidem concedit, attamen censet, stylum a dictione veteroslavica saeculi IX. differre (son style diffère en général du style vieux-slave du IXe siècle).⁸

⁴ *Stanislaus Kos* (S.S.), De auctore expositionis verae fidei s. Constantino-Cyrillo adscriptae. Ljubljana 1941 (typographia Salesiana; sub prelo).

⁵ Сборник в честь на В. Н. Златарски. Sofia 1925, 63—89. Critica editio textus cum annotationibus de indole linguae.

⁶ LKM 184—189.

⁷ L Mat 175—180.

⁸ ACV 1936, 55.

Post dubia professoris Weingart, qui quaestionem philologicam retractandam esse censuit, J. Vajs sententiam peritorum Lavrov et Iljinskij de lingua et dictione documentī haud cunctanter approbavit atque censuit, explicari non posse quomodo Bulgarus saeculi XIV. eiusmodi scribere potuisset.⁹

Quaestio linguistica hisce ad liquidum perducta esse videtur. Lingua documentī magnum eius antiquitatem haud dubie confirmat atque genuinitatem suadet. E vocabulis antiquioribus praesertim gravis est illa *rěsnota* (veritas), quae in antiquissimis tantum documentis originis Pannonicae (vel Moravicae) occurrit; est enim (v. 195) typicus *pannonismus*, *slovenismus* sensu stricto. Inter vocabula antiquissima praeter alia numeratur etiam *pospěšnik* (socius); hoc nomine in conclusione nostri documentī Methodius socius Constantini dicitur. Eodem nomine in VC 14 illi Constantini socii (discipuli) appellantur, qui eum in inventionē litterarum Slavicarum iuvabant. V. 80 idem rarum verbum (raro sensu) отсѣкати - *distinguere* recurrit sicut VC 11⁴. Dictionem s. Cyrilli spirare videtur.

Inscriptio professionem fidei in Napisanie expresse Constantio-Cyrillo tribuit. Initio hoc sollemniter exprimitur verbis: *In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, ego Constantinus philosophus orthodoxe de Deo vero doctor Slovenicus profiteor infra scripta*. Aequaliter sollemnis est conclusio iam supra (initio huius dissertationis) allegata. Talis inscriptio et conclusio vix a falsatore saeculi XII. vel XIV. fingi potuit. Post tot saecula enim in terris, a Moravia et Pannonia longe distantibus, talis inscriptio et conclusio auctoritatem documentī de quaestione documentī saeculi XII (ut Voronov et Grumel ponunt) augere non potuit.

Ast solae proprietates linguae difficilem de genuinitate huius scripti quaestionem solvere non possunt. Ita *Nikoljskij* monet atque censet, „ideologica“ demum explicatione quaestionem de genuinitate atque incorrupta textus conservatione solvi posse.¹⁰

⁹ Slavia 1938 (15), 237.

¹⁰ Н. К. Никольскій, К вопросу о сочинениях, приписываемых Кириллу Философу. Известия Акад. наук СССР 1928, 1, 446—449.

III. VESTIGIA DOCTRINAE S. CYRILLI

In *Napisanie* multa sunt, quae cum indole atque doctrina s. Cyrilli, prout in VC, VM atque in Sermone in laudem s. Cyrilli (Pohvala sv. Kyrilu) traditur, apprime consonant. In VC 6 Constantinus tamquam *servus et discipulus s. Trinitatis* laudatur. In *Napisanie* v. 105—107 autem dicitur: *Ita servus sanctissimae Trinitatis spiritu et veritate ei deservio*. In Sermone panegyrico Cyrillus celebratur, quod aurorâ *terhypostaticae* deitatis mundum illustravit; eius ore cognovimus *terpersonalem* Deum, (трисъставное божество) una essentiâ complexum, proprietatibus et nominibus autem divisum. Similia in *Napisanie* saepius recurringunt. In *Napisanie* v. 33 s. Trinitas lumen *trium solium* dicitur (свѣт тръслънечен); idem repetitur in veteri officio s. Cyrillo (Služba sv. Kyrilu).

Doctrina de incarnatione Verbi et de redemptione in *Napisanie* multa similia habet cum VC et VM. Propria s. Cyrilli sententia de *primo honore (Adami)* per Christum restituto in *Napisanie* (v. 156) iisdem verbis repetitur. V. tractatum De philosophia et ascési Constantini (c. 5).

Gravis et sublimis doctrina theologica et philosophica, citationes ss. Patrum explicitae vel implicitae, vestigia doctrinae s. *Gregorii Nazianzeni* et *Pseudo-Dionysii*, innuunt Constantinum huius fidei professionis auctorem.

In doctrina *Napisanie* praeprimis vestigia s. *Gregorii Nazianzeni* premit non solum sententiis, sed saepe etiam verbis. Hunc Patrem ecclesiae auctor scripti diserte citat v. 61—63: *Sicut nos docet theologus Gregorius Nazianzenus*. Praeterea etiam e *Pseudo-Dionysio* nonnulla deprompsit. Hunc non quidem nomine, tamen aequivalenter citat verbis: *Sicut sanctorum Patrum pia doctrina nos erudit* (v. 76—77). E contextu patet hunc Patrem esse *Pseudo-Dionysium*. Tertia citatio dubia est. Postquam haeresim monothetismi damnavit, ad quemdam Patrem provocat (v. 326), quem *Theophorum* (Богососъс) appellat. Trifonov putat, hunc *Theophorum* esse *Gregorium Nazianzenum*. Ast quaestio dubia esse videtur. Fortasse potius *Dionysius Areopagita* hac appellatione laudatur.

Napisanie ergo non pauca gravia continet.

Multa de his iam Trifonov observavit. Eius argumentatio fundamento quidem non caret, ast defectibus theologicis et historicis laborat.

Trifonov recte observavit, explicationem fidei in *Napisanie* opus eruditi theologi et philosophi esse. Quam eruditionem non solum gravitas doctrinae, sed etiam citationes e s. Gregorio Naz. et e Pseudo-Dionysio produnt. Ast Trifonov plus iusto vestigia *neoplatonismi* quaerit atque effert. Verum quidem est, utrumque scriptorem Graecum (Gregorium et Dionysium) platonismo imbutum esse, attamen inde non sequitur, platonismum in *Napisanie* quoque quaerendum esse. Videamus tria exempla platonismi, quae Trifonov memorat.

Napisanie Deum Patrem *incomprehensibilem* - неодръжима (v. 12) appellat. *Istam* appellationem Trifonov (pg. 43) neoplatonicam, utpote e Gregorio Nazianzeno depromptam esse putat. Gregorius reapse nonnullis locis difficilem et obscuram nostram de Deo cognitionem modo platonico auget. Tamen cum aliis Patribus naturalem cognitionem *existentiae* Dei ab obscuriore cognitione *mysterii essentiae* divinae saepe distinguit. Tempore s. Gregorii Naz. disputationes de mysterio s. *Trinitatis* theologos monebant, Dei essentiam incomprehensibilem esse. Haec idea in s. scriptura et traditione tam clare continetur, ut minime e platonismo mutuata sit. In *Napisanie* incomprehensibilitas Dei revera arcte cum mysterio s. *Trinitatis* conectitur. Statim enim (v. 13—19) sequitur doctrina de Filio et Spiritu sancto.

Eodem modo et eodem nexu cum s. Trinitate etiam s. *Joannes Damascenus* de incomprehensibili Deo loquitur. In fine libri *De haeresibus* scribit: Deum in tribus hypostasibus esse, crede; quomodo autem sit, supra modum est; *incomprehensibilis ἀκατάληπτος* enim est Deus.¹¹

Idem in opere *De fide orthodoxa* (1, 1 et 3, 5 e. a.) saepe repetit, Deum *ineffabilem* (ἄρρητος ἀπόρρητος) et *incomprehensibilem* (ἀκατάληπτος) esse; has Dei proprietates cum mysteriis s. *Trinitatis*¹² atque incarnationis¹³ conectit easque verbis s. scripturae probat: Deum nemo vidit umquam. Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit (Jo 1, 18). Nemo Patrem novit nisi Filius (Mt 11, 27).

Eadem idea christiana incomprehensibilitatis (ἀκατάληπτος) divinae in eodem contextu cum mysterio s. *Trinitatis* occurrit etiam in liturgia s. *Basilii*, ut ipse Trifonov memorat. Similia recurrunt in aliis quoque

¹¹ PG 94, 780.

¹² PG 94, 789.

¹³ PG 94, 1000.

precibus liturgicis ritus Byzantini. In ordine baptismi appellatur Deus *incircumscriptus* et *ineffabilis* (νεῖζγλαγολάννυ). Appellationem incircumscriptus (ἀπερίγραπτον . . . το θεῖον) praeter alios etiam Ioannes Damascenus repetit (De fide orth. 1, 5; PG 94, 801).

Napisanie v. 24—25 docet, unamquamque personam s. Trinitatis *immutabilem* et *immobilem* esse. Trifonov (pg. 44) putat, terminum *immobilis* platonicum esse. Hic terminus revera a philosophis platoniciis iam de Deo adhibetur, ast etiam ab Aristotele. Cyrillus, professor philosophiae et discipulus Photii, adversarii Platonis et sectatoris Aristotelis, hac appellatione minime solos platonicos secutus est. Idea immutabilitatis Dei, in s. scriptura et traditione christiana saepissime occurrens, arcte cum immobilitate cohaeret. Immobilitas iam saeculo IV. ineunte frequenter de Deo praedicabatur, praesertim de singulis personis s. Trinitatis, ut ita earum vera divinitas notaretur. Sic iam concilium Nicaenum a. 325 damnavit haeresim illorum, qui Filium *mobilem* et *mutabilem* (τρεπτόν ἢ ἀλλοιωτόν) dicebant. Igitur sicut incomprehensibilitas ita etiam *immobilitas* in *Napisanie* et in traditione christiana cum mysterio s. Trinitatis cohaeret; ergo iam ideo evidenter a platonismo diversa est.

Tertium platonismum Trifonov invenit in v. 108—109: „ita de abbreviato et *ineffabili* Verbo divino profiteor“. Hanc sententiam e Mystica theologia Pseudo-Dionysii (c. 3)¹⁴ depromptam esse. *Pseudo-Dionysius* hoc loco docet, sermones *nostros* et sententias post ascensum ad Deum ac post coniunctionem cum *ineffabili* Deo penitus obmutescere. Trifonov hic in errorem incidit. *Napisanie* hoc loco de ineffabili mysterio *Verbi* divini eiusque *incarnationis* loquitur; Dionysius autem de *verbis nostris* et de ineffabili (inexplicabili) *Deo*. Theologi ac documenta ecclesiastica Deum frequenter *ineffabilem* appellant; ita e. gr. ordo baptismi ritus Byzantini, ut supra notavi. In hac appellatione theologi platonismum minime suspicantur. Ast in *Napisanie* non agitur de ineffabili Deo, sed de ineffabili mysterio incarnationis, ergo de mysterio a platonismo longe distante. In hoc contextu appellatio *ineffabilis* apud s. Patres (e. gr. apud Joannem Damascenum, ut supra ostendi) et in aliis documentis traditionis christiana frequentissime occurrit.

Hodie post bullam Pii IX. *Ineffabilis Deus* (definitio Conceptionis immaculatae B. M. V. 1854) nobis haec Dei appellatio plane obvia videtur. Prioribus autem saeculis christianis haec erat potius propria mysterii incarnationis appellatio. Hoc vocabulum (ἄφραστος) iam apud s. Gregorium Nazianzenum in tali contextu

¹⁴ PG 3, 1033

legitur.¹⁵ Saepius in disputationibus contra Nestorium,¹⁶ in concilio Ephesimo¹⁷ et post hoc concilium repetitur variis vocabulis synonymis (ἄφραστος, ἄρρητος, ἀφθεγκτος, ἀπόρρητος, ἀπειρινόητος).

Hac appellatione etiam Pseudo-Dionysius incarnationem Jesu Christi celebrat, praesertim in libro De divinis nominibus: Jesu Christi incarnatio et ineffabilis est omni sermone et nulli intelligentiae cognoscibilis (Ἰησοῦ θεοπλαστία καὶ ἄρρητός ἐστι λόγῳ παντί, καὶ ἄγνωστός νῶ παντί);¹⁸ Jesu divinitas . . . est ineffabilis et inexplicabilis (ἄρρητος, ἀφθεγκτος), supra intellectum, supra vitam, supra substantiam, supernaturaliter habet supernaturalitatem.¹⁹

Ex istis duobis locis Pseudo-Dionysii cum quadam probabilitate concludere possumus, illum Theophorum, qui in Napisanie v. 323—327 allegatur, Dionysium esse (non autem Gregorium Nazianzenum, ut Trifonov putat). In illis versibus enim legimus: *Mysterium divinae oeconomiae celebrandum est (slavima est), quod et non intelligibile atque ineffabile manet, et effatum (glogolaema) non intelligitur, sicut dixit sanctus Theophorus.* Theophori (bogonosni) saepe Patres ecclesiae dicuntur; theophorus ergo idem est ac Pater ecclesiae. Dionysius autem saeculo IX. saepe veluti Pater ecclesiae per excellentiam celebrabatur. Igitur hac appellatione generica Dionysius notatur, sicut supra versibus 76—77 eius verba tamquam pia sanctorum Patrum doctrina laudantur. Idem etiam contextus v. 323—327 suadet. Verba enim illa non apud Gregorium Nazianzenum, sed apud Pseudo-Dionysium leguntur. In Napisanie solum brevis paraphrasis *et (etsi) effatum* (non intelligitur) adiecta est.

Alter supra citatus locus Dionysii ita typicus est, ut ex eo etiam citatio in Napixanie v. 76—77 illustretur. Contextus v. 74—77 sonat: *Profiteor . . . ex tribus perfectis unum superperfectum* (edino presъvrъšeno) *et superperfectius*, sicut Patrum pia doctrina erudit. V. 36 autem legitur: *supersubstantialem* (gloriam deitatis). Haec dictio singularis Pseudo-Dionysio propria est (PG 3, 977;

¹⁵ Carmina dogm. c. 11; PG 37, 471.

¹⁶ Cyrillus Alex. initio III. libri Contra Nestorium; PG 76, 112.

¹⁷ *Mansi* 4, 1248; *Hardouin*, Concil. 1, 1273 (cit. DTC 7, 1456).

¹⁸ De divinis nom. 2, 9; PG 3, 648 A.

¹⁹ De divinis nom. 2, 10; PG 3, 648 CD.

981; 648 e. a.). Hoc primus animadvertit et probavit Stanislaus Kos S. S. in supra (n. 4) allegata dissertazione; exacte probavit, in Napisanie reapse citationes e s. Gregorio Naz. et e Pseudo-Dionysio occurrere.

Napisanie ergo saltem mediate testatur, Constantinum-Cyrillum reapse Pseudo-Dionysium plurimi aestimasse et auditoribus commendasse, prout Anastasius Bibliotecarius narrat.²⁰ Tanta aestimatio Pseudo-Dionysii nec nimis miranda nec improbabilis esse videtur. Scriptores christiani Graeci eius aetatis cum Cyrillo consentiebant. S. Joannes Damascenus Dionysium sanctissimum, venerabilem et in theologia praestantissimum celebrat (*ἀγιώτατος καὶ ἱερώτατος καὶ θεολογικώτατος*).²¹

IV. DIFFICULTATES ET DUBIA

Authenticae *Scripti de vera fide* nonnullae contradicunt difficultates, quae viros peritos (Voronov, Grumel e. a.) moverunt, ut hoc documentum posteriori aetati (saec. XII. vel XIV.) tribuerint. Quattuor difficultates memorantur: 1. Processio s. Spiritus a Patre solo. 2. Pugna contra arianismum veluti adhuc vigentem 3. Agnitio concilii Nicaeni II (787). 4. Sententiae minus exactae vel erroneae et contradictoriae.

1. Doctrina de processione s. Spiritus e Patre solo in Napisanie bis repetitur. Versibus 17—18: (Credo) in unum Spiritum sanctum, *procedentem e Deo Patre solo*. V. 27—31: Filii est generatio, Spiritus autem processio; et quia *e Patre solum est generatum et processum*, ab eo illuxit, exiens utriusque tamquam lux a luce.

Auctores orientales fere omnes (Voronov, Iljinskij, Nikoljskij e. a.) putant, doctrinam de processione Spiritus sancti e solo Patre esse s. Cyrillo propriam. Voronov censet, Cyrillum hanc sententiam quidem docuisse, minime autem aussum esse, illam publice profiteri; ideo Napisanie tamquam fidei professionem Cyrillo tribui non posse. Sed haec argumentatio falsa est. Napisanie non est publica professio fidei sensu stricto, sed potius fidei explicatio; igitur haec doctrina de Spiritu sancto iuxta Voronov nullam difficultatem contra authenticam pararet.

²⁰ Vide supra pg. 40 et tractatum: De fontibus theologiae ss. C. et M.

²¹ De fide orth. 2, 3; PG 94, 872.

Non possumus cum Voronov ponere, Cyrillum de s. Spiritu aliter discipulos docuisse atque aliter Romae publice professum esse. Nec cum Trifonov (pg. 48) opinari possumus, Romanum pontificem professionem fidei de Spiritu sancto a. 868 a s. Cyrillo non postulasse. Haec quaestio enim eo tempore magnopere agitabatur.

Difficultas eo maior est, quia error de processione s. Spiritus e Patre solo in Napisanie bis repetitur atque v. 27—31 interius cum doctrina de s. Trinitate conectitur. V. infra tractatum: De processione Spiritus sancti.

Nonnulli putant, hanc sententiam in Napisanie a discipulis ss. Cyrilli et Methodii insertam (interpolatam) esse. Ita e. gr. Lavrov. Quidquid sit, probabile videtur, Napisanie vel integrum a quodam discipulo s. Cyrilli exaratum esse vel saltem sententiam de processione s. Spiritus e solo Patre a discipulis ss. fratrum insertam esse.

2. Napisanie v. 84—88 *haeresim arianam* tamquam praesentem oppugnat: *Maiora vel minora videnda non sunt in consubstantiali Trinitate essentiâ vel deitate, ut arianam insaniam extinguam, a qua et contra quam mea pugna nunc est.* Versibus 162—166 iterum errores contra incarnationem tamquam tunc orti refelluntur: Si autem necesse est uberius haec comprehendere propter *pullulantes* et aliquas *nunc* excogitatas vanitates (insanias).

V. 84 docet, in s. Trinitate nullam personam divinam maiorem vel minorem esse. Consentaneae cum illa doctrina v. 241—244 asseveratur, neque in Christo hominem inferiorem esse, sed Christum unum Deum et hominem coniunctim esse: Sicut Deus homo factus est, ita etiam in *gloria divina homo nulla re* (nullo) *minor est.* In ambobus enim coniunctim (вѣкупѣ, zusammen) Deus et homo Emmanuel.

His locis Voronov et Grumel vestigia vident disputationum de verbis: „Pater maior me est“ (Jo 14, 28). Haec quaestio saeculo XII. Constantinopoli agitabatur. Synodi a. 1166 et 1170 damnaverunt sententiam, Dei Filium quoad naturam humanam Patri aequalem esse. A. 1170 damnatus est Constantinus episcopus Corcyraeus, qui illam aequalitatem pertinaciter docebat.

Voronov opinatur, Napisanie contra haeresim Constantini Cor-

cyraei post illas disputationes saeculo XII. exeunte in Bulgaria lingua Slavica conscriptum esse. Sed haec opinio probari non potest. Disputationes Constantinopolitanae de quaestione, an Deus Pater maior sit Jesu Christo, ad Bulgaros non attinebat. Haec quaestio in Napisanie non tangitur, sed solum error Nestorii de duabus personis in Christo reicitur; effertur doctrina, Christum non esse separandum in inferiorem personam humanam et superiorem divinam. Contra Nestorium docetur, Christum verum Deum esse, sicut Deus vere homo factus est; itaque Christi naturam humanam, utpote cum persona divina hypostatice unitam, divinam gloriam divinamque adorationem participari. Napisanie v. 241—244 manifeste consonat cum 8. anathematismo Cyrilli Alexandrini contra Nestorium:

Si quis audet dicere, assumptum hominem coadorandum Deo Verbo, et *conglorificandum* et connuncupandum Deum tamquam alterum cum altero (nam *con* syllaba semper adiecta hoc coget intelligi) ac non potius una supplicatione veneratur Emmanuel *unamque ei glorificationem* tribuit, iuxta quod Verbum caro factum est; anathema sit.

Consonantia huius doctrinae in Napisanie cum traditionali vera doctrina contra Nestorium evidens est. Itaque etiam *Grumel* erravit qui contra Voronov contrariam defendit hypothesim. Contendit enim, Napisanie a Constantino Corcyraeo ad defendendum suum errorem lingua Graeca scriptum esse. Utramque hypothesim (Voronov et Grumel) Trifonov rationibus haud levibus reiecit, prout JIČ 1927, 364 s ostendi.

Pugna contra arianismum veluti praesentem a Voronov et Grumel exaggeratur. Haec pugna absque magna difficultate e contextu explicari potest. Sententia de haerelibus (insaniis) pullulantibus (v. 162—166) aliquam difficultatem parat, ast non eo modo explicanda est, quo Voronov et Grumel conati sunt.

3. Voronov putat, Napisanie *concilium Nicaenum II. agnoscere* v. 357—362: Sicut *Nicaenum sanctum et magnum concilium* orthodoxe et Deo placite (bogougodno) tradidit et cetera orthodoxa et oecumenica concilia *statuerunt*, ita et memorabiles eorum memorias colentes.

Haec verba, immediate post fidei professionem de imaginibus

sanctorum venerandis sequentia, concilium Nicaenum II, notare possunt, quod cultum imaginum approbavit et definivit. Cum hac significatione consonat sententia extrema: ita et venerabiles eorum (*sanctorum*) *memorias colentes*. Vel potius haec pericope cum integra fidei professione conecitur atque synodum I. Nicaenam et sequentes synodos oecumenicas notat. In tali contextu extrema sententia memoriam *conciliorum* celebrandam praedicaret.

Aliquam difficultatem parat etiam sententia: (Sicut) cetera orthodoxa et oecumenica concilia *statuerunt* (utvr̃diša). Loco *statuerunt* nonnulli *confirmaverunt* vertunt. Inde difficultas oritur, quaenam concilia synodum Nicaenam II, confirmaverint. Firmiter tenendum mihi videtur, sed non de *confirmatione* conciliorum agi, sed de illis, quae concilia *statuerunt*. *Utṽrditi* — *statuere* (definire) distinguendum est a *potvr̃diti* — *confirmare*, prout in VM 1 distinguitur, sicut supra (pg. 107) in annotatione VM 1, 4¹⁴ monui, quamvis contextus et ideo etiam significatio paulo differat.

Sententia de concilio Nicaeno tam de primo quam de secundo concilio (VII. oecumenico) in illa urbe celebrato explicari potest. Ss. Cyrillus et Methodius cum traditione orientali extrabyzantina et monastica atque cum usu occidentali sex solum concilia oecumenica agnoverunt,²² vel saltem agnitionem concilii septimi (Nicaeni II.) non pertinaciter urgebant. Tamen denegationem concilii septimi nec urgebant, nec urgere potuerunt, quia hoc concilium in patriarchatu Constantinopolitano communiter ut oecumenicum agnoscebatur neque Romae reprobatum est. Ss. fratres non pertinaces vel factiosi, sed pacifici erant.

Itaque sententia de synodo Nicaena nullam difficultatem contra authenticam documentum parat, etsi remaneret dubium, utrum I. an II. concilium Nicaenum laudetur.

4. Voronov, Iljinskij, Lavrov, Trifonov sublimem exactamque doctrinam theologiam mirantur, quae auctorem *Scripti de vera fide* magnum eruditumque theologum et philosophum prodit. Nikolskij autem censet, documentum non pauca *minus exacta vel*

²² Vide supra tractatum: Elenchus conciliorum.

contradictoria continere. Nikolskij nonnulla exaggerare videtur. Attamen praeter ea, quae ille observavit, reapse quaedam sententiae minus exactae occurrunt.

Napisanie quaestiones difficillimas de s. Trinitate et incarnatione tractat. Unitatem *essentiae* divinae atque trinitatem personarum (hypostasium) non sufficienter distinguit. Nonnullae obscuritates terminologiae Slavicae, nondum efformatae, atque textui corrupto attribuendae sunt. Terminus *essentia* a termino *hypostasis* accuratius distinguendus est.

V. 47—48: три же сълична в едимом божествѣ нераздѣлн раздѣлѣем - tres similes (tria similia) in una deitate indivisibiliter dividimus. Haec sententiae haeretice sonant, si terminus *similes* premitur. Sed Slavicum съличен accurate etymologice *conformis* significat. Iste sensus huius vocabuli reapse nonnullis locis antiquioribus occurrit.

Napisanie multa sublima scite dicta continet. Ast longe abest ab exacta ac praecisa dictione VM 1 et fragmentorum theologiae in VC. Cyrillus doctrinam exacte in lingua populi exaratam magni aestimavit, prout VC 14⁸ notavi. Quomodo permittere potuit, ut explicatio fidei tam imperfecte scriberetur? Talem fidei explicationem dictare vix potuit. Certe etiam textus codicis saeculi XIV. corruptus est. Ast probabiliter iam textus primigenus minus exacte exaratus est.

V. DE AUCTORE

Non pauca Cyrillum auctorem mediatum innuunt. Multa eundem theologum, quem VM et fragmenta theologica VC produunt. Alia vero cum tali authentia minime componi possunt. Nequaquam constat, Cyrillum integrum *Napisanie* dictasse. Valde probabile autem videtur, Napisanie esse opus eius scholae litterariae et theologicae, opus eius discipulorum, inter quos scriptis superstibus Constantinus presbyter et Clemens Bulgaricus eminent.²³

Cyrillus Romae iam aegrotans probabiliter quaestiones fidei

²³ Doctrinae Constantini presbyteri supra (Fontes-Officia liturgica) mentionem feci pg. 27 s. De Clemente B. infra dicam. De schola s. Cyrilli quaedam notavi supra pg. 17.

discipulis explicabat. Sed discipuli hanc fidei explicationem vix accuratissime conscripserunt; postea huic professioni fidei pauca inseruerunt, ut quaestiones controversas ulterius explicarent vel definirent. Bona fide credebant etiam has additiones veram doctrinam magni magistri continere. Nonnulla verba scriptores librarii mutaverunt vel corruerunt. Hoc sensu Napisanie in inscriptione et conclusione bona fide s. Cyrillo ascribitur.

Si Napisanie a discipulis ss. fratrum hoc modo exaratum est, tum et similitudines cum dictione atque ideis s. Cyrilli et discrepantiae vel defectus *aliquatenus* explicantur. Attamen quaedam dubia et obscura restant.

DE PROCESSIONE SPIRITUS SANCTI

I. DOCTRINA SS. CYRILLI ET METHODII

Eo tempore, quo fratres Thessalonicenses e Moravia Romam profecti sunt, Photius litteris encyclicis ad patriarchas orientales (a. 867) christianos occidentales vehementer aggressus est, quod symbolum fidei et decreta conciliorum corrupissent, addita doctrina de processione Spiritus sancti non a Patre solo, sed etiam a Filio: τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκ τοῦ πατρὸς μόνον, ἀλλὰ γε καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι καινολογήσαντες.¹ Papa Nicolaus I. die 23. Octobris a. 867 Hincmarum Rhemensem aliosque Francorum episcopos litteris missis hortatus est, ut fidem ecclesiae occidentalis contra impetus Photii defenderent, praecipue contra criminationem, „quod Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere dicamus cum ipsi hunc tantum ex Patre procedere fateantur“.²

Hisce circumstantiis papa Hadrianus II. (successor Nicolai I.) a. 867 exeunte vel 868 ineunte necessarie examinavit fidem ss. fratrum, praesertim de Spiritu sancto, eo potius, quia agebatur de missionariis Byzantinis, de liturgia Slavica suspecta atque de ordinatione Methodii eiusque discipulorum. Hanc examinationem

¹ *Hergenröther*, Photius I, 645. — Hanc quaestionem in BV I, 28—48 tractavi. Hic breviter perstringam, novis fructibus scientiae adiectis. — Sobrie de hac quaestione *S. Salaville* in ACV 1936, 47—63.

² PL 119, 1153—1155.

innuit VM 6²; benedixit (sanxit) *doctrinam* eorum - et VM 8¹³; statuimus, *scrutati (examine praemisso)*, mittere Methodium . . . virum perfecta intelligentia et orthodoxum.

Episcopi Germani doctrinae aemulorum missionariorum Byzantinorum in Moravia suspiciose invigilabant. Adhortationi papae obsecundando a. 868 in synodo Wormatiensi errores Photii retulerunt, praecipue de processione Spiritus sancti. A. 870 Methodium episcopum violenter removerunt et damnaverunt. At neque in documentis a. 870 (Conversio Bagoar. et Carant.) neque a. 873 ullum vestigium criminationis doctrinae de Spiritu sancto reperitur.

Demum a. 879 princeps Sventoplk atque presbyteri Joannes et Viching accusaverunt Methodium, quod symbolum omisso Filioque caneret. Id cum *Snopek* et *Salaville*³ e litteris papae Joannis ad Methodium a. 879 inferre licet.⁴ Idem papa a. 880 Methodii fidem Romae accuratissime coram episcopis examinavit: „si orthodoxae fidei symbolum ita crederet et inter sacra misarum sollemnia caneret, sicut sanctam Romanam ecclesiam tenere . . . constat. Ille autem professus est, se iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam . . . tenere et psallere. Nos autem illum omnibus ecclesiasticis doctrinis orthodoxum . . . reperientes.“⁵

Hergenröther quidem censet, per se suspicari posse, Methodium in hac doctrinam bona fide Photii errorem secutum esse: „An sich wäre es möglich, ja sogar wahrscheinlich, dass der im byzantinischen Reiche geborene und erzogene Methodius nach dem ihm erteilten Unterrichte das Filioque der Lateiner *befremdlich* fand, ja dass er - bevor die Kirche eine ausdrückliche, auch im Orient promulgierte Entscheidung erlassen - in dem Irrtum des Photius befangen war und an dieser Lehre als Lehre der Väter in gutem Glauben festhielt.“⁶ Sed ratione habita condicionum circumstantiarumque historicarum supponi haud potest, (Cyrillum et) Methodium errori Photii (vel bona fide) adhaesisse. Quod etiam *Hergenröther* fatetur.⁷ Valde probabile est, Methodium asseve-

³ ACV 1936, 57.

⁴ V. supra pg. 43.

⁵ Supra pg. 44.

⁶ O. c. II, 621.

⁷ O. c. II, 622.

ranter formulae Graecae (per Filium) inhaesisse, prout infra ostendam. Hergenröther censet, Methodium in hac quaestione aequivalenter fidem ecclesiae occidentalis de processione Spiritus sancti professum esse atque formulam Graecam (per Filium) defendisse: „Methodius, der, obschon Grieche, an dem früheren Schisma des Photius keinen Anteil genommen und der römischen Kirche unverbrüchliche Treue gewahrt hatte, muss damals (880) eine Erklärung abgegeben haben, die der Fassung der Väter und dem Abendlande gleich genügend und für Johannes (Papst) völlig beruhigend war. Das konnte aber auch dann der Fall sein, wenn Methodius, dem Maximus und dem J. von Damaskus folgend, das Ausgehen des Geistes aus dem Vater *durch den Sohn* bekannte - eine Formel, die sich Hadrian I. ohne Anstand gefallen lies, ja sogar gegen fränkische Tadler in Schutz nahm, was man in Rom noch sehr wohl wissen musste.“⁸

Itaque certo exploratum est, ss. fratres de Spiritu Sancto veram fidem professos esse (probabiliter formula: per Filium) eamque discipulos docuisse.

Slavica Vita Methodii huic historicae veritati non contradicit. Dogmaticum caput primum VM (supra pg. 101) utique consulto praedicat: „Ab eodem Patre Spiritus sanctus quoque procedit, sicuti dixit ipse Filius divina voce: Spiritus veritatis, qui a Patre procedit“ (Io 15, 26). Hisce verbis breviter comprehenditur ratio, cur Orientales formulae occidentali *Filioque* resisterent. Etenim traditionem scrupulose defendebant neque ullam patiebantur additionem ad ista verba s. scripturae, quae ita processionem Spiritus Sancti e Patre praedicat. Verba capitis primi VM minime suspecta, sed exacte orthodoxa sunt.

Difficultatem autem parat *hyopatorica haeresis* VM 12³, quae verba non quidem Photii singulariter propria sunt, etenim iam saeculo IV. adhibebantur,⁹ tamen nexum cum Photio quispiam suspicari potest. Ast hic non orthodoxia Methodii, sed potius fides eius discipuli, auctoris VM, agitur.

⁸ O. c. II, 623.

⁹ V. supra pg. 120 (VM 12³), quae supplenda sunt: Praecipuus locus, quo *υιοπατορία* vituperatur, est Cyrilli Hieros. Catech. II, 17; PG 33, 712. Versio Slav. medii aevi vertit **СЫНОУЧЬЕ**. *Tunickij*, Sv. Kliment, 135 s.

E contextu chronologico Vitae Methodii commode concludi potest, litem de „hyopatorica haeresi“ circa a. 879 ortam esse. Hucusque lapis offensionis inter Francos et Methodium erat liturgia Slavica ac cum liturgia conexas iurisdictio Methodii episcopalis in Pannonia et Moravia. Circa a. 879 adversarii Methodii novum lapidem contra ipsum moverunt. Quia de primo lapide offensionis VC et VM iam satis scripserunt, ideo 12. caput VM alterius (novi) tantum lapidis offensionis mentionem facit, quamvis utraque causa tunc ageretur, prout ex epistola Joannis VIII. a. 880 (Industriae tuae) facile colligitur. Ex epistolis Joannis a. 879 et 880 atque e litteris et Commonitorio papae Stephani V. a. 885 atque aliis documentis Slavicis autem liquet, graviolem et supremam (entscheidend) causam fuisse liturgiam Slavicam, quemadmodum in hoc tractatu infra ostendam (initio sequentis capituli: De doctrina discipulorum s. Methodii).

Eo tempore quaestio de Filioque reapse in conspicuo erat atque agitabatur. Ex una parte presbyteri Joannes (de Venetiis) et Viching Sventoplukum, cui sancta gravitas Methodii molesta erat, captaverunt. A. 880 Viching episcopus constitutus est pro illis fidelibus in Moravia, qui liturgiam Slavicam renuebant. Ideo tunc acriter conspicua evasit illa diversitas Slavici et Latini (Francorum) textus symboli fidei. Methodius archiepiscopus, cui Viching non tantum tamquam suffraganeus, sed etiam expresso papae praecepto subditus erat,¹⁰ profecto poscebat, ut in eius archidioecesi, utpote Romae directe subditae, symbolum fidei *modo Romano* (sine Filioque), non vero modo Francorum (cum Filioque) caneretur (vel symbolum in missa omitteretur, sicut Romae usque ad saeculum XI. omitti solebat?). Viching eiusque presbyteri autem asseveranter usum Francorum sequebantur atque poscebant, ut hic usus etiam in missa Slavica servaretur. Ita necessario lites et controversiae oriebantur. Ex altera parte discipuli s. Methodii eodem tempore ob renovata commercia cum Byzantio attentiolem animum ad quaestionem de Filioque converterunt. Fratres Thessalonicenses enim aliquos suos discipulos vel sectatores (a. 863) Constantinopoli reliquerunt.¹¹ Frequentiora arctio-

¹⁰ V. supra pg. 44 s.

¹¹ V. supra pg. 85 (VC 14⁹) et 120.

raque commercia cum Byzantis Methodius post iter suum Constantinopolitanum (a. 881 vel 882) renovavit; ibi duos discipulos suos reliquit.¹² Isti duo et per eos et alii Methodii discipuli, praecipue illi, qui ex imperio *Byzantino* orti sunt, probabiliter paulatim doctrina Photii de Spiritu sancto imbuti sunt. Discipuli e *Moravia* et *Pannonia* oriundi hac quaestione minus turbabantur.

Ss. fratres Thessalonicenses itaque probabilius firmiter tenuerunt formulam Graecam de processione Spiritus sancti (per Filium). Hac formula exactius quam occidentali *Filioque* vera doctrina de unica causa (unico principio) et unica processione Spiritus sancti enuntiatur. Hanc unicum processionem J. Damascenus fortiter inculcat: (Spiritus sanctus) Filii quoque Spiritus dicitur, non velut ex ipso, sed per ipsum ex Patre procedens; solus enim Pater causa est.¹³ E Slavica Lectione in baptisma Domini (infra citanda) inferre possumus, hanc fuisse etiam doctrinam scholae s. Cyrilli, Veritatem de unico principio processionis s. Spiritus ecclesia occidentalis in concilio Lugdunensi II (1274) demum disertius enuntiavit. Saeculo IX. autem sacerdotes Franci, s. Methodii eiusque discipulorum adversarii, de hac quaestione minus exacte vel imo false disputabant. Synodus Toletana (a. 675), quae prima doctrinam Patrum Latinorum (praecipue s. Augustini), Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere, disertius declaravit, a formula Graeca (per Filium) dissonare videtur verbis: „Nec enim de Patre procedit (Spiritus s.) *in Filium*, vel de Filio procedit ad sanctificandam creaturam, sed *simul ab utrisque* processisse monstratur.“¹⁴ Vocabulo *simul* autem unicum processionem ex utroque innuere videtur. Libri Carolini (circa a. 790) autem expresse reprobant formulam Graecam ut haeticam (Spiritum esse creaturam Filii; PL 98, 1118).

Hisce circumstantiis veritas doctrinae ex utraque parte perturbabatur. Sacerdotes Germani s. Methodium et eius discipulos haereseos incusabant, discipuli Methodii autem, se defendendo item Francos de haeresi criminabantur. Quemadmodum Franci (Libri Carolini) formulam Graecam improbabant, ita discipuli

¹² V. supra pg. 122, VM 133.

¹³ De fide orth. I, 12; PG 94, 849. V. infra n. 33.

¹⁴ Fere ad verbum e s. Augustini, De Trinitate 15, 27; PL 42, 1095 s.

Methodii formulam Latinam recusabant, quam Franci adversarii vix recte explicabant. Praeterea acriter disputatum est de additione formulae *Filioque* ad symbolum fidei, ut e Commonitorio Stephani V. patet. Quae additio illa aetate illisque condicionibus minus opportuna erat; ideo Romae usque ad saeculum undecimum omittebatur, Methodius hanc additionem asseveranter recusabat, congruenter quidem cum Roma at discrepanter a Francis. Inde liquet, cur Methodius facilius Romae quam Francis satisfecerit.

Episcopus Viching statim post obitum Methodii Romam profectus, archiepiscopum suum mortuum calumniatus est, quod sine permissione papae (missam lingua Slavica celebrasset et) additionem *Filioque* renuisset. Ex epistola Stephani V. ad Sventoplukum a. 885 (Quia te zelo fidei)¹⁵ *Snopek* infert,¹⁶ hic agi de Graeca formula *per Filium*: „Absit enim, ut Spiritus sanctus credatur de Patre in Filium, et de Filio ad sanctificandam creaturam quasi quibusdam gradibus procedere, sed quemadmodum de Patre, ita et de Filio procedit.“¹⁷ Hic doctrina s. Augustini atque synodorum Toletanae (675) et Wormatiensis (868) repetitur, adiectis vocabulis „quasi quibusdam gradibus“, quae verba antecedentia explicant. Libri Carolini scribunt: „Nec est prorsus aliquis in Trinitate gradus.“ Non constat, illis verbis Stephani V. formulam Graecam reprehendi. Certo autem ex hac epistola liquet, Methodium non docuisse processionem Spiritus sancti e solo Patre.

E Commonitorio eiusdem papae de eadem causa omnino liquet, Methodium additionem *Filioque* reprobasse: „Si dixerint [discipuli Methodii]: Prohibitum est [a] sanctis patribus, symbolo addere aliquid vel minuere, dicite: sancta Romana ecclesia custos est et confirmatrix sanctorum dogmatum . . . . Haec omnes errantes ad fidem duxit ecclesia et vacillantes roboravit, non im-

¹⁵ Ad illa, quae supra pg. 46 de ista epistola dixi, adnotanda sunt, quae G. Laehr in Mon. Germ. Histor. Epist. t. 7 (Berolini 1928) 354 scribit: „De fide huius epistolae multi dubitaverunt . . . Videtur epistola genuina Stephani Papae a Wichingo episcopo partim falsata vel interpolata esse.“

¹⁶ *Snopek*, Konstantinus-Cyryllus u. Methodius 297—303.

¹⁷ T. Balan II, 228.

mutando sancta dogmata, sed aut non intelligentibus, aut male sentientibus exponendo."¹⁸ Hisce verbis Stephanus V. additionem *Filioque* legitimam et tamquam Romae receptam declarat, quamquam additio Romae nondum recepta erat, et quamquam papa Leo III. ineunte saeculo IX. Francis suaserat, ne *Filioque* symbolo adderent. Adeo expressa approbatione additionis *Filioque* Commonitorium firmiter testatur, *Methodium* errorem de processione Spiritus e *solo Patre nequaquam docuisse*. Si enim Methodius hunc errorem docuisset, haec ratio additionis in Commonitorio nequaquam taceri potuisset, sed fortiter efferenda, Methodius autem ob hoc dammandus esset. Sane *Filioque* necessario addendum est, si omissione huius additionis error Photianus obtegitur.

Idem factum etiam textu epistolae Stephani V. approbatur. Papa enim calumniis Vichingi nimis confisus, Methodium severe reprehendit et damnat. Ast neque in reprehensionibus¹⁹ neque in antecedente inserta professione fidei de s. Trinitate ullo verbo innuitur, Methodium haeresim de Spiritus sancti processione docuisse.

Testimonium epistolae Stephani V. textu eiusdem Commonitorii adeo roboratur, ut quodcumque dubium de orthodoxia Methodii prorsus removeatur. Hoc testimonium cum laudatis epistolis Joannis VIII. a. 879 et 880 atque cum VM congruit. Methodius credidit et docuit, Spiritum sanctum e Patre *per Filium* procedere, prout Hergenröther iam opinatus est.²⁰ Verba evangelii s. Joannis, „qui a Patre procedit“ (15, 26) unicam processionem (spirationem) a Patre per Filium significare, probabiliter tenuit, ut infra videbimus. Additionem *Filioque* od symbolum fidei non permittebat, ut e Commonitorio Stephani V. liquet. *Hyopatorica haeresis* VM 12 hanc additionem notare videtur.

Orientelem doctrinam de unica processione Spiritus sancti e Patre *per Filium* atque recusationem additionis ad symbolum fidei itaque Methodius consentanee cum usu ecclesiae Romanae composuit ac Joanni VIII. Romae professione verae fidei ita sa-

¹⁸ O. c. 225.

¹⁹ Vehementem vituperationem v. supra pg. 46 s.

²⁰ V. supra n. 8.

tisfecit, ut orthodoxus et revera fuerit et declarari potuerit.²¹ Quod Methodius Romae professus est, id etiam in Moravia docuit. Si discipulos aliter docuisset, profecto id ad aures adversariorum pervenisset (eo potius, quia Viching et Sventoplk societatem inierunt) atque in Commonitorio vel epistola Stephani V. consignatum esset.

II. DOCTRINA DISCIPULORUM S. METHODII

Graeca vita Clementis Bulgarici quidem verbosius contendit, discipulos s. Methodii iam in Moravia statim post obitum sui magistri acriter doctrinam Byzantinam de processione Spiritus sancti e Patre *solo* defendisse atque hanc eorum pertinacem doctrinam causam praebuisse, ut e Moravia expulsi sint. Sed haec assertio aliis fontibus antiquioribus et fide dignis adeo acriter contradicit, ut haud dubie falsa sit, quemadmodum *Tunickij* perite demonstravit, *M. Jugie* vero comprobavit.

Ex VM et VC atque e litteris Joannis VIII. et Stephani V. certo constat, pugnam inter fratres Thessalonicenses et eorum adversarios duplici causa ortam esse: 1. potissima causa dissensiones erat liturgia Slavica; 2. circa a. 880 quidem exorta est controversio de additione Filioque, sed minus acris quam de liturgia. Praeter iam allegatos fontes id duo testantur cantica liturgica (troparia) — unum officii veteroslavici s. Dimitrii, alterum codicis Bulgarici triodii (triotion est liber liturgicus) saeculi XII. — quae discipulos s. Methodii a haereticis *trilinguibus* in terris exteris (Moravia) vexatos plangunt. De vexatione ob doctrinam de Spiritu sancto in his canticis nullum occurrit vestigium.²²

Graeca Vita Clementis Bulgarici autem de liturgia Slavica et de „haeresi trilingui“ (de pugna contra liturgiam Slavicam) prorsus tacet, quia eius auctor (probabiliter Theophylactus) utpote adversarius liturgiae Slavicae ipsius hac „haeresi“ laborabat; Slavicam linguam enim saepe et rudem vituperat, Slavicae versionis s. scripturae et liturgiae vix obiter mentionem facit. Ideo totam

²¹ Sic etiam Hergenröther, v. supra n. 8 et 19.

²² *Tunickij*, 79 s. — V. supra pg. 123 (VM 15⁴).

rationem pugnae in causam de Filioque transfert.²³ Controversiam de Filioque autem arbitrarie ita describit, ut discipulis Methodii suam doctrinam subiciat. Vita Clementis capite 8. (et 9) iterato instanter verbosius praedicat, Spiritum sanctum non a Filio, sed a Patre procedere; a Filio quidem mitti, sed *aliud esse procedere* atque aliud *mitti*.²⁴ Hanc differentiam inter processionem aeternam ac missionem temporalem autem auctores Byzantini saeculo XI. tali acri locutione posuerunt, praeprimis Theophylactus, cuius doctrina fere ad verbum cum doctrina Vitae Clementis consonat. *Jugie* inde deducit, Theophylactum esse auctorem huius Vitae eamque in hac re non esse fide dignam.²⁵

Inconcussum ergo manet, Methodium eiusque discipulos in Moravia doctrinam de processione Spiritus sancti e solo Patre *non docuisse*.

Eosdem discipulos Methodii in Moravia non eam fidem de Spiritu sancto docuisse, quam deinde in Macedonia, non solum e sancta vigilantia Methodii, sed etiam ex aliis condicionibus et circumstantiis explicari potest. Methodius Romae a. 868—870, cum de eius ordinatione sacerdotali et episcopali ageretur, et praecipue a. 880, cum eius fides de Filioque examinaretur, controversiam de Spiritu sancto sane percepit. Veram fidem non tantummodo propter postulata Sedis apostolicae, sed etiam propter rerum in Moravia condiciones firmiter tenebat. Profecto perspexit, in provincia ecclesiastica occidentali dogma Romanum de Spiritu sancto tenendum, nec *difficultates* contra liturgiam Slavicam augendas esse. Discipuli Moravi et Pannonii aliam doctrinam vix tolerassent. Viching et Sventoplk non tacuissent. Ideo discipuli ex imperio Byzantino oriundi in Moravia non solum vigilantia et auctoritate Methodii, sed etiam consortio discipulorum Moravorum cohibebantur. Prudentia et probitas doctrinam Photianam vetabant.

In Macedonia autem condiciones discipulorum omnino mutatae sunt. Discipuli expulsi, vigilantia cura sancti magistri privati, re-

²³ O. c. 81 et 135 s.

²⁴ PG 126, 1209.

²⁵ EO 1924 (t. 23) 6—8. Idem *Jugie*, De processione Spiritus sancti, Roma 1936, pg. 318. V. supra pg. 35.

lationibus ad Romam practice prorsus abruptis, in Bulgaria et imperio Byzantino arctius cum ecclesia Byzantina ligati, doctrina Photii paulatim penitus imbuti sunt.

Id ex multis documentis veteroslavicis colligi potest: e sermonibus Clementis Bulgarici, ex officiis veteroslavicis orientalibus in honorem ss. Cyrilli et Methodii, e *Napisanie o pravěj věřě* atque e Vita Naumi.

Processio Spiritus sancti e solo Patre diserte docetur in duobus documentis, qui *Clementi Bulgarico* tribuuntur, nempe in Sermone in Nativitatem Christi et in Lectione in baptisma Domini.²⁶ Sermo in Nativitatem Christi praedicat: „Spiritus procedens a *Patre unico tantum*, sicut dixit Spiritus veritatis, quia a Patre procedit (Jo 15, 26), non enim a *duobus principiis*, sed ab uno unus est.“ Lectio in baptisma Domini instanter bis repetit: „Spiritus sanctus . . . procedens quidem a Patre, sed *non a Filio*, quaemadmodum quidam dixerunt . . . Super eum (Christum) enim mansit (Spiritus s.) et requievit, non autem ab eo procedit, sicut quidam non intelligentes autumnant, ac si a *duplici principio* haberet suam existentiam.“ Hisce definite enuntiatur, lapidem offensionis fuisse minus claram doctrinam occidentalem de modo processionis Spiritus sancti ex Patre Filioque. Si Latini exactius processionem ex unico principio praedicassent, probabiliter incomprehensio (nedorazumenie) et pugna inter sacerdotes Germanos ac discipulos Methodii non adeo acris fuisset, nec Clemens Bulgaricus aliique unicum principium et unicam processionem atque per falsam consequentiam ex Patre *solo* tam acriter et perseveranter Latinis opponerent. Sed doctrina de unico principio processionis Spiritus sancti in ecclesia occidentali a concilio Lugdunensi II (1274) demum expresse definita est, ut iam ostendi.

*Snopek*²⁷ exacte demonstravit, multas sententias de s. Trinitate in his duobus documentis fere ad verbum e sermonibus s. *Gregorii Nazianzeni* depromptas esse, errorem de processione s. Spiritus e solo Patre autem quasi furtim et dolose verbis s. Gregorii insertum esse, ac si ipse s. Pater ita docuisset,

²⁶ *Snopek*, o. c. 391—422. — *Vondrák*, Studie 142—152. — А. Попов, Библиограф. материалы, Moskva 1880, 157—172 et 246—264.

²⁷ O. c. 392—395.

Notandum est, Clementem Bulgaricum solum in iis duobus scriptis doctrinam de processione Spiritus s. e Patre solo docuisse. In Sermone (probabiliter antiquiore) Dominica Pentecostes eiusdem discipuli s. Methodii autem iste error non docetur (quamvis in sermone in ipso festo Spiritus sancti expressior et verbosior doctrina de eius processione tradenda esset), sed solum verba s. scripturae de processione Spiritus sancti e Patre (Jo 15, 26) proferuntur sicut in VM 1, 1. Item in sermone Clementis de s. Trinitate et creatione tantummodo eadem verba scripturae citantur: Spiritus sanctus ex Patre procedens.²⁸

Illi duo sermones Clementis mox post emigrationem e Moravia exarati sunt, quasi in transitu ad doctrinam de processione s. Spiritus ex solo Patre; orator res Moravicas expresse adhuc memorat. Posteriora documenta iam confidentius et audacius doctrinam Photianam tradunt.

Vetus orientale *officium in honorem s. Methodii* canit: „Paraclitum a Patre, non a Filio procedentem.“²⁹ Etiam *officium in honorem ss. Cyrilli et Methodii* canit, Methodium ita docuisse.³⁰ At nec VM nec sermo in laudem ss. Cyrilli et Methodii id docet. Ergo utrumque officium liturgicum concinnatum est in Macedonia, postquam discipuli s. Methodii iam doctrinam Photianam suam fecerunt.

Vita Naum (Slavica) saeculo X. exarata, breviter memorat, quendam magum Viglisko (Viching), plenum haereseos Macedonii et Apollinaris (de Spiritu sancto) discipulos Methodii persecutum esse.³¹ Forma legendaria ostendit, hanc vitam scriptam esse, postquam memoria de rebus Moravicis iam paulo obscurata est. *Officium Naumi* liturgicum autem canit, discipulos s. Methodii propter doctrinam de Spiritu sancto passos esse.³² Utrumque documentum quandam evolutionem traditionis ostendit. Potior causa persecutionis (liturgia Slavica) oblivione iam obruitur; altera causa subordinata, de additione Filioque, autem augetur atque

²⁸ Izvēstija akad. nauk IX. (Ptb 1904) 3, 216.

²⁹ *T Balan* II, 66.

³⁰ O. c. 76.

³¹ *T Balan* II, 136. De hac vita v. supra pg. 32.

³² O. c. 138.

falsatur, ac si de processione Spiritus sancti e *solo Patre* disputatum esset. Cantica liturgica antiquiora vero contrarium testantur, quemadmodum supra memoravi (nota 22).

Hic factis approbatur, in scriptis palaeoslavice duas aetates discernendas esse, non solum dictione et lingua, sed etiam doctrina de Spiritu sancto diversas: 1. Aetatem Moravicam (et Pannonicam), qua VM, sermo in laudem ss. Cyrilli et Methodii, sermo dominica Pentecostes aliique conscripti sunt, de processione Spiritus sancti doctrinam s. scripturae (Jo 15, 26) stricte docentes. 2. Aetatem Macedonicam (Bulgaricam), qua discipuli Methodii paulatim doctrina de processione Spiritus sancti e solo Patre imbuti sunt. Hac aetate exarata vel interpolata sunt documenta, doctrinam Photii praedicantia.

Maiorem difficultatem parat scriptum *Napisanie o pravěj věřě*, quia in hac fidei explicatione vestigia s. Cyrilli vel eius scholae antiquioris cernuntur, itaque antiquior esse videtur quam alia documenta huius generis. Doctrina de processione Spiritus sancti e Patre solo bis repetitur: 1. V. 17—18: (Credo) Spiritum sanctum procedentem a Patre solo (ot otca edīnago). 2. V. 28—29: A Patre unice (vel unicum: edino) generatum (Filius) et processum (Spiritus sanctus). In his verbis quidem deest illa directe explicata doctrina de uno principio processionis, quam Clemens Bulgaricus tradit. Attamen id indirecte innuitur contextu praecedente (v. 25.—28): „Patris [proprium] est, quod est ingenitus et *causa* utriusque, qui ab eo sunt, Filii autem est generatio, Spiritus sancti autem processio“ (post haec sequuntur v. 28—29: Et quia a Patre unice generatum et processum). Istis verbis brevissimo summario redditur doctrina s. J. Damasceni, qui uberiores expositionem s. Trinitatis concludit assertione: „Pater solus est *causa* (Filii et Spiritus sancti); Spiritus sanctus e Patre *per Filium* procedit.“³³ *Napisanie* omissione locutionis *per Filium* doctrinam J. Damasceni minus accurate, imo false reddit eamque interpolat, similiter ac Clemens Bulg. doctrinam Gregorii Naz. interpolavit.

Doctrinam de processione Spiritus sancti e Patre solo in *Napi-*

³³ De fide orth. I, 8—10 et 12; PG 94, 849 et 809—837. V. supra n. 13. V. etiam tractatum: *Napisanie o pravěj věřě* (4. Difficultates 1).

sanie o pravěj věře a discipulis s. Methodii insertam esse (sicut Lavrov e. a. censent), illi duo sermones, qui Clementi Bulgarico adscribuntur, haud tenui probabilitate ostendunt. *Snopek* probavit, in illis duobus documentis errorem de Spiritu sancto fere dolose verbis s. Gregorii Nazianzeni insertas esse. Qui falsam suam doctrinam sententiis perpolitus s. Gregorii inserere potuit, eo potius eundem errorem in *Napisanie* interpolare potuit. Uterque ille sermo testatur, scholam litterariam s. Cyrilli et lingua et theologia sat versatam fuisse atque idoneam ad tales interpolationes scribendas.

Napisanie discipulis s. Methodii minus erat necessarium in Moravia, Methodio adhuc superstite, traditione aliisque documentis fidei ss. fratrum etiam servatis. Ipsa conclusio documenti (*Napisanie*) testatur illud esse velut testamentum spirituale non tantummodo s. Cyrilli, sed etiam fratris sociique eius, Methodii. His verbis conclusionis non obscure innuitur, *Napisanie* demum post obitum s. Methodii hac forma redactum et practice adhibitum esse. Itaque doctrina huius documenti condicionibus illius aetatis accomodata est, cum discipuli s. Methodii doctrina Photii de Spiritu sancto iam penitus imbuti sunt.

Non dicam, interpolationes erroris de Spiritu sancto dolose vel conscia mala fide factas esse. E duobus supra laudatis documentis Clementis colligitur, illum ad hanc doctrinam inserendam motum fuisse opinione, Francos additione *Filioque*, Romae nondum recepta, errorem de duabus causis (principiis) et duabus processionibus Spiritus sancti praedicare. Ideo opinari potuit, necessariam esse expositionem de unico principio unicaque processione, atque ita in errorem Photii incidit. Tali contextu additio de processione Spiritus sancti a Patre solo discipulis s. Methodii non nova doctrina, sed solum necessaria paraphrasis doctrinae magistri et verborum s. scripturae („qui a Patre procedit“) videbatur.

Sicut exploratum est, Francos non solum rationibus religiosis, sed etiam politicis additionem *Filioque* perseveranter praedicasse - ut mempe ostenderent, Graecos de vera fide suspectos atque corona imperii Romani indignos esse - ita discipuli s. Methodii quoque, post tot persecutiones e Moravia violenter expulsi, vix credere potuerunt, adversarios ss. Cyrilli et Methodii, virorum

adeo sanctorum, orthodoxos esse. Itaque discipuli, partim iam proximi ex imperio Byzantino (vel e Bulgaria) oriundi, magis vero discipuli mediati, condicionibus temporis et loci perturbati ac pietate erga sanctos magistros suos quasi fascinati, venerandis doctoribus gentis Slavicae doctrinam adscribebant suam minus exactam et imo falsam, quam veram esse credebant.

CONCLUSIO

Fructus (résultats) huius disertationis sunt hi:

Methodius non docuit errorem, Spiritum sanctum e Patre solo procedere; additionem Filioque ad symbolum fidei autem consentaneae cum Roma renuebat. Hoc certo *constat*. *Probabiliter* formulam Graecam *per Filium* (Spiritus sanctus procedit) docuit atque hac formula unicam processionem ex unico principio (quam concilium Lugdunense a. 1274 deinde definivit) aptissime exprimi censuit; Latinum Filioque ex hac parte minus accuratum putabat. Hoc probabile (hypothesis) est.

Discipuli s. Methodii in Moravia idem docebant. Discipuli plerique Moravi et Pannoni hanc quaestionem minus agitabant. Discipuli pauci ex imperio Byzantino oriundi, post a. 882 frequentia cum Byzantio commercia foventes, doctrinam Photii noverant, ast in Moravia ei nondum confidenter adhaeserunt, sed Methodium magistrum fidei sequebantur.

E Moravia expulsi, facile cum Byzantinis Latinos velut haereticos *hyopatoricos* (sensu Byzantino) putabant. In Bulgaria et Byzantio paulatim doctrinam Photii suam fecerunt.

Clemens Bulgaricus in Macedonia veritatem de unica processione Spiritus sancti cum errore de processione e solo Patre identificabat. Ita veritate exaggerata paulatim res eo pervenit, ut s. Methodio, unicum principium processionis Spiritus sancti praedicanti atque additionem Filioque renuenti, doctrina de processione e solo Patre adscribi coepta sit, quemadmodum in officiis s. Methodio, ss. Cyrillo et Methodio atque in Napisanie o pravěj věřě legitur. Graecae Vitae Clementis Bulgarici autem in hac re fides non est habenda.

DE AUTHENTIA EPISTOLAE „GLORIA IN EXCELSIS DEO“ HADRIANI II.

Textus primigenus Latinus istius epistolae periit. Superest tantummodo versio Slavica in Vita Methodii c. 8, eaque manca. Inde difficultates contra authenticam ac dubia de sensu epistolae surgunt.¹

Lumina scientiae historicae et slavisticae fere communiter eius authenticam agnoverunt: *Miklošič, Šafařík, E. Dümmler, Bretholz, Wattenbach, Jaffé* (Regesta Pontificum Romanorum I.) aliique. Gravissimi ponderis est consensus peritorum Russorum fere omnium, quippe qui profecto rationibus nequaquam subiectivis authenticam epistolae Pontificis Romani defendunt. Paucissimi tantum periti de authenticam dubitaverunt, iique vel rerum Slavicarum parum gnari (*Ginzel, Goetz, Hýbl* e. a.) vel historicam fidem Vitae Methodii (et VC) minus critice negantes (*Brückner* e. a.).

Archetypum epistolae haud dubie lingua Latina exaratum erat. Probabiliter confestim versio Graeca adornata est, qua auctor versionis Slavicae (iam a. 869 probabiliter exaratae) usus est. Ipse *Voronov*, secus Vitam Methodii e lingua Graeca versam esse contendens, candide fatetur, in textu palaeoslavico vestigia textus Latini primigeni apparere.² *Voronov* praeterea duo vestigia versionis Graecae memorat: *katholikijeju* (a catholica ecclesia)³ et *blagoverbn* — εὐσεβής — pius.⁴ Initium (Gloria in excelsis etc.) iuxta raram Graecam lectionem versum est; ast iste locus utpote notissimus e memoria iuxta versionem Slavicam evangeliorum citatur.

¹ Istam acriter disputatam quaestionem systematice tractavi in JIČ 5 (1939) 1—39, adiecto summario Latino. Multa in notis ad VM 8 (supra pg. 113—116) collegi. Hic brevitati studens nonnulla supplebo.

² De his infra (Sententiae Romanae). — Verba „Omnes loquentur *variis* linguis magnalia Dei“ (Act. 2, 11) iuxta Vulgatam citantur; eadem versio huius loci recurrit in 1. cap. Sermonis panegyri. de ss. C. et M. (contextu diverso). Inde inferri posset, primigenam versionem sl Act, in Moravia adhibitam, hic Vulgatam secutam esse; raris quoque aliis locis NT vestigia Vulgatae cernuntur. *Voronov* huius loci mentionem non facit.

³ Ita antiquior versio sl symboli Nicaeno-Cp. Posterior textus *sobornaja* (non *vselenskaja*, prout lapsu ad VM 8¹⁸, pg. 115). De hac re tractavi in libro *Cerkev* (1924) 247. V. etiam Slav. lit. theol. 1907, 15.

⁴ De inconsequentibus periti *Voronov* v. JIČ 1939, 13.

Tractatum in quattuor partes divisi: I. Argumenta pro authentia, II. Dubia solvuntur, III. Excommunicetur, IV. Fragmentum eiusdem epistolae in Sermone panegyrico de ss. C. et M.

I. ARGUMENTA PRO AUTHENTIA

Periti authentiam defendentes, omnes consentiunt, istius epistolae versionem palaeoslavica, in VM superstitem, sat liberam atque lacunis interruptam esse. Quod statim initio manifeste innuitur. Papa Hadrianus enim *servus Dei* appellatur loco *servus servorum Dei*. Post initium ante sententiam sequentem (De vobis spiritualia audivimus) lacuna esse videtur. Similiter ante 2. alineam⁵ aliisque locis. Igitur e dictione, textui truncato tribuenda, argumenta contra authentiam non sunt struenda. Imo, non obstantibus lacunis, vestigia styli politi curiae Romanae perlucere videntur.

Argumenta, authentiam approbantia, itaque sunt: 1. Dictio. 2. Sententiae Romanae. 3. Argumenta s. Cyrilli pro liturgia Slavica. 4. Fides historica VM (et VC). 5. Contextus historicus.

1. *Dictio*. Initium *Gloria in excelsis Deo*, minus quidem usitatum, cum argumento et tenore epistolae egregie congruit. Initium rarum saltem quater in aliis epistolis Romanorum Pontificum repetitur. Cum epistola Hadriani II. aliquatenus conferri potest epistola Gregorii Magni, die 1. Junii a. 601 episcopo Augustino Anglorum missa,⁶ eodem initio gaudium de evangelisatione Anglorum exprimens. Analoge etiam Hadrianus II. de opere ss. Cyrilli et Methodii gaudet. In liturgia iste hymnus angelicus cum opere redemptionis et propagatione religionis christianae sociatur; hoc contextu in missa Romana canitur. Iste nexus in vetere triclinio Laterano illustratur imagine de musivo picta (circa a. 800, hodie adhuc superstes) missionis apostolorum (Euntes docete omnes gentes) cum inscriptione *Gloria in excelsis Deo*. Istud initium insuper cum dictione Hadriani II. ac cum tenore epistolae singulariter consonat.

Papa Hadrianus II. in ecclesia Mariae ad Praesepe, in qua Romani ad Nativitatem Christi celebrandam convenire solent, „iugibus orationibus incumbibat“. In ista ecclesia inventus est,

⁵ Textum alineis divisum v. supra pg. 113—116.

⁶ *Jaffé*, Regesta Pontificum Romanorum I², 205.

cum ad thronum pontificalem Romanum euectus est.⁷ Die 14. Decembris 867, igitur paulo ante festum Nativitatis, inthronisatus est. Eodem fere tempore ss. Cyrillus et Methodius Romam pervererunt ac, reliquiis s. Clementis allatis, gaudia festi Nativitatis Christi auxerunt. Hymnum angelicum *Gloria in excelsis Deo* quasi tesseram sui pontificatus elegit, quemadmodum in duabus epistolis declaravit,⁸ quarum prima eo tempore (12. Febr. 868) scripta est, quo de ordinatione discipulorum s. Cyrilli agebatur, altera autem eo fere tempore (5. Sept. 869), quo Hadrianus de erigenda dioecesi Pannoniensi cum Methodio et Koccele tractabat.

Introductio primae epistolae (regi Ludovico) hic sequitur:

Inter exordia . . . pontificatus mei, pacis studium prae ceteris virtutibus praedicandi suadendique mihi necessitas non inconvenienter incumbit. Nimirum cum etiam in ipsius Dominicae nativitatis principio coelestis exercitus militiae visae sint, quae clamarent: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis*. Ubi profecto solerter intuendum est, quia sicut tunc pastores, qui super gregem suum prae ceteris vigilaverunt, tanti tripudii videre prae ceteris gaudia meruerunt: ita nos tunc procul dubio coelestium bonorum laetitiam adipisci merebimur, si super oves Dominicas sollicite vigilemus: ne videlicet has vel per insidias odii seu discordiae vorax lupus invadat, vel per cupiditatem avidus ille leo deglutiat, qui docente apostolorum principe circuit quaerens, quem devoret. Ideo nunc, filii carissime . . . suadeo, admoneo et instanter adhortor, ut pacis et dilectionis vinculum . . . observare gloria tua contendat et . . . admoneat.

Eadem sententiae in altera epistola (ad episcopos in regno Caroli Calvi constitutos) repetuntur, Papa expresse ait, se easdem sententias repetere, quas initio sui pontificatus enuntiavit: „Inter exordia pontificatus mei pacis studium praedicandi . . . arripuisse memini.“ Eodem contextu praedicat: *Gloria in excelsis Deo* . . . ac sub finem ait: *id ipsum repeto*. Quibus manifeste indicat, hymnum angelicum revera tesseram sui pontificatus esse.

In istis duabus epistolis *Gloria in excelsis* non quidem in ipso initio ponitur, quia tenor epistolarum alius est. Ad epistolam Rastislao et Koceli vero hoc initium egregie convenit.

Liceat nexum istius initii cum sententiis sequentibus restituendum tentare:

⁷ Supra pg. 95, VC 17⁶.

⁸ PL 122, 1263 s. et 1293; v. supra pg. 113, VM 8⁵.

Nexum hymni angelici cum sequente sententia narratio evangelii s. Lucae 2, 8 ostendit: Pastores vigilantes super gregem suum viderunt et audierunt angelum dicentem: Evangelizo vobis gaudium magnum, quia natus est vobis Salvator in civitate David. Invenietis infantem pannis involutum et positum in praeseptio. Et subito audierunt angelos laudantes Deum: *Gloria in excelsis* etc. Pastores festinantes profecti sunt, et invenerunt Jesum, positum in praeseptio. — Hymno angelico excitati, pastores non solum crediderunt angelis, sed etiam actu quaesiverunt et invenerunt Jesum, Deum. Ita et vos, Slavi, non tantum credidistis evangelio, sed etiam actibus (operibus) quaesivistis Deum, ipso Deo excitande corda vestra, ut operibus Deo serviretis. Etenim (Deum quaerentes) et Sedem apostolicam et imperatorem Michaellem rogastis missionarios. Missionarii Cyrillus et Methodius, quos vocastis, vos praecepta divina lingua vernacula docuerunt atque e gradu *parvulorum carnalium* ad statum christianorum *spiritualium* (adultorum)⁹ evexerunt, ut observatione legis divinae fide viva (operibus) Deo serviretis.

Spiritualia, quae Hadrianus II. de Moravis et Pannoniis audivit, vel de Slavis praedicatione ss. Cyrilli et Methodii in fide iam adultis intelligenda sunt (ut supra exposui), vel de iis mox adulescendis. Hunc alterum sensum textus abbreviatus in sermone panegyrico de ss. Cyrillo et Methodio innuere videtur verbis: *Auditis spiritualibus gaudiis de vobis*, quae habetis ad salutem. Ista variatio utique cum textu VM 8 concilianda est. De quo infra.

Gloria in excelsis Deo et in terra *pax* hominibus *bonae voluntatis* — profecto sententia principalis est, integram epistolam pervadens, sicuti etiam alias, eiusdem papae litteras. *Spiritualia* fere idem sunt ac *bona voluntas*. Auditis (gaudiis) *spiritualibus* papa *triplici gaudio* repletus est (alinea 3). Hymnum angelicum audierunt pastores, insidias luporum praecaventis. Lupi autem sunt homines, odium et discordiam seminantes, quemadmodum in epistola ad Ludovicum regem, supra citata, ac in aliis epistolis Hadriani II. legimus.¹⁰ Pastores, qui *spirituales* sunt, *carnales* discordiarum voces compescere studeant,¹¹ ut coelestium bonorum

⁹ Juxta verba s. Pauli I Cor 3, 1 s et Rom 8, 1—14. His supplenda est n. VM 86 (supra pg. 113). V. etiam pg. 127 de regula Chrodegangi.

¹⁰ O. c. 1261; 1263; 1301.

¹¹ Vos, qui *spirituales*, estis horum *carnales* voces compescere studeatis. Sic Hadrianus II. o. c. 1291. Itaque sententia de christianis *spiritualibus* ipsi familiaris erat.

gaudium mereantur, prout in eadem epistola supra legimus. Ita etiam in VM 8 non solum *spiritualia*, et *gaudium* bonorum coelestium, sed etiam *lupi* (discordias seminantes) atque *oves* memorantur (alinea 5).

Eadem sententia principalis etiam cum verbis biblicis, liturgiam Slavicam approbantibus, ac cum universalitate et propagatione fidei christianae apprime congruit.

Quae omnia non solum cum ceteris eiusdem papae epistolis egregie consentanea sunt, sed etiam litteras in VM 8 superstites tam perite politeque exaratas ostendunt, ut falsatori cuidam Slavico saec. IX. minime tribui possint.

2. *Sententiae Romanae.* Voronov de vestigiis textus Latini in VM 8 loquitur. Potius sententiae Romanae occurrunt, Cyrillus et Methodius laudantur, quod nihil *praeter (contra) canonem* fecerunt, sed postquam cognoverant, Moraviam et Pannoniam ad *Sedem apostolicam pertinere*, Romam venerunt. Romana iurisdictio stylo curiae Romanae (e. gr. locutio: Sedes apostolica)¹² effertur.¹³ Concessio liturgiae Slavicae limitatur mandato, ut lectio (apostolus) et evangelium primo legantur Latine, dein Slavice. Haec Romanae iurisditionis enuntiatio ac liturgiae Slavicae moderata limitatio viris peritissimis (Voronov, Jagić, Lavrov e. a.) forte videtur indicium authentiae.

Itaque assentire possumus verbis historiographi *E. Dümmler*: Dieser höchst merkwürdige Brief Hadrians II. ist nach Form und Inhalt so beschaffen, dass ich keinen triftigen Grund wüsste, seine Echtheit anzufechten.¹⁴

3. *Argumenta s. Cyrilli pro liturgia Slavica* inserta sunt tum epistolae *Gloria in excelsis Deo* cum litteris Joannis VIII. a. 880 (Industriae tuae). Quia vero authentia epistolae Joannis VIII. codicibus et consensu peritorum iam abunde approbata est, ideo citationes eorumdem vel similium locorum s. Scripturae, quibus s. Cyrillus in disputatione Venetiana VC 16 liturgiam Slavicam defendebat, authentiam epistolae Hadriani II. comprobant. Ex utraque epistola inferri potest, ss. Cyrillum et Methodium Ponti-

¹² V. supra brevem tractatum: Apostolicus.

¹³ VM 8¹² (supra pg. 114).

¹⁴ Archiv f. Kunde österr. Geschichtsquellen 13 (Wien 1854) 181.

fici Romano rationes pro liturgia scripto proposuisse. Liturgia Slavica approbata, etiam rationes pro illa saltem partim receptae et in istis epistolis allegatae sunt. V. supra VC 16³ (pg. 91) et tractatum de Liturgia Slavica (caput: Quomodo ss. C. et M. liturgiam si defenderent) et praesertim JIČ 1939, 6—8.

4. *Fides historica VM et VC.* Potissimum argumentum pro authentia epistolae Hadriani II. est adeo arctus nexus cum Vitis Constantini et Methodii, ut epistolae authentia negata etiam fides utriusque Vitae in dubium vocetur. Quod adversarii authentiae, perito Vondrák excepto, reapse audacter leviterque repetebant. Sed illorum dubia contra VC et VM post tot argumenta, partim (praecipue recentiora) in hoc meo modesto opere collecta, profecto obsoleta sunt. V. JIČ 1939, 4 s.

5. *Contextus historicus.* Epistola Hadriani ita cum contextu historico conectitur, ut illa negata vel in dubium vocata quaedam lacuna in historia missionis Slavicae ss. fratrum Thessalonicensium sentiretur.¹⁵ Reiecta authentia etiam multa facta de liturgia Slavica, in VC et VM narrata, neganda essent. Recentiores adversarii (Hýbl, Hauptmann, M. Kos) id reapse tentabant, sed multis contradictionibus se implicabant. Libelli de Conversione Bagoariorum et Carantanorum narratio de consequentiis „doctrinae Methodii“ (liturgiae Slavicae) in Pannonia explicari minime posset.^{15a}

V. JIČ 1939, 8—11.

II. DUBIA SOLVUNTUR

J. Ginzel primus (1855) argumentatione scientifica authentiam huius epistolae oppugnabat.¹⁶ Tria congecit argumenta:

a) Epistola Hadriani aliis epistolis certe authenticis contradicere videtur, nempe epistolis Joannis VIII., quibus liturgiam Slavicam prohibuit (a. 873 et 879), postea autem concessit (880). Hisce occasionibus non potuisset tacere de Hadriani II. conces-

¹⁵ *Jagič*, Entstehungsgesch. 36—42.

^{15a} V. supra pg. 47 s.

¹⁶ Zur Gesch. der Slawenapostel (Zeitschr. f. d. gesammte kath. Theologie 8, Wien 1855, 345—380), iterum editum in eius Kirchenhistor. Schriften II. (Wien 1872); braviter in libro: Gesch. der Slawenapostel². Wien 1861, 2—10.

sione liturgiae Slavicae, si revera data esset. Sed Ginzel non sat attendit, papam Joannem VIII. concessionem liturgiae Slavicae a. 880 prohibitionem eiusdem liturgiae antea edictam (873 et 879) revocasse; itaque molestum atque importunum illi fuisse his in circumstantiis epistolam Hadriani II. memorare. Praeterea circumstantiae post a. 873 substantialiter mutatae sunt.¹⁷ Eadem ratione, qua epistola Hadriani in dubium vocatur, etiam epistolae Joannis VIII. (880) et Stephani V. (885) ad Svetopolkum reiiciendae essent. Ginzel revera epistolam Stephani V. spuriam declaravit; postea autem authenticam huius epistolae firmiter demonstrata est. Hoc argumentum doctoris Ginzel ergo iam infirmatum est; tamen recentiore adhuc tempore a quibusdam saltem partim repetitur.

b) Ginzel putat, papam non potuisse talem epistolam dare simplici presbytero, sed solum episcopo. Quaestio de ordinatione episcopali s. Methodii obscura est. Forsan Methodius iam ante hanc epistolam ordinem episcopalem obtinuit, a. 870 autem archiepiscopus Pannoniae constitutus est. Auctor VM hanc solemnem constitutionem probabiliter cum ordinatione confudit.^{17a} Ex hac quaestione incerta nihil contra authenticam deduci potest.

c) Imperator byzantinus Michael in hac epistola „pius“ appellatur. Hic officialis imperatorum titulus hodie nemini difficultatem parat.

Ad hanc opinionem demonstrandam Ginzel non solum epistolam Stephani V. (885) reiecit, sed etiam fidem historicam VM negavit, eamque „Machwerk eines griechischen Schismatikers“, posteriore aetate lingua Graeca exaratam, dicit.¹⁸ Vitam Constantini vero nondum noverat. Opinionem suam itaque erroribus obsoletis superstruxit.

K. Goetz^{18a} difficultates doctoris Ginzel renovavit easque minus critice exaggeravit. Authenticam epistolae Joannis VIII. a. 880 (Industriae tuae) quoque negavit. Ast hodie authenticam huius epistolae certo constat.

¹⁷ V. supra tractatum de Liturgia Slavica (caput ultimum).

^{17a} VM 827 (supra pg. 117).

¹⁸ O. c. 14.

^{18a} Eius opus v. supra pg. 5.

V. *Vondrák*¹⁹ e similitudine inter epistolas Joannis VIII. (880) et Hadriani II. concludit, auctorem VM has epistolas bona fide confudisse, aliquod sententias ex epistola a. 880 in epistolam a. 869 transtulisse eamque ita interpolasse. Praesertim contendit, tempore Hadriani II. minime necessarium fuisse, orthodoxiam Methodii examinare et probare; hanc sententiam ergo ex epistola a. 880 in epistolam Hadriani II. translata esse. Quae ratio hodie iam obsoleta est. Item ab omnibus reprobratum est eiusdem auctoris effugium, scriptorem VM nec epistolam a. 880 nec epistolam Hadriani II. sat novisse ideoque utramque bona fide confudisse.

In opere *Studie* (pg. 104) opinionem suam non tantum retractavit, sed fere revocavit; eo fortius eam revocavit in epistola magistro suo Jagić missa.²⁰ Auctoritas periti *Vondrák* ergo contra authenticam invocari iam non potest.

Hýbl (partim doctorem Brückner secutus) multa, quae in VC et VM de liturgia Slavica narrantur, negat.²¹ Instantius autem epistolam Joannis VIII. a. 880 spuriam esse contendit. Epistolam Hadriani II. multis interpolationibus corruptam esse dicit. Hisce immoderatis obsoletisque obiectionibus *Hýbl* ad authenticam epistolae huius probandam indirecte aliquid contulit; nonnulla enim dubia saepe repetita ad absurdum perduxit.

*Lj. Hauptmann*²² difficultates contra epistolam Hadriani II. renovavit, perpolivit easque perspicue proposuit. Eius argumenta tamen re non discrepant ab antiquioribus difficultatibus, saepe iam solutis.

Hauptmann rationes suas, hodie iam saltem partim obsoletas, post a. 1932 non repetebat.²³ Historici et slavistae obiectiones eius vel indirecte vel expresse reiecerunt.²⁴ Solus *M. Kos* opiniones professoris *Hauptmann* confidentius ac perseverantius repetebat, nullis rationibus allatis.²⁵ Dubia professoris *Hauptmann*

19 ASPH 20 (1898) 141—145.

20 *Jagić*, 41 et 36 ss.

21 ČČH 1908, 1—18; 153—157.

22 Eius opus v. supra pg. 5.

23 Dissertatio secus gravissima a. 1931 exarata atque ab Academia Jugoslav. Zagreb. approbata est.

24 *B. Havránek* in ČMM 58 (1934) 338 s.

25 In opere: *Conversio Bagoar. et Carant.* (1936) 94 ss et 123.

contra fidem historicam VC et VM, quae in argumentatione auctoris cum negatione authenticitatis illius epistolae arcte cohaerent,²⁶ iterare non est ausus. Ideo tanto maioribus inconsequentibus se implicavit.

Vondrák aliique provocant ad alias minus accuratas citationes epistolarum in VC et VM. In VM 12 e. gr. citantur litterae Joannis VIII. (880) paucis verbis, quae cum textu illarum litterarum parum consentanea sunt. Haec autem ita explicari possunt, quod in VM potius illa *capitula* allegantur, quorum Joannes VIII. in epistola *Industriae tuae* mentionem facit, prout VM 12⁸ notavi.²⁷

Variae opiniones contra epistolam *Gloria in excelsis Deo* in duas classes distribui possunt: 1. integram epistolam ut spuriam reicientes; 2. epistolae cuiusdam verae interpolatio vel corruptio. Hanc alteram formam praecipue Vondrák,²⁸ Hýbl, Hauptmann aliique pauci defendebant. Quae altera forma a prima re non multo discrepat, tanto minus, quia utraque adversariorum classis eadem fere argumenta repetebat.

Hypothesis de corruptione vel interpolatione huius epistolae contextui historico contradicit. Rarissimi recentiores adversarii authenticitatis putant, epistolam vel a. 886 vel iam inter a. 870 et 880 corruptam esse. Sed talis corruptio in Pannonia vel Moravia impossibilis atque imprudentissima fuisset, quia ab adversariis s. Methodii et discipulorum eius statim detegi atque contra ipsos converti potuisset. Inter multas criminationes et calumnias contra Methodium nullum invenitur vestigium, ipsum (Methodium) vel eius discipulos falsatores epistolarum Pontificum Romanorum fuisse.

Illam aetate epistolae papae non raro corrumpebantur. Ast hoc non Methodii eiusque discipulorum, sed eorum adversariorum crimen gravissimum est. Ita Viching epistolas papae falsavit (VM 12⁴). Epistola Stephani V. Sventoplko (885) vel a Vichingo

²⁶ Hauptmann, forti dictione auctorem VC mendacem dicit.

²⁷ In JIČ 1939, 32 et 4 istam gravem explicationem nondum memini, quia me aliosque multos hucusque fugit.

²⁸ Vondrák, quidem dubiis suis aliis minus peritis materiam suppeditavit, ast ab iis graviter discrepat: a) fidem VM et VC defendendo; b) errores suos revocando. Hýbl, e. a., qui eius errores iterabant, in veritatis candida defensione eum non sunt secuti.

interpolata est,^{28a} vel epistola quadam, ab eodem falsata, papa in gravem errorem inductus est (textum v. supra 46 s.). Tales corruptiones epistolarum Romanarum Methodio discipulisque eius ideo adscribi minime possunt, quia non tantum Methodii indoli gravi, sed etiam eius discipulorumque condicionibus ac contextui historico contradicunt. Adversariis Methodii via Romam facile patebat; Romae socios habebant. Methodio discipulisque eius autem via Romam a Sventoplk ac per provincias Francorum impediabatur. Eorum fraus facillime detegi potuisset. E contra fraudes adversariorum ipsi Methodio eiusque discipulis multas tribulationes ac difficultates parabant (v. supra pg. 45 et 121).

III. EXCOMMUNICETUR

Gravissimam difficultatem contra authenticam parat locus de excommunicatione adversariorum liturgiae Slavicae. Hoc loco textus palaeoslavicus a librariis corruptus est. Miklošič eum corrigere conatus est negatione ante verbum „excommunicetur“ inserta: „Non excommunicetur, sed tantum in iudicium detur ecclesiae, donec se correxerit.“ Hodie slavistae communiter approbaverunt aliam reconstructionem, propositam a Šahmatov: „Excommunicetur non solum a communionem, sed etiam ex ecclesia.“ Contra has dubias reconstructiones certo constat, hic non agi de excommunicatione sensu stricto hodierno (anathema), sed de mitiori poena suspensionis vel simili. Talem enim significationem terminus „excommunicatio“ usque ad saeculum XII. saepius habuit; excommunicationem sensu hodierno rarius significabat. Hunc sensum verba „donec se correxerit“ certe postulant. Plane certa est haec pars textus: „Excommunicetur, donec se correxerit.“ Pars intermedia, a librariis corrupta, sonare potuit: „sed tantum in iudicium detur ecclesiae“, vel: „solum a communionem, non etiam ex ecclesia“, vel ita ut Šahmatov proposuit.²⁹

Hic locus iam primitus difficilis erat; ob defectum terminologiae slavicae iuridicae iam primitus minus accurate translatus vel glossa addita interpretatus est. Fraudulenta huius loci interpolatio

^{28a} V. supra tractatum De processione Spiritus sancti n. 15.

²⁹ V. supra pg. 115 s (VM 8²³).

impossibilis erat. Adversarii enim Methodii excommunicationem vel quamcumque poenam ecclesiasticam, quae a Roma non approbata erat, minime timuissent; via appellatioque Romam ipsis semper facile patebat. Fraus interpolationis facillime detegi potuisset atque ipsis falsatoribus maximum detrimentum attuisset.

Posterior interpolatio in Macedonia tanto minus verisimilis est, quia prorsus inutilis fuisset, ac ideo quia terminus *vsud* (communio) adeo exclusive Pannonicus (Moravicus) est, ut scribae Macedones (et dein Russi) illum non intellexerint.³⁰

IV. SERMO PANEGYRICUS DE SS. CYRILLO ET METHODIO

Fragmenta epistolae Hadriani II. in Sermone in laudem ss. Cyrilli et Methodii, textum eiusdem epistolae in VM 8 graviter supplendo, etiam argumenta pro eius authenticia supplent. Sequitur versio Latina illius pericopae simul cum sententia, qua epistolam cum contextu conectit:

Ordinato autem reverendissimo et pio Methodio in archiepiscopatum, in thronum s. Andronici apostoli e septuaginta in Pannonia, dimiserunt eum in regiones Slovenicas, ut doceret in earum lingua, scripta epistola hac ad principes huius regionis, Rastislao et Sventoplko et Koceli: Hadrianus servus *omnium servorum*³¹ Dei. Gloria in excelsis Deo et in terra pax, in hominibus bona voluntas. Auditis *spiritualibus gaudiis* de vobis, *quae habetis ad salutem*, mittimus *venerabilem fratrem* nostrum Methodium, *consecratum in archiepiscopatum*, in regiones vestras, quemadmodum rogastis nos, ut vos doceat, in vestram linguam vertens libros, ut adimpleatur propheticum verbum, quod dixit: *Laudate Dominum omnes gentes et collaudate eum omnes populi, et: omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus est in gloria Dei Patris (Philip 2, 11), Amen. Et in evangelio dixit Dominus, mittens apostolos suos: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia, quaecumque mandavi vobis, et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi (Mt 28, 19 s) Amen.*

Vos autem, filii dilectissimi, audite *doctrinam Dei, quae novissimis temporibus tradita est propter vestram salutem, ut, prudenter se erudientes, fructum dignum faciatis et accipiatis coronam incorruptibilem et in hoc saeculo et in futuro cum omnibus sanctis in saecula. Amen.*

³⁰ JIČ 1939, 25—31.

³¹ Cursive expressi sunt loci a VM 8 diversi.

In Sermone panegyrico textus epistolae, quamquam multo brevior, aliqua habet addita non parvipendenda.

Titulus papae „servus (*omnium*) servorum Dei“ sane consulto suppletur; verbum *omnium* rhetorica paraphrasis est.

Initium (Gloria in excelsis) sat *longum* ad verbum cum VM 8 consonat, quod indicat, haec verba reapse esse solemne initium epistolae. Ex aliis epistolis eiusdem papae non potest deduci, his verbis aliquam aliam sententiam praecessisse. Ista epistola enim ab aliis argumento adeo discrepat adeoque singularis est, ut ipsae etiam insignius initium conveniat.³²

(Spiritualia) *gaudia, quae habetis ad salutem* — non pure paraphrasis rhetorica est correlativae sententiae VM 8, sed gravia verba illa, quae in VM generaliter dicta sunt, concinna dictione suppleantia.

Venerabilem fratrem . . . consecratum in archiepiscopatum - vel accommodatio ad contextum est, quia auctor brevitati studendo unum solum iter Methodii memorat (in VM autem iter in Pannoniam et reditus Romam narratur); vel forsitan suppletur (corrigitur), quod in VM 8 minus exacte narratum est.³³ Quaestio ardua.

Verba e Philip 2, 11 una cum Amen occurrunt in commentario, a s. Cyrillo ad defendendam liturgiam si scripto, in VC 16 inserto, atque in epistola Industriae tuae (880).³⁴

Verba Mt 28, 19 s una cum Amen etiam in VC 16 allegantur, paucis verbis variantibus, forsitan a scribis mutatis.³⁵

Quae verba s. scripturae innuunt, epistolam Hadriani II. in VM 8 admodum contractam esse. Vix opinari possumus, haec verba biblica non ex textu epistolae, sed e VC 16 in sermonem panegyricum translata esse. Auctor sermonis epistolam adeo contraxit, ut haud supponi possit, illam dein verbis ex aliis scriptis desumptis extendisse.

Conclusio multo gravior est quam in VM 8 (al. 6). Adeo gravis concinnaque dictio minime rhetorica accommodatione addita est, sed nonnisi e textu epistolae deprompta esse potest.

³² V. supra n. 8 ss.

³³ V. supra n. 17^a; VM 827; JIČ 1939, 17 s.

³⁴ Supra pg. 45; JIČ 1939, 7.

³⁵ E. gr. in fine: **СЪКОНЪЧАННА ВЪКА** (VC 16); **КНЪЧИНЪ ВЪКОУ** (sermo); Jagić, 288 s.

Ista pericope itaque approbat opinionem, Sermonem panegyricum, non obstante brevitate, Vitam Methodii consulto graviter supplere, quemadmodum supra pg. 25 et in commentario ad VM notavi. Insuper inde sequitur, epistolam Hadriani II. in VM 8 revera valde contractam esse, quod etiam ipso arcto ambitu, gravibus referto sententiis et mandatis, non obscure ostenditur.³⁶

CONCLUSIO

Authentiam epistolae Hadriani II. rarissimi historici negabant. Ginzl et Goetz a societate et cooperatione slavistarum alieni erant. Vondrák opinionem suam fundamento impossibili opinionibusque manifeste falsis superstruxit, at in errore non perseveravit. Igitur eius auctoritas contra authentiam non potest afferri. Hýbl hypothesim suam cum sententiis hodie iam reprobratis vel obsoletis coniunxit. Adversarii invicem sibi contradicunt. Plurima eorum argumenta iam refutata vel obsoleta sunt. Series eorum interrupta est. Nullam habent solidam traditionem, nullum systema. Econtra defensores authentiae cooperatione et magna traditione scientifica invicem iunguntur; eorum argumenta in dies invalescebant atque augebantur. Tota historia huius quaestionis et ipsa fata dubiorum validum argumentum indirectum pro authentia praebent.

REVERTERUNT E MORAVIA

Quaestionem de significatione locutionis *reverterunt e Moravia* (VM5) iam in JIČ 1937 fusius tractavi ac supra (pg. 111) breviter attigi. Commentario ad VM iam absoluto, mihi demum praesto erat gravis

³⁶ *Iljinskij* putat, in sermone panegyrici. aliam epistolam allegari quam in VM 8; v. JIČ 1939, 33. *Kuljbakin*, in JF 11 (Beograd 1931) 232 haesitat, at censet, similitudines argumenti et dictionis eandem epistolam innuere. — Ex supra dictis liguet, epistolam profecto *eandem* esse.

In Glasnik Muz. društva 1941 (Ljubljana) 66 probare tentabam sententiam, initio capitis 8. VM brevissime aliam Hadriani II. allegari epistolam, qua Methodius legatus apostolicus constitutus est (VM 8¹). Ex illa brevissima dissertatione ad VM 8³ (pg. 113) de titulo *claviger* addendum est, hunc titulum recurrere in ep. Stephani V. a 885 et instructione eiusdem pro episcopo Dominico, ad Sventoplk misso. Titulus hic illa aetate curiae Romanae igitur sat familiaris erat; secus rarus est.

dissertatio periti *N. K. Nikolskij* in Известия Акад. наук СССР 1928 (v. supra 127), dissertissime praedicantis, ss. Cyrillum et Methodium, in Moraviam ituros, iam Constantinopoli in animo habuisse, e Moravia Romam proficiscendi. Ideo reliquias s. Clementis secum tulisse. Quae reliquiarum translatio ideam ecclesiae unitatis universalis amicumque erga Romam mentem in ss. fratribus eorumque discipulis efficaciter fovisse. Vitas Constantini et Methodii illam universalem christianorum unitatem spirare, quam s. Paulus Thessalonicensibus praedicaverat.¹ Sententiam Nikolskii etiam *Lavrov* (LKM 63) suam fecit, profecto gravis consensus duorum virorum peritorum, de partium studio pro Roma minime suspectorum. Mentem universalem ss. fratrum, Orientem Occidentemque connectentium, iam centum annos lumina scientiae (occidentales et Russi) celebrabant, etsi non adeo eloquenter.

Fontibus ac traditioni scientiae igitur contradicunt illi recentiores scriptores, qui hoc animi aequilibrium ss. Cyrilli et Methodii neglexerunt. Inde ortae sunt hypotheses, ss. fratres minime in animo habuisse e Moravia Romam proficisci, sed potius Constantinopolim reverti. Ita illa verba VM 5 explicanda esse contendunt, quamquam lumina scientiae slavisticae istam explicationem reiecerant. Hanc extremam hypothesis praecipue *M. Kos* perseveranter repetebat, non solum opinionem, sed etiam dictionem professoris *Hauptmann* secutus,² istam hypothesis cum opinione sociantem, labores ss. fratrum in Moravia effectu caruisse ideoque eos redire e terra ingrata intendisse. Quam opinionem utique singularem H. negatione fidei historicae VC fulcire conatus est. *M. Kos* autem fidem VM et VC minime negat. Ideo eius opinio maioribus contradictionibus laborat, prout de alia eius hypothesis iam supra mentionem feci.³ Recentissime opinionem suam mitigavit, at simul radicem sui erroris patefecit.⁴ Fructus magnae traditionis scientificae ac statum quaestionis negligendo, censet, intentionem Constantinopolim revertendi iter Romanum excludere, ac vice versa. Quod falsum est.

Nemo negare potest, ss. fratres in animo habuisse, rebus ecclesiasticis vel compositis vel componendis, Byzantium revertendi, non tantummodo ut misionarii imperatoris Byzantini, sed etiam desiderio vitae monasticae fugaque honorum ac turbarum ducti. Dignitatem episcopalem minime ambiebant. Probabiliter aliquem e discipulis episcopum constituere intendebant, quemadmodum *Legenda Italica* innuere videtur.⁵ Idem fons memorat, ss. fratres consilium habuisse, domum

¹ V. supra dissert. Relatio ss. C. et M. ad Photium (in fine) ac Liturgia Slavica (in fine 1. cap.).

² *M. Kos*, *Zgodovina Slovencev* (Ljubljana 1933) 77 et aliis locis.

³ V. supra de epistola Hadriani c. 3.

⁴ *Glasnik Muz. društva za Slovenijo* (Ljubljana 1941) 68 s.

⁵ V. supra pg. 38.

revertendi.⁶ VM 7 eandem mentem Methodii prodit. Attamen iuxta Nikolskij et Lavrov, ss. fratres iam iter in Moraviam arripientes, etiam opportunitatem vel necessitatem itineris Romani praeviderunt. Igitur utriusque itineris intentio concilianda est.

Rerum Slavicarum peritissimis definitive exploratum est, ex ipsa dictione *reverterunt e Moravia* reversionem Constantinopolim, vel intentam vel factam, minime deduci posse. Historiographi igitur his verbis minus explicitis contra fontes historicos sat explicatos nequaquam uti possunt.

Nec historiographorum est, tam de intentionibus, quam de factis disputare. Factum itineris Romani autem certo constat. Ab intentione peregrinationis Romanae (sensu peritorum Nikolskij et Lavrov) iterum distinguenda est firma persuasio, Moraviam patriarchatui Romano subditam esse, eiusque res ecclesiasticas necessario Romae componendas esse. Periti plures consentiunt, ss. fratres probabilissime in Moravia post a. 864 (cum Rastislav victus esset) iam perspexisse, administrationem ecclesiasticam Moraviae non posse Byzantio subdi.⁷ Ita etiam Rastislav. Certum autem est, ss. fratres in Pannonia (a. 867) perspexisse, hanc provinciam iam ita patriarchatui Romano incorporatam esse, ut iter Romam prorsus necessarium esset.⁸

DUO CARMINA CONSTANTINI-CYRILLI

Prima et secunda parte huius operis (pg. 3—127) iam absoluta, doctor *J. Vajs* sobriam vulgavit recensionem¹ libri Bulgarici, a *E. Georgiev* de duobus opusculis poëticis s. Cyrilli exarati:² 1. *Preces alphabeticae* *Азбучная молитва*; 2. *Prooemium s. evangelii* - *Проглас св. евангелия*. Utrumque documentum, saepius iam editum, a variis viris peritis vel Constantino-Cyrillo vel communius (praecipue primum) Constantino presbytero, discipulo s. Methodii³ tribuebatur. *Vajs* vero approbavit opinionem, quam *Georgiev* argumentis non parvi pendendis defendit, utrumque carmen a Constantino-Cyrillo exaratum esse. Potissimum argumentum pro ista opinione est factum, illa aetate, qua haec duo

⁶ V. supra pg. 39.

⁷ Cum hac quaestione etiam quaestio ritus conectitur, de qua supra in tractatu de Liturgia Slavica (caput: Ritus).

⁸ Hoc probavi in libro *Slov. knez Kocelj* (1938) et in JIČ 1939, 194.

¹ *Slavia* 17 (1940) 558—567.

² *Емил Георгиев, Две произведения на св. Кирила. Sofija* 1938 (*Studia historico-philologica Serdicensia, Supplementi vol. II.*).

opuscula poëtica exarata sunt, nullum fuisse virum idoneum carmen Slavicum tantae artis adeoque gravis argumenti concinnendum, nisi ingeniosum Cyrillum Philosophum.

Ista quaestio non solis argumentis philologicis, sed potius recensione formae poëticae et sententiarum pergravium solvenda est. In hoc Vajs et Georgiev cum *I. Franko* consentiunt asseverando, utrumque opusculum eximia arte eminere.

1. *I. Franko* primum opusculum sic aestimavit: „Dieses kleine Denkmal der kirchenslavischen Sprache . . . verdient wohl seines Inhalts, seiner Form und seines Verfassers wegen an die Spitze des kirchenslavischen Schrifttums gestellt zu werden. Es ist meines Erachtens nicht nur das erste litterarische Produkt (i. e. artis litterarum) . . . es ist ein Gedicht von ausgesprochen reiner und kunstvoller Form, vom hohen poetischen Wert und von einem mächtigen religiösen Gefühl getragen.“⁴ Iudicium viri periti et poëtae (*Franko*) profecto non spernendum. Vajs et Georgiev hoc iudicium non absque ratione approbaverunt. Quae aestimatio cum supra (pag. 20) de Cyrilli ingenio poëtico dictis consentanea est.

Akrostichon carminis seriem alphabeti glagolitici comprehendit usque ad litteram š; posteriores litterae (inter quas illae quibus vocabula incipi non possunt) ordinem accuratum non sequuntur. Textus multis locis corruptus est, nec parvam parat difficultatem, praecipue v. 12, incipiendus littera glagolitica *gj* (*gž*),⁵ cui nulla littera cyrillica respondet. Codices enim tantummodo cyrillici supersunt. Nihilominus etiam ex his codicibus, etsi mancis, elegantia formae poëticae ac sententiarum adhuc perlucet. Principales sententiae hic sequantur.

³ De isto Constantino v. supra pg. 28. — De utroque opusculo LKM 188—196; textus L. Mat. 196—200. *Lavrov* primum carmen Constantino presbytero, alterum vero Constantino Philosopho (saltem magna cum probabilitate) adscribit.

⁴ ASPh 35 (1914) 151.

⁵ Ista littera numerum 30 notat; ideo Nahtigal pg. 137 s dissertationis supra (pg. 6) allegatae hunc et sequentem versum sic reconstruxit: triginta annos enim [abhinc] et gens Slovenica. Ad baptismum conversa est universa. Haec reconstructio supponit (vel probat?), carmen a Constantino presbytero a. 894 exaratum esse; ab hoc circa anno numero 30 abstracta, ostenditur a. 863, quo C. et M. in Moraviam pervenerunt.

Deus factor omnis creaturae, visibilis et invisibilis, mitte vivificantem Dominum Spiritum sanctum, ut *inspiret in cor meum Verbum*, quod sit utile omnibus hominibus viventibus iuxta praecepta tua. Qui evangelica verba quaerit et dona tua rogat; (triginta?) annos enim, et gens Slovenica ad baptismum conversa est universa, populus tuus dici volens ardentem, gratiam tuam rogat, Deus... Manus ad te elevans, ut virtutem et sapientiam a te accipiam... Ut incedam nunc *vestigiiis magistri, nomen eius et opus sequens*, manifestans verbum evangelii, laudans Dei Trinitatem, quam canit omnis aetas, iuvenis et grandis...

Difficillimus gravissimusque locus sunt versus 30 et 31: (incedam nunc *vestigiiis*) *magistri, nomen eius et opus sequens*. Textus palaeoslavicus hic habet *učitelju*, quod genitivus dualis esse potest, cui in sequente versu (31), genitivus pronominis *jeju* (eorum) respondet. Attamen tres codices habent *jego* - gen. singularis. Igitur *učitelju* dativus (vel gen.) *singularis* est, quod ad Christum refertur. Dualis autem non nisi ad Cyrillum et Methodium referri posset, quod ostenderet, auctorem carminis esse Constantinum presbyterum. Sed hic Constantinus erat discipulus tantummodo s. Methodii. Nec apte dici potest, discipulum nomen duorum magistrorum sequi. Ergo probabilior est opinio, auctorem esse Cyrillum, magistrum Christum sequentem.

Cyrillum Philosophum, cultorem Verbi et s. Trinitatis, auctorem carminis esse, etiam graves sententiae carminis innuunt, Verbum et s. Trinitatem celebrantes. Insuper quaedam sententiae et dictiones carminis similes sunt aliis s. Cyrili orationibus, praesertim precibus moribundi Philosophi VC 18, praecipue sententia: *inspiret in cor meum verbum* (VC 18⁹).

Etsi difficultates dubiaeque omnia vix solvi possint, tamen probabilis est opinio, hoc carmen artis elegantis ingenique magni opus s. Cyrilli esse, eius indolem spirare et collustrare. Istud carmen et veluti effusio illarum precum, in quas Cyrillus cum sociis incubuit, litteras Slavicas compositurus.⁶

2. *Prooemium s. evangelii* dictione et sententiis eundem auctorem prodit, quem carmen alphabeticum. I. Franko istud opusculum sic aestimat: „Die gedrängte, bilderreiche und poetische Sprache, welche durch viele (sprachliche) Merkmale... ihr hohes Alter dartut, die Einfachheit des Stils, verbunden mit der Tiefe

⁶ VC 14¹ et VM 5⁴ (supra pg. 85).

des Gefühls und Aufrichtigkeit eines Mannes, welcher sich einer großen und folgenschweren Mission bewusst ist, dies alles deutet nur auf einen Mann wie Konstantin, den ersten Übersetzer des Evangeliums in die kirchenslav. Sprache."⁷

Opusculum, akrosticho ornatum, concinnatum est versibus rhythmicis, qui tamen difficilius statui et reconstrui possunt quam in carmine alphabetico.

Auctor facunda poëtica oratione omnes Slavos evocat et excitat, ut evangelium, in linguam eorum translatum, legant. Bis repetit: Audite vos, omnes Slavi, omnes gentes Slavicae.⁸ Dictio concinna non minus elegantia artis quam sententiarum gravitate excellit.⁹ In opusculo idea s. Cyrilli de vita *paradisi* repetitur; item eius idea de Deo hominem per Christum super statum ac cupidinem pecudum elevantem (VC 6⁷).

Itaque cum Georgiev, Vajs, Franko e. a. utriusque opusculi auctorem esse Constantinum Philosophum censemus, quamquam quaedam dubia remanent.

DE CITATIS S. SCRIPTURAE IN VC ET VM

Loci s. scripturae plerumque e memoria libere citantur ac contextui rhetorice adaptantur, quemadmodum supra in commentario ad utramque Vitam atque in tractatu de epistola Hadriani II. saepe notavi.

Nonnulli loci s. scripturae Antiqui Testamenti, in libris NT libere allegati, iuxta textum NT citantur.

Verba prophetae Michaeae 5, 2: (*Et tu Bethlechem, terra Ephrata* apud Mt 2, 6 citantur: *Et tu Bethlechem terra Juda*. Ita etiam VC 10⁷ (pg. 75).

VC 7 verba Ps 54, 23: *In Deum curam iactans* supplentur ex 1. epistola Petri 5, 7: *Omnem curam in Deum proicientes*, quo-

⁷ ASPh 36 (1916) 214 s.

⁸ *Jagić*, et pauci alii opinantur, Cyrillum non potuisse *omnes Slavos* alloqui, ergo prooemium ab alio scriptum esse; attamen e contrario, Cyrillus profecto opus suum apostolicum omnibus Slavibus obtulit. VC 14³ e. a.

⁹ Versio Germanica (*a Franko*) in ASPh 36 (1916) 213 s; Preces alph. in ASPh 35, 175 s. — *Jagić*, de veritate opinionis periti Franko dubitavit (ASPh 35. 151 et 36, 205 ss); ast ad dictionem et artem non sat animadvertit.

niam ipse de *vobis sollicitus est*. Huius sententiae altera pars, quae in Ps 54 non reperitur, ex ep. Petri libere allegatur ac rhetorice accommodatur: qui omni die *de omnibus sollicitus est*. Post haec verba in VC 7 (pg. 65) *addenda est nota*: 1 Petr 5, 7. In VM 15 prima tantum pars citatur ac metaphora biblica paulo mutatur: loco *iacta* dicitur *posita*.

In VM 2⁴ (pg. 108) et 17⁹ rhetorice accommodata ac contracta sunt verba apostoli Pauli 1 Cor 9, 19—22: Omnibus me servum feci, ut plures lucrifacerem. Et factus sum Iudaeis tamquam Iudaeus, ut Iudaeos lucrarer . . . infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem; omnibus omnia factus sum, ut *omnes facerem salvos*. VM autem ad exemplar s. Gregorii Naz. e. a. ultimam sententiam verbis priorum fortiter supplevit: omnia omnibus factus, ut *omnes lucrifaceret*.

In textu epistolae Hadriani II. (VM 8) longum initium *Gloria in excelsis Deo* etc. ad verbum e versione palaeoslavica s. evangelii citatur. Verba loquentur *variis* linguis magnalia Dei (Act 2, 11) autem iuxta Vulgatam (textus Graecus *ἑτέροις* — aliis). Hic consulto textus Vulgatae praefertur (VM 8²⁰ et tractatus de epistola Hadriani II, n. 2), non solum ob auctoritatem textus Latini epistolae Hadriani, sed etiam ideo, quia solum Latina interpretatio argumentationi pro liturgia Slavica adaptata est. Id citatio eiusdem loci in Sermone panegyrico de ss. C. et M. approbare videtur.

FINIS

Corrigenda et addenda.

Pg. 3 et 4 addantur *abbreviations*: GMDS = Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo (Ljubljana). ZSPH = Zeitschrift für slavische Philologie (Leipzig 1925 ss).

Pg. 5 v. 3 legas *Iv. Franko*; v. 14 legas 1936.

Pg. 8 v. 27 *durum*.

Pg. 8 sub finem addatur: Docti scriptores grammaticarum palaeoslavicarum, vestigia peritissimi Miklošič prementes, brevem conspectum litteraturae et codicum palaeoslavico-rum cum apparatu scientifico praebere solent. Sic Vondrák (2. ed. 1912), Kuljbakin (multae ed.), Diels (1932); *N. van Wijk* (Gesch. der altkirchen-slav. Spr. I. 1931), qui pro II. tomo etiam conspectum codicum

- posteriorum (post saec. XI) paravit, ast praemature obiit 25. Martii 1941; perite disserebat de *libris patrum* VM 15⁷ (pg. 123 s).
- Pg. 10 v. 35 legas *commentarium*. — Pg. 11 v. 15 *conscriptus*; v. 35 *superat*.
- Pg. 12 v. 1 *breviorum*. — Pg. 13 v. 21 *potuit*; v. 27 *ad*.
- Pg. 14 v. 2 *Romam*. — Pg. 15 v. 26 *auctoribus*. — Pg. 16 v. 1 *sententiae*.
- Pg. 17 v. 15 *utriusque*.
- Pg. 21 v. 32 *произведений*; v. 34 *составителя*.
- Pg. 24 v. 21 *plurimi*. — Pg. 26 v. 29 *Graecam*. — Pg. 30 v. 12 *praefectus*.
- Pg. 35 v. 10 *adducitur*²; v. 22 *fusa*. — Pg. 44 v. 1 *igitur*.
- Pg. 51 v. 19 *abiciens*. — Pg. 55 v. 22 *Theoktistos*; v. 32 *varians*.
- Pg. 55 v. 22 *integra nota 11 transferenda est in pg. 57 ad v. 4 (sit nota 13^a)*.
- Pg. 56 v. 19 *integer versus sic mutandus*:⁸ Greg. de Basilio (c. 13): *ut verae philosophiae operam daret et se.*
- Pg. 56 v. 24 *post 1438*), (*non punctum*); v. 37 *celebrat*.
- Pg. 57 v. 39 *In responso*. — Pg. 58 v. 36 *scribendo* : (*non* ;).
- Pg. 70 v. 3 *Philosophus*. — Pg. 76 v. 38 *confusa*.
- Pg. 90 v. 39 *Vitae C. et M.*
- Pg. 91 v. 27 *post necessitatem inserendum*: *ostendunt*.
- Pg. 95 v. 12 *desinebat*; v. 18 *certatim*; v. 29 *legatione*.
- Pg. 100 v. 9 *Sin.* (*Sinaitico*; *non Sion*).
- Pg. 115 v. 15 *sobornaja (loco uselenskaja)*; v. 33 *post eorumque inseratur*: *ares*.

Addenda:

- Ad pg. 25 v. 4 et pg. 52 VC 2² *addatur*: *Job habuit septem filios et tres filias*.
- Ad VM 8³ (pg. 113): *Claviger* *recurrat* etiam in epistola Stephani V. Sventoplko (885) atque in commonitorio de eadem causa (885); igitur haec locutio curiae Romanae illius temporis aliena non erat.
- Ad VM 8²⁷ (pg. 117) *transferenda est integra propositio (Satz) e pg. 124 v. 11—13*: Ita etiam *versio . . . (usque ad) 419*.

DE SOPHIA, SAPIENTIA DIVINA

Doctrina S. Bulgakov et Decretum Patriarchatus moscoviensis de ea.

S. MARAKUJEV

II.

Erroneae contemplationes de Sophia, Sapiencia Divina ducunt Bulgakovum ad falsas opiniones christologicas et soteriologicas. Patriarchatus moscoviensis talia monstrat.

Secundum doctrinam B. incarnatio non est facta tantum „propter nostram salutem“, quod patet ex nonnullis eius elucubrationibus.¹ Deus ex infinita benevolentia sua creavit mundum propter incarnationem, ut Deus homo fieri posset.

„Homo coadunat in se universum, quae est eius humanitas. Ipse constat ex increato spiritu divino et anima creata et corpore. Quae eius humanitas in essentia universi habet formam Sophiae creatae, consequenter continet Sophiam creatam . . . ipse est per hoc sophiana hypostasis mundi“.² Non tantum homo est Deus-homo in sua praedestinatione, sed et Verbum est aeternus Deus-homo, idea hominis creati. Verbum est Sophia . . . et Sophia est caelestis humanitas, est aeterna humanitas. Caelestem et creatam humanitatem coadunat in se homo Jesus.³

Ut incarnatio fieri possit in ambabus naturis, divina et humana, requiritur principium commune, quod inhaereat cum in sophianitate mundi divini, tum creati. Aeterna sophianisatio naturae humanae facta est in Beata Maria, quae digna habita est Mater Dei. Dominus potuit propterea sumere carnem e Virgine Maria, quia ipsa dedit illum volens fieri Sophia creata, sophiana mater humanitatis Christi, cui convenit omnis plenitudo sophianitatis. „Dedit“ significat: SS. Virgo vicit tentamen inoboedientiae dum respondit archangelo: „Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum“.⁴

¹ Агнецъ Божій, 192—196.

² Агн. Б., 210.

³ Агн. Б., 211.

⁴ Агн. Б., 225.

Decretum Patriarchatus moscoviensis reicit has propositiones P. Bulgakov sequenti modo: Credimus hominis lapsum, quem renovare venerit Filius hominis, nullo modo influere in mentem Creatoris. Homo creatus est cum theoretica possibilitate lapsus, sicut libertate praeditus. Illa tamen possibilitas aequiparat possibilitatem servare primam innocentiam. Si homo perseverasset, omnis historia humanitatis aliter quam nunc staret; et incarnatio Filii Dei non haberet locum. Talis fuit initialis ratio constructionis mundi terrestris. Utique omniscius Dominus ante saecula praescivit lapsum hominis et praeparavit et rationem redemptionis-incarnationis Filii Dei. Praescire tamen non est velle et statuere.

Non licet responsabilis lapsum hominis statuere Creatorem, neque revelatio hominem causam initialem lapsum nominat: „Quoniam ab initio diabolus peccat“ (1 Joa 3, 8). Homo cecidit per invidiam diaboli, qui prius lapsus est et postea circumvenit homines. Non soli homines creati sunt, sed et aliae rationales creaturae; initio non talem exclusivam centram inter creaturas positionem homo tenuit, sicut post sumptionem carnis a Filio Dei. Ceterum praeter immixtionem diaboli vulnus nostrum non tam irreparabile sicut illud causae mali . . . Filius Dei venit ad homines, „ut dissolvat opera diaboli“ (1 Joa 3, 8).

Revelatio ignorat apokatastasin omnis creaturae, sed solam divinizationem, qui sunt cum Christo; nam extra civitatem Dei manet in aeternum regio reproborum, „mors secunda“ (Apoc 21, 8).

Disserens de modo unionis duarum naturam in persona Domini P. Bulgakov repetit haeresim apollinarismi iam prius ab Ecclesia damnatam.

Doctrina Patris Bulgakov de lapsu hominis, si verba Decreti Patriarchatus premimus, omnino obscura est. Nam kenosim Ecclesia explicat ita: Deus limitavit se, cum dedit libertatem propriae decisionis spiritibus creatis. Quae libertas et causa fuit peccati. Sed quomodo lapsus fuit possibilis, si universum est divina Sophia, si homo est „centrum hypostaticum“ huius Sophiae, immo Deus creatus? Nam secundum B. animus humanus est originis divinae, natura eius „coaeterna Deo“. Adde, hominem participare suam creationem; nam biblicum „faciamus hominem“ auctor concipit uti quaestionem a Deo positam homini, qui creatur, si consentat

suae creationi.⁵ Manet tamen obscurum, quid sit tenendum de creata carnali-spirituali natura hominis, vel increato, Deo coaeterno spiritu. Simili modo apotheosis ultima, quae a B. proponitur sicut exitus plenae identificationis Sophiae divinae et creatae, necessario requirit et plenam apokatastasin i. e. reditum etiam diaboli ad amorem Dei, Ceterum haec doctrina Origenis reprobata a 5. concilio oecumenico et restituta a B. clare probat totum systema Bulgakovi non esse pravoslavum.

III.

Seriem errorum invenit Decretum Patriarchatus etiam in doctrina *de redemptione*. Peculiarem partem sui libri huic dogmati dedicans P. Bulgakov sequentia proponit:

Deus Creator se ipsum responsabilem facit salvationis mundi et ipse decernit explere defectus creationis, divinizare creaturam, dare ei aeternitatem. Quapropter mens redemptionis inseparabiliter cum idea creationis coniuncta est, insuper aliquo sensu ontologice ei identica. Admittere aliquem occasionalismum, qui iungat incarnationem exclusive cum lapsu Adami, saltem inconveniens est. Vana ergo est quaestio, utrum incarnatio fuisset, si Adam non peccasset; nam haec categoria possibilitatis et incertitudinis de propriis viis Dei praedicari non potest, iis non convenit vel — vel. Incarnatio immanens est ipsi creationi mundi, qui caput et centrum in homine, qui viva imago Dei est, possidet.⁶

Iustus tollit peccata mundi, et Ipse coram Deo peccatoribus aequiparatur. Si incarnatio per se iam est kenosis, tunc sacrificium redemptorium Christi est extrema limes huius kenoseos. Divinitas nihil commune cum peccato habet. Deus-homo tollit peccata mundi, quae assumptio fit possibilis tantum propterea, quia divinitas in Eo placatur deficiens et quasi se abscondens.⁷ In kenosi sua Filius iam non vivit in unione cum Patre, sicut nec Pater cum Filio.⁸ Tormenta Unici Inocentis causata sunt a peccatis,

⁵ Агн. Б., 165.

⁶ Агн. Б., 374—5.

⁷ Агн. Б., 381.

⁸ Агн. Б., 383.

quae facta sunt quasi sua propria. Christus passus est poenas pro peccatis nostris. Quae poena fuit aequivalens quasi esset propria humanitati, i. e. poenis gehennae.

Redemptio hominis lapsi fuit quasi nova creatio... et auctor substantiae humanae ipse accipit consequentias sui actus creatricis — possibilitatem peccati.

Cum Filio Dei propter hoc peccatum tota s. Trinitas, quae inseparabilis est, patitur; Pater sicut Iustus iudex, iudicans suum Filium et in illo se ipsum, creatorem mundi; Filius ut iudicatus et patiens damnationem; Spiritus S. sicut sacrificans et patiens Amor Dei. Indivisibilitas s. Trinitatis quasi dissolvitur, Filius dereliquitur et per sacrificium Dei incipit „consumari“ redemptio mundi. Quae est „mors divina“, nam „tristis est anima mea usque ad mortem“, ad mortem spiritualem, quae est derelictio a Deo. Calix exhaustus est et Filius tradit spiritum suum Patri: divina Trinitas iterum coalescit in inseparabilem unitatem.⁹

Mysterium redemptionis *Decretum Patriarchatus* explicat sequenti modo: Dominus Jesus Christum per dolores suos Deo Patri pretium porrexit, quod superabundantia sua texit debita Veritatis divinae pro peccatis, attulit compensationem pro peccatis. Sed Veritas Dei non potest placari asportatione talis compensationis, insuper requirit punitionem peccatoris, requirit, ut ille relinquat peccatum. Ex quo sequitur vim redemptricem dolorum Christi delevisse peccatum generis humani, hominem iam non esse sub ira Dei. Quando venit Salvator in mundum, invenit „regnum tenebrarum“, imperium principis huius mundi cum adiutoribus-hominibus. Redemptio ergo concrete consistebat in liberatione hominum „a servitute diaboli“. Creator potuisset quidem delere regnum eius alio modo, mansit tamen fidelis sui ipsius determinationi; quasi limitavit se creatione creaturarum libertate praeditarum. Ipse sumpsit foedus libere factum inter diabolum et homines. Dominus assumpsit „faciem servi“, in vita terrestri vocatus est Filius Hominis, diaboli tamen sinit libertatem agendi contra se, ne superior esset foederis initi. Diabolus deinde adduxit Eum ad mortem crucis ut ita regnum suum servaret. Dominus sumpsit condiciones

⁹ Агн. Б., 393.

vitae, doloris et mortis in cruce et tali modo „minuit se ipsum“ (Phil. 2, 7), se exinanivit; in quo vera kenosis Filii Dei inest.

Factum redemptionis iam initiis terrestri vitae Eius, immo ab aeternitate, incipit, sed maximi momenti fuit mors crucis, per eam enim usque ad limites oboedientia deducta est. Homo Jesus placavit omnem iustitiam a Creatore post lapsum hominis stabilitam. Per mortem corporis liberatus est a mundo terrestri et regno diaboli, ut fundamentum humanitatis reparatae fieret. Mors (vel sanguis) Christi est illud pretium, per quod nos liberati sumus e servitute diaboli. Quia libere praestita fuit e parte Dei hominis, fuit salvificans hostia pro redemptione hominum. Quae victima porrecta est Legislatori Deo Patri, vel accuratius aeternae Iustitiae divinae; simul et Pater immolabat Filium suum in satisfactionem huius Iustitiae.

Opus redemptionis Christus non perfecit in qualitate capitis omnis creaturae, nec omnis humanitatis. Quapropter fructus operis eius non extenduntur in omnem mundum vel omnes homines. Redemit vel divinizavit imprimis genus suum, ut tali modo principium novi generis Christi poneret. Propterea fructus eius operis solum illi acquirunt, qui nascuntur cum Christo, tantum cum iis Deus reconciliatus est.

Secundum doctrinam B. lapsus hominis non erat unica causa Incarnationis; causae eius fundantur in „visceribus divinis“, propterea redemptio est solum „additamentum“ ad Incarnationem. Kenosis Incarnationis est actus Golgothae metaphysicae Verbi crucifixi, ad mentem P. Bulgakov; propterea passio Christi in Golgotha non erat gravissima. Dimicatio boni cum malo, Redemptoris cum diabolo, ut Ecclesia docet, a B. in mundum internum Christi transfertur; apparet sicut dimicatio amoris compatientis excitantis ad operandum cum sanctitate absoluta, quae ab acceptione peccati abhorret.

Culpam autem peccati B. a homine et serpente callido transfert in ipsum Deum, qui creato homine *apto ad perversitatem* accipit et *consequentias sui actus creatricis*. Quae ad mentem Decreti Patriarchatus idem ac illud Adami: „Mulier, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, et comedi“. In quo tentamine Adami Deum participem facere lapsus hominis vidit Ecclesia tantum

signum perversae conscientiae humanae, quod e peccato provenit.

Deus homo, secundum B., duas mortes subiit, spiritualem et physicam, alteram in Gethsemani, alteram in Golgotha. Spiritualis consistit in separatione Filii a s. Trinitate: derelictio Dei. In horto Gethsemani Christus omnia peccata hominum perpessus est, iustitiae divinae ita satisfactionem dedit, attulit pretium-aequivalens cruciatibus gehennae. Tali modo Gethsemani est plus quam Golgotha, mors naturae humanae (sine spiritu) in cruce est actus supplementarius eius mortis spiritualis. Talis diminutio significationis crucis est contraria doctrinae Ecclesiae, contraria est verbis Salvatoris, qui discipulos attentos fecit se debere „subire tormenta“, et „principem huius mundi venire“. Et institutio SS. sacramenti corporis et sanguinis animum advertit ad memoriam corporalis mortis Christi.

Apud omnem patientem, docet Decretum, praeparatio ad passionem non est idem ac ipsa passio; insuper passus est Filius hominis non-humano modo. Derelictio Dei significat: Deus nequaquam se immiscebat in victoriam malitiae super innocentem; quod minime in horto Gethsemani, sed in Golgotha evenit; ibi enim Jesus lamentabatur dicens: „Deus meus, ut quid dereliquisti me“. Commutatio Gethsemani cum Golgotha possibilis apud B., quia hic tenet ipsum Logos, immo totam s. Trinitatem passam esse. Quare et „tradidit spiritum“ B. ad divinitatem Filii vertit dicens: post haec „divina Trinitas iterum coadunata est in unitatem inseparabilem“.

Decretum ad calcem sequentia continet:

„Analysis systematis B. demonstrat: 1. Tendentia sua non est ecclesiastica doctrina, nec potest haberi ut traditio vel doctrina Ecclesiae, sed in partem doctrinae falsae iam damnatae inclinat. 2. Revera importat in conceptus dogmatum fundamentalium tam propria et fortuita placita, ut potius gnosticis quam christianismum memoret. 3. Si consequentiae premuntur, eo magis periculosa evadit, nam sine dubio per sententias profundas allicit et quia uti orthodoxa proponitur.“

Ergo auctoritates supremae ecclesiae russicae pravoslavicae damnaverunt doctrinam P. S. Bulgakov; concedi tamen debet crismi eorum nullo modo omnes deviationes exhauriri, in quas auctor

huius novi systematis inciderit. Decretum Patriarchatus moscoviensis neque tantum alto silentio plures novitates mariologiam et ecclesiologiam spectantes praeterit, sed neque ceteras dubias, immo erroneas propositiones, tria memorata dogmata spectantes, curat. Ex altera parte et ipse auctor Decreti, metropolita Sergius moscoviensis, nonnumquam proponit theses theologicas saltem dubias, potest dici et erroneas. Ex. gr. propositio actionem Christi perfectam esse tantum pro aliquibus, contradicit verbis apostoli Pauli (1 Tim 2, 4-6) dicentis Christum tradidisse se ipsum pro redemptione omnium.

Doctrina P. Bulgakov certe non est pravoslava, est summe periculosa, nam non tantum manent personales opiniones huius auctoris, sed factae sunt officialis doctrina totius scholae. Quia eo duce et ceteri magistri Russici Instituti theologici studiose et ingeniose in tutelam sumunt sententias sui collegae.

ORTHODOXI DISSIDENTES IN BOHEMIA ET MORAVIA

DR. FRANCISCUS CINEK

(Finis primae sectionis.)

VI.

Archiepiscopus Sawatij plus auctoritate in Russia Subcarpathica valebat. Diebus festis paschalibus a. 1923 primas litteras pastorales in Russiam Subcarpathicam misit, quibus referebat Archiepiscopiam esse constitutam et se archiepiscopum Pragensem et totius rei publicae (quae fuit) nominatum. Monebat orthodoxos in Russia Subcarpathica et in Slovacia orientali ad unitatem servandam simulque promittebat se curaturum, ut rite organizarentur. Mense Augusto anni 1923 Russicum episcopum Benjamin (Fetčenko¹) Pragam accessivit et patriarcha Constantinopolitano permittente eum ad tempus administratorem spirituales in Russia Subcarpathica constituit. Assistente episcopo Benjamin archiepiscopus Sawatij mense Septembri a. 1923 primum orthodoxas communitates in Russia Subcarpathica visitavit. Omnibus erat acceptissimus, utpote vir pietate et benignitate eximius. Episcopus Benjamin tamquam archiepiscopi Sawatij vicarius in Russia Subcarpathica primum Užhorodii, dein Mukačevii habitabat. Pro orthodoxis Carpathorussis archiepiscopus Sawatij Praegae periodicum per menses vulgandum „Pravoslavný věstník“ fundavit (soli quattuor numeri in lucem prodierunt).

Archiepiscopus Sawatij mox ab omnibus orthodoxis Carpathorussicis agnosci posse videbatur. Brevi tamen inveniebantur, qui archiepiscopo Sawatij resisterent. Quorum dux erat sacerdos Alexius Kabaljuk (ab episcopo Dositej in archimandritam evectus), iurisdictionis Serbicae cliens. Numerus eorum, qui archiepiscopo Sawatij opponebantur, augebatur et mox in Russia Sub-

¹ Episcopus Benjamin in Russia olim episcopus Sebastopolensis erat et ex patria expulsus episcopus castrensis in exercitu gen. Wrangel erat, dein in Serbia (quae fuit) commorabatur. Etsi a Serbico patriarcha vetitus est archiepiscopum Sawatij adjuvare, eum tamen convenit.

carpathica acerrime pugnabatur, essetne Serbica an Constantinopolitana iurisdictio agnoscenda. Discidia a Serbis sunt incitata. Serbi, opinione deiecti negotium archiepiscopi Sawatij alio modo evenisse uti ipsi speraverant, instigante ep. Dositej iurisditioni Constantinopolitanae in Russia Subcarpathica vehementer resistebant simulque non dissimulabant (etsi nonnulli in Sabor obstabant, ne iterum res infeliciter temptarentur) ecclesiam Serbicum non esse pronam ad iura iurisditionis suae inter Bohemos orthodoxos abdicanda.

Sawatij die 8. m. Septembris 1923 bona fide ad patriarcham Dimitrij scribebat, quam tristi essent res condicione, ostendebat, quam incerto et ambiguo animo esset episcopus Gorazd, et orabat, ut patriarcha auctoritate sua efficeret, ut ep. Gorazd desineret de reformanda orthodoxia cogitare et inter orthodoxos Bohemos discidia seminare et ut sincero animo et ex sententia sacrorum canonum operam conferret ad coniungendos omnes orthodoxos. Patriarcha Serbicus non respondit. Archiepiscopo Sawatij plane ostendebatur ecclesiam Serbicum **nolle** cum eo agere de quaestione, essetne sua iurisdictio legitima necne.

Interea episcopus Gorazd, cum ab asseclis ecclesiae B. s.^{1a} ferocissime invehebatur, in summas difficultates et angustias inducebatur. Gravissimis sollicitudinibus afflictus exeunte anno 1923 archiepiscopum Sawatij adit et cum eo de orthodoxorum condicione agere intendit. Litteris die 8. m. Decembris 1923 missis eum et dr. Červinka invitat, ut Olomucium ad res pettractandas extremo mense Decembri veniant. Angoribus pressus cum archiepiscopo Sawatij paciscere et difficultatibus mederi cupit. Indicat in Moravia ita se res habere, ut, nisi fidelibus ecclesiae B. s. publicae tesserae de transitu ad ecclesiam orthodoxam scribendae essent, plurimi episcopum Gorazd sequerentur; secus tamen perpaucos secuturos. Archiepiscopus Sawatij recusat Olomucium venire. Conqueritur se invehi et contumeliis affici ab ipsis episcopi Gorazd sociis. Nihilominus tamen se esse paratum ad res pertractandas, „si modo praestetur ea, quae offerantur, ex animi sententia promitti neque ullas alias, etsi diligentissime dissimulatas, intentiones intercedere“. Die 29. m. Decembris episcopus Gorazd

^{1a} Lege semper: Nunc Bohemomoravicae.

alias mittit litteras ea, quae ei exprobrabantur, excusans. Admittit dissensiones exstitisse, ecclesiam Serbicam, ast etiam Bohemos orthodoxos, errores commisisse. Attamen ex vitiis hominum ecclesiam damnum percipere non debere asserit. Omnes, qui in ecclesia muneribus fungantur, sua vitia agnoscere et de iis satisfacere oportere. Se archiepiscopo Sawatij promittere curaturum, ut ille Beogradium ad res pertractandas vocetur, vel, si id fieri non possit, ut ecclesia Serbica legatos mittat, qui cum omnibus orthodoxis Bohemis conveniant, ut omnes de vitiis et erroribus commissis disserant et precibus ad Deum fuis quaerant, quonam modo difficultatibus mederi possint.

Ad quas litteras archiepiscopus Sawatij, qui episcopo Gorazd diffidebat, nihil respondit.

REMOTIO ARCHIEPISCOPI SAWATIJ.

Anno 1923 exeunte episcopi Dositej et Gorazd viderunt fieri non posse ut ea, quae ipsi sibi proposuissent, sibi cum archiepiscopo Sawatij convenirent. Cognoverunt etiam illos, qui orthodoxiae faverent, in ecclesia B. s. nullo modo remanere posse. Clarius atque clarius elucescebat episcopum Gorazd eiusque assecras ecclesiae B. s. valedicere debere. Quid facerent? Ad causam archiepiscopi Sawatij se adiungere ea sola condicione poterant, si ep. Gorazd ad iurisdictionem Constantinopolitanam transiret. Quod si fecisset, actum esset de iis, quae Dositej sibi proposuisset. Nihil remanebat, nisi pertinacem archiepiscopum Sawatij remove. Quod sola auctoritate civili fieri posse videbatur. Revera mox conamina negotium hoc civili ratione exsequendum apparuerunt.

Instigante episcopo Dositej factum est, ut in consultationibus mense Ianuario a. 1924. „Minoris Confoederationis“ Beogradii habitis etiam Bohemorum orthodoxorum organisatio deliberanda in medium proferretur. Minister Pragensis declarabat regimen suum promptum esse ad iurisdictionem Serbicam approbandam, si invicem regimen Beogradense permetteret, ut Slovaci protestantes in Jugoslavia (quae fuit) degentes autonomam ecclesiam constituerent. Consultationibus istis (quarum decreta vero Pragae nunquam legitime peracta sunt) effectum esse ferebatur, ut episco-

pus Dositej in Bohemiam vocaretur, ubi orthodoxorum res modo certo et definito componeret et discidia ac perturbationes sedaret. Secundum instructiones, quae ep. Dositej ab Arch. Synodo datae sunt (20. 5. 1924) archiepiscopus Sawatij movendus erat, ut canonicam cum patriarchatu Constantinopolitano communionem solveret et in iurisdictionem Serbicum transiret. Quod si fieri nullo modo posset, episcopo Dositej omni ratione studendum erat, ut res inter archiepiscopum Sawatij et episcopum Gorazd componerentur. Si hoc extremum temptandum esset, Serbica ecclesia prona esset ad abdicandam suam legitimam iurisdictionem in Bohemia, Moravia, Silesia et ad episcopum Gorazd e canonica communione cum Serbica ecclesia dimittendum (episcopus Gorazd vero deberet allatis causis ipse postulare ut e iurisdictione Serbica dimitteretur, et simul deberet patriarchatus Constantinopolitanus Bohemicae orthodoxiae autocephaliam impertire). Russiam tamen Subcarpathicam debere plane in iurisdictione Serbica remanere.

Notatu dignum est disertis verbis statutum esse ex iudicio ipsius episcopi Dositej pendere, essentne illa extrema temptanda necne. Quo factum est, ut res ad vanum et irritum redigerentur, cum episcopus Dositej implacabilius archiepiscopo Sawatij irasceretur et omni ratione studebat, ut orthodoxae Bohemicae ecclesiae episcopus Gorazd praeesset. Quae sequebantur, mox haec probaverunt. Episcopus Dositej mense Iunio a. 1924 in Russiam Subcarpathicam venit et statim archiepiscopi Sawatij auctoritatem publice impugnare coepit. Archiepiscopus Sawatij vero e suggestibus sacris legi iussit, nemini orthodoxo audendum esse opem ferre legato Serbico, qui iniquissimo modo discidia seminaret. Eodem tempore Bohemicae ephemerides archiepiscopum Sawatij invehere coeperunt. Quae contra archiepiscopum Sawatij proferebantur, auctorem vel instigatorem episcopum Gorazd habebant. Praeter archiepiscopum Sawatij etiam patriarchatus Constantinopolitani dignitas vehementissime impugnabatur, cum affirmabatur patriarchatum Constantinopolitanum tabescere et cum ecclesia Bolševistarum societatem fecisse. (Vide „28. říjen“, num. 288, a. 1924.) Maxime vero dr. Červinka, archiepiscopi Sawatij cancellarius, vexabatur, cui crimini daba-

tur, quod archiepiscopi Sawatij animum incitaret, odio ductus episcopi Dositej orthodoxorum res subverteret, misceret, turbaret. Odium in episcopum Dositej illo tempore conceptum esse, quo episcopus Dositej doctorem Červinka sacerdotem ordinandum reppulisset, utpote vita ordinandi obscura visa esset. Regimen Pragense admonebatur, ut res perturbatissimas strenue componeret, prout in consultationibus Beogradensibus promissum esset. Interea episcopus Dositej in Russia Subcarp. (quae fuit) auctoritatem archiepiscopi Sawatij subvertendam non intermittebat. (Archiepiscopo Sawatij exprobravisse fertur, quod latomus (= franc-maçon) esset et quod Cor. 160.000, quae sibi a regimine Pragensi ad sublevandam inopiam cleri orthodoxi in Russia Subcarpathica traditae essent, dissipasset.) Archiepiscopus Sawatij longum tempus tacebat neque quicquam in ephemeridibus respondebat. Tandem ex regimine quaerebat, num rei publicae (quae fuit) moderatoribus notum esset, ad quae agenda episcopus Dositej in Russiam Subcarpathicam venisset et quae ibi egisset. Nam si de discidiis removendis deliberandum esset — ut in ephemeridibus scribebatur — Praegae solum consultationes habendas esse. A ministerio scholas et eruditionem publicam procurante archiepiscopus Sawatij exinde interrogatus est, num promptus esset ad consultandum cum episcopo Dositej, si ille Pragam veniret. Archiepiscopus Sawatij se promptum esse respondit. Tum episcopo Dositej publica auctoritate nuntiatum est, si de orthodoxorum rebus agere vellet, Praegae agendum esse, proinde Russiam Subcarpathicam relinqueret. Quapropter episcopus Dositej die 4. m. Iulii a. 1924 Pragam venit. Continuo vero in ephemeridibus scribebatur (auctore vel instigatore certe episcopo Gorazd) historicum ius in Bohemos orthodoxos ad solam orthodoxam ecclesiam Serbicam spectare et episcopum Dositej venisse, ut sua vindicaret, ceteroqui iura ista in consultationibus Beogradii habitis agnita esse. Postquam Dositej Pragam venit, adhibito legato regiminis Pragensis Beogradii archiepiscopum Sawatij adiit. Archiepiscopum Sawatij certiore fecit iurisdictionem Serbicam in omnes orthodoxos — Bohemos et Russos Subcarpathicos — a regimine Pragensi approbatam esse et archiepiscopum Sawatij admonuit, ut iurisdictioni Constantinopolitanae renuntiaret et iurisdictione-

nem Serbicum reciperet. Quod archiepiscopus Sawatij abnuit. Negavit sibi notum esse ullum **regiminis decretum**. (Quod iure negavit.) Si ecclesia Serbica putaret iura in orthodoxos in re publica (quae fuit) ad se pertinere, Patriarchatum Constantinopolitanum adiret, ubi iura sua vindicaret: sic res in foro ecclesiae in pace componi posse. Omnia, quibus ipse et sua auctoritas in ephemeridibus et in Russia Subcarpathica impugnabatur, archiepiscopus Sawatij aspernabatur, cum tantum abesset, ut tali modo orthodoxiae res et rationes iuvarentur, ut auctoritati ecclesiae orthodoxae detraheretur. Ut vero erat animo generoso, se promptum probabat, ut patriarcham Constantinopolitanum adiret, quocum de rebus modo utrique parti non improbando in pace christiana componendis ageret.

Quae dum geruntur, episcopus Gorazd in pugna quam in ecclesia B. s. cum dr. Farský eiusque asseclis, res ad extrema prementibus, commiserat, cladem pessimam accepit. Cum patriarcha ecclesiae B. s. eligeretur, apparuit perexiguos esse, qui episcopum Gorazd sequerentur. Ex 102 communitatibus religiosis 95 communitates dr. Farský patriarcham ecclesiae elegerunt. Qua electione longinqua contentio confecta est. Die 21. m. Iulii a. 1924 in ephemeride sua „Za pravdou“, Gorazd nuntiavit se munere episcopali in ecclesia B. s. abdicare simulque ecclesiam illam relinquere. Praeterea declaravit ea sola condicione fieri posse, ut ad communitatem orthodoxam Pragensem transiret, ut iurisdictio ecclesiae Serbicae agnosceretur, ad quam solam ius pertineret, ut omnium Bohemorum orthodoxorum mater esset. Iurisditionem Constantinopolitanam sibi probandam non esse. Nisi iurisdictio Serbica agnosceretur, suam orthodoxam communitatem ab ipso effectum iri, etiamsi auctoritas publica approbationem renueret, dummodo ecclesia Serbica novae orthodoxae communitatis mater esset, donec autocephalia constitueretur.

Eodem tempore episcopus Dositej in consultationes cum archiepiscopo Sawatij habendas enixe incumberebat. Intellegebat res ad summum discrimen pervenisse et indutiis nescio quo modo quam primum paciscendis operam navabat. Etiam ministerium scholas et eruditionem publicam procurans sua auctoritate archiepiscopum Sawatij ad concedendum movere studebat, cum ei

apertissime notum faciebat rei publicae (quae fuit) moderatores promptos esse ad iurisdictionem Serbicum approbandam et ad solam ecclesiam Serbicum in organizandis orthodoxis Bohemis iuvandam, si autocephalia quam primum constitueretur. (!) Quin etiam comminationibus ad animum archiepiscopi Sawatij flectendum magistratus ille utebatur. Nisi archiepiscopus Sawatij cum episcopis Dositej et Gorazd ante Kalendas mensis Septembris a. 1924 pacisceretur, ipsum cum suis orthodoxis extra Bohemorum orthodoxorum ecclesiam, publice organizatam et a regimine approbatam ac sublevatam, remansurum, cum regimen archiepiscopi Sawatij obiectionum et exprobrationum nullam rationem habiturum esset. Quamquam haec comminationes apertissime ostendebant fieri posse, ut archiepiscopo Sawatij approbatio publica denegaretur et ipse desereretur et in angustiis relinqueretur, tamen archiepiscopus Sawatij obstinatissime indicavit se minis numquam cessurum. Tum episcopus Dositej archiepiscopum Sawatij invitavit, ut denuo convenirent. Quod factum est die 29. m. Iulii a. 1924. Episcopus Dositej comitante episcopo Gorazd venit. Archiepiscopus Sawatij in sua sententia perseveravit, cum iurisdictionem Serbicum respuit. Repetebat, ut ecclesia Serbica patriarchatum Constantinopolitanum adiret, ubi sua iura vindicaret; res in foro ecclesiastico modo sacris canonibus praescripto in pace componi debere. Quantum ad rem episcopi Gorazd attineret, se voluntati ecclesiae Serbicae morem gerere et episcopum Gorazd in sinum orthodoxae communitatis Pragensis recipere velle, sed ea sola condicione, ut episcopus Gorazd orthodoxiam, a qua adhuc alienus esset, **revera amplecteretur** et promitteret seque obligaret se praescriptis et sacris canonibus Ecclesiae orthodoxae **in omni ratione obtemperaturum**, ita ut orthodoxiae unitas nullo modo labefactaretur. Solum si haec promitterentur, se paratum esse ad episcopum Gorazd recipiendum. Episcopus Dositej conscius, quo in discrimine res essent, consentiebat. Etiam episcopus Gorazd idem declaravit. Pactum est igitur, ut omnes Bohemi orthodoxi in unica „Bohemica communitate religiosa orthodoxa Pragae“ organizarentur et ut quaestio ecclesiasticae iurisdictionis patriarchatibus Constantinopolitano et Serbico decernenda relinqueretur.

Quae inter eos pacto convenerunt, ab archiepiscopo Sawatij perscripta et ad episcopos Dositej et Gorazd in litteris missa sunt. Ita factum est, ut saltem ad tempus dissensiones remove-
rentur. Mox vero probatum est conventum illud potius indutias esse ratione et consilio factas, cum episcopus Gorazd id, quod sibi proposuisset, non dimisisset, sperans fore, ut archiepiscopus Sawatij removeretur et omnes Bohemi orthodoxi in potestatem ipsius episcopi Gorazd transirent. Illico etiam moliri coepit, ut sui asseclae ex ecclesia B. s. in ecclesiam orthodoxam traduce-
rentur. Die 10. m. Augusti a. 1924 primos e suis (numero 307) Olomucium vocavit. A quibus approbata sunt, quae episcopus Gorazd proposuit, nempe ut ecclesiae B. s. valediceretur et ut omnes ad orthodoxam communitatem Pragensem transirent. Summatim etiam statuta religiosae communitatis orthodoxae Pragensis et universales leges orthodoxarum ecclesiarum accep-
tatae sunt. Consessu Olomucii habito episcopus Gorazd totis viribus incumbere, ut mentes suorum ad orthodoxiam amplec-
tendam moveret. At inter eos, qui olim orthodoxiae favebant, perpauci reperiebantur, qui episcopum Gorazd sequerentur. Etiam in sua dioecesi Moravica, unde saltem maiorem partem exspectabat, spes episcopum Gorazd miserrime fefellit. Reapse non multo plus sex milia fidelium eum secuti sunt. Maxime ii e sacerdotibus ecclesiae B. s., qui olim eius asseclae fuerunt, epis-
copum Gorazd frustrati sunt. Adhuc mense Maio a. 1924 viginti sacerdotes, qui episcopum Gorazd sequebantur, publicis litteris nomina subscripserunt, quibus dr. Farský infidelitas atque ani-
mus a fide divina abhorrens respuebantur. At ne hi viginti sacer-
dotes quidem omnes ecclesiam B. s. reliquerunt. Episcopus Go-
razd sperabat saltem illos omnes in suam sententiam adduci posse, qui suo libello die 31. m. Iulii a. 1924 edito nomina appo-
suissent, ubi transitus ad orthodoxiam approbatus esset. Attamen ne illi quidem omnes episcopo Gorazd fidem servaverunt. Uni-
versi, qui episcopum Gorazd in orthodoxiam sequebantur, soli novem sacerdotes erant. (Unus, nempe Iosephus Židek, sacerdos in pago Chudobín, quem episcopi Gorazd cunctationis et animi incerti taedebat, iam antea mense Aprili a. 1924 cum suis ortho-
doxiae nonem dedit.) Illi novem sacerdotes ab archiepiscopo Sa-

watij in Pragensem communitatem religiosam orthodoxam sunt recepti, cum testimonia protulissent se ex ecclesia Bohemomoravica discessisse (ad normam legum civilium) et via per legem civilem praescripta nomina orthodoxae communitati Pragensi dedisse. Dein (qui ex iis antea sacerdotes catholici fuerant vel ab episcopo Gorazd ordinati) ab archiepiscopo Sawatij denuo ordinati sunt, primum diaconi, dein sacerdotes.

Quaenam causa reordinationum perhibebatur?

Quod ad sacerdotes catholicos attinet (uti ipsi reordinati, qui postea a Sawatij recesserant, fatebantur), archiepiscopus Sawatij can. 6. Synodi Trulanae declinare voluit, ratione cuius clericus, qui post ordinationem uxorem duxerit, deponendus est. E quo concluderetur ab archiepiscopo Sawatij recipi clericos depositos, quia sacerdotes illi post ordinationem uxorem duxerunt. Ne in foro ecclesiae orthodoxae quidem talis modus agendi probandus esset. Quapropter ab archiepiscopo Sawatij sacerdotes catholici recipiebantur, quasi nunquam ordinati essent (archiepiscopus ex illis non quaerebat, fuissentne ordinati necne) et ordinati sunt, prout si laici essent (!) Archiepiscopus Sawatij ex norma sacrorum canonum agere voluit, quod maxime eius intererat. Attamen ipse canones violavit. Certum est tantum afuisse, ut archiepiscopus Sawatij animo ecclesiae catholicae infesto ageret, ut incumberet ad debitam reverentiam erga catholicos servanda.

Quod ad sacerdotes ab episcopo Gorazd ordinaros spectat, ordinationem eorum archiepiscopus Sawatij irritam atque invalidam, vel saltem dubiam habuit, utpote in ecclesia haeretica collatam et quia episcopus Gorazd in ordinatione conferenda normas ab ecclesia praescriptas non observabat.

A consessu, quem diximus, Olomucii habito archiepiscopus Sawatij petebatur, ut episcopo Gorazd munus supremi spiritualis administratoris et organizatoris neoorthodoxorum in Moravia committeret. Archiepiscopus Sawatij, qui per telegramma confirmaverat se nuntium e consessu Olomucensi accepisse referentem assecclas episcopi Gorazd statuta communitatis religiosae orthodoxae Pragensis recepisse, die 16. m. Augusti a. 1924 epis-

copum Gorazd litteris missis monebat, ut a Serbico Sabor ad normam sacrorum canonum litteras dimissoriales peteret, quibus archiepiscopus Sawatij certior fieret episcopum Gorazd a Serbico Sabor e iurisdictione dimitti neque quicquam obstare, quominus in iurisdictionem Constantinopolitanam reciperetur. Episcopus Gorazd (cui hoc aperte molestissimum erat) respondit petitionem istam a se per manus episcopi Dositej iam porrectam esse, sibi vero persuasum esse rem communi ambarum sedium patriarchalium sententia esse decernendam, ne ipse litteras dimissoriales petere deberet. Archiepiscopus Sawatij vero denuo litteras misit instans, ut episcopus Gorazd rem urgeret ac niteretur, ut litteras dimissoriales quam primum obtineret. Quod tamen episcopus Gorazd **non fecit**.

Interea ii, qui ex ecclesia B. s. discesserant, ad normam statutorum orthodoxae communitatis Pragensis organizabantur. Neoorthodoxi in ambitum orthodoxae communitatis Pragensis recepti sunt et in Moravia erectae sunt pro iis **expositurae**.

Ad exposituram in pago Chudobín, quae mense Aprili a. 1924 est erecta et cuius cura spiritalis sacerdoti Iosepho Židek¹ est commissa, aggregatae sunt novae expositurae: 1. Brunae, 2. Olomucii, 3. in pago Štěpánov, 4. Bílá Lhota, 5. Dolní Kounice, 6. Vilimov, 7. Přerovii (Kroměřížii, Tovačovii). Ibi spiritaliae administratores constituti sunt sacerdotes expositi, qui simul cum episcopo Gorazd ex ecclesia B. s. discesserant: V. Aloysius Ševčík² Brunae, Iosephus Rezek³ et eius adiutor Martinus Křeháček⁴ Olomucii, Iosephus Leixner⁵ in pago Štěpánov, Iosephus Novák⁶

¹ Prius sacerdos catholicus archidioeceseos Olomucensis. Hodie iam poenitens catholicae Ecclesiae reconciliatus.

² Antea sacerdos catholicus dioecesis Brunensis. Mortuus a. 1930.

³ Antea sacerdos catholicus archidioeceseos Pragensis, post apostasiam catecheta ecclesiae B. s. Olomucii. A. 1924 ad communitatem orthodoxam transiit. Adhuc in ecclesia orthodoxa, protopresbyter Olomucii.

⁴ Antea sacerdos catholicus archidioecesis Olomucensis. Usque ad a. 1924 catecheta ecclesiae B. s. A. 1926 ecclesiam orthodoxam reliquit et vetero-catholicismo nomen dedit.

⁵ Antea sacerdos catholicus dioecesis Brunensis, adhuc parochus orthodoxus Třebíčí.

⁶ Novák Iosephus, officio fungens in societate, quae pecunia constituta

in pago Nová Lhota, V. Aloysius Číkl⁷ Přerovii, Iosephus Neruda⁸ in pago Dolní Kounice, Verianus Deutsch⁹ in pago Vilémov.

In Bohemia iam a. 1923 in ambitu Pragensis communitatis orthodoxae duae expositurae erectae sunt: in oppidis Tábor et Trhové Sviny (quae vero ambae a. 1924 paene dilapsae sunt). Sacerdos expositus pro ambabus Venceslaus Zdražila¹⁰ fuit.

Impraesentiarum nequiquam exspectabatur decretum in quaestione iurisdictionis a patriarchatibus Serbico et Constantinopolitano ferendum. In Synodo Constantinopolitana post discessum patriarchae Meletij diversa (eaeque acriora) iudicia de archiepiscopia Praegae erecta proferebantur, attamen Meletii successor, patriarcha Grigorius VII., quaestionem, quod ad rem pertinet, eadem ratione ac Meletij considerabat. Ad litteras ab archiepiscopo Sawatij die 10. m. Augusti a. 1924 missas patriarcha Grigorius VII. respondit rem in Synodo pertractatam et ea, quae archiepiscopus Sawatij fecisset, approbata esse. Adhuc vero rem a patriarchatu Serbico ad Synodum Constantinopolitanam delatam non esse. Nihilominus tamen a Synodo commendari, ut archiepiscopus Sawatij eparchiam Moravicam episcopo Gorazd, Subcarpathicam episcopo Dositej offeret. (!) Hoc nescio quod consilium archiepiscopo Sawatij nimirum molestissimum fuit. Patriarchatus Constantinopolitanus sibi non constare visus est. Quapropter

accepta de aegrotis curandis cavet. Scholam mediam agriculturae colendae Přerovii absolvit. Theologiae expertus factus est sacerdos ecclesiae B. s. in pago Bílá Lhota, sacerdos ordinatus est ab episcopo Gorazd a. 1922. A. 1924 reordinatus ab episcopo Sawatij.

⁷ Laicus carens theologica eruditione, ordinatus a. 1922 ab episcopo Gorazd, reordinatus ab archiepiscopo Sawatij, nunc parochus orthodoxus Praegae.

⁸ Laicus, in scholis puerorum magister, solummodo privatim theologiam diligenter colebat. A. 1924 ab archiepiscopo Sawatij ordinatus. Nunc adhuc administrator spiritualis orthodoxus in pago Dolní Kounice.

⁹ Antea sacerdos catholicus archidioecesis Pragensis, adhuc parochus orthodoxus in pago Štěpánov.

¹⁰ Antea theologiae studiosus e seminario Olomucensi dimissus. A. 1926 ecclesiae orthodoxae valedixit et in ecclesiam B. s. rediit. Dein iterum ad orthodoxiam transiit et nunc est administrator spiritualis orthodoxus in pago Vilémov.

consilium istud ab archiepiscopo Sawatij uti ineptum spre-
tum est.

Ecclesia Serbica per molestissimam quaestionem de iurisdictione in summas angustias adducebatur neque prompta esse videbatur ad rem celerius decernendam. Demum in Synodo Carloviciae Sirmiensi (a die 23. m. Novembris usque ad diem 6. m. Decembris a. 1924) habita negotium in medium est prolatum. Quidam e sacrae Synodi sociis acerbissimo animo declarabant se eorum, quae apud Bohemos agerentur, taedere, cum tantum abesset, ut profectus ullus appareret, ut novae dissensiones et molestiae cum patriarchatu Constantinopolitano provocarentur. Acerbissima iudicia et gravissimae accusationes maxime in episcopum Dositej conferebantur. (Qui taedio affectus dixit se ad Bohemos Pragam non rediturum. Quod etiam factum est.) Fuerunt, qui suadebant, ut negotium in pace inter archiepiscopum Sawatij et episcopum Gorazd componeretur, etiamsi episcopus Gorazd iurisdictionem Constantinopolitanam amplecteretur. Alii in defendenda iurisdictione Serbica perseverabant. Decretum est agendum esse cum patriarchatu Constantinopolitano. Apertissimum vero erat omnes taedere molestissimae quaestionis, animos segniores esse in re dirimenda; et, ut negotia apud orthodoxos tardius expediri solent, etiam consensu sacrae Synodi habito omnia in suspenso relicta sunt.

Interim episcopus Gorazd in ea, quae sibi proposuerat, exsequenda assiduum curam atque operam conferebat. Eius consilia archiepiscopus Sawatij non intellexit. Episcopus Gorazd ostentans se curare, ut novi orthodoxi in Moravia recte organizarentur, per adiutores suos petebat, ut in Moravia peculiaris magistratus constitueretur, qui „Consilium eparchiale orthodoxum Moravico-Silesiacum Olomucii“ appellaretur et cuius officium esset loci negotia in foro ecclesiastico in Moravia administrare. Quae eo consilio ab episcopo Gorazd sunt proposita, ut fundamenta iacerentur pro futura sua dioecesi constituenda, quae fidelium numero communitatem Pragensem superaret. Cum archiepiscopus Sawatij non animadvertisset, quae episcopus Gorazd in mente haberet, petitioni annuit. Consilium eparchiale e sacerdotum collegio et e laicis, qui bini e singulis exposituris eligeren-

tur, constituendum erat. Consilii socii numero 25 esse debebant.

Approbante archiepiscopo Sawatij (quin etiam praeside ipso archiepiscopi Sawatij cancellario protopresbytero dr. Červinka) die 29. m. Decembris a. 1924 Olomucii consessus habebatur ad Consilium eparchiale constituendum. E consilio eparchiali sumpti sunt **eparchiae delecti**, quattuor nempe sacerdotes et quattuor laici. Consilii eparchialis et eparchiae delectorum praeses episcopus Gorazd est creatus. Ille vero cautior fuit, quam ut electionem acciperet. Opponebat „difficultates ex nondum explorata quaestione iurisdictionis oriundas“. Cum vero dr. Červinka (consilia episcopi Gorazd non perspicuens) vehementissime contendebat a praesidibus communitatis orthodoxae Pragensis omnia factum iri, ut negotium in pace et modo omnibus probando explicaretur, episcopus Gorazd affirmavit, se, cum res ita se haberent, paratum esse ad electionem accipiendam. At iam die 19. m. Ianuarii a. 1925 nuntiavit sibi munus esse deponendum et laborum remissio quaerenda. Quod ut faceret, se gravissimis duci rationibus cum ex sacris canonibus tum ex labefactata valetudine petendis affirmabat.

Consilium eparchiale sacerdotem A. Ševčík elegit, qui vice episcopi Gorazd fungeretur. Archiepiscopus Sawatij electum A. Ševčík approbavit et protoiereum nominavit (quam dignitatem solemni modo die 19. m. Februarii a. 1925 Praegae ei contulit).

Verumtamen a mense Februario a. 1925 archiepiscopus Sawatij in ephemeridibus ratione et consilio impugnabatur. Primo in Russia Subcarpathica. In contentionibus, quae ibi anno 1924 inter archiepiscopi Sawatij asseclas (coadunatos circa archiepiscopi Sawatij consistorium in oppido Buštino) et episcopi Dositej sectatores (quibus consistorium Serbicae iurisdictionis in oppido Chust praefuit) saeviebant, illi, qui partibus archiepiscopi Sawatij studebant, ineunte anno 1925 victoriam reportaturi videbantur. Dubitari nequit, quin spem victoriae ipsi archiepiscopi Sawatij asseclae excitaverint, cum rumores sparserint archiepiscopo Sawatij ex aerario publico subsidium rei pecuniariae promissum esse ad inopiam orthodoxae ecclesiae in Russia Subcarpathica levandam. Sed mense Februario a. 1925 (aperte episcopo Dositej e Serbia instigante) ephemerides „Cerkovna pravda“ a consisto-

rio Chustensi edi coeptae sunt, in quibus archiepiscopus Sawatij et iurisdictio Constantinopolitana vehementissime invehebantur. Archiepiscopus Sawatij contra ius fasque agere et orthodoxiae detrimentum afferre, cum se in res religiosas Russiae Subcarpathicae interponeret, dicebatur. Contra sacros canones Constantinopoli eum ordinatum esse. Contra sacros canones et invalide eum constitutum esse caput archiepiscopiae contra sacros canones erectae. Ter gravissime sacros canones ab eo violatos esse. Dum monachus Russici monasterii esset et cum Pragam fugisset, ratione iurisditionis patriarchae Tichon vel metropolitanae Eulogio in Gallia (qui caput fuit orthodoxorum Russorum profugorum) subiectum fuisse. A metropolita Eulogio veniam non petentem primo conatum esse, ut ad iurisditionem Serbicam transiret. Cum ecclesia Serbica ei petenti, ut ipse, orthodoxae communitatis Pragensis parochus, episcopus ordinaretur (ad quod condiciones iure requisitae non adfuissent), morem gerere cunctata esset, consentiente regimine rei publicae boemoslovacae (quae fuit) patriarcham Constantinopolitanum Meletij contra sacros canones ab eo aditum esse et communitatem orthodoxam Pragensem ad iurisditionem Constantinopolitanam esse traductam. Patriarcham Meletij, a quo sedes patriarchalis Constantinopolitana maculata esset et ecclesiae orthodoxae plurimis malis et miseriis obrutae essent, numerum facinorum nefandorum explevisse, cum per chirotoniam Sawatij contra sacros canones ordinavisset et contra ius archiepiscopiam constituisset. Ab ipsa Pragensi communitate orthodoxa archiepiscopum Sawatij non agnosci (!). Neque ab episcopo Gorazd eum agnosci (!!). Plurima omnino esse, quibus conscientia Vrabec—Sawatij onerata esset. Eum in Russia Subcarpathica ab hominibus adiri, qui neque legere neque scribere scirent. Illos homines a Sawatij in infamata illa poporum in oppido Buštino schola (ubi cuique candidato Cor. 5.000.— solvenda sunt) brevissimo curriculo absoluto ordinari, ut rebus ipsius Sawatij consulereetur. Vicio Sawatij contigisse, ut orthodoxia in Russia Subcarpathica dilaberetur, eum esse omnium perturbationum et malorum auctorem. Inter triginta sacerdotes Carpathorussos, qui nuper in oppido Buštino suffragia in eius favorem tulissent, sacerdotes fuisse, qui antea Serbicae factioni

episcopi Dositej fidem et ius iurandum dedissent. Illos periuros homines illud unum sibi proposuisse, ut sibi consulere. Tempus esse maximum, ut in Sawatij severissime animadverteretur et ut populus „lupos e Buštino“, qui ecclesiae orthodoxae Subcarpathicae corpus lacerarent, repelleret. „Repellite illos orthodoxae ecclesiae homicidas!“ monebatur in ephemeridibus „Cerkovna pravda“.

Praeterea etiam in aliis ephemeridibus in Russia Subcarpathica edendis regimen Pragense invocabatur, ut iura ecclesiae Serbicae, quae sola iusta et legitima essent, agnosceret atque ea, quae promisisset, praestaret, cum archiepiscopum Sawatij removeret. In ephemeridibus „Russkaja zemlja“ (num. 8., anni 1925) nuntiabatur Serbicum Synodum exoptare, ut consistorium orthodoxum in oppido Chust nulla archiepiscopi Sawatij ratione habita idoneum candidatum eligeret, qui Beogradii episcopus ordinaretur. Scribebatur etiam Serbicum Synodum exacerbatis simam esse in regimen Pragense, a quo promissum esset legitima iura Serbicae iurisdictionis agnita iri, fides tamen non esset servata nec promissa praestita essent. Serbicum ecclesiam paratam esse, ut rem ad extremum premeret: viam examinari, qua negotium in forum gentium transferretur.

Eodem tempore episcopus Gorazd statuit exsequenda esse, quibus archiepiscopus Sawatij removeretur. Asseclis episcopi Gorazd ex ecclesia B. s. traductis et in sinum Pragensis communitatis orthodoxae receptis ii, qui partibus episcopi Gorazd studebant, in communitate orthodoxa in Bohemia, Moravia, Silesia publica auctoritate agnita et approbata numerum decies maiorem efficiebant quam perexigui illi orthodoxi Praegae, qui archiepiscopum Sawatij sequebantur. Quae cum ita essent, episcopus Gorazd pro certo atque explorato habuit, si novae electiones haberentur, fieri non posse, quin ipse archiepiscopum Sawatij superaret et communitati orthodoxae praeficeretur. Quapropter Consilium eparchiale Olomucii incitavit, ut praesides Bohemicae communitatis orthodoxae Praegae moneret, ut electiones in Magnum seu commune concilium communitatis ad normam statutorum edicerentur, cum anno 1925 primum triennium Bohemicae communitatis religiosae orthodoxae finem habuisset, ad quod

tempus ad normam statutorum communitalis supremi magistratus eligerentur. Quod ut fieret, Consilium eparchiale Olomucense die 17. m. Martii a. 1925 revera petebat et initio mensis Aprilis urgens repetebat. A praesidibus orthodoxae communitalis Pragensis responsum est idoneum non videri, ut electiones edicerentur, **donec episcopi Gorazd res decerneretur**; secus fieri posse, ut res gravissime implicarentur, cum Gorazd adhuc episcopus orthodoxae communitalis Pragensis haberi nequiret. Praeterea tantam esse orthodoxae communitalis Pragensis aerarii inopiam, ut ad electiones parandas neque adiumenta neque ii comparari possent, qui opus exsequerentur.

Sed episcopus Gorazd statuit non esse longius expectandum. Interea repperit electiones die 15. m. Iunii a. 1922, quo primo creati sunt, qui supremis officiis in communitate orthodoxa fungerentur, vitioso modo esse habitas (ut supra, pg. 290 a. XVI). Electiones nempe habitae sunt in consessu Bohemicae communitalis orthodoxae Pragae, non in „Communi concilio“ Bohemicae religiosae communitalis orthodoxae Pragensis, quod vere et legitime constitutum esset. Unde episcopus Gorazd concludebat invalide electos esse archiepiscopum Sawatij administratorem spiritualem et doctorem Červinka praesidem Bohemicae communitalis orthodoxae neque Bohemicam communitatem orthodoxam Pragae adhuc omnino vere et legitime esse constitutam (etsi publica auctoritate erat approbata). Quapropter ministerium scholas et eruditionem publicam procurans adiit querens Bohemicam communitatem orthodoxam Pragae legitime constitutam non esse. Libellum querentis episcopi Gorazd omnium orthodoxarum expositurarum extra Pragam administratores (qui episcopum Gorazd sequebantur) subscripserunt. In libello praeterea dr. Červinka accusabatur, quod in officio suo exsequendo statutorum Bohemicae communitalis orthodoxae praescripta non observaret, quod ad arbitrium suum ageret et ordinem non servaret (velut cum sociis nulla testimonia daret eos in album sociorum esse receptos etc.). Denique ministerium scholas et eruditionem publicam procurans monebatur, ut, quippe quod supremus magistratus esset cultus publice administrandi, iure suae curae atque officii § 29 statutorum abrogaret et curatorem designaret,

qui regiminis iussu Bohemicae communitati orthodoxae constituendae praeesset. Ita civilis potestas advocabatur, ut archiepiscopus Sawatij removeretur. Ministerium scholas et eruditionem publicam procurans re inquisita libello morem gessit et die 14. m. Iulii a. 1925 magistratum Carolum Eichler (laicum non orthodoxum) curatorem nominavit, cui regiminis auctoritate mandatum est, ut ad tempus Bohemicae communitati orthodoxae Praegae administrandae praeesset et res legitime componeret. Eodem curatore praeside habendas esse novas electiones in Communi concilio creandosque esse illos, qui communitati orthodoxae praeessent. Etsi archiepiscopus Sawatij et dr. Červinka repugnabant, regiminis curator munus Bohemicae communitatis orthodoxae administrandae suscepit. Electis delegatis regiminis curator Commune seu Magnum concilium convocavit ad Bohemicam communitatem orthodoxam constituendam et ad eligendos eos, qui ad normam statutorum officiiis fungerentur. Concilium convocatum est in d. 22. m. Novembris a. 1925 in oppidum Česká Třebová.

Ad Concilium commune 38 delegati laici et 11 sacerdotes convenerunt. Duo laici delegati Praga et archiepiscopus Sawatij et dr. Červinka et Venceslaus Zdražila, exposita in oppido Tábor (qui exinde orthodoxiae valedixit et in ecclesiam B. s. rediit) non venerunt.

Episcopus Gorazd victoriam reportavit. Ex omnium consensu Bohemicae communitatis orthodoxae administrator spiritualis et episcopus est creatus. Praesidibus electis libellus est approbatus, in quo declarabatur Bohemicam orthodoxam ecclesiam, donec autocephala Bohemica ecclesia constitueretur, praesidio orthodoxae ecclesiae Serbicae, quam ecclesiam matrem haberet, inniti velle neque archiepiscopiam a patriarchatu Constantinopolitano erectam agnoscere neque iurisdictionem Constantinopolitanam amplecti neque archiepiscopum Sawatij die 15. m. Iunii a. 1922 electum aestimare.

Novi praesides archiepiscopo Sawatij nuntiaverunt eum a Magno concilio administratorem spirituales Bohemicae communitatis orthodoxae non agnoscere (etsi a ministerio scholas et eruditionem publicam procurante antea approbatus erat [!]) ea de causa, quod non in consilio ad normam statutorum constituto

electus esset. Praeterea archiepiscopus Sawatij monebatur, ut Bohemicam communitatem orthodoxam administrandam et omnia administrationis instrumenta episcopo Gorazd traderet, simulac episcopo Gorazd electus ab auctoritate publica approbaretur. Gorazd electus a ministerio scholas et eruditionem publicam procurante die 22. m. Decembris a. 1925 approbatus est. Exinde die 23. m. Februarii a. 1926 a regiminis curatore et a novis orthodoxae communitatis praesidibus Bohemicae communitatis orthodoxae alba, tabulae, pecunia, praesidum cancellaria archiepiscopo Sawatij sunt adempta. (Cum regiminis curator venisset, dr. Červinka negavit se quicquam tradere velle et abiit. Archiepiscopus Sawatij remansit et passive se gerebat.) Quae in rebus adimendis agebantur, adhibitis ministris publicis fiebant et speciem violentae exactionis praebebant. Animarum cura episcopo Gorazd est tradita. Regiminis curator a ministerio scholas et eruditionem publicam procurante munere est exsolutus et archiepiscopus Sawatij (die 15. m. Martii a. 1926) certior factus a die 23. m. Februarii a. 1926 iura ad se, Bohemicae communitatis orthodoxae administratorem, spectantia, cessasse simulque omnia iura protopresbyteri dr. Červinka ad exsequenda ea, quae ad praesides Bohemicae communitatis orthodoxae pertinerent, interisse. Omnia, quae archiepiscopus Sawatij repugnans obiebat, reiecta sunt.¹¹

¹¹ Archiepiscopus Sawatij querebatur alteram partem non esse omnino auditam, se causa incognita esse auctoritate publica munere deiectum, solas minas in se iactates esse etc. Sawatij scripsit: „Diversissima, quae in Russia a regimine Bolševistarum agebantur, meis oculis vidi, at prout nunc in mea patria tractor, numquam tractabar, etsi tanta dignitate, quanta nunc, tum non eram praeditus.“ Praeterea exprobrabat, quod regiminis curator in numerum orthodoxorum sacerdotum Gorazd et Savam Roubiček recepisset, quod ex orthodoxo iure ecclesiastico vanum atque inane esset, et quod in album orthodoxorum 48 socios inscripsisset, quos administratio spiritualis orthodoxa ignoravisset et in sinum ecclesiae orthodoxae numquam recepisset. Homines illos ex legibus ecclesiae orthodoxae non esse orthodoxos. Quo factum esse, ut in concilio die 22. m. Novembris a. 1925 habito prases et secundus vicarius duo non orthodoxi eligerentur et in Consilium Synodale quinque non orthodoxi reciperentur. — Orthodoxi eppi Gorazd e contra affirmabant omnes supra nominatos a sacerdote Rezek rite in sinus ecclesiae orthodoxae receptos esse.

A Serbica Synodo episcopus Gorazd et electi praesides communitatis die 20. m. Aprilis a. 1926 sunt approbati. Praeterea Serbicus Sabor etiam statuta Bohemicae communitatis orthodoxae Pragensis, quibus libellus, quem supra diximus, est adiunctus, approbavit.

Archiepiscopus Sawatij igitur remotus est. Solus remansit cum perexiguis orthodoxis Praegae. Eventu comprobatum est, quod archiepiscopi Sawatij inimici minitabantur. Quae minitabantur, animo durissimo et asperrimo exsecuti sunt. Administrator spiritualis (publica auctoritate approbatus) religiosae communitatis (etiam publica auctoritate approbatae) nulla legitima ecclesiastica auctoritate damnatus vel remotus, a civili magistratu de munere est deiectus et cum paucis fidelibus (qui ea, quae civilis magistratus egerat, vim atrocissimam appellabant) extra sinum communitatis orthodoxae est destitutus, quae adiuvantibus magistratibus civilibus nunc sub iurisdictione Serbica organizanda erat.

Tali modo remotus est vir in ecclesia orthodoxa summis dignitatibus ornatus et orthodoxiae toto corde deditus, qui episcopi Gorazd mentem liberalem et studia reformationis reiciebat et animo inflexibili instabat, ut incerta quaestio iurisdictionis Constantinopolitanae et Serbicae ad normam sacrorum canonum in foro ecclesiastico in pace christiana solveretur. Victus est a neo-orthodoxis, qui ab ecclesia B. s. proficiscentes et res ad extrema detrudentes declarabant se per Bohemicam orthodoxiam „synthesim temporis Cyrillo-Methodiani, epochae Hussitarum, nationis renatae, aetatis recentissimae“ effecturos (vide „Za pravdou“, a. 1925).

Notandum etiam discidia et contentiones inter Bohemos orthodoxos non per orthodoxas ecclesias (Serbicam et Constantinopolitanam), sed per magistratus civiles esse sedatas. Ad res componendas auctoritate civili opus erat, quam Bohemi orthodoxi **ipsi invocabant**, ut controversias dirimeret, quas duae ecclesiae orthodoxae sedare nequibant.

Praeterea animadvertendum certamina remota esse et novam communitatem orthodoxam constitutam tantummodo **spreta auctoritate** oecumenici patriarchatus Constantinopolitani, quo-

cum in gravi quaestione de iurisdictione pactio in pace facta non est.¹²

RERUM ANNIS 1926—1930 GESTARUM SUMMAE BREVISSIME
EXPONUNTUR

Adhuc anno 1926 multi laboris et sudoris erant, quae episcopus Gorazd contra archiepiscopum Sawatij et eos, qui ei fidem servaverant (et qui Bohemi veteroorthodoxi appellabantur), moliebatur. Archiepiscopus Sawatij non recessit et novos orthodoxae communitatis administratores illegitime constitutos esse affirmabat. Contra episcopum Gorazd duas litteras pastorales et Russice scriptum libellum publicum pro Russia Subcarpathica edidit. Episcopum Gorazd haeticum et ecclesiasticum vagum declarabat, qui tantummodo errore et fraude assecutus est, ut episcopus ordinaretur. Crimini ei dabat, quod contra ecclesiae orthodoxae canones Romanum calendarium observaret, novas caerimonias nulla legitima auctoritate ecclesiastica approbatas introduceret, barbam non coleret, civili veste indutus incederet etc. Omnes orthodoxos sacerdotes, qui episcopum Gorazd sequerentur, e munere deiectos esse affirmabat et omnes fideles, qui episcopo Gorazd obtemperant, e sacris excludebat. Etiam magistratus civiles, quibus vim exprobrabat, impugnabat. Archiepiscopus Sawatij et dr. Červinka munus supremae administrationis Bohemicae orthodoxae communitatis Pragensis exsequendum non deponebant. Novum sigillum et nova fidelium alba sibi comparaverunt et omnia, quae a regiminis curatore et a Concilio communi in oppido Česká Třebová habito statuta erant, animo audacissimo spernebant. Neque pueris religione in scholis instituendis episcopo Gorazd cesserunt. Sawatij sacra obire (more archiepiscopi Bohemicae communitatis orthodoxae) in aede or-

¹² Neque ea, quae posterius temptabantur, ut res in pace in foro ecclesiae componerentur, felicem exitum habuerunt, etsi a patriarcha Constantinopolitano Basilio Pragae die 15. m. Novembris a. 1926 metropolitae Amassius et exarcha Germanus missi sunt, qui conata renovarent. Archiepiscopus Sawatij instabat sine ulla exceptione servanda esse, quae in „Tomos“, a patriarchatu Constantinopolitano anno 1923, cum archiepiscopia constitueretur, edito, statuta essent.

thodoxa s. Nicolai (qua aede communitas orthodoxa Pragensis in vices cum ecclesia B. s. utebantur) pergebat. Episcopus Gorazd a magistratibus civilibus assecutus est, ut archiepiscopo Sawatij auctoritate publica nuntiaretur non ad illum, sed ad solum episcopum Gorazd ius spectare sacrorum in aede s. Nicolai pro Bohemica communitate orthodoxa obeundorum. Quod simulatque ii compererunt, qui res ecclesiae B. s. administrabant (Consilium seniorum ad aedem s. Nicolai), decreverunt, utpote aedis illius conductores, nulla ratione permittendum esse, ut episcopus Gorazd sacra in illa aede obiret, immo ne illud quidem permittendum esse, ut ibi sacris orthodoxorum Russorum interesset.)

Contentiones proinde sedatae non sunt. At episcopus Gorazd adiuvantibus magistratibus civilibus archiepiscopum Sawatij ulteriore atque ulteriore gradu depellebat. Simul exposituras, praeter Pragensem, ubi archiepiscopo Sawatij fidem servaverunt, reorganizabat.

Maximum laborem episcopus Gorazd impendebat, ut suis orthodoxis sacerdotibus, quod ad vitae necessitates pertineret, provideretur. Eo ipso anno 1926 id agebatur, ut sacerdotibus redditus et victus ratione stabili, statuta nempe congrua, quae dicitur, instituerentur. Episcopus Gorazd magistratibus civilibus persuasit Bohemicam communitatem orthodoxam non esse novam organisationem (ad quam ius non spectaret, ut eius sacerdotes ex aerario publico sustentarentur), sed novo modo organizatam partem Serbicae orthodoxae eparchiae Jaderensis, ad quam, utpote eparchiam ecclesiae orthodoxae in Austria auctoritate publica agnitae pro ecclesia „congruali“, ex legibus Austriacis (quae etiam in re publica B. s., quae fuit, valebant) ius congruae percipiendae pertineret. Quam argumentationem vitiis laboravisse ex iis, quae (pag. 197s a. XVI) diximus, liquet. Nihilominus tamen episcopus Gorazd effecit, ut sacerdotibus Bohemicae communitatis orthodoxae congrua solveretur.¹ Quo factum est, ut suam

¹ Ad levanda onera administrationis ex aerario publico quotannis Cor. 100.000 tribuuntur. Episcopo per mensem redditus Cor. 4.000 assignantur. Praeterea ministerium cultum in Yugoslavia, quae fuit, procurans episcopo Gorazd franc. aur. 4.000 donabat. Ad diversissimas petitiones exsequendas episcopus Gorazd delegaturam Serbicae Synodi constituit.

auctoritatem amplificaret et simul ostenderet, quanti momenti iurisdictio Serbica esset (si orthodoxi sub iurisditione Constantinopolitana fuissent, ex legibus civilibus Bohemicis orthodoxis sacerdotibus congrua tribui non potuisset). In societate cum episcopo Gorazd novus Serbicae ecclesiae orthodoxae delegatus, episcopus Irenaeus ex oppido Novi Sad et postea Serafim, episcopus Prizrensis, adiuvante regimine Pragensi organizandis orthodoxis in Russia Subcarpathica operam dabant. Ab a. 1927 episcopus Gorazd ad Bohemicam eparchiam constituendam incumberebat. Bohemi orthodoxi ex statutis publica auctoritate approbatis adhuc tantummodo unicam „Bohemicam orthodoxam communitatem religiosam Pragensem“ constituebant, cuius ambitus ad Bohemiam, Moraviam, Silesiam extendebatur. Quapropter nova statuta parata sunt pro dioecesi, cuius episcopus Pragae resideret. Similia statuta pro orthodoxa eparchia Mukačeviensis confecta sunt. Die 4. m. Iulii a. 1927 alterum Magnum seu commune concilium habitum est, in quo cum gaudio nuntiatum est quaestionem de iurisditione Constantinopolitana esse modo certo et definito a **magistratibus civilibus** solutam fructumque novi status esse, quod illis, quae ad sacerdotum vitae necessitates pertinerent, provisum esset et quod praeterea etiam orthodoxi in Russia Subcarpathica organizati essent. Revera tamen in Russia Subcarpathica omnes contentiones non sunt remotae et etiam inter Bohemos orthodoxos a. 1927 reperiiebantur, qui ducibus duobus sociis Consilii Synodalis, dr. Kopal Stěhule et dr. V. Štěpánek, in ephemeridibus „Všeslovanský věstník“ vehementissime episcopum Gorazd impugnarent. A. 1928 modo definitivo statuta eparchiae Bohemicae et Subcarpathicae sunt composita et expolita et archiepiscopali Sabor Serbico et regimini Pragensi approbanda sunt proposita. Die 12. m. Martii a. 1929 statuta ambarum eparchiarum ab Archiepiscopali Sabor Serbico, die 6. m. Iunii a. 1929 ab auctoritatibus civilibus rei publicae B. s., quae fuit, sunt approbata. Duo dioeceses constitutae sunt: Bohemica, cuius episcopus Pragae, et Subcarpathica, cuius episcopus Mukačevii residere debebat. Simul pro orthodoxis in Slovacia orientali septem communitates religiosas approbante auctoritate publica constitutae sunt. In concilio eparchiali die 22. m. Septem-

bris a. 1929 Olomucii habito omnium consensu episcopus Gorazd electus est Bohemicae orthodoxae eparchiae episcopus. Etiam decretum est, ut pro Moravia protopresbyteratus constitueretur, ad quem pars rerum agendarum praesidii Pragensis pertineret. Protoiereus Al. Ševčík (Bruna) electus est protopresbyter. Expositurae, quae adhuc fuerant, gradatim in communitates ecclesiasticas (paroecias) mutabantur.

Bohemi orthodoxi etiam **orthodoxum monasterium** condere conabantur, quod nomen ferret monasterii s. Procopii Sázavensis Pragae. Illud Bohemicum monasterium orthodoxum constitutum est exeunte anno 1927. Quattuor monachi ad eius familiam pertinebant: Vladimirus (Gruzín)², Methodius (Navrátil)³, Paulus (Šrom)⁴, Vitus (Abraham)⁵. Monasterii moderator hierodiaconus Vladimirus est constitutus. Negotium vero (a quo episcopus Gorazd multa eaque optima exspectabat) mox miserrime collapsum est. Monachi Vladimirus et Methodius vitam monasticam deruerunt, uxores duxerunt et postea ad statum laicalem redierunt.

² Gruzín Vladimirus, in magistratu statistico Pragae officio fungens, a secula archiepiscopi Sawatij. A. 1926 ad episcopum Gorazd transiit. „Monasterium s. Procopii Sázavensis Pragae fuit. Sacerdos ordinatus est et acerrime episcopum uxorem duxit et ad statum laicalem rediit. (Aliquot classes seminarii minoris Russici absolvit.)

³ Navrátil Methodius, in scholis puerorum olim magister in Russia Subcarpathica. Erat studiosus in minori seminario in Jugoslavia (quae fuit). A. 1926 in rem publicam B. s., quae fuit, rediit et examen subiit ex iis, quae ad maturitatis examen complendum addenda erant. Factus est monachus monasterii s. Procopii Sázaviensis Pragae et sacerdos ordinatus est ab episcopo Gorazd. Postea uxorem duxit et ad statum laicalem rediit.

⁴ Šrom Paulus, iudex, Seminarium minus (Athenaeum sacerdotale) Carloviciae Sirmiensis absolvit. A. 1926 in patriam rediit et monachus monasterii s. Procopii Sázavensis Pragae fuit. Sacerdos ordinatus est et acerrime episcopum Gorazd in impugnando archiepiscopo Sawatij iuvabat. A. 1928 mentem mutavit, episcopum Gorazd deseruit et iurisprudentiae studiis operam dedit.

⁵ Abraham Vitus, nunc parochus in oppido Tábor. Seminarium minus in Jugoslavia absolvit. In patriam a. 1926 rediisse videtur. Ea, quae ad examen maturitatis complendum addenda erant, subiit et monachus monasterii s. Procopii Sázaviensis Pragae monachus fuit. In Synodo, posterius in Consilio eparchiali officio fungebatur. Postea vero ad ecclesiam B. s. transiit, mox tamen orthodoxiae denuo nomen dedit et abhinc parochus in oppido Tábor est.

Monachus Paulus ad statum laicalem rediit, monachus Vitus curae animarum operam dedit. Cum monasterio etiam theologiae athenaeum periit, quod apud monasterium erat constitutum: aliquot „theologi“, qui in athenaeum recepti erant, mox theologiae studia deseruerunt.

NUMERUS BOHEMORUM ORTHODOXORUM ANNO 1930¹

Eparchia Bohemica episcopi Gorazd:

Numerus fidelium orthodoxorum:

Praga (communitas religiosa orthodoxa pro ambitu totius Bohemiae excepto oppido Tábor et illius oppidi regione)	600
dispersi	200
communitatis filia Josefov	90

Expositurae, gradatim in communitates ecclesiasticas mutatae:

1. Tábor et loca vicina	1,300
2. Bruna	280
3. Olomucium	1,100
Communitatis filia Čelechovice	90
4. Dolní Kounice et loca vicina	180
5. Chudobín et loca vicina	1,100
Communitatis filiae:	
Tovačov	60
Kroměříž	80
Zlín	20
7. Řimice et loca vicina ²	300

¹ Numeri certi et definiti non exstant. Summatim tantummodo indicatur, quantus numerus esse videatur, pro certo tamen et explorato habendum est numquam verum numerum summa indicata esse maiorem. Ex censu publico a. 1930 habito liquet orthodoxos numeratos esse spectata sola religione simul cum orthodoxis exteris profugis in territorio rei publicae, quae olim fuit, degentibus. Quanti orthodoxi profugi fuerint, superius diximus, ubi materiam institutam tractare coepimus.

² Expositura in pago Bílá Lhota a. 1924 erecta, postea in pagum Řimice translata. Ibi a. 1928 communitas ecclesiastica constituta eique filia in pago Střemeničko adiuncta. A. 1934 translata est in pagum Řimice cancellaria Consilii eparchialis et sedes episcopi Gorazd.

8. Štěpánov et loca vicina	1,000
9. Třebíč et loca vicina, filia Opatov	230
10. Vilémov et loca vicina	260
Summa	<u>7,350</u>

Asseclae archiepiscopi Sawatij:

Bohemi orthodoxi	150
------------------	-----

Notandum est numerum Bohemorum orthodoxorum ab a. 1925 imminutum esse. A. 1925, quo episcopus Gorazd cum suis assecclis ad orthodoxiam transiit, numeri orthodoxorum (ex libro annuali statistico a. 1925) indicabantur: Bohemia: Praegae ca 700, Tábor ca 2,200, Trhové Sviny ca 400 (quae expositura postea dilapsa est). Moravia: Olomucii 1,258, Štěpánov 1,109, Chudobín 1,300, Bílá Lhota 621, Vilémov 518, Přerov 209, Tovačov 146, Brunae 307, Dolní Kounice 375, Třebíč 273. Summa: in Bohemia 3,300, in Moravia 6,116. Omnes orthodoxi: 9,416.

Etiam decennio 1930-1941 numerus Bohemorum orthodoxorum, in quantum comperiri potest, imminutus est (plerumque decima parte); tantummodo in pago Dolní Kounice numerus crevit.

Bohemica eparchia orthodoxa, quod ad numerum fidelium pertinet, tantummodo maior communitas religiosa remanet, cuius fidelium maxima pars sunt ii, qui prius ecclesiae bohemoslovaecae, nunc bohemoravicae, asseclae erant. Ne communitates ecclesiasticae quidem (prius expositurae) usque ad annum 1941 numero auctae sunt. Remanent: Praega (cum filia Josefov), Tábor, Bruna, Olomucium (cum filia Čelechovice), Řimice (prius Bílá Lhota, cum filia Střemeničko), Chudobín, Dolní Kounice, Přerov (cum filiis Tovačov, Kroměříž, Zlín), Štěpánov, Třebíč (cum filia Opatov), Vilémov. (Finis primae sectionis.)

ESCHATOLOGICKÉ PŘEDSTAVY BABYLOŇANŮ

DR. ANTONÍN KLEVETA

(Dokončení.)

III.

ŘÍŠE MRTVÝCH

2. BOŽSTVA ŘÍŠE POSMRTNÉ

Jak lze u polytheistického názoru světového očekávat, byla posmrtná říše v představách Babyloňanů opředena četnými postavami bohů a démonů.⁶⁶

Klínová literatura si jich častěji všímá. Na prvním místě dlužno uvést jejich výčet v seznamu bohů, zvaném „velkém“ (K 4349), a v seznamu „An“ nebo „ilu Anum“. Oba seznamy byly uveřejněny v CT XXIV a XXV. Seznamy tyto se omezují na pouhý výčet bohů, kteří jsou ve vztahu k Ereškigale a Nergalovi, vládcům to říše posmrtné. Charakteristické rysy vládců podsvětí a jejich družiny podávají mythus o sestupu bohyně Ištary a mythus o sestupu boha Nergala do říše mrtvých.⁶⁷ K počtě Nergalově se zachovaly hymny v akkadském a též sumerském jazyce.⁶⁸ V nich jeví se však poměrně málo rysů charakteristických pro Nergala jako vládce říše mrtvých. Některých démonů kolem Nergala v posmrtné říši si všímá text VAT 10057, popisující sestup nějakého asyrského velmože ve snu do říše mrtvých.⁶⁹ Též epos o Gilgameši

⁶⁶ Omezujeme se jen na hlavní rysy božstev posmrtné říše, a to v první řadě na ty, jež nějak ozřejmují názory Babyloňanů na posmrtný život. Soustavné pojednání vyjde pod heslem „Unterweltsgottheiten“ v Reallexikon der Assyriologie. K jednotlivým božstvům viz Deimel, PB.

⁶⁷ Literární údaje k mythům viz v naší studii v Acta Acad. Velehrad. XIV. (1938), str. 192.

⁶⁸ Transkriboval, přeložil a vysvětlil Böllenrucher, Gebete und Hymnen an Nergal, Leipzig 1904, v LSSt I., 6.

⁶⁹ Vedle transkripce, překladu a krátkého výkladu Ebelingova v TLVB, Nr. 1, pojednává podrobněji o textu Wolfram von Soden v ZA, 1936, str. 1—31.

uvádí v ličení vidění Engiduova některé postavy infernálních božstev.⁷⁰ Vypočítávána jsou též v textu II R, pl. 60, Nr. 1.⁷¹ Jména sedmi strážců sedmera bran země bez návratu uvádí text KAR, Nr. 142, IV, 12 a n. Různé roztroušené zmínky o infernálních božstvech, hlavně démonech, jsou v četných zaklínacích textech jak z prostředí sumerského, tak akkadského. Jejich sbírky byly pojmenovány hlavně podle obsahu. Jsou to na př. serie textů, zvané „zlí duchové“, sum. „udug-chula-meš“, akkadsky utukkê limnûti,⁷² „zlí asakku“, sum. asag. gígga-meš“, akkadsky asakkê maršûti,⁷³ serie tří textů o démonické bohyni Lamaštu,⁷⁴ maqlû,⁷⁵ šurpu,⁷⁶ a jiné. Četné texty o božstvech vegetačních, sestupujících do říše mrtvých, uveřejnil Witzel.⁷⁷

Idea baalů, t. j. nejvyšších božstev, v jednotlivých oblastech stětových, vyžaduje u Babyloňanů i pro posmrtnou říši nejvyššího vládce. Je pozoruhodné, že mythologie klade za původního baala posmrtné říše ženské božstvo Ereškigal. V některých textech, jako mythu o sestupu Ištary do posmrtné říše, vystupuje Ereškigal jako výlučná nejvyšší vládkyně posmrtné říše.⁷⁸ Její název původu sumerského Ereš-ki-gal = Nin-ki-gal = paní velké země označuje její vznešenou funkci. Bývá proto zvána též šarrat

Pojednání Sodenovo značí na nejednom místě jak v transkripci, tak i v překladě pokrok oproti o něco dřívější publikaci Ebelingově. O téměř tématě pojednává Dhorme v *Revue de l'Histoire des Religions*, CVIII (1934), str. 246—254.

⁷⁰ Gilgameš VII, F, 2 a n., viz Gressmann, AOT, str. 166.

⁷¹ Ebeling, TLVB, Nr. 2.

⁷² Dochovaly se zlomky asi 16 tabulek. Viz překlad úryvků v Meissnerově *Babylonien und Assyrien*, II, str. 216 a n.

⁷³ Zlomky asi z 12 tabulek viz v CT XVII, 1 a n.; překlad úryvků v Meissnerově o. c., II., str. 221 a n.

⁷⁴ Viz Myhrmann, *Labartu-Texte* v ZA XVI, str. 141 a n., RAssyr XVIII, str. 161 a n., University of Pennsylvania. The Museum. Publications of the Babylonian section I, 2 Nr. 113. Viz úryvky v Meissnerově o. c., II, str. 222.

⁷⁵ Tallqvist, K. L., *Die assyrische Beschwörungsserie Maqlû*, 1894.

⁷⁶ Zimmern, *Die Beschwörungstexte Šurpu*, Leipzig, 1901, v AB XII.

⁷⁷ Tammuz-Liturgien, Roma, 1935.

⁷⁸ V mythu je ovšem již říše posmrtná zvána domem Irkally, t. j. Nergala, vládce říše mrtvých. Srov. v. 4 (před. str.). Tento však jinak v mythu vůbec nevystupuje.

iršitim = královnou Země, t. j. posmrtné říše.⁷⁹ Kult její kvetl již v době sumerské.⁸⁰ V semitském znění sluje Allatu.⁸¹

Bývala pokládána za bohyni vznětlivou a pomstychtivou. Rozlítla se na Nergala, který ve shromáždění nebeských bohů nepovstal před Namtarem, jejím poslem. Posílá pro něj se vzkazem:

„Boha, který před mým poslem nepovstal,
přiveďte ke mně, abych ho usmrtila.“

Sestup Nergalův, 4 (před. str.).

Též na Ištaru, bohyni života a tudíž svou sokyni, se osopí, když ji spatří před sebou v říši mrtvých. Jako zbraně proti ní používá šedesátero nemocí:

Jakmile sestoupila Ištar do země, odkud návratu není,
spatřila ji Ereškigal a rozlítla se na ni.
Nerozpakovala se Ištar a vrhla se na ni.
I otevřela Ereškigal ústa a mluvila.
K Namtarovi, svému poslu pronáší řeč:
„Jdi, Namtare, uzavři ji v mém (paláci).
Šedesátero nemocí vypusť na ni, na Ištaru,
nemoc očí na její oči,
nemoc ramenou na její ramena,
nemoc nohou na její nohy,
nemoc srdce na její srdce,
nemoc hlavy na její hlavu,
na ní celou . . .“

Sestup Ištary 65—75 (před. str.).

Tyto zosobněné nemoci, jež zpravidla vystupují jako démoni, jsou Ereškigale náhončími, již napomáhají zalidňovati širou zemi bez návratu, její království. Odtud v modlitbách a zaklínacích

⁷⁹ Gilgameš VII, F, 20. Viz v Gressmannových AOT, str. 166. VAT 13.656, sl. III, 74 v Ebelingových TLVB, str. 133 (Nr. 30 A).

⁸⁰ Srov. Jean, La religion sumérienne, str. 92; Deimel, PB, Nr. 1012.

⁸¹ CT XXV, 4, 24; 8, 8. Viz Deimel, PB, str. 120. Je jistě pozoruhodné, že v pantheonu starých Arabů nalézáme bohyni jménem Allât. Srov. Lagrange, Étude sur les religions sémitiques, str. 76.

textech, jež provázely oběti, bývala Ereškigal vzývána za odvrácení choroby.⁸²

V říši posmrtné sdílí se zemřelými žalostný život a do jisté míry cítí s nimi soustrast, jak lze usuzovati z mythu:

„Za pokrm jídám hlínu, za nápoj opojný piji . . .
Oplakávat chci muže, již opustili své manželky,
oplakávat chci ženy, jež z klína svých manželů (byly vyrvány),
oplakávat chci malé dívky, jež skoseny byly před svým dnem.“

Sestup Išтары, 33—36 (před. str.).

Za manžela Ereškigalina pokládají klínové texty boha Gugalanna,⁸³ jiné Ninazu,⁸⁴ hlavně však Nergala.⁸⁵

Nergal⁸⁶ nebyl původně božstvem posmrtné říše. Zda stal se jím přirozeným psychologicko-náboženským vývojem čili lidovou spekulací náboženskou anebo učenou spekulací kněží, jež zasahovala někdy i poněkud násilně ve vývoj tradice náboženské, nelze s bezpečností dnes ještě zjistiti. Mythos již několikrát zmiňovaný řeší tuto otázku způsobem obvyklým báji. Nergal, dříve bůh nebeský, stal se bohem infernálním a vládcem posmrtné říše tím, že se stal manželem Ereškigalíným.

⁸² Ebeling, TLVB, Nr. 15 (= Assur 13.955 = KAR, Nr. 245); Nr. 30 A, str. 133, 74 (= VAT 8910, sl. 3 zad. str.).

⁸³ CT XXV, 5, 28. Srov. Meissner, *Babylonien und Assyrien II*, str. 34.

⁸⁴ Etymologicky označuje boha léčby. „Azu“ sum. = lékař. Srov. Meissner, o. c., II., str. 284. Jako manžel Ereškigalin bývá častěji uváděn. Srov. CT XVI, 46, 166 a n., Allotte de la Fuye, *Documents présargoniques*, 51, 3; Haupt, *Akkadische und sumerische Keilschrifttexte*, 98 a n. Jindy bývá uváděna jako jeho manželka Ningirda. Srov. II R, 59, 34 a n. Viz Meissner, o. c. II, str. 34; Deimel, PB, str. 197 a n.

⁸⁵ Jako manželky Nergalovy bývají však též uváděny bohyně Laš (VAB IV, 92, II, 36; 170, VII, 47) a Mametu (K 8310, 8 v Böllenrücher, o. c., Nr. 3). K bohyni Mametu viz níže pozn. 180.

⁸⁶ O Nergalovi mimo všeobecná díla pojednávají: Böllenrücher, o. c. v pozn. 68, hesla „Nergal“ v encyklopediích Roscher, *Ausführliches Lexicon der griechischen und römischen Mythologie*, sv. III, (1898), sl. 250 a n. (Alfred Jeremias), Calwer, *Bibellexicon*, 2. vyd. (Fried. Delitzsch), Hastings, *Dictionary of the Bible* (Sayce), Hauck, *Realencyklopädie für protest. Theol. und Kirche*, 3. vyd. (Alfred Jeremias), Muss-Arnold, *Assyrisch-Englisch-Deutsches Handwörterbuch*.

V klínopisech bývá psán Nè-unu-gal, a též Nè-urugal.⁸⁷ V překladu značí název „pán velkého příbytku“ (= unu) nebo „pán velkého města“ (= uru-gal). Název tento je vhodný pro vládce říše mrtvých. Je pravděpodobné, že dán mu byl v době sice ještě sumerské, avšak tehdy, kdy pokládán byl již za božstvo infernální.⁸⁸ Ve známých dosud klínopisech je psáno jméno jeho ideograficky. Fonetické výslovnosti v klínopisech není. Název „Nergal“ je vzat z bible II Král XVII, 19 a n. Též aramejský název Níríg pro oběžnici Marta, jež byla Nergalovi zasvěcená, připomíná název boha.⁸⁹

Bývá též zván sumersky Ugur, akkadsky namšaru, t. j. meč.⁹⁰ Název poukazuje na boha bojovníka.

V sumerských textech bývá zván velmi často Mes-lam-ta-è-a, t. j. „vycházející z Meslamu“.⁹¹ Služ tak chrám v městě Kuta, hlavním to středisku kultu Nergalova.⁹²

V otázce, jaký byl původní charakter Nergala v představách Sumerů a po nich Akkadů, neshodují se historikové náboženství. Jisté je, že byl původně lokálním nejvyšším božstvem v městě Kuta. Je tudíž pravděpodobné, že mu byly přičítány obvyklé vlastnosti nejvyšších božstev.⁹³ Byl pokládán za pána přírody,⁹⁴

⁸⁷ V obou zněních je způsob psaní velmi podobný. Srov. znaménka „unu“ a „urugal“. Jedno ze znamének pro „unu“ = „urugal“. Viz Thureau-Dangin, *Les Homophones Sumériens*, str. 37, 38.

⁸⁸ Jean, *La religion sumérienne*, str. 90 a n.

⁸⁹ Názoru tohoto jsou Jensen, *Kosmogonie*, str. 476, A. Jeremias v *Roscherově Lexicon*, III, 268, Böllenrücher, o. c., str. 1, a jiní. Hrozný odvozuje název Níríg od názvu boha Ninrag, jehož ztotožňuje s Ninibem. Viz Hrozný, *Mythen von dem Gotte Ninrag*, str. 83. Srov. Böllenrücher, o. c., str. 1.

⁹⁰ CT XXV, 1, 21; XXIV, 49b; 52.

⁹¹ Dříve četli Šitlamtaea. Viz ke jménu Jean, *La religion sumérienne*, str. 90 a n.; Böllenrücher, o. c., str. 7. Tamtéž, Nr. 6, 5; 4, 4.

⁹² Kuta, dnešní zříceniny Tell Ibrahim, leží směrem severovýchodním ne-daleko starého Babylonu.

⁹³ Názoru tohoto je Barton ve spise „A Sketsch of Semitic origin“, str. 216 a n. Naproti tomu pokládají Jensen, A. Jeremias, Jastrow Nergala za božstvo původně sluneční. Srov. Böllenrücher, o. c., str. 3.

⁹⁴ „Enlil, tvůj otec daroval tobě černohlavé (= lidi), všechno živoucí, dobytek na poli, zvířenu tvé ruce tvě ruce světil.“ Böllenrücher, o. c., Nr. 1, 9—10 (K 2371).

za boha dobrého a milosrdného. Tento rys vystupuje v hymnu k jeho poctě:

„Ježto jsi dobrotivý, pane, obracím se k tvému božství;
ježto jsi pln slitování, vyhledávám tebe;
ježto milostivě pohlížíš, patřím na tvář tvou;
ježto jsi pln shovívání, stojím před tebou.
Pohleď na mne podle práva, vyslyš mé volání!
Nechť utiší se tvé hněvivé srdce!
Osvobod mne od viny, zahlaď můj hřích!
Hněv tvého božského srdce nechť uhasne!“⁹⁵

Později byl pravděpodobně charakter Nergalův více specifikován. Je možné, že se tak stalo, když místní pantheon se rozrůstal a bylo nutno vysvětliti vzájemné vztahy a okruh působnosti jednotlivých božstev.

Nergal byl pokládán za boha žhoucího slunce. Jako takový zasahuje v okruh činnosti boha Šamaše nebo se s ním dokonce ztotožňuje.⁹⁶ Jako Šamaš, tak i Nergal byl pokládán za soudce.⁹⁷

Nergal byl pokládán za boha války, moru a živelních pohrom.⁹⁸ Božstva taková snadno se stala v představách lidu božstvy infernálními. Je ovšem možno si mysliti i vývoj opačný: Božstvo infernální je též božstvem živelních pohrom, jež skýtají bohatou žeň říši mrtvých.

Jaký byl časový postup v představách o Nergalovi u starých obyvatel Mesopotamie, nelze ani absolutně ani relativně udati. Je však jisto, že již ve XIV. století př. Kr. byl Nergal pokládán za vládce říše mrtvých, jak nasvědčuje nález myhtu o jeho sestupu do říše mrtvých v archivu v Tell el Amarně.⁹⁹

⁹⁵ Böllenrucher, o. c., Nr. 1, 15—22 (K 2371).

⁹⁶ V nápisu z doby Arsacidů čteme: „Nergal a Šamas jsou jedno.“ ZA VI, str. 241. V textě K 2371: „Se Sinem na nebi prohlédá všechno.“ Viz Böllenrucher, o. c., Nr. 1, 8.

⁹⁷ „Bez něhož se (nevyhlašuje) rozhodnutí.“ Böllenrucher, o. c., Nr. 3, 11 (K 8310). „Vysoký mezi bohy, jenž rozsudek i soud (má v moci).“ Týž, o. c., Nr. 5, 28 (K 4809). Srov. Ebeling, TLVB, Nr. 35, 20, 30 (před. str.) Jako soudce vystupuje též v textě 10057. Viz překlad a rozbor níže.

⁹⁸ Viz níže příslušná epitheta.

⁹⁹ Viz Acta Acad. Velehr. XIV, 192.

V hymnech k poctě Nergalově vystupuje smíšený ráz božstva. Jeho různé funkce a vlastnosti jsou zdůrazňovány podle potřeby autorovy. Je to obvyklým zjevem v historii polytheistických náboženství, že různé funkce a vlastnosti, přičítané původně božstvu, bývají mu přičítány i později, když již náboženská spekulace mu přiřkla jiné. Odtud povstávají komplikace v představách o božstvech, jako je tomu u Nergala.

Jako charakteristická epitheta bývala mu přiřkládána: *ur-sag* (sum.) = *qarrađu* (akkad.) = bojovník,¹⁰⁰ *a-mà-tu šur-ra* (sum.) = *abubu ezzu* (akkad.) = zuřící bouře,¹⁰¹ *ki-bal-a sud-sud* (sum.) = *sâpin mât nukurti* (akkad.) = ničitel nepřátelské země = podsvětí¹⁰² *a-ğal-la* (sum.) = *butuqtu* (akkad.) = prorva hráze, potopa,¹⁰³ *ğirru lâbiš melamme* (akkad.) = lev oděný hrůzou,¹⁰⁴ a jiná podobná.

Výrazně jej též charakterisuje zákoník Chammurabiho (XXVIII, 24—39, zad. str.), svolávaje kletbu na toho, kdož se proviní jakýmkoliv způsobem proti zákoníku: „Nergal, silný mezi bohy, hrdina, jemuž není rovného, jenž mi dopomáhá k triumfu, nechť svou velkou silou jako prudký požár v rákosí spálí jeho lidi, svou mocnou zbraní jej rozseká a jako hliněnou sochu rozmetá.“

Kult boha Nergala byl již od nejstarších dob značně rozšířen mezi obyvatelstvem Mesopotamie. Mimo města výše uvedená jsou známa jako střediska jeho kultu v Mesopotamii: Larsa,¹⁰⁵ Uzarpara,¹⁰⁶ Isin,¹⁰⁷ Chawilu,¹⁰⁸ Assur.¹⁰⁹ Jiná místa uvádí ještě hymnus k poctě Nergalově: Ešu, Sagga, Kunamenna, Barra, Šag-

¹⁰⁰ Böllenrücher, o. c., Nr. 4, 1, 4 (K 5137); 6, 5 (K 69) a jinde.

¹⁰¹ Böllenrücher, o. c., Nr. 4, 1, 10 (K 5137).

¹⁰² Böllenrücher, o. c., Nr. 4, 1 (K 5137).

¹⁰³ Böllenrücher, o. c., Nr. 6, 1 (K 69).

¹⁰⁴ Böllenrücher, o. c., Nr. 8, 9 (K 9880).

¹⁰⁵ RA IX, 123, 1, 4.

¹⁰⁶ VAB I, 222 2a.

¹⁰⁷ Strassmaier, *Alphabetisches Verzeichnis der assyrischen und akkadischen Wörter*, 6321.

¹⁰⁸ RA IX, 1, 1, 12.

¹⁰⁹ Schroeder, *Keilschrifttexte aus Assur verschiedenen Inhalts*, Nr. 186, 9 (zad. str.).

ga, Me-Turmi.¹¹⁰ Stopy jeho kultu nalézáme i v Elamsku.¹¹¹ Nález mythu o sestupu Nergala do říše mrtvých v archivu v Tell el-Amarně svědčí o známosti božstva v Egyptě.¹¹² Z téhož archivu zmiňují se o Nergalovi jako bohu moru některé dopisy z Alašie (Cypru): „Ruka Nergala, jeho pána, zabila všechny lidi země.“¹¹³ Že kult Nergalův kvetl mezi asyrskými kolonisty z města Kutu, kteří se usadili po vyvrácení severní říše v Samařsku, plyne z výslovného údaje bible: „Každý národ si udělal boha svého a postavili je ve svatyních na výšinách, jichž byli nadělali Samařští, každý národ v městech svých, ve kterých sídlili . . . Kutští udělali Nergala . . . Ctíli však také Hospodina . . . Ctíce Hospodina, sloužili také bohům svým podle obyčeje národů, ze kterých převedeni byli do Samařska.“ II Král XVII, 29 a n.

O rozšíření kultu Nergalova svědčí též theoforická jména, jako Nergal-ušêsib, Nergal-šar-ušur (= Neriglissar), Nergal-balašus-iqbi, Nergal-êtir, a podobná.

Náboženská spekulace ztotožňovala s Nergalem božstva podobného charakteru:

Irra je Nergal (města) Kutu,
 Meslam-ta-è-a je Nergal (města) Babylonu,¹¹⁴
 Chuškia je Nergal (města) Nippuru,
 Ububul je Nergal (města) Sipparu,
 Isarpada je Nergal břehu řeky Duranu,
 Bibi je Nergal města Achu a
 Luchuš je Nergal města Kiše.¹¹⁵

Mythus charakterisuje boha Irru (Nergala) jako božstvo, pustošící zemi válkou, ohněm, hladem a morem.¹¹⁶

¹¹⁰ Böllenrücher, o. c., Nr. 6 (K 69).

¹¹¹ V R 56, sl. II, 48; Scheil, Textes élamites-sémitiques, str. 64.

¹¹² Srov. Acta Academiae Velehr. XIV, str. 192.

¹¹³ KB V, Nr. 25, 13, 37.

¹¹⁴ Pod tímž názvem byl uctíván v Kutě. Srov. výše pozn. 91 a 92.

¹¹⁵ KAR, Nr. 142, I, 22 a n.

¹¹⁶ Klínopisný text publikoval Harper v BA II, str. 477 a n., Ebeling v KAR, Nr. 166—169; 172, 321. Týž podává souborně dosud publikovaný materiál v práci Der akkadische Mythos vom Pestgott Era v Berliner Beiträge

Po stránce historie náboženství je pozoruhodný vztah Nergala k božstvům ohně Išumu a Lugal-girrovi.¹¹⁷

Išum je původně bůh ohně, jak nasvědčuje již jeho jméno. Akkadské „išatu“, hebrejské „eš“ = oheň. V sumerštině sluje Pa-sag nebo Pa-sag-ga.¹¹⁸ Je rádcem a služebníkem Irrovým.¹¹⁹ Podle zmíněného mythu o Irrovi ponouká Irru ke zpuštění země,¹²⁰ později však jej mírní v zuřivosti.¹²¹ V mythu VAT 10057 vystupuje v družině Nergalově jako bůh přímluvce.¹²²

Lugal-girra byl pod semitským názvem Šarrabu uctíván hlavně v západních zemích Amurru jako bůh letního žáru v poušti.¹²³ Nasvědčuje tomu i etymologie názvu. Hebrejské „šarab“ označuje jako substantivum „parný vzduch (pouště“ v Is XLIX, 10, anebo vyprahlou zemi“ v Is XXXV, 7.

Než přes zmíněný vztah Nergala k božstvům ohně není idea ohně spjata s představami o posmrtné říši u Babyloňanů.¹²⁴ Není jí ani v starých lidových představách Izraelitů. I můžeme usuzovat, že jí nebylo v představách starých Semitů vůbec. Představa

zur Keilschriftforschung II, 1. Transkripci a překlad podává Jensen v KB VI, 1, str. 56 a n. Pouze překlad má Ungnad, Die Religion der Babylonier und Assyrer, str. 155 a n. Oba posledně jmenovaní mají zřetel jen ke zlomkům publikovaným do r. 1900. K nově publikovaným zlomkům bere zřetel Ebeling v překladě v Gressmannových AOT, str. 212 a Meissner v Babylonien und Assyrien II, str. 185 a n. Viz též charakteristiku boha Irry (Nergala) v zákoníku Chammurabiho III, 1—6 (před. str.).

¹¹⁷ Mimoto byla známa Babyloňanům jako božstva ohně Nusku, Gibil, Pa-bil-sag. Srov. příslušná hesla v Deimelově PB.

¹¹⁸ V nápisech knížat z Lagáše Eannatuma v Thureau-Dangin, Die sumerischen und akkadischen Königsinschriften 18, 6, 4; 20, 2, 10 atd., Gudey v CT I, 5, 1. Srov. Paffrath, Zur Götterlehre der altbabyl. Königsinschriften, str. 205.

¹¹⁹ Böllenrücher, o. c., Nr. 6 (K 69), 23.

¹²⁰ KB VI, 1, 66, IV, 6 a n.

¹²¹ KAR, Nr. 168, II, 7 a n.

¹²² Ebeling, TLVB, Nr. 1, 16 (zad. str.).

¹²³ CT XXV, 6, 23 a n. Viz Schrader, Die Keilinschriften und das Alte Testament, 3. vyd., str. 415.

¹²⁴ Nanejvýš lze připustiti ideu žáru a odtud plynoucí ideu žízně, jež souvisí ovšem též s ideou žáru na poušti. Srov. báseň o smrti boha Lillu v Acta Acad. Velehr. XIV, str. 216.

ohně, jež se objevuje v pozdější apokalyptické literatuře židovské, je data pozdějšího a jiného původu.

Seznamy bohů uvádějí v okruhu Nergalově vícero jmen božstev, jež někdy s Nergalem splývají, jindy jsou mu charakterem příbuzní, anebo jsou v nějakém vztahu k říši posmrtné: Lugal-'abba, t. j. pán podzemního moře,¹²⁵ Lugal-idda, t. j. pán řeky v podsvětí,¹²⁶ Šarbu,¹²⁷ Muchra, Kúšu, Ūmu, Katellu,¹²⁸ Martu-Amurrú.¹²⁹

V mythu o sestupu Ištary do země bez návratu (v. 4 před. str.) vyskytuje se název božstva říše mrtvých Irkalla. Běží toliko o jeden z názvů Nergalových. Po něm nazývá se tamtéž říše posmrtná šubat ilu Irkalla, t. j. příbytkem Irkallovým.¹³⁰

K božstvům říše mrtvých bývá počítán též bůh En-mešarra.¹³¹ Někdy bývá ztotožňován s Nergalem. V zaklínacím textu je zván „knížetem arallu, pánem země bez návratu, horou Anunnaků, který drží konce arallu . . .“.¹³² Náboženská literatura mu přisuzuje sedmero synů.¹³³ Byli strážci sedmera bran posmrtné říše.¹³⁴ Později byli ztotožňováni se „sedmerým“ božstvem = Sibi, Sibitti,¹³⁵ jež nutno aspoň podle některých historiků náboženství rozlišovati od sedmera démonů,¹³⁶ proti nimž byli ochránci.

¹²⁵ Tak vysvětluje Meissner v *Babylonien und Assyrien II*, str. 38.

¹²⁶ Meissner, tamtéž.

¹²⁷ CT XXV, 36 (zadní strana), 26. VAB IV, 92, II, 48.

¹²⁸ CT XXIV, 47, 14 a n.; XXV, 22, 32b a n.

¹²⁹ CT XXV, 23, 15 a n. Bývá ztotožňován jednak s bohem bouře Adadem v CT XXIV, 40, 48, jednak s bohem vegetace Sumuqanem v CT XXIV, 42, 91 a n.

¹³⁰ Viz naše pojednání v *Acta Acad. Velehr. XVI*, str. 307.

¹³¹ Místa v klínopisné literatuře, na nichž se vyskytuje viz v Deimelově PB, Nr. 982. K náboženským spekulacím o tomto božstvu viz v Meissnerově *Babylonien und Assyrien II*, str. 6 a 133, Ebeling, Enmešarra v *Reallex. der Assyr. II*, str. 396 a n., Weidner, Enmešarra am Himmel, tamtéž, str. 397 a n.

¹³² Craig, *Assyrian and Babylonian Religious Texts II*, 13, 1 a n.

¹³³ CT XXIV, 4, 29 a n.; Ebeling, TLVB, Nr. 8, 5 (před. str.) = VAT 9947 (nepublik.).

¹³⁴ Jména viz níže v pozn. 181.

¹³⁵ KAR, Nr. 298, 21. Srov. ZA XXIII, str. 366.

¹³⁶ Meissner, *Babylonien und Assyrien II*, str. 203. Zimmern ve Schraderových *Keilinschriften und das Alte Testament*, 3. vyd., str. 620.

Vládcové říše mrtvých jsou obklopeni ve svém království četnou družinou nižších božstev, jež zveme démony.¹³⁷ Představovali si je jako netvory s tělem z části lidským a z části zvířecím, jak názorně líčí text VAT 10057.¹³⁸ Obecný výraz pro démona je v sumerštině *udug*, z čehož vzniklo akkadské *utukku*.¹³⁹ Náboženská spekulace připisovala jim nejrůznější původ. Nazývá je syny Anuovými, potomky božského oceánu Apsů, a podobně.¹⁴⁰ Nazývají se též „*binût arallê*“, t. j. zplozenci posmrtné říše.¹⁴¹ Byli oddanými služebníky svých vládců a poslušnými nástroji jejich neutěšené činnosti. Napomáhali rozmnožovati jejich poddané, vrhajíce pozemčany různými pohromami v náruč smrti. Ano, i samému božstvu se stávají nebezpečnými. Ohrožují boha měsíce Sina a působí tím zatmění.¹⁴² Zmocňují se Tammuza a uvrhují jej do říše mrtvých.¹⁴³ Již jména některých démonů označují choroby, po případě pohromy, jejichž jsou takřka zosobněním.

Po této stránce jsou v první řadě pozoruhodná jména démonů, jichž podle mythu použil Nergal za strážce bran říše mrtvých: Mutabriqu (= ohromující), Šarabdû, Râbišu (= číhající), Tîrid (= štváč?), Idibtu, Bennu (= padoucnice), Šîdânu (= žár, horečka), Miqit (= pád, mdloba?), Bêl upri (= pán nemoci zvané upru), Ummu (= žár, horečka), Lîbu (= žár, horečka).¹⁴⁴

¹³⁷ K démologii u Babyloňanů: Ebeling, Dämonen v Reallexikon der Assyriologie; Meissner v Babylonien und Assyrien II, str. 189-241; Frank, Babylonische Beschwörungsreliefs; Falkenstein, Die Haupttypen der sumerischen Beschwörung; Fossey, La magie assyrienne; Jean, Le péché chez les Babylo niens et les Assyriens; Thompson, Devils and evil spirits in Babylonia.

¹³⁸ Viz Unger, Dämonenbilder v Reallex. der Assy.

¹³⁹ Ebeling odvozuje jej etymologicky od *ud sum.* = duch? a *ug sum.* = mrtvý. Reallex. der Assy. II., str. 108. Ježto však smysl částice *ud* se nedá přesně určit, jest pokládati pokus Ebelingův o etymologické vysvětlení výrazu ve smyslu „duch zemřelý“ nebo „duch zemřelého“ za nedoložený.

¹⁴⁰ Viz Dhorme, La religion assyro-babylonienne, str. 44 a n.

¹⁴¹ Thompson, Devils and evil Spirits, 1, 50. Srov. Deimel, PB, str. 23 a n.

¹⁴² CT XVI, 19, 32 a n.

¹⁴³ Witzel, Tammuz-Liturgien, Nr. 2, 44 (zad. str.) = CT XV, 26 a n.; Nr. 5, 32 a n., str. 92.

¹⁴⁴ Sestup Nergalův, B, 5 a n. (zad. str.), A, 2 a n. (zad. str.) v Gressmanových AOT, str. 211 a n. Text je porušen. Ze 14 démonů Nergalových lze čísti jen jména 11.

Jiní démoni, jak opět jejich jména naznačují, jsou v úzkém spojení s představou smrti, po případě nešťastného života v záhrobí. Běží především o „sedmero“ démonů, kteří někdy splývají v představách Babyloňanů v jediné božstvo, zvané Sibitti.¹⁴⁵

Jsou to:¹⁴⁶

1. Asag, akkadsky asakku. Je to zosobněná smrt, drtící životní sílu. Označuje to etymologie: á sum. = síla, sag = sig sum. = rozbítí, rozdrtití.

2. Namtar, akkadsky Namtaru, je zosobněním osudu, též smrti. Namtar označuje v sumerštině jako obecné jméno osud.¹⁴⁷ Podle mythů byl poslem vládců říše mrtvých, jejich nejvyšším služebníkem, vezírem.¹⁴⁸

3. Udug, akkadsky utukku. Názvu bývá používáno vedle obecného významu pro démona vůbec a vlastního jména jednoho ze „sedmi“, též pro označení duše zemřelého.¹⁴⁹

4. Gidim, akkadsky ețemmu. Název je nejobvyklejší pro ducha zemřelého.¹⁵⁰

5. Ala, akkadsky alû, jakož i

6. Galla, akkadsky gallû, označující podle Ebelinga původně též ducha zemřelého.¹⁵¹

7. Dingir chul, akkadsky ilu limnu = zlý bůh.

Text CT XVII, 15, VIII, 30 a n. uvádí mezi sedmerem démonů místo Namtara a Asakku démona zv. Maškin (akkadsky Râbişu) a démonickou bohyní Lamaštu.

¹⁴⁵ Srov. výše str. 319 zmínku o synech Enmešarrových.

¹⁴⁶ Výčet jejich podává CT XVII, 9, XI, 2 a n. Podrobnější viz v Ebelingově *Dämonen*.

¹⁴⁷ V semitských textech se vyskytuje obecný výraz namtaru ve smyslu „smrtelná nemoc“, „mor“? Viz Bezold, *Babylonisch-assyrisches Glossar*, str. 200a.

¹⁴⁸ Srov. název sukal Ereš-ki-gal-ge v CT XXV, 5, 31 a jinde. Sestup Ištaru, 67 a n. (předl. str.). Sestup Nergalův, A, 7 a n. Gilgameš, XII, 56, 64. Vyskytuje se též častěji v zaklínacích textech. Viz v Ebelingových TLVB, Nr. 30 A, str. 128, VAT 13.657, sl. II, 5; str. 129, VAT 13.657, sl. III, 3.

¹⁴⁹ Srov. Gilgameš XII, 84 a n. Srov. výše pozn. 139.

¹⁵⁰ Srov. naše pojednání v *Acta Acad. Velehr.* XVI, str. 310.

¹⁵¹ *Reallex. der Assyr.* II., str. 109.

Râbišu (= číhající) označuje podle Ebelinga¹⁵² původně ducha zemřelého a připomíná prý polohu skrčenou, v níž někdy Babyloňané pochovávali.

Ženský démon Lamaštu (dříve čteno Labartu) patří mezi nejznámější demony u Babyloňanů. Byl démonem šířícím horečku a ohrožoval prý hlavně malé dívky. Na t. zv. reliefech Hadu je Lamaštu zobrazena s démonem Pazuzu.¹⁵³ Jindy vystupuje s demony Labašu (sum. Dīm-me-a) a Achchazu (sum. Dīm-me-chab)¹⁵⁴

Jinou skupinu tvořili démoni Lilī a dva ženští démoni Lilītu a Ardat Lilī.¹⁵⁵ Původně byli demony víchru, jak naznačuje etymologie jejich názvu (lil sum. = vanouti), později byli pokládáni vlivem lidové etymologie za demony noci.

Jiní démoni hráli podle Ebelingova názoru neblahou úlohu při soudu zemřelých.¹⁵⁶ Jsou to zejména: Di-bal-a¹⁵⁷ (= zkrucující právo), Ka-dib-bi-da¹⁵⁸ (= chápající za ústa), An-ta-šub-ba¹⁵⁹ (= svrhující shora), Zi-tar-ru-da¹⁶⁰ (= podřezávající hrdlo), Chaiatu¹⁶¹ (= odvažující).

Vícero démonů jmenuje seznam božstev CT XXV, list 22 a 33, a paralelní text CT XXIV, list 47. Mezi jejich jmény zdají se některá narážeti na říši mrtvých, jejich to hlavní bydliště, jako Muš-tab-ba-ab-ba = hořící had jámy? (= říše mrtvých), Ki-chul

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ Unger, Dämonenbilder v Reallex. der Assyr. II, str. 114. K reliefům viz naše pojednání v Acta Acad. Velehr. XVI, str. 310.

¹⁵⁴ Viz VAT 13657, III. sl., 61 v Ebelingových TLVB, str. 132 (Nr. 30), VAT 8242, 21, 15 (zad. str.) v TLVB, str. 83 (Nr. 21).

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ Reallexikon der Assyriologie II, str. 111.

¹⁵⁷ Uvádí Ebeling tamtéž.

¹⁵⁸ Maqlû, I, 90.

¹⁵⁹ KAR, Nr. 26, 1; VAT 8242, 40 (před. str.) v Ebelingových TLVB, Nr. 21 (KAR, Nr. 184).

¹⁶⁰ Maqlû, I, 90. Týmž názvem je označována nemoc. Viz oběti za její odvrácení v Ebelingových TLVB, Nr. 17 a 18. Thompson, Medical Texts, Nr. 87, 2; 90, 1.

¹⁶¹ Uvádí Ebeling, Dämonen v Reallex. der Assyr. II., str. 112. V textech nalezených v hrobech v někdejším Elamu je řeč o „odvažovači“ mušekilu v říši posmrtné. Viz v Ebelingových TLVB, Nr. 3, II, 4; III, 7.

= zlé místo,¹⁶² Ud-nam-edin-na = duch pouště, t. j. říše posmrtné a podobná.¹⁶³

Z klínopisných textů popisuje nestvůrné demony, hrůzyplnou to družinu vládců říše mrtvých, text VAT 10057, podávající vidění říše mrtvých nějakého asyrského velmože.¹⁶⁴ Úryvek, jež citujeme, charakterisuje vedle démonů i Nergala samého a též říši mrtvých v představách Babyloňanů:

- 1 . . . . .¹⁶⁵ ulehl a měl sen. Ve svém snu . . . .¹⁶⁶ . . . bránu?, její děs jsem spatřil . . .¹⁶⁷
- 2 Namtara, vezíra Země (mrtvých), jenž udílí rozkazy, jsem spatřil. Nějaký muž stál před ním; levicí držel jej (Namtara) za vlasy, pravicí (třímal) meč.
- 3 Namtartu, jeho družka, měla hlavu jako kuribu?,¹⁶⁸ ruce a nohy lidské. Smrt¹⁶⁹ měla hlavu hadí,¹⁷⁰ ruce lidské, nohy (hadí?).

¹⁶² Týž výraz existuje pro říši posmrtnou. Viz Witzel, TL, Nr. 3, 326, str. 64. Srov. naše pojednání v Acta Acad. Velehr. XVI, str. 306.

¹⁶³ Viz Ebeling, Dämonen v Reallex. der Assyr. II., str. 112.

¹⁶⁴ Text nebyl dosud publikován v autografu. Transkripci a překlad podal první Ebeling v TLVB, Nr. 1. Tento první pokus o přepis a vysvětlení textu značně porušeného poopravuje na četných místech, podává novou transkripci a nový překlad Wolfram von Soden v pojednání „Die Unterweltvision eines assyrischen Kronprinzen“ v ZA, 1936, str. 1—31. Přední strana tabulky s textem je značně porušena, což velmi ztěžuje vystižení vůdčí ideje pozoruhodného textu. Úryvek, který podáváme, je vzat ze zadní strany tabulky.

¹⁶⁵ W. von Soden čte jméno osoby, jež bude líčiti vidění, „Kumma“ ZA, 1936, str. 16.

¹⁶⁶ Na místě naší mezery čte Ebeling v TLVB, str. 5 „a-na iršitim(tim) ú(ri-id)“ = „do Země, t. j. říše mrtvých, sestoupil“. Text je však značně porušený. W. von Soden popírá oprávněnost způsobu četby Ebelingovy. O. c., str. 28 a n.

¹⁶⁷ Odtud počínajíc je podáváno vidění v první osobě.

¹⁶⁸ Kuribu sluje velmi pravděpodobně kolos představující boha ochránce. Meissner překládá „Kopf eines Stierkolosses“. Babylonien und Assyrien II, str. 145.

¹⁶⁹ „Smrt“ v asyrském textě „ilu mu-ú-t(u?)“, t. j. démon „Smrt“. Běží o zosobnění smrti. Že zobrazovali Babyloňané smrt dovidáme se též z dopisu Assurbanipalovi, v němž pisatel sděluje, že dal zhotoviti „obraz dcery Anuovy (Lamaštu), obraz Namtarův a obraz Smrti.“ R. F. Harper, Assyrian and Babylonian letters, Nr. 977 (zad. str.), 3 a n. Tato personifikace je však dosud velmi řídký případ ve známé klínopisné literatuře.

¹⁷⁰ „Hadí“ je překlad asyrského „mušchuššu“ po vzoru W. von Sodenově.

- 4 Zlý Šêdu¹⁷¹ měl hlavu a ruce lidské, ozdoben byl korunou, nohy . . . ptačí.¹⁷² Levou nohou šlapal na krokodila.¹⁷³ Alluchapu¹⁷⁴ měl hlavu lví, čtyři ruce a dvě nohy lidské.
- 5 Sagchulchaza¹⁷⁵ měl hlavu ptačí, jeho křídla byla rozpjata, ruce a nohy byly lidské. Chumuṭ-tabal,¹⁷⁶ převozník Země (mrtvých), měl hlavu jako bůh Zû,¹⁷⁷ čtyři ruce a dvě nohy . . .
- 6 Eṭimmu(?)¹⁷⁸ měl hlavu býčí, čtyři ruce a dvě nohy lidské. Zlý Utukku měl hlavu lví, ruce a nohy jako Zû. Šulak¹⁷⁹ byl celý jako lev; (stál) na zadních nohou.
- 7 Mamitu¹⁸⁰ měla hlavu kozí, ruce a nohy lidské. Nedu,¹⁸¹ vrát-

¹⁷¹ Názvem „šêdu“ bývali označováni zpravidla dobří duchové. Pro označení démona bylo nutno přídomek „lemnu“ = zlý. Srov. Maqlû, VII, 124.

¹⁷² A-ŠI-MUŠEN (Ebeling transkribuje A-ŠI-CHU) vysvětluje W. von Soden ve smyslu „pták“. Dovolává se CT XIV, 13: 91012, 8 a n. Viz v ZA, 1936, str. 29.

¹⁷³ Výraz „ku-še-e“, plurál od kušu = had, překládá W. von Soden „krokodil“, dovolává se Landsbergerova díla Fauna, str. 119. Srov. ZA, 1936, str. 29.

¹⁷⁴ Výraz původu sumerského značí „sif“. Srov. Bezold, Babylonisch-assyrisches Glossar, str. 32 b.

¹⁷⁵ Sag-chul-cha-za, akkadsky mukil-reš-lemutti = strůjce zla. Srov. Ebeling, TLVB, Nr. 21, 2 (před. str.) = VAT 8242.

¹⁷⁶ Chumuṭ-tabal = asyr. spēchej-odnes. Výrazy jsou imperativy od chamaṭu = spíchatí a tabālu = abālu = odnésti.

¹⁷⁷ Zû je mytický pták v pověstech Babyloňanů. Viz naši studii v Acta Acad. Vel., 1938, str. 217.

¹⁷⁸ K výrazu viz výše str. 321. Srov. též naše pojednání v Acta Academiae Velehr., 1939, str. 219. Zde by výraz označoval démona. Způsob četby není však jistý. Ebeling nazývá jej hypoteticky „Stiergott“.

¹⁷⁹ ŠU-MES podle transkripce Ebelingovy čte W. von Soden Šu-lak. O démonu viz Unger, Reallexikon der Vorgeschichte, Mischwesen, § 36.

¹⁸⁰ Mametu je zosobněné kouzlo. Viz výraz v Bezoldově Babylonisch-assyrisches Glossar, str. 3 b. Ebeling čte sumersky (Nam)-erim, což značí totéž. Srov. jméno démona Šu-namerim = ruka kouzla v KAR, Nr. 26, 2. Mametu zasedá podle Gilgameš X. 287 v tribunálu říše mrtvých. Viz níže str. 328.

¹⁸¹ Nedu jako vrátný posmrtné říše je jmenován několikrát v náboženské literatuře klínopisné. Viz CT XVI, 13, 49, VAT 13657, sl. III, 5 v KAR, Nr. 223 (viz v Ebelingových TLVB, Nr. 30 A), VAT 8237, 15 a n. (zad. str.) v Ebelingových TLVB, Nr. 30 C, King, Babylonian magic and sorcery, Nr. 53, 21. Dříve četli Negab místo Nedu. Viz Deimel, PB, Nr. 2321. V mythu o sestupu Išтары do říše mrtvých vystupuje pouze s obecným jménem „petu“, t. j. „vrátný“ (v. 13 a

- ný Země (mrtvých), měl hlavu lví, ruce lidské, nohy ptačí. (Démon) „Vše zlé“¹⁸² měl dvě hlavy: jedna hlava byla lidská, druhá . . .
- 8 Lugal-urrameš?¹⁸³ měl tři nohy, dvě přední byly ptačí, zadní (byla) býčí. Vynikal hrůzou a leskem. Dva bohové (byli tam), jichž jmen neznám. Jeden z nich měl ruce a nohy jako Zû, svou levicí . . .
- 9 Druhý měl hlavu lidskou, ozdoben byl korunou, v pravici nesl božskou zbraň, v levici . . . (Celkem) 15 bohů tam stálo. Viděl jsem je a modlil jsem se k nim.
- 10 Muž (tam byl). Jeho tělo bylo černé jako smůla, tvář jeho se podobala tváři boha Zû. Byl oděn červeným šatem, levicí svou držel vysoko luk, pravicí se chápal meče, levou nohou šlapal na hada.¹⁸⁴
- 11 Když jsem pozvedl oči, hrdinný Nergal seděl na svém trůně královském. Na hlavě měl korunu, oběma rukama třímal dvě hrozné zbraně . . . 2 hlavy . . . . . bůh ? . . . 12 hlav . . .
- 12 . . . leželi . . . po jeho boku zářil blesk. Anunnakové, velcí bohové, se skláněli zprava i zleva.
- 13 Arallu bylo plné hrůzy, velký děs zavládal před synem knížečím. Uchopil mne za kadeř a přitáhl k sobě.
- 14 Když jsem jej spatřil, zachvěly se mé nohy. Jeho hrozný, děsivý jas mne srazil. Nohy jeho velikého božství jsem líbal a vrhl jsem se k zemi. Nato jsem povstal. I pohleděl na mne a zkoumal mne.¹⁸⁵

n., před. str.). Nedu = ni-du je též v sumerštině názvem obecným. Srov. Witzel, TL, str. 122, 18 a n. (před. str.) = Reisner, Hymnen, Nr. 43. V tomto textu běží o obdobný výjev jako v mythu o sestupu Išary. KAR, Nr. 142, IV, 12 a n. podává jména dalších šesti démonů, vrátných posmrtné říše: Kišar, Endašurimma, Enzulla, Endukugga, Endušuba, Ennugigi.

¹⁸² Akkadsky sluje „Mimma limnu“, sumersky Níg-chul. Srov. VAT 8242, 14 (před. str.) v Ebelingových TLVB, Nr. 21. Viz čtvero zaklínacích textů proti tomuto démonu tamtéž, Nr. 32.

¹⁸³ Ebeling čte (lugal?) ūr-ra (meš). Obvyklý název démona je Lugal-ur-ra (= pán úderu). Srov. Deimel, PB, Nr. 1925. Dosud však podle tvrzení Ebelingova není známa ani z jiných klínopisných textů ani z vyobrazení nestvůra mající tři nohy. TLVB, str. 6.

¹⁸⁴ Podle Ebelinga je to bůh ohně Išum. Viz o něm výše.

¹⁸⁵ Poslední část věty „zkoumal mne“ pokoušejí se v porušeném originálu

- 15 Mocně na mne vykřikl a řval pln zuřivosti na mne jako skučící bouře. Žezlem, jež přísluší jeho božství, jež je jako jedovatý had plno hrůzy,
- 16 vrhl proti mně, aby mne zabil. Išum, jeho rádce, přímluvce, který chrání život, který miluje pravdu atd., promluvil: „Nesumrcuj muže, (mocný) králi Země!“
- 17 ... tvou chválu nechť poddaní Země vždy slyší!“ Srdce silného, všemohoucího, který zlé uvrhuje v pouta, uklidnil jako čistou vodu ...“
- 18 Nergal pak pronesl svá slova: „Proč jsi mou milou manželku, královnu říše Arallu, prosil?“¹⁸⁶
- 19 Na její vznešený nezměnitelný rozkaz nechť Biblu,¹⁸⁷ obětník Země (mrtvých), tě předá bohu Lugalsulovi,¹⁸⁸ vrátnému, a Aja¹⁸⁹ tě vyvede branou Ištarinou.“¹⁹⁰

Démonologie a vše, co s ní souvisí, je úpadkovým zjevem v náboženských představách Babyloňanů. Tím, že sídlem nesčetných démonů je pro Babyloňany říše posmrtná, jsou i jejich představy o životě záhrobním nutně spjaty s představou démonů a jejich nesympatických pánů, vládců to země bez návratu. Tato stránka

různě čísti: Ebeling čte „ú-ki a-cha-ar-ru“, „hleděl za“ mne, t. j. prohlédal mne, zkoumal mne. W. von Soden čte „ú-na-a-š(a)? qaqq(ad)?-s(u)“ nesl ke mně hlavu, t. j. kynul mi.

¹⁸⁶ Otázka Nergalova naráží na obsah přední strany tabulky s textem velmi těžko čitelným. Sloveso „prosil“ podle překladu Ebelingova odpovídá v asyrském textě „tu-ša-as-li“, jež je šafel od kmene salû = salû modliti se, vzývati. W. von Soden čte „tu-ša-as-li“ a odvozuje od salû = šalû = házeti, pohrdati. Viz Bezold, Bab.-assyrl. Glossar., str. 213 b, 236 b.

¹⁸⁷ Tak čte W. von Soden. Ebeling čte Bibbu. Jméno označuje též planetu Merkura. Srov. Reallexicon der Assyriologie, II, str. 24. Odjinud není jméno tohoto božstva známo.

¹⁸⁸ Lugál-sula pán cesty. Meissner jej ztotožňuje s démonem Enzulla, jedním ze sedmi démonů, vrátných říše mrtvých. Babylonien und Assyrien II, str. 144. Viz výše pozn. 181.

¹⁸⁹ Nelze bezpečně rozhodnout, zda běží o bohyni Aju, družku Šamašovu, a stanovit její místo mezi božstvem posmrtné říše.

¹⁹⁰ Překlad je podle Ebelinga. W. von Soden překládá „nechť tě vyvede (podmět Lugalsula) branou bohyně Ištary a bohyně Aje“. Název brány je narážkou na mythos o sestupu Ištary do posmrtné říše a jejím návratu. Proč by slula podle W. von Sodena též branou bohyně Aje, nelze vysvětliti.

jen zvětšuje v nemalé míře ponurost představ o životě záhrobním a plní Babyloňana hrůzou před ním.

Mezi božstvy posmrtné říše zasluhují hlavně dvě kategorie pozornosti. Jsou to soudcové říše mrtvých a božstva vegetační.

Posmrtná říše se nevymykala v představách Babyloňanů soudcovské moci velkého božského soudce Šamaše,¹⁹¹ ani samozřejmě nejvyšších vládců země bez návratu. Nicméně přisuzovali Babyloňané soudcovskou moc v říši mrtvých též zvláštním božstvům.

Na prvním místě mezi božstvy, soudci posmrtné říše, dlužno jmenovati Anunnaky. Nejstarší jejich název v sumerských archaických textech je A-nun-(na).¹⁹² Z tohoto ustálil se po různých obměnách v akkadských textech A-nun-na-ki.¹⁹³ Etymologicky označuje nejpravděpodobněji, usuzujeme-li podle prvních dvou slabik, „voda vznešená“ (a sum. = voda, nun sum. = vznešený).¹⁹⁴ Této etymologii nasvědčuje též sumerský text z doby Gudeovy:

„Anunnakové, Anunnakové,
kteří jste předmětem obdivu (městu) Lagaši,
jichž řeč je „voda vznešená“, jež tryská.
Člověk bez síly je vámi podporován.“¹⁹⁵

Podle citovaného textu a jiných archaických byli božstvy pramenitých vod. Je možné, že z tohoto důvodu měli i nějaký vztah k vodě živé v říši mrtvých. Byli pravděpodobně pokládáni za její strážce.¹⁹⁶ Později teprve byli pokládáni za bohy pozemské a posmrtné říše.

¹⁹¹ Bývá proto zván „dajjân elâti u šaplâti“ = „soudce světa nahoře a dole“. Viz Ebeling, TLVB, Nr. 30 A, 1. sl., 49 (= VAT 8910 = KAR, Nr. 227). Četné doklady zaklínacích textů obracejících se na boha Šamaše viz v Ebelingových TLVB, Nr. 30.

¹⁹² Thureau-Dangin, Die sumerischen und akkadischen Königsinschriften, str. 104, 14, 1; str. 110, 20, 23 atd.

¹⁹³ Viz v Deimelově PB, Nr. 93.

¹⁹⁴ K otázce etymologie viz Jastrow, Die Religion Babyloniens und Assyriens I, str. 197.

¹⁹⁵ Gudeův válec B, 2, 1 a n. Viz Thureau-Dangin, o. c., str. 122.

¹⁹⁶ Lze tak s jakousi pravděpodobností usuzovati z jejich jména a snad též z okolnosti, že Namtar je pověřen Ereškigalou vyvolati Anunnaky z jejich

Anunnakové vystupují vždy hromadně. Odtud se nazývají sumersky „ug“, t. j. národ.¹⁹⁷ Klínové texty udávají jich různý počet 600, 60, 50.¹⁹⁸ Společně s nebeskými božstvy zvanými Igigi bývají uváděni jako družina velkých bohů.¹⁹⁹

Jako bohové říše mrtvých mají v představách Babyloňanů démonický ráz. Jejich démonickou činnost připomíná mimo jiné i účast na potopě.²⁰⁰ Vedle démonů bouří i Anunnakové říší mrtvých proti Tammuzovi.²⁰¹ V říši posmrtné byli však Babyloňanům známi hlavně jako soudcové. Bydlí tam v paláci Egalgina a zasedají na zlatých stolicích.²⁰² Proto byli Babyloňany často vzývání a přinášeny jim bývaly oběti.²⁰³

Vedle Anunnaků zasedá v tribunálu říše mrtvých bohyně Mammu.²⁰⁴ K němu náleží též Bêlit šêri, jak vyplývá z její charakteristiky, „písařka Země mrtvých“ (= tupsarat iršitim), která klečí před Ereškigalou . . . a předčítá“.²⁰⁵ Sumerským názvem sluje Geštin-anna, jejímž nástrojem charakteristickým je rydlo z lapis-lazuli a korálů.²⁰⁶

Mezi soudci říše mrtvých se těšil velké pozornosti u Babyloňanů Gilgameš, hrdina velkého národního eposu babylonského. V několika textech zaklínacích vystupuje jako „soudce Anunnaků“.²⁰⁷ Jako soudci říše posmrtné mu byly přinášeny oběti.²⁰⁸ Vedle božstev Šamaše, Ey a Anunnaků hraje veliký úkol v zaklí-

paláce a pokropiti Ištaru živou vodou. Text ovšem jich nenazývá strážci živé vody. Sestup Išтары, 33 a n. (zad. str.).

¹⁹⁷ Witzel, Tammuz-Liturgien, Nr. 6, 6 (před. str.) a n. = Frank, Strassburger Keilschrifttexte in sumerischer und babylonischer Sprache, Pl. II, Nr. 2).

¹⁹⁸ Viz k otázce Meissner, Babylonien und Assyrien II, str. 41.

¹⁹⁹ Bůh Anu je zván králem Anunnaků. Zák. Cham. I, 1. Viz jiné doklady v Meissnerově Bab. und Ass. II, str. 41 a v Deimelově PB, Nr. 93.

²⁰⁰ Gilgameš, XI, 104.

²⁰¹ Witzel, TL, Nr. 3, 152 a n.

²⁰² Sestup Išтары 31 a n. (zad. str.).

²⁰³ Četné doklady viz v Ebelingových TLVB, Nr. 30.

²⁰⁴ Viz výše pozn. 180.

²⁰⁵ Gilgameš VII, sl. V, 46 a n. v KB, VI, 1, str. 190.

²⁰⁶ Ebeling, TLVB, Nr. 30 F, 15 str. 148 (= CT XXIII, pl. 15 a n.).

²⁰⁷ Viz modlitbu níže citovanou.

²⁰⁸ Viz doklady v Ebelingových TLVB, Nr. 30.

nání mrtvých. Charakteristické rysy jeho postavy podává modlitba, která jej apostrofuje:

„Gilgameši, králi dokonalý, (soudce Anunnaků),
vznešený, moudrý, velký z lidí,
(Který přehlížíš prostory světa), vládce Země!
Ty jsi soudce, jako bůh ty prozíráš,
stojíš v Zemi,²⁰⁹ vykonáváš soud.
Tvůj rozsudek se nemění, (tvé) slovo neupadá v zapomenutí.
Dotazuješ se, odvažuješ, soudíš, zkoumáš a zjednáváš právo.
Šamaš svěřil tvé ruce soud a rozhodnutí.
Králové, vládcí a knížata klečí před tebou.
Ty zkoumáš jejich nitro a dáváš o nich rozhodnutí.“²¹⁰

Jak došel Gilgameš k funkci soudce v posmrtné říši? Podle citované modlitby obdrželi ji od Šamaše. Dosud nám známá mytologie nevykládá, kterak došlo k apotheose významného heroa, ani kterak se mu dostalo funkce soudce Anunnaků. Pokud známe heroickou postavu Gilgameše hlavně z velkého eposu babylonského, můžeme v otázce této usuzovati na vliv několika prvků. Jako bohatýr dávnověku dochází Gilgameš u pozdějších pokolení apotheosy.²¹¹ Je lehké pochopitelné, že hrdinovi mythu, který řeší palčivý problém touhy po nesmrtelnosti, je přiřítána nějaká funkce, jež je ve vztahu k říši posmrtné. Snad k tomu přispěl do jisté míry solární ráz hrdiny eposu, který se projevuje aspoň v některých částech.²¹² Odtud úzký vztah rekův k božstvu slunečnímu Šamaši, jenž byl pokládán za velkého soudce nejen na zemi, nýbrž i v podsvětí. V citovaném hymnu je ovšem rozlišován od Šamaše a pokládán výslovně za člověka, reka však, jemuž se dostalo apotheosy. To by ovšem nebylo důkazem proti uvedené hypotéze. V podobných náboženských spekulacích

²⁰⁹ Míněna je říše posmrtná. K významu obratu „ta-az-za-az ina iršitim“ viz Jensen, KB, VI, 1, str. 532. S Jensenem a Ebelingem pokládáme za pravděpodobnější překlad „stojíš v Zemi (t. j. v podsvětí) než „vstupuješ na zemi“, t. j. na zemi v obvyklém smyslu.

²¹⁰ Ebeling, TLVB, Nr. 30 A, sl. 2., 7—16 (= VAT 8910 = KAR, Nr. 227).

²¹¹ K apotheose viz podrobnější v hlavě IV. našeho pojednání.

²¹² K otázce viz Klameth, Gilgameš v Českém slov. bohovéd., str. 519 a n.

splynuly často i nesourodé prvky proti zákonům přísné logiky, zvláště když běží o vývoj představ, jenž trval staletí. Modlitba konečně vznikla v době, kdy spekulace náboženská již znala Gilgameše jako soudce Anunnaků a zapomínala na solární ráz, jež má v některých částech eposu a který snad též do jisté míry přispěl k jeho funkci soudce posmrtné říše.

S funkcí božstev soudců v posmrtné říši souvisí velmi úzce představa bohů přímluvců a žalobců. Pro tuto ideu máme však dodnes jen velmi málo dokladů v klínové literatuře.²¹³ V citovaném již textě VAT 10057, 16 vystupuje bůh Išum jako „přímluvce, jež chrání života, miluje spravedlnost“ a přimlouvá se u Nergala za svého chráněnce.

Ideu tuto nalézáme v textech, nalezených v hrobech na území Sus v prostředí starého Elamu. V jednom z nich vystupuje bezjmenný bůh přímluvce, jež vyzývá nebožtík (?), aby jej provázel před soudce Anunnaky.²¹⁴ V jiném textě téhož druhu provázejí nebožtíka (?) na soud do posmrtné říše dobrý bůh Išni-karab = Išmīkarab = „Vyslyšel modlitbu“ a bůh žalobce Lâgamâl = „Bez ušetření“.²¹⁵ Bůh Šugurnak koná soud za přispění démona „vážícího“ (mušekilu).²¹⁶ Dlužno však podotknouti, že texty jsou pod vlivem elamským. Bůh Šugurnak je bohem Elamitů. Bohové Išmīkarâb a Lâgamâl²¹⁷ jsou sice známi z pantheonu babylonského, avšak jejich kult došel značné obliby v Elamu.²¹⁸

O démonech, kteří podle názoru některých odborníků hráli u Babyloňanů určitou roli v soudu posmrtném, byla již výše zmínka.²¹⁹

Ebeling uvádí ve sbírce textů TLVB text čís. 2, který podle

²¹³ Zato idea božstev ochránců v životě pozemském je u Babyloňanů velmi častá. Srov. Dhorme, *La religion assyro-babylonienne*, str. 46 a n., 200 a n.

²¹⁴ Ebeling, TLVB, 3, I. Wolfram von Soden však popírá v těchto textech ideje posmrtného soudu. Viz OLZ, 1934, str. 415. Srov. níže pozn. 313.

²¹⁵ Ebeling, TLVB, 3, II, 2.

²¹⁶ TLVB, 3, II, 3 a n.

²¹⁷ Bůh tento je znám též z textů CT XXIV, 49, 4; XXV, 1, 14; Ebeling, TLVB, Nr. 2, I, 15.

²¹⁸ Tak tvrdí Ebeling, TLVB, str. 19.

²¹⁹ Podrobněji o jejich funkci při otázce posmrtného soudu v odstavci 4. této hlavy.

jeho názoru podává ukázkou soudu posmrtného podle představ Babyloňanů.²²⁰ Text podává nejprve řadu jmen bohů s udáním místa jejich kultu. Podle Ebelinga běží o božstva, shromážděná v tribunál říše mrtvých. Mezi božstvy jsou některá i odjinud známa funkcí soudců v říši mrtvých, jako Mumitum = Mame-tum,²²¹ Lâgamâl,²²² Bêlit šêri.²²³ Jiná jména označují jednak božstva říše mrtvých — jako Nè-iri-gal = Nergal,²²⁴ Šubulal²²⁵ a jiná — anebo jsou podle Ebelinga aspoň v nějakém vztahu k říši posmrtné²²⁶ Texty, jež následují po výčtu božstev, vysvětluje Ebeling jako výslech nebožtíků před tribunálem posmrtné říše a soud nad ním. V pojetí Ebelingově by šlo o podobnou scénu, jakou nám připomíná u Egyptanů 125. hlava knihy Mrtvých. Podle ní duše nebožtíkova stane před vstupem do říše mrtvých před tribunálem Osirida a jeho 42 spolusoudců, dokazuje svou nevinu negativní zповědí a vyslýchá rozsudek.²²⁷ Než přes dávné úsilí asyriologů o vysvětlení²²⁸ zůstává text pln záhad a ani vysvětlení Ebelingovo nedošlo plného souhlasu.²²⁹ Nelze tudíž textu použití jako dokladu pro eschatologické názory Babyloňanů.

S posmrtnou říší jsou v představách Babyloňanů spjata božstva zvaná vegetační. Jejich představitelem, zosobněním vegetace, je u Babyloňanů Tammuz a vedle něho jako ženské božstvo bohyně plodnosti Ištar. Jako vegetace hyne žářem letního slunce, na jaře však po období dešťů se opět objevuje, tak podle představ Babyloňanů vegetační božstvo sestupuje do říše posmrtné a z ní se opět vrací. Různá jména božstev, jež obyvatelé staré Mesopotamie přikládali vegetačnímu božstvu, jsou v základě jen různá

²²⁰ Klínopis v II R pl. 60, Nr. 1.

²²¹ I, 2. Viz výše pozn. 180.

²²² I, 15. Viz výše pozn. 217.

²²³ I, 16. Viz výše pozn. 205, 206, 232.

²²⁴ I, 11.

²²⁵ I, 18.

²²⁶ TLVB, str. 9 a n.

²²⁷ Viz Gressmann, AOT, str. 9.

²²⁸ Viz k otázce Boissier v *Revue sémitique* IX, str. 146 a n. Virollaud, tamtéž, IX, str. 257. Příslušný materiál k otázce shrnul Boissier v *Babylonian Wisdom*, str. 93 a n.

²²⁹ Viz kritiku, již podává Wolfram von Soden v *OLZ*, 1934, str. 415.

nými obměnami boha Tammuza a bohyně Ištary.²³⁰ Jindy běží o božstva, jež jsou k nim v nějakém vztahu, jako je Ningišzidda,²³¹ Geštinanna,²³² Sumuqan = Girra,²³³ Belili²³⁴ a jiná.

Do jaké míry mají božstva, jež jsme nazvali vegetačními, a božstva vůbec, jež jsou nějak spjata s posmrtnou říší, též ráz astrální, je otázkou spornou mezi historiky náboženství. Podle některých mizení hvězdy nebo souhvězdí s hvězdného nebe představuje sestup příslušného božstva do říše mrtvých. Báje pak, jež vypravují o sestupu božstva do podsvětí, jsou prý vesměs mythy astrální.²³⁵

Již pouhý pohled na postavy infernálních božstev vrhá nemálo světla v otázku představ Babyloňanů o životě posmrtném. Jak vyplývá z pojednání, nemají infernální božstva Babyloňanů jako taková světlých sympatických stránek, jež by poněkud aspoň vrhala světla útěchy v ponuré představy o životě v říši mrtvých. Naopak myšlenka na božské vládce země bez návratu a na jejich družinu náhončích nestvůrných démonů, spoluobyvatel zemřelých, naplňují Babyloňana děsem před smrtí a životem posmrtným. Babyloňan byl přesvědčen, že jejich moci neunikne. Věřil, že jak délka pozemského života, tak i úděl v říši posmrtné závisejí do jisté míry na jejich blahovůli, po případě rozmaru.

²³⁰ Witzel, Tammuz-Liturgien, str. XIII a n.

²³¹ Viz Deimel, PB, Nr. 8241. Tamtéž jsou uvedena místa v klínopisné literatuře, jež se o něm zmiňují. V mythu o Adapovi je Giš-zi(d)-da = Ningišzidda vedle Tammuza strážcem brány paláce Anuova. Viz v KB VI, 1, str. 94, 20 a n. Pokládán byl za boha spodní vody a odtud jeho vztah k Tammuzovi.

²³² Viz Deimel, PB, Nr. 538. Geštin-anna = réva nebes. Je bohyní vegetace, hlavně vína. Bývá též zvána Nin-geštin-na nebo Nin-geštin-anna. Viz Deimel, PB, Nr. 2255, 2256. Ztotožňována bývá s písařkou posmrtné říše Bêlit šêri. Srov. Gilgameš VII, 47 v KB VI, 1, str. 190. Ebeling, TLVB, Nr. 21, 47 (před. str.) = VAT 8242.

²³³ Viz Deimel, PB, Nr. 615, 2812. Sumuqan (Girra) je bohem vegetace. Enkidu v eposu o Gilgameši VII F, 19 vidí jej ve snu mezi božskými obyvateli říše mrtvých. Viz též Ebeling, TLVB, Nr. 6.

²³⁴ Podle mythu o sestupu Ištary 51 a n. (zad. str.) je sestrou Tammuzovou. Viz Deimel, PB, Nr. 357; Ebeling, Belili v Reallex. der Assyr. I, str. 479.

²³⁵ Srov. Alfred Jeremias, Handbuch der altorientalischen Geisteskultur, str. 80; Baudissin, Adonis und Esmun, str. 106; Jensen, Astralmythen v Reallex. der Assyr. I, str. 305 a n.

Otázka infernálních božstev je též nemalého významu po stránce historie náboženství, a to jak v otázce původu náboženství, tak v otázce rozšíření a vzájemného vlivu eschatologických představ.

Pozornost historiků náboženství upoutala stejnost názvů pro některé duchy a duše zemřelých: Etemmu, Utukku a podobná. Ve zjevu tomto viděli jakýsi doklad ve prospěch theorie animistické.²³⁶ Podle ní vyvinula se víra v duchy z víry v duše zemřelých a byla dalším stadiem k vývoji víry v bohy v názoru polytheistickém, z něhož se člověk pracoval po různých stupních náboženského vývoje k monotheismu. Mimo jiné zachoval prý se doklad pro oprávněnost této theorie i u obyvatel staré Mesopotamie. Nelze ovšem s plnou jistotou vysvětliti, proč používali Sumerové a po nich Akkadové stejného názvu pro duše zemřelých a některé demony. Nelze rovněž historicky zjistiti, zda užívali oněch názvů pro označení nejprve duše zemřelého anebo démona. Historie zde neskýtá žádných důkazů. Pokud sahají historické památky, jeví se náboženství starých obyvatel Mesopotamie již značně vyvinuté, takže po dobu dalších tisíciletí historického období neprojde podstatnými proměnami. Uchýlíme-li se pro doklad k etymologii, pak snad v otázce názvu utukku (= duch zemřelý podle Ebelinga)²³⁷ — správná-li je etymologie — bylo by možno u výrazu přisouditi prioritu představě duše zemřelého.

Než přes tento důkaz, animisty používaný ve prospěch jejich theorie, mluví mnohá stránka prostředí sumersko-akkadského proti ní. Babyloňan byl si vědom přesného rozdílu mezi člověkem a božstvem.²³⁸ Apotheosa reků dávnověku je u Babyloňanů dosti řídká a ani v tomto případě nejde o dokonalou deifikaci.²³⁹ Ani infernální božstvo nevděčí za svůj původ vývoji z kultu mrtvých.²⁴⁰ V samém kultu božstva a kultu mrtvých jsou podstatné rozdíly.

²³⁶ Zimmern ve Schraderových Keilinschriften und das Alte Testament, 3. vyd., str. 460.

²³⁷ Reallex. der Assyr. II, str. 108. Viz výše pozn. 139.

²³⁸ Viz naše pojednání v Acta Acad. Velehr. XIV, str. 222.

²³⁹ Podrobněji v hl. IV.

²⁴⁰ Viz výše vývoj kultu boha Nergala.

Bohům prokazoval Babyloňan kult jako bytostem vyšším a mocným, aby si získal jejich přízně, po případě si je usmířil za provinění a odvrátil jejich tresty. Činí tak, ježto se pokládá za závislého na božstvu. Pravý opak lze pozorovati v kultu mrtvých. Duše zemřelého zůstává závislá na obětech, jež jí přinášejí pozůstalí. Běží tudíž v prvním případě o mocné božstvo a závislost člověka na něm, v druhém případě o bezmocné stíny zemřelých, jejichž život v záhrobí, má-li býti poněkud aspoň snesitelný, je plně závislý na obětech pozůstalých. Neplní-li ovšem vůči nim povinností, mohou se mstítí po způsobu démonů. Dlužno zdůrazniti, že Babyloňan asimiloval démonům co do činností duše nešťastných nebožtíků. Před nimi bylo se Babyloňanu chrániti týmiž prostředky jako proti démonům. Že tak činil Babyloňan, když mu již byla běžná víra v duchy, lze psychologicky vysvětliti. Je však nemožno psychologicky vysvětliti, kterak by představa bezmocných stínů nebožtíků anebo zlých démonů vedla v dalším vývojovém stadiu k představě bohů, jejichž základní vlastností je pro Babyloňana moc a dobrota.²⁴¹

Posléze je po stránce historie náboženství pozoruhodná otázka rozšíření kultu nebo též jen známosti infernálních božstev Babyloňanů. Bylo již výše poukázáno na známost boha Nergala mimo v Mesopotamii též v Elamu, Palestině, Egyptě a na Cypru. Kult božstev vegetačních, ideově příbuzných babylonským, byl rozšířen po celé Přední Asii.²⁴² I možno dnes, když ne plně rozřešiti, aspoň nadhoditi problém, do jaké míry se rozšířila se známostí infernálního božstva též známost eschatologických názorů Babyloňanů, zda názory jejich působily v novém prostředí nějakým vlivem či naopak nové prostředí přinášelo nové prvky do eschatologických názorů Babyloňanů. Povšimněme si stručně jednotlivých oněch prostředí.

Nález mythu o Nergalovi v prostředí Tell el Amarny nasvědčuje jen místnímu zájmu o mythy babylonské.²⁴³ O nějakém vzájemném ovlivňování ideovým nelze zde mluvit.

²⁴¹ Dhorme, *La religion assyro-babylonienne*, str. 60 a 65 a n.

²⁴² Viz podrobněji v hl. IV.

²⁴³ V archivu v Tell el Amarně byl nalezen též mythus o Adapovi. Viz Schroeder, *VS*, Nr. 194.

Lze snad připustiti nějaký vzájemný vliv eschatologických představ v prostředí starých Sus, kde se střetalo náboženské prostředí Babyloňanů s prostředím Elamitů? Babylonské texty, nalezené v hrobech v Susách, byly by toho dokladem.²⁴⁴

Hypothesy Friedricha Delitzsche, podle níž démonologie Nového zákona je dědictvím po Babyloňanech, nelze doložit. Byla prý zavlečena v prostředí galilejské babylonskými kolonisty.²⁴⁵ Nevylučujeme možnosti, že Židé stykem s babylonským prostředím poznali démonologii babylonskou. Známa byla Izraelitům démonická bohyně „dáblice“ Lilit, babylonská to Lilitu. (Is XXXIV, 14), o níž se zachovaly historiky i v rabínské literatuře.²⁴⁶ Ideový vliv babylonský byl po této stránce jen místní a omezil se jen na okruh folkloristický, nezasáhnuv oficielního náboženství izraelského ani názorů nejstarší křesťanské církve palestinské, odmítající nekompromisně názory původu pohanského.

Nelze rovněž dokázat, že by představa Nergala jako boha ohně ovlivňovala představu Satana v pozdější literatuře starozákonní a v novozákonní.²⁴⁷ Lze poukázat na to, co řečeno bylo již výše o Nergalovi. I když některé texty zvou Nergala bohem ohně,²⁴⁸ není idea ohně spjata vyhraněně s představami Babyloňanů o posmrtné říši. Posléze, jak vyplývá z úvahy o vývoji představ o Nergalovi u Babyloňanů, nelze Nergala, vládce posmrtné říše, pokládati za zosobnění principu zla na způsob představy Ahrimana u Peršanů, aniž lze jej přes jeho leckdy méně sympatické rysy pokládati za boha „zlého“. Konečně nutno zdůrazniti, že posmrtná říše, jeho království, nezná vyhraněného rozdílu mezi místem dobrých a místem zlých, jako je tomu v názorech křesťanských v představě nebe a pekla.

²⁴⁴ Ebeling, TLVB, Nr. 3.

²⁴⁵ Fried. Delitzsch, Das Land ohne Heimkehr, str. 27.

²⁴⁶ Viz v ZDMG XXXI, str. 250. Podrobnější literaturu k otázce uvádí Gesenius, Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch, 17. vyd., str. 385b.

²⁴⁷ Zimmern ve Schraderově o. c., str. 415 a 464.

²⁴⁸ IV R 24, 54. Viz ve Schraderově o. c., str. 412.

3. ŽIVOT V ŘÍŠI MRTVÝCH

Z toho, co bylo dosud řečeno o představách o říši posmrtné u Babyloňanů, vyplývá zcela jasně, že jejich názor i na život záhrobní v zemi bez návratu byl značně ponurý. Nelze věru očekávat slasti v říši Ereškigalině, širém to království podzemním, opevněném jako tvrz sedmerou hradbou a střeženém démony. Není v něm světla. Je pouští vyprahlou, plnou prachu, a zemí žízně. Duch nebožtíkův vstupuje tam podle starobylého řádu nah, t. j. odloučen od všeho pozemského. Žije pak tam pod vládou nesympatických božských vládců Nergala a Ereškigaly a jejich družiny nestvůrných démonů.

Toť hlavní základní rysy představy o životě posmrtném u Babyloňanů, jež jsou ponurostí charakteristické pro staré Semity vůbec. Podává je hned na počátku známý mythos o sestupu Ištary do země bez návratu.²⁴⁹ Tytéž rysy nalézáme v eposu o Gilgameši v epizodě vypravující, kterak démon vybízí ve snu přítele Gilgamešova Enkidu k sestupu do říše mrtvých:

„Sestup se mnou, sestup se mnou do domu temnoty,
příbytku Irkallova,
do domu, z něhož nevychází, kdo tam vkročil,
na cestu, po níž se nevrací,
do domu, jehož obyvatel je bez světla,
kde prach je mu potravou, hlína pokrmem,
kde jako pták je přioděn křídly jako šatem.
Světla nevidí, v temnotě bydlí.“

Gilgameš VII, F, 3-9.

Vedle zmíněných již rysů mluví jak text v mythu o sestupu Ištary (10 před. str.), tak text v eposu o Gilgameši o nebožtících v říši posmrtné jako o ptácích s křídly. Že duši, jež se odpoutala od hmotného těla, si představovali staří jako ptáka, jenž lehce vzlétá na křídlech, je psychologicky snadno pochopitelné. Představa duše zemřelého v podobě ptáka se vyskytuje mimo semit-

²⁴⁹ Viz překlad v našem pojednání v Acta Acad. Velehr. XVI, str. 313.

ský svět též u Egypťanů,²⁵⁰ u Řeků²⁵¹ a jinde. Na tuto představu poukazuje též v bibli výraz *mešafšefim* = „pípaající“, „sípající“, jehož se používá jako charakteristiky pro hlas vyvolaných duší zemřelých (Is VIII, 19, XXIX, 4). Ve vlastním však smyslu označuje hlas některých ptáků (Is X, 14, XXXVIII, 14).²⁵²

Pro názory na život v posmrtné říši u Babyloňanů je též velmi charakteristický text z eposu o Gilgameši, jenž je pokračováním právě citovaného:

„V domě prachu, do něhož jsem vešel,
... složený jsou (na zemi) koruny.²⁵³
... ti, kdož koruny (nosili), kdož od věků ovládali zemi,²⁵⁴
(vyvolení) Anuovi a Belovi předkládají pečené maso,²⁵⁵
pečivo předkládají, studenou vodou napájejí z měchů.²⁵⁶
V domě prachu, v nějž jsem vkročil,
přebývají velekněz²⁵⁷ i služebník kněžský,²⁵⁸

²⁵⁰ Viz Lange, *Die Aegypter v Chantepie de la Saussaye*, *Lehrbuch der Religionsgeschichte I*, 4. vyd., str. 471.

²⁵¹ Srov. Nilson, *Die Griechen v Chantepie de la Saussaye*, o. c. II, str. 298.

²⁵² Týž kmen téhož významu se vyskytuje v arabštině, ethiopštině, aramštině a novohebrejštině. Viz Gesenius, *Hebr. und aram. Handwörterbuch*, heslo *šafaf*.

²⁵³ ... -ma *ku-um-mu-su a-gu-u* podle Jensena, *KB*, VI, 1, str. 188. Verš je porušený. Výraz „*agu*“ = koruna možno vykládati též ve smyslu osobním „korunovaná hlava“, t. j. král. Tak vysvětluje Jensen v o. c., str. 461.

²⁵⁴ ... *šu-ut a-gí-i ša ul-tu úmí (-mí) pa-ni i-bí-lu máta* podle Jensena tamtéž. Náš překlad „ti, kdož nosili“ předpokládá první slovo doplněné na „na-šu-ut“, participium plur. od *nášu*, podle návrhu Jensenova v o. c. str. 462.

²⁵⁵ ... (*ilu*) *A-nim u (ilu) Bil iš-tak-ka-nu šu-mí-i ší-i-rí*. Náš překlad „vyvolení“ = povolání předpokládá v originálu výraz *nibiti*. Výrazem tímto bývali označováni králové. Byl výrazem přesvědčení o božském původu moci královské. Srov. zákoník Chammurapiho v předmluvě sl. I, 52.

²⁵⁶ *i-pa-a iš-ta-tak-ka-nu ka-ša-a-ti iš-taq-q(u-u) mi na-da-a-tí*. Dlužno podotknouti, že slovosled v druhé části verše je poněkud méně obvyklý. Náš překlad spojuje výraz „*ka-ša-a-ti*“ s „*mí*“ = *mé* v jediný pojem „studená voda“. Měchu, *bab. nadātu*, vyrobeného z kozí kůže, používají dodnes obyvatelé blízkého Orientu na vodu.

²⁵⁷ *Asyr. enu ze sum. en* = pán.

²⁵⁸ *Asyr. laḡaṣu ze sum. labar*. Slula tak pravděpodobně nižší třída kněžská, třída to kněžských služebníků a poslů. Srov. Jensen, o. c., str. 462.

přebývají kněz úlitbu přinášející²⁵⁹ i věstec,²⁶⁰
 přebývají kněží velkých bohů, mažící olejem.²⁶¹
 Přebývá Etana,²⁶² přebývá Gira.^{262b}
 (Přebývá) královna podsvětí Ereškigal.
 (Bêlit) sêri,^{262c} písarka podsvětí před ní klečí,
 . . . předčítá jí.

Gilgameš VII, F, 10—22.

Je jistě pozoruhodné, že posmrtnou říši se všemi nehostinnými rasy sdílí jako společný příbytek různé kategorie nebožtíků jako králové, kněží různých tříd i hrdina pravěku Etana, jenž životem zaplatil svůj odvážný let do nebes.

Z našeho překladu citovaného textu vyplývalo by, že někdejší králové, kdysi v pozemském životě obklopeni zástupy služebníků, jsou nuceni v říši mrtvých konati sami služebné práce jako posluhovatí jídlem a nápojem. Ježto však je text značně porušený, nelze z něho po této stránce činiti bezpečných dedukcí pro představy Babyloňanů. I lidové názory Izraelitů kladly do ponurého šeolu posmrtný příbytek vládců zemí. Isaiáš (XIV, 9 a n.) názorně líčí sestup babylonského krále, úhlavního nepřítele Izraelitů, do říše mrtvých:

²⁵⁹ Asyr. iššippu, též ešepu, ze sum. išib. Sluší tak kněží pověření různými úkony očištnými. Srov. Meissner, *Bab. und Assyr. II*, str. 64. Nelze jej pravděpodobně zaměňovati s âšipu = zaklínač.

²⁶⁰ Assyr. machchû. Výraz označoval kněze, kteří podávali ve vytržení výklad snů. Srov. Meissner, *o. c.*, str. 64.

²⁶¹ Asyr. pâšiš apsi, sum. guda' abzu, t. j. mažící (nádobu) apsû. Výraz pochází od slovesa pašâšu = mazati, hlavně olejem. Meissner se domnívá, že kněží toho druhu byli pověřeni mazati olejem posvátnou nádobu apsû, uchovávanou v chrámech. Viz *o. c.*, str. 64. Ježto pašišu je tvarově smyslu aktivního (participium formy Qa1) a ježto kmen označuje mazati olejem, zdá se uvedený výklad pravděpodobnější než Jensenův, vysvětlující pâšiš apsi jako pomazaný, t. j. umytý vodou z apsû (moře). Jensen, *o. c.*, str. 463.

²⁶² Klínopis mythu v Etanovi podává Harper v BA II, str. 441 a n., transkripci a překlad Jensen v KB VI, 1, str. 100 a n., pouhý překlad Ebeling v Gressmannových AOT, str. 235 a n. a jiní.

^{262b} Bůh vegetace. Srov. výše str. 332.

^{262c} O bohyni viz výše str. 328.

Šeol dole je pobouřen,
čekaje na tvůj příchod,
budí pro tebe stíny,
všechna knížata země;
vstávají se svých trůnů
králové národů.
Všichni se chápají slova
a praví tobě:
„Také ty jsi zchřadl jako my,
stal ses podobným nám?
Svržena je do šeolu tvá pýcha,
svalilo se tvé tělo;
hnilobou je ti ustláno
a příkrývka tvá jsou červi.“²⁶³

Dlužno si povšimnouti, že citované texty jsou daleko toho, aby rozlišovaly v říši mrtvých nějaká privilegovaná místa pro smrtelníky, kteří někdy v životě pozemském náleželi k vysokým třídám společenským. Babyloňané a staří Semité vůbec nerozeznávají v posmrtné říši našeho nebe a pekla ve smyslu křesťanském. Jedna je říše mrtvých společná lidem i božstvu infernálnímu. Život v ní je pro Babyloňana životem neutěšeným a nežádoucím. I božstvo v ní strádá, jak vyplývá z nářku boha Lillu.²⁶⁴ Ba ani život samé vládkyně země bez návratu není radostný, když „za pokrm pojídá hlínu . . .“²⁶⁵

Mnohému z rysů posmrtné říše a života v ní, někdy zdánlivě kontrastujících, porozumíme lépe, uvedeme-li si je na jednu ze základních představ o posmrtné říši, jíž je pro Babyloňana představa pouště. Odtud je pro Babyloňana posmrtná říše zemí žáru, prachu a žízně, avšak též zemí chladu, jak je tomu při značných tepelných rozdílech v poušti.²⁶⁶ Idea žáru a žízně nevyplývá však z představy ohně, která není v představách Babyloňanů ani

²⁶³ Srov. Ez. XXXII, 19 a n.

²⁶⁴ Viz naše pojednání v Acta Acad. Velehr. XIV, str. 215.

²⁶⁵ Sestup Ištary 35 (před. str.) a. n. Viz výše str. 313.

²⁶⁶ Srov. příslušná epitheta v naší studii v Acta Acad. Velehr. XVI, str. 307 a n.

starých Semitů vůbec spjata s říší posmrtnou.²⁶⁷ Jako v poušti je život značně drsný, tak i obyvatelé země bez návratu sdílejí všichni bez rozdílu v základě neutěšený život.

Nejnázorněji v klínové literatuře podává žalostné rysy říše mrtvých epizoda v eposu o Gilgameši, vypravující o setkání Gilgameše s duchem jeho zemřelého přítele Enkidu:

Mocný hrdina Nergal
otevřel ihned díru v zemi
duchu Enkiduovu dal jako zavátí větru vystoupiti
ze země.

Objali se,²⁶⁸
radili se, vyprávěli si (?).
„Pověz, můj příteli, pověz, můj příteli,
o řádu Země, který jsi viděl, pověz!“
„Nepovím ti, můj příteli, nepovím ti.
Kdybys ti o řádě, jež jsem viděl, vyprávěl,
... usedl bys a plakal.“
„... chci se posadit a plakat.“
„... toho, jehož ses dotkl, aby se potěšilo tvé srdce,
sžirá jako starý (šat) červ.“²⁶⁹
Ten, jehož ses dotkl, aby se potěšilo tvé srdce,
... je pln prachu.
... v prachu dřepí.
... v prachu dřepí.“

Gilgameš XII, 87—103.

Než přesto, že ponurost je základním rysem představ Babylonů o posmrtném životě, není podle nich posmrtný úděl nebožtíků stejný. V neutěšeném prostředí země bez návratu dostává se některým zemřelým určité úlevy. Vyplývá to rovněž ze sdě-

²⁶⁷ Srov. výše str. 315 a 335.

²⁶⁸ Podmět je Gilgameš a duch Enkiduův.

²⁶⁹ Překlad verše předpokládá rekonstrukci textu („ki-ma la-b)a-ri kal-ma-tu e-kal. Tak čte verš Dhorme, *Choix de textes religieux assyro-babyloniens*, str. 324, a podobný způsob četby předpokládá Ebeling v *Gressman-nových AOT*, str. 185. Jensen však nespojuje v jedno slovo „kal-ma-tu“ =

lení, jež podává Gilgameši, zvědavě se dotazujícím, duch Enkiduův:

„Viděl jsi toho, kdo zemřel železem?“ „Viděl jsem jej.
Leží na loži, pije čerstvou vodu.“

„Viděl jsi toho, kdo zabit byl
v boji?“ Viděl jsem jej.

Jeho otec a jeho matka nadzvedají mu hlavu
a jeho žena se nad ním (sklání).“

„Viděl jsi toho, jehož mrtvola je
pohozena na poli?“ „Viděl jsem jej.

Jeho duch neodpočívá v Zemi.“

„Viděl jsi toho, jehož duch nemá, kdož by o něj
pečoval?“ „Viděl jsem jej.

Požívá pokrmy, jež zůstaly v nádobách
a jež byly vyhozeny na ulici.“

Gilgameš XII, 149—160.

Uvedená rozmluva je prvotřídní důležitosti po poznání názorů Babyloňanů na posmrtný život. Text je, bohužel, značně porušený. Ze zajímavého rozhovoru nelze čísti mezeru mezi verši 104—149 a rovněž chybí konec rozmluvy, ukončení to eposu. Podle toho, co se zachovalo, lze se domnívat s velkou pravděpodobností, že text těchto mezer podával rovněž poučení o způsobu záhrobního života nejrůznějších druhů nebožtíků. Je jisto, že ztrátou těchto textů unikl nám nejeden velmi pozoruhodný doklad pro představy Babyloňanů o životě záhrobním, a to hlavně pro nerovnost údělů v zemi bez návratu. Nicméně i několik málo uvedených příkladů je jasným dokladem, že přes ponuré základní rysy říše mrtvých nepokládali Babyloňané úděl zemřelých za stejný u všech. Z vyprávění ducha Enkiduova je patrné, že nejlepšího údělu se dostává těm, kdož padli v boji, a těm — což

červ (viz Bezold, Bab.-assyrl. Glossar, str. 142 a) a čte odděleně kal ma-tu = celá země. Nedoplňuje rovněž (ki-ma la-b). Tím zůstává pro něj verš zcela nesrozumitelný: „frisst ... alter ... das ganze Land.“ Ježto však nikde jinde v klínové literatuře nenalzáme zmínky o „červu“ v představách posmrtné říše, jest obraz vyplývající z četby verše brátí s určitou rezervou.

je velmi pravděpodobně totéž — kdož zemřeli železem. Jejich výsadou je, že jsou ve společnosti svých příbuzných a pijí čistou vodu.

Představě pití čisté vody v posmrtné říši dlužno především věnovati pozornost. Někteří historikové²⁷⁰ náboženství pokládají ji za symbolismus, jímž prý vyjadřovali Babyloňané blaženost v posmrtném životě. Že však pití čisté vody v posmrtném životě neznamená pro Babyloňana posmrtné blaženosti v pravém smyslu, nýbrž jen jakési osvěžení skutečnou vodou v nehostinné poušti říše mrtvých, lze právem usuzovati z dosavadní naší úvahy. Je nutno míti na mysli, že vylíčené rysy říše posmrtné a života v ní pojímali Babyloňané nikoliv jako symboly, nýbrž skutečnosti. Říše posmrtná byla v jejich představivosti skutečnou říší podzemní, opevněnou sedmerem hradeb, zahalenou tmou, pouští plnou prachu, zemí žízně. Jako voda je pro obyvatele pouště první podmínkou života, bez níž umírá žízní, tak i život v zemi bez návratu je pro Babyloňany nesnesitelný bez skutečné vody. Ký div, že duch zemřelého, jemuž se této základní životní podmínky nedostává, upadá v šílenství a vrhá se po způsobu démona na toho, kdož opomenul mu přinésti úlitbu.

Že o tuto potřebu pečoval starý obyvatel Mesopotamie, nasvědčují dostatečně archeologické nálezy v pohřebištích od dob sumerských. Charakteristický příklad skýtá již královské pohřebiště města Ur, kde voda bývala přiváděna kanálky s povrchu do hrobních komůrek.²⁷¹

Z dvojího tudíž důvodu může býti zemřelý nešťasten v posmrtném životě, a to jednak když se mu nedostane pohřbu, jak vyplývá z rozmluvy Gilgameše s duchem Enkiduovým, jednak když se mu nedostává dostatečné péče od pozůstalých obětmi pokrmů a nápojů, hlavně však čerstvé vody. V obojím případě stává se duch zemřelého postrachem živých. Četná zaklínací literatura ozřejmuje nám názory Babyloňanů v této otázce.²⁷²

Zaklínání, jímž se Babyloňané zbavovali neblahého vlivu duchů zemřelých, skládalo se z řady úkonů a formulí, jež bylo za-

²⁷⁰ Srov. Friedrich Delitzsch, *Das Land ohne Heimkehr*, str. 19 a n.

²⁷¹ Viz doklady Parrot, *Le „Refrigerium“ dans l'au-delà*, str. 22 a n.

²⁷² Hojnost dokladů skýtá Ebeling v TLVB.

klínajícimu, po případě postiženému při úkonech recitovati. Zaklínací úkony i formule byly do podrobností stanoveny. Na přesném jejich vyplnění záležel zdárný účinek zaklínání.

Významnou složkou zaklínacích úkonů byly oběti. Bývaly přinášeny jednak božstvům říše posmrtné,²⁷³ po případě i jiným, zvláště Šamaši, Mardukovi a Eovi,²⁷⁴ jednak duchům zemřelých. Bývaly to vzácné kovy jako zlato, stříbro, vzácné kameny, vlna, části oděvu, z poživatin maso, tuk, mouka, chléb, opojné nápoje. Vzácné vonné látky bývaly spalovány ve zvláštních nádobách.²⁷⁵ Důležitou obětinou byla voda.

Různé úkony jednak připravovaly, jednak provázely oběť, jak poučuje zaklínací text:²⁷⁶

Jestliže se člověka zmocnil duch zemřelého a zuří v jeho těle,
při západu slunce půjdeš před Šamaše, záclony . . . (?)²⁷⁷
zasvětiš. Ráno postavíš před Šamaše oltářik (?)²⁷⁸, 12 malých
chlebů,
datle, nasypeš jemné mouky a postavíš pro Šamaše kadidelnici
s vonnou látkou z cypřiše.
Duchu zemřelého z jeho rodiny²⁷⁹ přineseš oběť mrtvých.
Pozvedneš (ruku) a budeš před Šamašem takto mluvit:
„Šamaši, který . . .”²⁸⁰

Jindy nařizuje zaklínací text uhnísti z hlíny, tuku a vosku sošku ducha zemřelého, o němž se nemocný domnívá, že jej obtěžuje.²⁸¹ Socha bývá vkládána do nádoby,²⁸² jindy uložena do hrobu.²⁸³ Úkony tyto zřejmě symbolisují pohřbení nebožtíka, je-

²⁷³ Ebeling, TLVB, Nr. 15, Nr. 16.

²⁷⁴ Ebeling, TLVB, Nr. 30 B, 27 (před. str.).

²⁷⁵ Ebeling, TLVB, Nr. 30 A, 6 a n. (str. 125) a jinde v TLVB.

²⁷⁶ Ebeling, TLVB, Nr. 30 E, 1 a n.

²⁷⁷ V textě šid-di. Viz Bezold, Bab.-assyrl. Glossar, str. 266 a n.

²⁷⁸ Psáno ideograficky GI-GAB.

²⁷⁹ Etím kimti = duch rodiny. Vysvětlení níže.

²⁸⁰ Zaklínací formule je dále porušena.

²⁸¹ Ebeling, TLVB, Nr. 30 C, 4 a n. (před. str.), str. 138.

²⁸² Ebeling, TLVB, Nr. 30 C, 9 (před. str.), str. 138.

²⁸³ Ebeling, TLVB, Nr. 30 B, 13 a n. (př. str.), str. 134.

muž duch přísluší. Babyloňan se domníval, že magickou silou těchto úkonů zjedná klid nepokojnému duchu zemřelého, nahradiv mu takto aspoň symbolicky pohřbení jeho mrtvoly, jehož se mu snad nedostalo.

Významnou součástí zaklínacích úkonů byla voda. Vodou bývá kropeno místo, kde se koná zaklínání.²⁸⁴ Jindy pozvedá postižený vodu a pak ji vyleje do psí lebky.²⁸⁵ Jindy opět je používáno několikero vodu, na př. vody ze studny, z řeky, kanálu a z chleba podpopelného. Směs pozvedá nemocný v býčím rohu v levé ruce, zatím co zvedá pravou rukou louč a recituje příslušnou formuli.²⁸⁶

Zaklínací formule obsahuje vzývání božstva o pomoc, popis utrpení, jež působí duch zemřelého žijícímu, jakož i zmínku o obětech, jež přináší postižený, jak nám jasně ukazuje zaklínací text:²⁸⁷

Zaklínání: Šamaší, volal jsem tě, slyš mne!

Nechť se nasytím života před tebou! Duch zemřelého mne
rdousí.

Duch zemřelého se ke mně přiblížil, duch zemřelého se mne
zmocnil.

Duch zemřelého jal se mne pronásledovati, duch zemřelého se
neodpoutává od mého těla.

Celé mé tělo mi sžírají, šlachy mých údů
poutají, v mé hlavě povstávají.

... loupí, bolest mi působí.

Duch nebožtíkův se dostavil a sžíral mne. Nechť se odpoutá
od mého těla!

(Přinesu?) mu (oběti mrtvých?), vodou oběti mrtvých ho
napojím,

upražený chléb mu (přichystám?).

Duch zemřelého se dostavil, sžíral mne, nechť se odpoutá od
mého těla, nechť se obrátí...

²⁸⁴ Ebeling, TLVB, Nr. 30 B, 16 (př. str.), str. 135 a jinde.

²⁸⁵ Ebeling, TLVB, Nr. 30, 12 (zad. str.), str. 146.

²⁸⁶ Ebeling, TLVB, Nr. 30 B, 27 a n. (př. str.), str. 135 a jinde.

²⁸⁷ Ebeling, TLVB, Nr. 30 E, 10 a n. (př. str.), str. 144.

Nechť pojidá (to, co je) dobré, nechť pije (to, co je) dobré, malý
chléb nechť pojidá, studený (nápoj) nechť pije.

Voda . . .²⁸⁸

Zaklínací formule jmenuje pak několik možností, kdy duch zemřelého nemá v posmrtném životě klidu a obtěžuje živé:²⁸⁹

Nechť je to cizí duch toho, jehož jména nikdo nezná,
nechť je to duch sem tam se potulující nebo duch bloudící,
nebo duch toho, jenž na poušti leží, nebo duch toho, jenž ve
vodě zemřel,
nebo duch toho, jenž v řece zemřel, nebo duch toho, jenž
v cisterně zemřel,
nebo duch toho, jenž hladem zemřel, nebo duch toho, jenž žízní
zemřel,
nebo duch toho, jenž v ohni shořel, nebo duch toho, jenž v po-
žáru (zemřel),
(nebo duch toho, jenž) v chrámě boha zemřel, nebo duch toho,
jenž . . . (zemřel),
nebo duch toho, jenž v příkopu nebo kanále leží, nebo duch
toho, (jenž . . .)

Zaklínání duchů zemřelých, znepokojujících živé, neliší se od zaklínání démonů. Postižený nemůže ovšem zjistiti, jaký druh duchů jej sužuje. Aby se úkol neminul cíle, jmenuje často ve formulích zaklínací nejrůznější duchy, o nichž se domnívá, že snad jej obtěžují:

(Nechť je to zlý utukku nebo zlý alû)

nebo zlý slídič²⁹⁰ anebo dénom „Vše zlé“,

k mému tělu nechť se již nepřiblíží, nechť je vyrván . . .²⁹¹

V otázce poměru k mrtvým, jak vyplývá z naší úvahy, pohybuje se Babyloňan na půdě hrubé magie. Styku s mrtvými si zpravidla nepřeje.²⁹² Hlavní pohnutkou k obětem mrtvým je mu

²⁸⁸ Text porušen.

²⁸⁹ Ebeling, TLVB, Nr. 30 E, 23 a n. (př. str.), str. 145.

²⁹⁰ Asyr. rābišu.

²⁹¹ Ebeling, TLVB, Nr. 30 E, 1 a n. (zad. str.), str. 145.

²⁹² Vyvolávání mrtvých u Babyloňanů nebylo častým zjevem a bylo spojeno v jejich představách s velikými obtížemi. Doklady skýtá epos o Gilg. XII.

strach z mrtvých. Oběti, jež přináší při zaklínáních duchů zemřelých božstvu, nejsou obětmi za zemřelé božstvu, aby ulehčilo a zpříjemnilo život zemřelých, nýbrž aby odvrátilo jejich zhoubný vliv od živých. Podobný účel mají oběti podávané přímo mrtvým.

Nelze ovšem upíratí Babyloňanům veškerých citů piety vůči zemřelým. Připouštíme, že přináší též oběti posmrtné aspoň nejbližším příbuzným z lásky a vděčnosti. Než i zde převládají mnohdy city egoistické. Babyloňan se domnívá, že zemřelí mají dále zájem o své živé příbuzné a mohou jim dokonce v okruhu své působnosti býti nápomocni. Zvláštní pozornosti se těší zvláště t. zv. e $\bar{t}$ emmu kimti, t. j. zemřelý duch rodiny. Bývá o něm zmínka častěji v zaklínacích textech.²⁹³ Nelze však přesně zjistiti, koho pod tímto názvem Babyloňané mínili, zda ducha nějakého předka či snad pojímali jím kolektivně všechny zemřelé z rodiny. Obracejí se na něj, aby jim pomohl odvrátiti neblahý vliv jiných duchů zemřelých, kteří obtěžují živé.²⁹⁴ Jindy vzývá Babyloňan ducha svého zemřelého otce, aby zastupoval jeho záležitost jako vinníka před soudci posmrtné říše.²⁹⁵ Než i v těchto případech je Babyloňan dalek toho, aby snad přisuzoval svým zemřelým předkům božskou moc. Ani jim nepřestává přinášeti oběti mrtvých, jsa pevně přesvědčen, že i oni jich stále potřebují, má-li býti jejich život v zemi bez návratu snesitelný. Charakteristický pro tyto názory je zaklínací text:²⁹⁶

Vy, duchu zemřelý mé rodiny, podněcovateli boje (?),
duchu mého otce, mého děda, mé matky, mé báby, mého bratra,
mé sestry,
mé rodiny, mých domácích, mého příbuzenstva,
kolik vás v zemi odpočívá, oběť mrtvých jsem vám přinesl,
vodu jsem vám v úlitbu vylil, o vás pečoval,
vás jsem velebil, vás ctil.

²⁹³ Ebeling, TLVB, Nr. 30 A, sl. III, 34, str. 131; 51, 57, str. 132; B, 10 (zad. str.), str. 141; E, 5 (před. str.), str. 144 a jinde.

²⁹⁴ Ebeling, TLVB, Nr. 30 F, 10, str. 147.

²⁹⁵ Ebeling, TLVB, Nr. 31.

²⁹⁶ Ebeling, TLVB, Nr. 30 A, 34 a n., str. 131.

Předstupte dnes před Šamaše (a) Gilgameše,
 můj soud veďte, rozhodnutí o mně dejte!
 Démona „Vše zlé“, jenž je v mém těle, v mém masu, v mých
 šlachách,
 vydejte do ruky Namtara, vezíra země mrtvých!
 Ningizzida, guzalú²⁹⁷ širé země, nechť dá k němu silnou stráž.
 Nedů, velký vrátný Země mrtvých, nechť odvrátí jeho tvář!
 Uchopte ho a přiveďte dolů do země bez návratu!
 Já však, váš služebník, nechť jsem živ a zdrav!
 Od zlého řádění nechť vaším jménem jsem očištěn!
 Vaším předkům dám pít studenou vodu.
 Dejte mně život, budu hlásati o vás²⁹⁸ chvály.

Nelze uvést z kulturních památek sumerských a akkadských ať psaných nebo čistě archeologických dokladu pro naději na radostnější život záhrobní v říši mrtvých, jenž by očekával obyčejného Babyloňana. Naděje na apotheosu nekynula prostému Babyloňanu. V zemi bez návratu, společném příbytku posmrtném všemu lidstvu, není pro Babyloňana nebe v pravém smyslu. Přes optimistický názor některých starších historiků náboženství nenasvědčuje představě nebe v říši posmrtné ani lepší jakýsi úděl jedinců, jako na př. kněží, králů,²⁹⁹ ani těch, jimž se dostává čisté chladné vody za nápoj. Ani text IV R, 25, sl. IV nepodává líčení posmrtné blaženosti.³⁰⁰ Ostrov blažených, sídlo hrdiny babylon-

²⁹⁷ Ebeling ponechává výraz nepřeložen. Podle Bezolda je původu sumerského a označuje „zástupce“, „přímiluvce“.

²⁹⁸ Překlad „o vás“ je podle smyslu v souladu s předchozím. V asyrském textě stojí „dalilika“ = „tvé“ chvály.

²⁹⁹ Tak domníval se dříve Alfred Jeremias, později však sám od tohoto názoru upustil. Viz jeho *Die bab.-assy. Vorstellungen vom Leben nach dem Tode*, str. 96 a n.

³⁰⁰ Text zní v překladě:

Jasnou vodu přinesl.
 Ninzadim, velký klenotník (boha) Anu,
 v ochranu tě vzal v své čisté ruce.
 Ea tě vzal na místo očisty,
 na místo očisty vzal tě,

ské tradice o potopě Utnapištima, nemá s posmrtnou říší v představách Babyloňanů nic společného, jak jsme dokázali.³⁰¹

Též nepsané památky archeologické jsou skvělým potvrzením představ Babyloňanů o posmrtném životě. Pozornosti zasluhují hlavně četné reliefy a válečky, na nichž je znázorněn výjev jednak pití vody, jednak hostiny. Podle názoru mnohých archeologů běží o výjevy ze života posmrtného: Bůh ochránce popíjí se svým chráněncem z nádoby rákosem vodu, po případě zasedá s ním u hostiny.³⁰²

Jinými pozoruhodnými nálezy, pocházejícími již z doby dynastie z Larsy kolem roku 2000 př. Kr., jsou sošky vložené do pouzdra. Soška drží v ruce často kyj. Na pouzdře bývají znázorněny postavy fantastických zvířat, patrně strážců, a zpravidla též nádoby, jež připoutává k pouzdru svazeček rákosí. Běží velmi pravděpodobně o znázornění nebožtíka v rakvi. Jde asi o amulety, jež kladli Babyloňané do hrobu, aby magickou silou zaručovaly nebožtíku to, co znázorňovaly: ochranu jeho těla v hrobě a dostatek vody a jiných poživatin v zemi bez návratu.³⁰⁴

Nelze však nikterak tvrdit, že by archeologické nálezy nás

    k medu a mléku vzal tě.

    Vodu zaklínací nalil do tvých úst,
    tvá ústa otevřel zaklínáním:

    „Jako nebe budiž jasný, jako země budiž čistý,
    září jako střed nebe!“

Zmíněný Ninzadim je pravděpodobně příjmení boha Ey, jako boha kameňků. Srov. Deimel, PB, Nr. 2566. — Halévy viděl v textu líčení stavu blaženosti. Srov. jeho pojednání *L'immortalité de l'âme*, citované u Alfreda Jeremiasa v *Die bab.-assyrl. Vorstellungen vom Leben nach dem Tode*, str. 105. A. Jeremiasovi připomíná text též líčení starogermánské *Walhally*. Srov. A. Jeremias, *Hölle und Paradies bei den Babyloniern*, str. 26. Text patří však velmi pravděpodobně mezi zaklínací, jak připouští sám A. Jeremias v *Die bab.-assyrl. Vorstell.*, str. 105.

³⁰¹ Acta Acad. Velehr. XVI, str. 311 a n.

³⁰² Viz vyobrazení Parrot, o. c., str. 49; Contenau, *Manuel d'archéologie orientale*, II, str. 851.

³⁰⁴ Že by sošky znázorňovaly snad boha Nergala v rakvi po způsobu egyptského Osirida, a tím snad nasvědčovaly i nějaké ideové příbuznosti k představám egyptským, nelze dokázat. Myšlenku tuto nadhazuje Parrot, o. c., str. 52.

nutkaly, abychom postavili do příznivějšího světla své pojetí eschatologických představ Babyloňanů. Archeologie potvrzuje ovšem v nemalé míře tyto představy, pokud jsou nám známy z písemných památek, avšak nepoopravuje jich v ideálnějším smyslu. Nechť jsou památky tohoto druhu již velmi četné, neskýtají důkazu, že by byl starý Babyloňan očekával blaženosti v posmrtném životě v říši mrtvých. To, co si přeje v posmrtném životě, je pouhé občerstvení vodou a posila pokrmem a tím ulehčení v podstatě trudného života v hrůzyplné říši mrtvých. Má snad odvalu tohoto občerstvení dožadovati se od svého boha ochránce, s nímž společně pije vodu ve zmíněných nákresech? Či snad odvažuje se dokonce doufatí v apotheosu, že si jej totiž jeho bůh vezme k sobě? Tento výklad zmíněné scény byl by oprávněn snad ve velmi řídkých případech. Podobné odvážlivosti mohli bychom snad očekávati nanejvýš u nějakého krále, jenž je si vědom svého zcela jedinečného vztahu k božstvu, plynoucího z důstojnosti královské.³⁰⁵

Používá-li Babyloňan pro vyjádření pojmu zemřítí obratu „jeho Bůh jej shromáždil k sobě“,³⁰⁶ běží jen o eufemismus, jenž v představách normálního Babyloňana neznamena naděje, že unikne ponuré říši mrtvých. Nemáme dokladu, že by Babyloňan z tohoto výrazu vyvozoval další důsledky pro nějaký blažený život posmrtný. Rovněž tak nelze usuzovati z textů, jež nás seznamují se zvyky při smrti a pohřbu u Babyloňanů.³⁰⁷

Z vyličení názorů Babyloňanů na posmrtný život plyne, že říše mrtvých nebyla pro Babyloňana místem odměny a trestu v pravém smyslu. Nerovnost údelů nebožtíků v říši posmrtné nelze pojímati jako odměnu a trest za mravní kvalitu života pozemského. Přesto však nechybí v klínové literatuře texty, v nichž Babyloňan přeje pítí čisté vody v posmrtné říši jednotlivcům za určité dobré skutky, po případě hrozí jim žízni za provinění. Tak na př. zbožnému člověku, který ponechá hrob jiného nedotčen, po případě pečuje o něj, příslibuje se: „Ve světě živých nechť je jméno

³⁰⁵ Více níže v odstavci o apotheose.

³⁰⁶ CT VIII, 12, 17.

³⁰⁷ Srov. Ebeling, TLVB, Nr. 12, Nr. 13. Viz naši studii v Acta Acad. Velehr. XV, str. 218 a n.

jeho požehnáno, v posmrtné říši nechť jeho duch pije čistou vodu."³⁰⁸ Častější jsou však texty s kletbou. Zákoník Chammu-rabiho pronáší kletbu proti tomu, kdož se proviní hrubě proti zákoníku: „Nechť (Šamaš) jej vyhladí nahoře ze žijících a dole v zemi (mrtvých) nechť dá jeho duchu žízni po vodě."³⁰⁹

Dlužno však podotknouti, že ve zmíněných textech běží o pouhé přání: Nechť zemře ten, jenž splní podmínky uvedené, v takové situaci, že se mu dostane pohřbu a péče od pozůstalých, aby mu nikdy nepochybilo v posmrtné říši nejdůležitějšího občerstvení, jímž je čistá voda. Kdo však zaručí Babyloňanu, že se jeho přání splní? Je si jist, že učiní tak zcela jistě jeho bůh ochránce, jemuž v životě věrně sloužil, či existuje snad v jeho představě tribunál posmrtné říše, jenž rozsudkem určí zemřelému úděl v říši posmrtné, který má aspoň do určité míry povahu odměny a trestu?

4. PROBLÉM POSMRTNÉHO SOUDU³¹⁰

Jak vyplývá z předcházející úvahy, závisla nerovnost údělů nebožtíků v posmrtném životě podle představy Babyloňanů na různých zevnějších okolnostech, na př. způsobu smrti, pohřbení mrtvoly a péči pozůstalých o nebožtíka. Tyto okolnosti působí podle Babyloňanů jakousi magickou silou na kvalitu posmrtného údělu. Zdá se však, že některé klínové texty činí aspoň narážku na posmrtný soud. Někteří historikové náboženství jsou přesvědčeni o existenci této představy u Babyloňanů a uvádějí na oporu svého přesvědčení vícero textů,³¹¹ po případě i památky výtvarného umění,³¹² v je-

³⁰⁸ VS I, 54, 15 a n. Srov. Meissner, *Bab. und Assy.* II, str. 147.

³⁰⁹ Zák. Cham. XXVII, 34-40 (zad. str.).

³¹⁰ Pozoruhodné problémy, jež jsou v tomto odstavci jakož i v doslovu nadhozeny, rozvede autor podrobněji ve zvláštním otisku.

³¹¹ Ebeling, TLVB, Nr. 2, 3, 4.

³¹² Výjev znázorněný na válečku uchovávaném v Bibliothèque Nationale v Paříži. Viz vyobrazení a výklad v Cotenau, *Manuel d'archéologie orientale*, II. str. 628. K výkladu viz též Parrot, *Le „Refrigerium“ dans l'au-delà*, str. 36 a n., Dhorme, *Revue de l'histoire des religions*, CVIII, str. 84.

jichž výkladu nejsou, bohužel, asyriologové jednotni. Jiní zase, na př. Wolfram von Soden, popírají vůbec této představy u Babyloňanů.³¹³ Běží tudíž o otázku, v níž nutno pracovati s materiálem problematického výkladu.

Zhodnotíme-li však smysl dosud známých pramenů o tomto problému, lze výsledek naší úvahy shrnouti v tyto závěry:

Nutno připustiti u Babyloňanů představu o soudu v říši posmrtné.³¹⁴ Zdá se však, že jeho vliv na úděl zemřelých v říši posmrtné ustupoval značně v představách Babyloňanů do pozadí před samočinnou magickou působností různých okolností na život záhrobní. Máme dojem, že v představách Babyloňanů je soud nad nebožtíkem dokonce zbytečný, když posmrtný život nebožtíkův jím není nezměnitelně stanoven, nýbrž zůstává nadále pod vlivem různých zevnějších okolností jako obětí mrtvým a magie.

V pravomoc soudců říše mrtvých spadají podle Babyloňanů spíše záležitosti ještě žijících smrtelníků, jež jsou v nějakém vztahu k říši posmrtné. Pro tuto představu máme v klínové literatuře dostatek dokladů.³¹⁵

V řešení našeho problému, do jaké míry soudili soudcové posmrtné říše mrtvé, se marně poohlížíme po nějakých stéblech opory v klínové literatuře. Odezíráme-li od několika málo narážek na místo soudu, kudy odebírá se nebožtík do posmrtné říše,³¹⁶ a jiných

³¹³ Wolfram von Soden píše v kritice k textu 3. Ebelingova TLVB: Es muß hier nachdrücklich darauf hingewiesen werden, daß es einen einwandfreien Beleg für den Glauben an ein Totengericht aus Babylonien überhaupt nicht gibt. Bei den oft erwähnten Unterweltsrichtern lag nur die Entscheidung über Tod und Leben des Menschen, eine Entscheidung, deren Bedeutung den Kult der Unterweltsgötter wohl verständlich macht. Bei der Trostlosigkeit der babylonischen Vorstellungen von dem Dasein nach dem Tode ist es auch nicht wahrscheinlich, daß je Belege für ein Totengericht auftauchen werden; ist doch die Scheidung von Gut und Böse in einer Unterwelt, wie sie die Babylonier glaubten, sinnlos. OLZ, 1934, str. 415.

³¹⁴ Znali božstva, jež v soudě onom zasedala. Srov. výše str. 300 a n.

³¹⁵ Srov. Ebeling, TLVB, Nr. 30 A, sl. II., 17 a n. (modlitba ke Gilgameši), Nr. 22 a Nr. 31; bázeň o utrpení spravedlivého, III, 103 a n. v Gressmannových AOT, str. 279, a jinde.

³¹⁶ V R 47, 30 b; KAR, 143, 7. Srov. naši studii v Acta Acad. Velehr. XVI, str. 312.

řídkých ještě náznaků,³¹⁷ nemáme v celé klinopisné literatuře pro představu tuto jasných dokladů.

I když přesto připustíme nějakou slabou představu o soudu nad mrtvými v představách Babyloňanů, je velmi pravděpodobné, že v rámci ostatních představ hrály v ní nemalou roli prvky magické a jiné na úkor čistě ethických. Šlo by ve shodě s ostatními názory eschatologickými u Babyloňanů o představu značně nedokonalou, od níž nepovznesli se Babyloňané ani spekulací náboženskou k představě ideálnější.

DOSLOV

Normální úděl posmrtný byl pro Babyloňana v říši mrtvých. Jak jsme ukázali, nebyl pro všechny stejný, nicméně byl v podstatě neutěšený a jen jakýmsi chabým stínem života pozemského, jenž byl pro starého Semitu i zbožného životem v plném slova smyslu. Normálnímu Babyloňanu nesvítá naděje na blažený život záhrobní. Je proto orientován pozemsky. Dlouhý a šťastný život pozemský jsou pro něj nejvyššími statky. Jsou pro něj však též jedinou odměnou, kterou božstvo odměňuje zbožnost. Charakteristická pro životní názor Babyloňanů jsou slova, jimiž zrazuje nymfa Sabitu Gilgameše od marného putování za nesmrtelností:¹

„Giši, kam chvátáš?
Života, jehož hledáš, nenalezneš.
Když bohové stvořili lidstvo,
smrt určili lidstvu,
život však podrželi ve svých rukou.
Ty, Giši, naplň své tělo,
dnem i nocí se raduj!
Denně si vystroj radovánky,
dnem i nocí tancuj!
Čisté buďtež tvoje šaty,

³¹⁷ Gilgameš X, 286. Viz v Gressmannových AOT, str. 175.

¹ Gilgameš X, sl. III, 1—13 v t. zv. Meisnerově zlomku staroakkadské re-cense. Viz v Gressmannových AOT, str. 194.

hlava tvá budiž umyta, ve vodě se vykoupej!
Pohled na dítě, které se chopí tvé ruky,
žena ať potěší se v tvém klíně!“¹

Babyloňan vidí ovšem ve světě též vládnouti nespravedlnost a pozoruje zjevy, jež se nesrovnávají se spravedlností božstva. Jako starý Izraelita stane i Babyloňan před velkým životním problémem, proč trpí spravedlivý.² V jeho řešení se však nevymkne z okruhu své pozemské životní orientace.³

Mythologie zná ovšem apotheosu několika málo jedinců jako na př. Utnapištima, hrdiny babylonské tradice o potopě, a některých králů z pravěku. Než apotheosa tato je u Babyloňanů jen řídkou výjimkou.⁴

Rovněž marně bychom hledali v představách Babyloňanů naděje na vysvobození ze země bez návratů zmrtvýchvstáním. Idea tato byla Babyloňanům neznáma. Sumerové a po nich Akkadové oslavovali zmizení vegetačního božstva Tammuza v říši posmrtné a jeho návrat. V tomto kultu neběží však o mystérie, při nichž oslavované mysterium, jehož předmětem je smrt a zmrtvýchvstání božstva, má se uskutečnit i na zasvěcencích. V četných textech dochovaných, jež jsou ve vztahu k zmíněnému kultu Tammuzovu, není ideje zmrtvýchvstání zemřelých.⁵

Symbolika v různých náboženských obřadech nebyla Babyloňanům neznáma. Je však pozoruhodné, že nelze ze žádného nám známého obřadu provázejícího úmrtí a pohřeb a z příslušných textů soudit na víru ve zmrtvýchvstání.

Teoreticky neupírali Babyloňané bohům moci křísiti mrtvé. Ne-

² Viz didaktické básně t. zv. babylonský Job v Gressmannových AOT, str. 273 a n. a t. zv. babylonský Koheteleth tamtéž, str. 287. Srov. též Dhorme, *Ecclésiaste ou Job ?* v RB, 1923, str. 5—27, Landsberger, *Die babylonische Theodizee* v ZA, 1936, str. 32—76. Při této studii, která je metrickým a ideovým rozbohem babylonského Kohetelethu, je uvedena podrobněji novější bibliografie.

³ Srov. Gressmann, AOT, str. 278.

⁴ Viz doklady Christliebe Jeremias, *Die Vergöttlichung der babylonisch-assyrischen Könige* v AO, XIX, Leipzig, 1919.

⁵ Viz texty a jejich rozbor ve Witzelově *Tammuz-Liturgien*. K otázce viz též Baudissin, *Adonis und Esmun*, Leipzig, 1911.

měli však dokladů, že by bohové této moci byli kdy použili. Časté epitheton různých božstev „křísitel mrtvých“ znamená, že bůh má moc vyléčiti nemocného i z beznadějně nemoci a vyrvatí jej takřka z náručí smrti, z moci země bez návratu.⁶

Ponurost eschatologických názorů Babyloňanů a starých Izraelitů je charakteristickým rysem názorů nejstarších Semitů. U nesemitských národů, s nimiž byli staří Semité ve styku, jako na př. u Egypťanů a Peršanů, jsou po mnohé stránce dokonalejší, uznávajíce odměnu a trest v říši posmrtné podle mravní hodnoty skutků ze života pozemského.

Než přes společný ponurý ráz liší se lidové názory starých Izraelitů na posmrtný život od názorů Babyloňanů. U Izraelitů existují vedle přísného monotheismu a není v nich prvků mythologických. U Babyloňanů nelze v nich po dobu tisíciletí pozorovati nějakého zdokonalení, kdežto u Izraelitů vniká v ně zjevením Božím stále víc a více jasů, až vyústí v eschatologii Nového zákona plnou nejvyššího optimismu, jemuž život posmrtný je životem v plném smyslu, kdežto život pozemský je toliko přípravou na život věčný.

⁶ Četné doklady viz Baudissin, o. c., str. 310 a n.

**ACTA
ACADEMIAE
VELEHRADENSIS**

ANNUS XVII

OLOMUCII 1941

SUMPTIBUS ACADEMIAE VELEHRADENSIS

INDEX

DISSERTATIONES

- Cinek Franciscus, dr.*, *Orthodoxi dissidentes in Bohemia et Moravia* 128-144, 285-309
- Grivec Franciscus, dr.*, *Vitae Constantini et Methodii versio latina, notis dissertationibusque de fontibus ac de theologia ss. Cyrilli et Methodii illustrata* 1-127, 161-277
- *Controversia de corpore Christi mystico* 152-154
- Kleveta Antonius, dr.*, *Eschatologické představy Babyloňanů* 310-354
- Marakujev S.*, *De Sophia, Sapientia Divina* 145-151, 278-284

RECENSIONES

- Sborník Velehradský* — *Collectanea Velehradensia* (Fr. Jemelka); *Mauritius Gordilo S. J.*, *Compendium theologiae orientalis* (Fr. Grivec) 154-160

OPERA ACADEMIAE VELEHRADENSIS

- Tom. II. SNOPEK FR., **Konstantinus-Cyryllus und Methodius, die Slavenapostel.** Kremsier 1911. - 15 K.
- Tom. III. **Nomenclator theologiae orthodoxae recentioris (incompletus).**
- Tom. V. SNOPEK FRANZ dr., **Die Slavenapostel, Kritische Studien.** Kremsier 1918. - 15 K.
- Tom. VI. TRUDY. **Acta II. et III. Conv. Velehrad. in lingua russica.**
- Tom. VII. A. POPOV, **Christlicher Katechismus.** - 5 K.
- Tom. VIII. JINDŘICH K., **Vladimír Sergějevič Solovjev. Jeho život a působení.** - 5 K.
- Tom. IX. DR. FR. GRIVEC - přeložil Martin Chudoba, **Pravoslaví.** Kroměříž 1921. - 5 K.
- Tom. X. DR. FR. GRIVEC - přel. Martin Chudoba, **Byzantské pojmání církevního prvenství s dodatkem o pravověrnosti sv. Cyrila a Metoda.** Kroměříž 1922. - 10 K.
- Tom. XII. DR. FR. GRIVEC, **Die hl. Slavenapostel Cyrillus und Methodius,** Olmütz 1928. 30 K.
- Tom. XIII. DR. BONIFÁC SEGEŤA, **Církev východní a západní. Věroučné rozdíly. Z jazyka řeckého český překlad.** Olomouc 1928. - 25 K.
- Tom. XIV. **Acta conventus Pragensis pro studiis orientalibus a. 1929 celebrati.** Olomucii 1930. - 38 K.
- Tom. XV. DR. RUDOLF HURT, **Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě. I. díl.** - Olomouc 1934. - 60 K.
- Tom. XVI. DR. VINCENC POŘÍZKA, **Solovjev a Církev.** Olomouc 1935. - 15 K.
- Tom. XVII. DR. JOSEF VAJS, **Evangelium s. Joannis palaeoslovenice.** Praeae 1936. - 45 K.
- Tom. XVIII. DR. RUDOLF HURT, **Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě. Díl II.** Olomouc 1938. - 60 K.

ACTA CONVENTUS VELEHRADENSIS

Acta I. Conventus Velehradensis. - 10 K.

Acta II. Conventus Velehradensis. - 10 K.

Acta III. Conventus Velehradensis. - 15 K.

Acta IV. Conventus Velehradensis a. 1924. - 40 K.

Acta V. Conventus Velehradensis a. 1927. - 50 K.

Acta VI. Conventus Velehradensis a. 1932. - 50 K.

Acta VII. Conventus Velehradensis a. 1936. - 30 K.

Praeterea ex AVV separatim edita sunt:

DR. THOMAS KURENT, *Studia quaestionem de Primatu Ecclesiae saeculo IX. disputatam illustrantia*. Olomucii 1938, pg. 160. Pretium 25 K.

DR. JOANNES CHRYS. JAROŠ, *Impedimenta matrimonialia apud Bulgaros unitos*. Olomucii 1939, pg. 266+LX, 60 K.

DR. JOSEPH LUSKA, *De argumentis Eugenii Akvilonov contra conceptum Ecclesiae prout ea est societas*. Olomucii 1940, pg. 120, 20 K.

ACADEMIA VELEHRADENSIS

OLOMOUC, Theologica facultas a ss. Cyrillo et Methodio.
Moravia.

Vydává Akademie Velehradská v Olomouci. — Odpovědný redaktor dr. Josef Matocha. — Tisknou Lidové závody tiskařské a nakladatelské v Olomouci. — Používání novinových známek povoleno výnosem ředitelství pošt a telegrafů